

TARTU ÜLIKOOL
RAKE

HARIDUSE RAHULOLU HINDAMISE MÕÕTEVAHENDI KIRJELDUS ERINEVATES SIHTRÜHMADES

Aruanne nr 2
Detsember 2016

HARIDUS- JA
TEADUSMINISTEERIUM

Uuringu tellis Haridus- ja Teadusministeerium. Uuringu koostas Tartu Ülikooli sotsiaalteaduslike rakendusuuringu keskus RAKE koostöös haridusteaduste instituudi ja psühholoogia instituudiga.

Uuringu autorid: Maarika Lukk, projektijuht ja analüütik
Merli Aksen, analüütik
Aivi Themas, analüütik
Anni Tamm, ekspert
Marek Sammul, ekspert
Piia Pruks, analüütik
Helen Urmann, assistent

Viitamine: Lukk, M., Aksen, M., Themas, A., Tamm, A., Sammul, M., Pruks, P., Urmann, H. (2016). Hariduse rahulolu hindamise mõõtevahendi kirjeldus erinevates sihtrühmades. Tartu: Tartu Ülikool.

Uuringu autorid tänavad Kärt Rõigast ja Karin Tähte ning tellija esindajaid Aune Valku ja Aivar Otsa, kes on kaasa aidanud uuringu valmimisse.

RAKE on võrgustikutüüpi rakendusuuringu keskus. Meie missiooniks on tõsta teadmisel põhineva otsustamise osakaalu Eesti ühiskonnas. Lisaks RAKE meeskonnale kaasame kõrgeima kvaliteedi tagamiseks oma uuringutesse parimaid valdkonnaeksperte nii Tartu Ülikoolist kui vajadusel ka väljastpoolt. RAKE võrgustik hõlmab kõiki TÜ sotsiaalteadlasi ning meditsiini-, loodus-, tehnika- ja humanitaarteaduste valdkonna esindajaid.

Kontaktandmed: Lossi 36-312,
51003, Tartu
www.rake.ut.ee

ISBN 978-9985-4-1017-2 (pdf)

SISUKORD

Sisukord	3
1 Küsimustike koostamise ja testimise metoodika	5
1.1 Organisatsioonidelt tagasiside küsimise metoodika	6
1.2 Küsimustike testimine	8
1.2.1 Kvalitatiivne testimine	9
1.2.2 Kvantitatiivne testimine	11
2 Organisatsioonide tagasiside	15
2.1 Alusharidus	17
2.2 Põhi- ja keskharidus	19
2.3 Kutseharidus	20
2.4 Kõrgharidus	22
2.5 Täienduskoolitus	25
2.6 Kokkuvõte	26
3 Küsimustike valideerimise tulemused	28
4 Küsimustike spetsifikatsioon ehk eristuskiri	33
4.1 Õpilaste hariduse rahulolu küsimustiku eristuskiri	33
4.1.1 Küsimustiku eesmärk ja vorm	33
4.1.2 Küsimustiku välja töötamine ja ülesehitus	33
4.1.3 Sihtrühmani jõudmine	34
4.1.4 Uuringu korraldamine	36
4.1.5 Tulemuste analüüs ja esitamine	38
4.2 Kutseõppurite hariduse rahulolu küsimustiku eristuskiri	40
4.2.1 Küsimustiku eesmärk ja vorm	40
4.2.2 Küsimustiku välja töötamine ja ülesehitus	40
4.2.3 Sihtrühmani jõudmine	42
4.2.4 Uuringu korraldamine	44
4.2.5 Tulemuste analüüs ja esitamine	46
4.3 Üliõpilaste hariduse rahulolu küsimustiku eristuskiri	48
4.3.1 Küsimustiku eesmärk ja vorm	48
4.3.2 Küsimustiku välja töötamine ja ülesehitus	48
4.3.3 Sihtrühmani jõudmine	50
4.3.4 Uuringu korraldamine	52
4.3.5 Tulemuste analüüs ja esitamine	53
4.4 Täiskasvanud täienduskoolitusel õppijad	55
4.4.1 Küsimustiku eesmärk ja vorm	55
4.4.2 Küsimustiku välja töötamine ja ülesehitus	55
4.4.3 Sihtrühmani jõudmine	56
4.4.4 Uuringu korraldamine	57
4.4.5 Tulemuste analüüs ja esitamine	57
4.5 Lapsevanemate hariduse rahulolu küsimustiku eristuskiri	58
4.5.1 Küsimustiku eesmärk ja vorm	58
4.5.2 Küsimustiku välja töötamine ja ülesehitus	58
4.5.3 Sihtrühmani jõudmine	59
4.5.4 Uuringu korraldamine	61
4.5.5 Tulemuste analüüs ja esitamine	63
4.6 Õpetajate ja õppejõudude hariduse rahulolu küsimustiku eristuskiri	65
4.6.1 Küsimustiku eesmärk ja vorm	65

4.6.2	Küsimustiku välja töötamine ja ülesehitus.....	65
4.6.3	Sihtrühmani jõudmine.....	66
4.6.4	Uuringu korraldamine	68
4.6.5	Tulemuste analüüs ja esitamine.....	72
4.7	Täiskasvanute täienduskoolitajate hariduse rahulolu küsimustiku eristuskiri	75
4.7.1	Küsimustiku eesmärk ja vorm	75
4.7.2	Küsimustiku välja töötamine ja ülesehitus.....	75
4.7.3	Sihtrühmani jõudmine.....	76
4.7.4	Uuringu korraldamine	77
4.7.5	Tulemuste analüüs ja esitamine.....	80
4.8	Vilistlaste hariduse rahulolu küsimustiku eristuskiri	82
4.8.1	Küsimustiku eesmärk ja vorm	82
4.8.2	Küsimustiku välja töötamine ja ülesehitus.....	82
4.8.3	Sihtrühmani jõudmine.....	85
4.8.4	Uuringu korraldamine	87
4.8.5	Tulemuste analüüs ja esitamine.....	88
4.9	Töötajate hariduse rahulolu küsimustiku eristuskiri	90
4.9.1	Küsitluse eesmärk ja vorm	90
4.9.2	Küsimustiku välja töötamine ja ülesehitus.....	90
4.9.3	Sihtrühmani jõudmine.....	92
4.9.4	Uuringukorraldamine	94
4.9.5	Tulemuste analüüs ja esitamine.....	96
5	Analüüsijuhend	98
5.1	Vastusevariantide kodeerimine.....	98
5.2	Üksikküsimuste või väidete analüüs.....	99
5.3	Tulemuste võrdlemine gruppides.....	102
5.3.1	Hii-ruut test	102
5.3.2	Mann-Whitney U test.....	103
5.3.3	Wilcoxon'i märgitest	104
5.4	Väidete või faktorite võrdlemine ning muutused ajas	104
5.5	Andmete ebasobiv kasutamine	107
6	Tulemuste esitamise juhend	109
6.1.1	Komponentide järgi tulemuste esitamise näidisstruktuur.....	112
6.1.2	Aruande näidisstruktuur	116
	Viidatud allikad.....	117
	Lisa 1. Faktoranalüüsi tulemuste väljavõtted.....	124
	4. ja 8. klassi õpilased	124
	11. klassi õpilased	126
	Kutseõppurid	128
	Õpetajad	131
	Lapsevanemad	133

Lisa 2. Sihtrühmade intervjuude analüüsitabelid (Excelis)

1 KÜSIMUSTIKE KOOSTAMISE JA TESTIMISE METOODIKA

Käesolev metoodikapeatükk kirjeldab hariduse rahulolu mõõtmiseks loodud mõõtevahendite koostamise metoodikat ning nende testimist.

Hariduse rahulolu uuringu eesmärk on välja töötada teoreetilisele kontseptsioonile vastav mõõtevahend, et hinnata rahulolu üld-, kutse- ja kõrghariduse ning täiendusõppe võimalustega. Rahuloluküsitluste peamisteks sihtrühmadeks on:

1. õppijad (õpilased, kutseõppijad, üliõpilased, täiendusõppijad);
2. lasteaialaste ja põhikooli õpilaste lapsevanemad;
3. õpetajad (lasteaia õpetajad, üldhariduskooli ja kutsekooli õpetajad, õppejõud, koolitajad);
4. kutse- ja kõrgkoolide vilistlased;
5. kutse- ja kõrgkooli lõpetanute tööandjad.

Hariduse rahulolu kontseptsiooni teoreetilise ülevaate loomisel kirjeldati, milliseid teoreetilisi lähenemisi on varasemalt erinevate sihtrühmade rahulolu mõõtmisel kasutatud. Kontseptsiooni loomisel tugineti varasematele rahvusvaheliselt tunnustatud teadustulemustele, rahulolu hindamise heale kogemusele ning eeskujule eri riikides. Hariduse rahulolu kontseptsiooni teoreetiline raamistik on esitatud eraldi aruandes (Lukk jt 2016). Kontseptsiooni kohaselt hinnatakse haridust kui protsessi, mistõttu pööratakse kõige enam tähelepanu motivatsiooni, kooliga seotud ning kooliväliste komponentidele:

- motivatsiooniga ehk rahuloluga seotud – autonoomia, enesetõhusus ja seotus;
- koolikeskkonnaga ehk rahulolu ja rahulolematusega seotud – suhted, sotsiaalne keskkond, edutamise ja enesearengu võimalused, juhtkond ja juhtimine, taristu, maine ning valmisolek hariduslike erivajadustega õpilastega tegelemiseks;
- koolivälised ehk rahulolematusega seotud – õpilaste suhted vanematega, õpetajate töökoormus, tasu ja staatus ühiskonnas, üldine hariduse korraldus ja kättesaadavus, üldine eluga rahulolu.

Lähtudes sihtrühmade eripärast võib komponentide rõhuasetus sihtrühmade vahel varieeruda. Teistest sihtrühmadest eristuvad lapsevanemad ja tööandjad, kes ise suuresti hariduse protsessis ei osale, kuid kelle rahulolu lisaks protsessile mõjutavad ootused protsessile ja protsessi tulemused.

Sarnaselt teoreetilise kontseptsiooni loomisele võeti ka küsimustike koostamisel aluseks rahvusvahelise teadustöö tulemused, teiste riikide kogemused ning Eestis varasemalt läbi viidud uuringud. Küsimustike koostamisel ei olnud võimalik ühegi sihtrühma puhul üle võtta ega Eesti jaoks kohandada mujal riikides koostatud või rakendatud küsimustikke, kuna need keskendusid sageli vaid ühe või mitme motivatsiooni komponendi rahulolu mõõtmisele ega sisaldanud koolisiseseid või -väliseid rahulolu küsimusi. Oli ka uuringuid koolikeskkonna rahulolu mõõtmiseks, mis omakorda ei sisaldanud motivatsiooni komponente. Sageli ei olnud kirjanduses kirjeldatud küsimustike valiidust ja reliaablust testitud või tõdeti teadusartikli tulemusena täiendava testimise vajalikkust. Üheks põhjustest, miks küsimustikud koostati igale sihtrühmale uuesti, oli koostada Eestis sihtrühmadele võimalikult sarnased küsimustikud. **Sellisel viisil ega hulgal sihtrühmi pole teiste riikide uuringutes varem üheaegselt ja korraga hariduse rahulolu hindamiseks kaasatud.**

Seetõttu on loodud küsimustike aluseks erinevad varasemad uuringud ja küsimustikud või nende osad. Loodud küsimustike erinevate osade kooskõla ja sobivust Eestis hariduse rahulolu hindamiseks, samuti psühhomeetriliste omaduste paikapidavust, tuleb alles korduvalt testida.

1.1 Organisatsioonidelt tagasiside küsimise metoodika

Lähtuvalt haridus- ja teadusministeeriumi poolt seatud ülesandest ning etteantud ajaraamist testiti teoreetilisele kontseptsioonile vastavaid küsimustikke mitme-etapiliselt. Küsimustike esmasele versioonile küsiti nii kirjalikku kui suulist tagasisidet erinevaid sihtrühmi esindavatelt organisatsioonidelt ja ühendustelt. Rahulolu mõõtmise kontseptsiooni koostajad küsisid valminud kontseptsioonile tagasisidet erinevatelt liitudelt ja ühendustelt, mis uuringu sihtrühmi¹ koondavad või esindavad. **Tagasiside eesmärk oli välja selgitada seotud osapoolte** (nt riik, koolipidaja, õppeasutuse juhtkond, täienduskoolitusasutus, õpetajad, koolitajad, õppejõud lapsevanemad, vilistlased, tööandjad, õppijad) **vajadused ja võimalused rahuloluküsitlustega kogutavat infot kasutada**. Selleks, et osapooled saaksid endale sobival ajal loodud kontseptsiooniga tutvuda, seda oma liidus või ühenduses arutada ning seejärel oma arvamuse kujundada, kavandati tagasiside küsimine kaheetapilisena. Esmalt saadeti osapooltele **kontseptsiooni lühikokkuvõte**, vastava sihtrühma küsitlemist puudutav **üldine küsimustik** ning kontseptsiooni põhjal koostatud **rahulolu komponente kirjeldav küsimustik**. Osapooltel paluti materjalidega tutvuda ning saata oma tagasiside kirjalikult uurimisrühmale. Teises etapis toimusid aruteluseminarid iga sihtrühma esindajatega erinevate haridustasemete kaupa. Uurijad arvestasid nii kirjaliku kui ka aruteluseminari tagasisidega niipalju kui võimalik, et koostatud hariduse rahulolu kontseptsioon jääks kooskõlla teooriaga. Kontseptsiooni on lisatud ka üldised rahuloluküsimused, et need aitaksid pärast tulemuste valiidsust hinnata.

Tagasiside kogumise esimeses etapis hinnati üldise küsimustikuga:

- **hariduse rahulolu hindamise vajalikkust** erinevates sihtrühmades (nt küsimused „Kas teie organisatsioon tunneb vajadust uuringute järele, mis mõõdavad haridusega rahulolu järgmistes sihtrühmades?“, „Kas te näete oma organisatsiooni või liikmete tegevuses võimalusi või vajadust rahulolu-uuringu tulemusi kasutada?“, „Kas praegu on haridusega rahulolu info teile piisaval määral kättesaadav?“, „Kui sageli peab teie organisatsioon vajalikuks haridusega rahulolu uuringu läbiviimist järgmistes sihtrühmades?“);
- **tulemustest saadavat kasu ja nende kasutamist** (nt „Kuidas on rahulolu mõõtmine ja saadud tulemused kasulikud Teie organisatsioonile?“, „Mis kitsaskohti näete rahulolu mõõtmisel saadud tulemuste praktilisel kasutamisel?“, „Kus ja kuidas te rahulolu-uuringute tulemusi kasutate või kasutaksite?“);
- **tulemuste esitamise võimalusi** (nt „Millisel viisil edastatuna ootate infot hariduse rahulolu uuringute tulemuste kohta?“).

Rahulolu komponente kirjeldav küsimustik koostati vastavalt kontseptsioonile ning sisaldas iga sihtrühma kohta eelvalitud komponente ja nende lühikirjeldusi (nt motivatsiooni komponendid, koolipõhised komponendid, koolivälised komponendid, tulemuste komponendid jne). Osapooltel paluti hinnata komponendis välja toodud teemade olulisust vastava sihtrühma hariduse rahulolu hindamisel kümnepunktisel skaalal (1 – pole üldse oluline kuni 10 – on väga oluline). Vastajal oli võimalik lisada teemasid, mis tema arvates antud komponendis on väga olulised või teha ettepanekuid eemaldada vähe olulised.

¹ Õppijad, õpetajad, lapsevanemad, vilistlased, üliõpilased, õppejõud, tööandjad, koolitajad

Kirjalikku tagasisidet koguti perioodil 18. mai – 3. juuni 2016. a. Tagasisidet andnud organisatsioonid on loetletud tabelis 1.

Tabel 1. Haridusega rahulolu mõõtmise kontseptsioonile kirjalikku tagasisidet andnud organisatsioonid ning aruteluseminaridel osalenud sihtrühmad

Haridusaste	Kirjalikku tagasisidet andnud organisatsioonid	Kirjalikku tagasisidet andnud organisatsioonide arv	Aruteluseminaril esindatud sihtrühmad	Arutelu-seminaril osalenute arv
Alus-haridus	Eesti linnade liit, alushariduse juhtide liit, Eesti lasteaednike liit, Eesti lastevanemate liit	4	õpetajad, lapsevanemad, haridus- ja teadusministeerium	3
Põhi- ja keskhari-dus	Eesti eripedagoogide liit, Eesti õpetajate koostöökoda, Eesti koolijuhtide liit, Eesti õpilaste liit, Eesti puuetega inimeste koda, haridus- ja teadusministeerium, Eesti lastevanemate liit	7	õpilased, õpetajad, lapsevanemad, haridus- ja teadusministeerium	8
Kutse-haridus	Eesti kutseõppe edendamise ühing, Liivimaa kutsekoolide ühendus, Eesti õpilasesinduste liit, Eesti puuetega inimeste Koda, haridus- ja teadusministeerium	5	kutseõppurid, haridus- ja teadusministeerium, tööandjad	4
Kõrg-haridus	rakenduskõrgkoolide rektorite nõukogu, Eesti üliõpilaskondade liit, haridus- ja teadusministeerium, Eesti puuetega inimeste koda	4	üliõpilased (sh erivajadustega üliõpilaste sihtrühm ja vilistlased), rakenduskõrgkoolid, haridus- ja teadusministeerium, tööandjad	6
Täiendus-koolitus	Eesti puuetega inimeste koda	1	koolitajad, õpetajad, Töötukassa, puuetega inimeste esindaja	7

Pärast kirjaliku tagasiside koondamist ja esmast analüüsi viidi iga sihtrühma (sh õppijad, õpetajad, vilistlased, lapsevanemad, tööandjad) esindajatega (st erinevate liitude esindajatega) läbi **aruteluseminar**. Kokku toimus viis aruteluseminari, mis olid jaotatud haridusastmete kaupa esindades erinevaid sihtrühmi:

- alusharidus – lapsevanemad, õpetajad, õppeasutuste juhid;
- põhi- ja keskhari-dus – õpilased, õpetajad, lapsevanemad, õppeasutuste juhid;
- kutseharidus – õpilased, õpetajad, õppeasutuste juhid, tööandjad;
- kõrg-haridus – üliõpilased, õppejõud, õppeasutuste juhid, vilistlased, tööandjad;
- täienduskoolitus – koolitajad, õpetajad, puuetega inimeste esindaja.

Aruteluseminarid koosnesid kahest temaatiliselt erinevast osast. Esimeses ja mahult suuremas osas arutati üldiselt lähtuvalt osalejate kogemusest ja arvamustest, mis valdkonnad või asjaolud mõjutavad rahulolu haridusega. Teises osas anti seminaril osalejatele ülevaade haridusega rahulolu mõõtmise kontseptsioonist ja küsiti sellele arvamusi. Seminarid kestsid ca 2 tundi ja vestlus lindistati osalejate nõusolekul. Neli aruteluseminari viidi läbi perioodil 6.–13. juuni 2016. aastal ning täienduskoolituse haridusastme seminar toimus 6. septembril 2016. aastal. Täienduskoolituse haridustase erineb olemuselt neljast ülejäänust ning konkreetsema tagasiside saamiseks kasutati täienduskoolituse haridustaseme seminaril juba esmaseid küsimustikke² nii täienduskoolituses õppijale kui koolitajale.

Seminaridele kaasati võimalusel ka kohalike omavalitsuste ja riigi esindajaid. Kõik aruteluseminarid viidi läbi Tallinnas. Seminaridel esindatud sihtrühmad ja osalenute arv on esitatud tabelis (vt tabel 1). Arutelude õhkkond oli positiivne ja konstruktiivne. Eri sihtrühmade esindajad tundsid üksteise vaadete vastu huvi ning ka omalt poolt tõstatati huvipakkuvaid küsimusi. Palju toodi näiteid oma õppe- või töövaldkonnast.

1.2 Küsimustike testimine

Saadud tagasiside põhjal küsimustikke täiendati ning keskenduti ainult kontseptsiooniga seotud olulisemate teemade kajastamisele. Järgmises etapis viidi läbi küsimustike testimine sihtrühma esindajate hulgas. Vastavalt võimalustele testiti erinevatele sihtrühmadele koostatud küsimustikke kas kvantitatiivselt või kvalitatiivselt. Kvantitatiivsete tulemuste saamiseks viidi läbi veebi- ja/või paberküsitlused põhikooli 4. ja 8. klasside õpilaste, 11. klassi õpilaste, põhikooli õpilaste lapsevanemate, põhi- ja keskkooli õpetajate ning kutsekoolide õpilaste hulgas (tabel 2). Kokku viidi läbi kuus küsitlust. Alushariduse õpetajate, lasteaialaste lapsevanemate, kutsekooli õpetajate, vilistlaste ja tööandajate, kõrgkooli õppejõudude, üliõpilaste ja tööandjate ning täiendusõppijate ja koolitajate puhul testiti küsimustike arusaadavust ja sobivust kvalitatiivselt kognitiivsete intervjuudega. Igas nimetatud sihtrühmas viidi läbi neli eestikeelset, üks venekeelne ja üks ingliskeelne kognitiivne intervjuu. Kokku viidi sihtrühmades läbi 67 kognitiivset intervjuud.

² Said valmis augustis 2016. aastal.

Tabel 2. Küsimustike testimise viis erinevates sihtrühmades

Haridustase/-liik	Sihtrühm					Testimise viis
	Õppija	Vanem	Õpetaja	Vilistlane	Tööandja	
Alusharidus		X	X			Kvalitatiivne
Põhiharidus 4. klass	X	X	X			Kvantitatiivne
Põhiharidus 8. klass	X					Kvantitatiivne
Üldkeskharidus (sh mittetatsionaarne õpe)	X					Kvantitatiivne
Kutsekeskharidus (jm kutseõpe, kui õppekava nominaalne kestvus on vähemalt 1 a) ja kutseharidus (lühikesed õppekavad)	X		X	X	X	Kvantitatiivne (õppijad) ja kvalitatiivne (teised sihtrühmad)
Rakenduskõrgharidus						
Bakalaureuseõpe	X		X	X	X	Kvalitatiivne
Magistriõpe						
Täienduskoolitused (mitteformaalõpe)	X		X			Kvalitatiivne

1.2.1 Kvalitatiivne testimine

Teatud sihtrühmadega, keda ei olnud võimalik ettenähtud aja jooksul kvantitatiivselt küsitleda, viidi läbi kognitiivsed intervjuud (tabel 2). Kõigi nimetatud sihtrühmade küsimustikke testiti eesti keeles vähemalt neljal korral ning vene ja inglise keeles ühel korral. Uuringu käigus viidi kokku läbi 67 kognitiivset intervjuud, sh 11 intervjuud vene keeles ja 11 intervjuud inglise keeles. Kognitiivse intervjuu eesmärk oli testida küsimustiku sobivust sihtrühmale, st küsimuste selgust, küsimustest arusaamist ja vastamise keerukust. Kognitiivsete intervjuude kasutamine küsimustike parendamiseks on levinud lähenemine (Krosnick 1999; Beatty ja Willis 2007).

Eestikeelse kognitiivse intervjuu käigus kontrolliti peamiselt küsimuste sisulist arusaadavust ja küsimustiku üldist sobivust ning vene ja inglise keeles üldist küsimustiku sobivust, kuna ühe intervjuu põhjal ei ole võimalik küsimustikes olulisi muutusi teha. Intervjueeritavate valim koostati mugavusvalimi meetodil. Lisaks võeti ühendust ja saadeti kutseid uuringus osalemiseks Tartu haridusasutuste (sh õpetajate) ning Eestis tegutsevatele tööandjatele.

Kognitiivse intervjuu läbiviimisel eristatakse kahte paradigmat, valjult mõtlemine (*think aloud*) ja verbaalse suunamise meetod (*verbal probing*, Willis 1999; Beatty ja Willis 2007). Valjult mõtlemine tähendab seda, et uurija roll intervjuus on pigem passiivne ning suurema osa ajast räägib intervjueeritav, uurija ülesanne on julgustada intervjueeritavat rääkima, oma vastust selgitama ja vastamise ajal tekkivaid mõtteid välja ütleva („Mille peale Sa mõtled, kui Sa vastad?“). Valjult mõtlemine nõuab harjumist, eeldab, et intervjueeritav suudab end üsna vabalt väljendada ja on vastajale psühholoogiliselt väsitavam. Verbaalse suunamise tehnika tähendab, et pärast küsimuse ette lugemist ja vastamist küsib uurija täiendavaid spetsiifilisi küsimusi (nn *probes*) vastuse ja küsimuse kohta. Verbaalse suunamise tehnika aitab hoida intervjueeritavat teemast kõrvalekaldumisest, on intervjueeritavale üldjuhul lihtsam ja väsitab vähem. Samas on selle tehnika puhul intervjueerija roll ja ka mõju suurem, st intervjueerija on aktiivne osaleja intervjueerimisprotsessis. Tähelepanu tuleb pöörata sellele, et valitud küsimused ei suunaks intervjueeritavat, vaid jätaks vabaduse

vastata nii, nagu tundub õige intervjuueeritavale. Tavaliselt kasutatakse intervjuueerimisel nii eelnevalt kokku lepitud küsimusi (*probes*) kui intervjuu käigus tekkivaid nn spontaanseid küsimusi.

Kognitiivsed intervjuud erinevate sihtrühmade küsimustike testimiseks viidi läbi **verbaalse suunamise meetodil** (ingl *verbal probing*), mis võimaldab täpsemalt hinnata, mis sõnad küsimusest võivad vajada muutmist. Samuti kasutati mõistete puhul ümbersõnastamise tehnikat, et paremini mõista, kuidas inimesed küsimusest aru saavad. Intervjuude läbiviimiseks koostati intervjuu kava ning juhised intervjuueerijale, et erinevad intervjuueerijad kasutaksid sama tehnikat. Üldjoontes jälgiti, et ühe sihtrühma intervjuud viiks läbi üks intervjuueerija. Intervjuud lindistati, kui intervjuueeritav sellega nõus oli.

Intervjuude tulemused kanti tabelisse ning iga küsimuse kohta koostati intervjuudest kokkuvõtte, mille alusel uuringu läbiviijad otsustasid küsimuse täiendamise või ümbersõnastamise vajaduse. Küsimuste muutmisel lisati tabelisse ka uus küsimuse sõnastus. Küsimuste (väidete) analüüs kognitiivsete intervjuude põhjal on esitatud järgmiselt: 1) esialgne küsimus (väide); 2) oluline tagasiside intervjuudest; 3) ettepanek muuta küsimust (väidet) (jah/ei); 4) kohandatud küsimus (väide). Analüüsitabeli lõppu on lisatud üldine tagasiside küsimustikule, sh skaala sobivus ja vastaja tagasiside puuduvatele teemadele või küsimustele. Eestikeelsete intervjuude koondtulemused ja nende alusel tehtud muudatused küsimuste sõnastuses anti üle eraldi andmefailina haridus- ja teadusministeeriumile.

Kõik intervjuueerijad (nii eesti, vene kui inglise) järgisid sama protseduuri ehk **intervjuu skeemi**. Intervjuude kestus varieerus sõltuvalt sihtrühma küsimustiku pikkusest ning vastaja tempost (jäi enamasti vahemikku üks kuni kaks tundi):

1. tutvumine ja kontakti loomine. Uuringu sisu tutvustamine. Selgitus, et uuringus osalemine on anonüümne, konfidentsiaalne ning vabatahtlik. Samuti nõusoleku küsimine salvestamise tarvis ja taustaandmete (sugu, vanus) registreerimine.
2. Nii intervjuueerija kui intervjuueeritav saavad endale ühe küsimustiku ja kirjutusvahendi.
3. Intervjuueeritav vastab küsimustele ühekaupa.
4. Intervjuueeritav loeb ise valjult ette küsimuse ja vastab sellele etteantud skaalal suuliselt (soovi korral ka kirjalikult paberile).
5. Seejärel küsib intervjuueerija lisaküsimusi selle küsimuse ja saadud vastuse kohta:
1) Kui keerukas oli sellele küsimusele vastata? Palun selgita. 2) Kuidas saate küsimusest aru? 3) Mida Teie vastus tähendab? 4) Mida võiks Teie arvates küsimuses muuta? 5) Kuidas saate aru mõistest ...?
6. Intervjuu lõpus küsitakse tagasisidet kogu küsimustikule: teemade valik, ülesehitus, skaala sobivus.
7. Lõpetamine. Tänamine.

Kokkuvõttes, testiti kognitiivsete intervjuude abil küsimuste ja vastusevariantide sõnastust (sh kas on arusaadavalt sõnastatud ja üheselt mõistetavad; kui ei, siis mis jäi segaseks; mis küsimused võimaldavad mitmeti arusaamist), võõraste ja arusaamatute sõnade olemasolu, oluliste või üleliigsete vastusevariantide olemasolu, hindamisskaalade arusaadavust ja sobivust, küsimustiku disaini ja küsimuste järjekorda.

Kognitiivsete intervjuude tulemusena parandati eestikeelsete küsimuste arusaadavust ja küsimuste sõnastust. Kui samu küsimusi kasutati kvantitatiivselt testitud sihtrühmade küsimustikes, siis tehti sõnalised parandused ka teiste sihtrühmade küsimustikes. Vene ja ingliskeelsete intervjuude tulemusi arvestati peamiselt küsimustike tõlkimisel ning sisulisem tagasiside küsimuste arusaadavusele ja skaala sobivusele lisati eestikeelsete intervjuude kokkuvõttele.

1.2.2 Kvantitatiivne testimine

Kvantitatiivsete tulemuste saamiseks viidi läbi veebi- ja/või paberküsitlused põhikooli 4. ja 8. klasside õpilaste, 11. klassi õpilaste, põhikooli õpilaste lapsevanemate, põhi- ja keskkooli õpetajate ning kutsekoolis õppijate hulgas.

Põhikooli 4. ja 8. klasside õpilaste ja lapsevanemate küsitlemise eesmärk oli saada piisaval hulgal vastuseid küsimuste valiidsuse ja reliaabluse kontrollimiseks faktoranalüüsiga. Koolide kontaktid koos 4. ja 8. klasside arvu, õpilaste arvu, õppekeele ja õppevormi andmetega saadi Eesti hariduse infosüsteemist (EHISest). Koolide üldkogumi andmete põhjal leiti eesti ja vene õppekeelega õpilaste osakaalud üldkogumis. Valimi moodustamisel arvestati, et samasugune jaotus kehtiks ka valimis. Uuringusse kaasatavad koolid leiti mugavusvalimi³ meetodil. Küsitlus otsustati läbi viia Tartu ja Tartumaa koolides, vastavalt õpilaste jaotumisele õppekeele alusel (üldkogumis oli õppekeele jaotus vastavalt 76% eesti keel ja 24% vene keel). Lisaks püüti uuringusse kaasata nii suure kui väikese õpilaste arvuga koole, munitsipaalkoole ja erakoole. Mitte kõigil valimisse sattunud koolidel ei olnud võimalik uuringus osaleda, mistõttu asendati nad eelnevaid kriteeriume silmas pidades võimalikult sarnase teise kooliga (kokku keeldus 5 kooli, neist 2 linna- ja 3 maakooli).

Rahulolu-uuringu testküsitluses 4. ja 8. klassi õpilaste ja lapsevanemate seas osales kokku 10 kooli Tartust või Tartumaalt:

- sh 9 linnakooli ja 1 maakool;
- sh 8 eesti ja 2 vene õppekeele kooli;
- sh 8 munitsipaalkooli ja 2 erakooli;
- sh lõpuni täitsid küsimustiku 4. klassidest 413 (sh 390 veebis) õpilast, 8. klassidest 372 (sh 246 veebis) õpilast ning 794 (sh 24 veebis) lapsevanemat (neist 422 oli 4. klassi õpilaste ning 372 8. klassi õpilaste lapsenemat).

Koolide valikul arvestati, et esialgsesse valimisse kuulus nii 4. kui 8. klasside korral ligikaudu 450 õpilast ning ligikaudu 76% neist vastaksid küsimustikule eesti keeles ning 26% vene keeles. Täpset õpilaste arvu ei olnud võimalik planeerida, sest EHISest saadud ja koolide poolt antud õpilaste arvud erinesid. Valimimahu arvutamisel arvestati ka võimalike keeldumistega ning sellega, et osa õpilasi võib küsitluspäeval koolist puududa või ei anna lapsevanem nõusolekut lapse küsitluses osalemiseks.

Uuringu kava nägi ette valimisse sattunud õpilaste vanemate küsitlemist lapsevanematele koostatud küsimustiku alusel. Lapsevanemate valimi suuruseks kujunes samuti ligikaudu 450 4. klassi ja 450 8. klassi lapsevanemat.

Õpilaste küsitlemisele eelnes kooliga kontakteerumine ning nõusoleku küsimine küsitluses osalemiseks. Nõusoleku andnud koolidega lepiti kokku õpilaste küsitlemiseks sobiv aeg ning viis (paberküsitlus või veebiküsimustikule vastamine kooli arvutiklassis). Keskmiselt nädal enne küsitlust toimetati kõigisse koolidesse lapsevanemate küsimustikud ning lapsevanematelt laste uuringus osalemist küsivad nõusolekulehed. Nõusolekulehtedel selgitati uuringu eesmärki ning paluti lapsevanemal allkirjaga kinnitada

³ Mugavusvalimi puhul toimub liikmete valimine uurija jaoks kergesti kättesaadavatest huvialustest. Mugavusvalimi koostamine pole meetoodiliselt eesmärgipärane ega ka strateegiliselt kavandatud. Peamiselt lähtutakse lihtsa kättesaadavuse, leitavuse või uuritavate koostöövalmiduse põhimõttest. Mugavusvalimit kasutatakse esialgsete tulemuste saamiseks uuringu testfaasis.

nõusolek oma lapse osalemiseks rahulolu-uuringus. Nõusolekulehe ja lapsevanemate küsimustiku edastas õpilasele klassijuhataja või õppealajuhataja. Lastel paluti küsimustikud edasi anda oma vanematele ning tuua vanemate poolt allkirjastatud nõusolekulehed klassijuhatajale hiljemalt küsitluse läbiviimise päevaks. Lapsevanematel oli võimalik rahulolu-uuringule vastata kas paberil või veebis. Veebiküsitluse link edastati lapsevanematele paberküsitluse kaaskirjas. Lapsevanemate poolt täidetud paberankeedid, mis olid anonüümsuse tagamiseks suletud ümbrikes, kogus õpilastelt kokku uuringus osaleva klassi klassijuhataja.

Kooliga kokku lepitud küsitluspäeval oli õpilaste rahulolu-uuringule võimalik vastata ainult neil õpilastel, kelle vanem oli selleks allkirjastatud nõusoleku andnud ja kooli edastanud. Teistel õpilastel oli võimalik küsitlusele vastamise ajal lahendada ristsõna või sudokut või teha õpetajate poolt antud ülesandeid. Küsitluse läbiviimise korraldas (st leidis õpilastele sobiva aja ja koha) kooli kontaktisik, kuid küsitluse juures viibisid ning õpilasi juhendasid uurimismeeskonna liikmed.

Õpilaste ja lapsevanemate poolt täidetud paberankeedid nummerdati ning sisestati samasse andmebaasi, kus olid ka veebiküsitlusele vastanud õpilaste ja lapsevanemate vastused. Vene keeles täidetud paberküsimustike avatud küsimuste vastused tõlgiti enne andmebaasi sisestamist eesti keelde.

11. klassi õpilaste, kutseõppurite ning põhi- ja keskkooli õpetajate küsitlemise eesmärk oli samuti saada piisaval hulgal vastuseid küsimuste valiidsuse ja reliaabluse kontrollimiseks faktoranalüüsiga. Neile kolmele sihtrühmale läheneti e-kooli kaudu. Valimi koostamisel lähtuti samuti mugavusvalimist ning selle moodustasid kõik Eesti e-kooli kasutavate koolide 11. klasside õpilased, kutseõppurid ning põhi- ja keskkooli õpetajad. Selleks koostati igale sihtrühmale eraldi kiri koos veebiküsimustikuga, mille e-kooli kontaktisik edastas igale sihtrühmale eraldi. Kõigile sihtrühmadele koostatud kaaskirjad ja küsimustikud olid nii eesti kui ka vene keeles ning vastaja sai valida endale sobivama keele.

E-kooli andmetel on nendega liitunud 368 põhi- ja keskkooli üle Eesti ning ligikaudu 6 kutsekooli. Hinnanguliselt jõudis küsimustik ligikaudu 4000 11.klassi õpilaseni, 4500 kutsekooli õppijani ning 18000 põhi- ja keskkooli õpetajnie. Veebiküsitluse vastamismäär oli ootuspäraselt madal, kuna sihtrühmadeni läheneti kaudsel teel. Kutsekoolide õppijate vastamismäär oli väga madal, mistõttu saadeti kahe nädala möödudes neile uuesti kiri läbi e-kooli. Madalast vastamise määrast hoolimata täideti soovitud vastuste alammäär kõigil sihtrühmadel. Kokku vastas ligikaudu 10% 11. klassi õpilastest, 7% kutsekoolis õppijaist ning 6% põhi- ja keskkooli õpetajatest.

Pärast sihtrühmade küsitlemist asuti küsimustikke valideerima. Küsimustike valideerimiseks kasutas uuringumeeskond nii uurivat (*exploratory factor analysis – EFA*) kui kinnitavat faktoranalüüsi (*confirmatory factor analysis – CFA*). Valideerimise tulemusi kajastab üksikasjalikult lisa 1. Kui uuriva faktoranalüüsi eesmärk on leida andmetes mustreid, siis kinnitava faktoranalüüsiga hinnatakse eelnevalt teoorias kirjeldatud hüpoteeside ja seoste paikapidavust andmetel (Hurley jt 1997; Suhr 2006). Esmalt viidi läbi uuriv faktoranalüüs kõigi küsimustega, et kontrollida, millised küsimused ühte faktorisse kokku koonduvad ja kui tugevalt on väited latentsete faktoritega seotud (sh kas esineb ristlaadungeid ja seega, mis väited võivad mudelis probleeme tekitada, mis väited on kõige tugevamini latentsete faktoritega seotud ja seega kõige olulisemad). Uuriva faktoranalüüsi kasutamise eesmärk enne kinnitavat faktoranalüüsi oli andmeid korrastada, sh välja selgitada, millised muutujad (väited) hästi kokku töötavad ja millised mitte. Uuriv faktoranalüüs võib parendada mudeli spetsifikatsiooni, kui seda kasutada enne kinnitavat faktoranalüüsi (Hurley jt 1997). Mudeli hindamiseks kasutati suurima tõepära meetodit (*maximum likelihood*), mis eeldab nii mõõdetud muutujate kui latentsete faktorite ühist normaaljaotust (*joint-normality*, *Stata SEM 2013: substantive concepts*). Suurima tõepära meetodil mudelit hinnates on võimalik juurde leida mudeli headuse/sobivuse näitajad (*goodness of fit statistics*).

Mudeli ehitamist kinnitavas faktoranalüüsis alustati uuriva faktoranalüüsi põhjal kõige selgemalt välja joonistunud faktoritest ja samuti kõige olulisematest teoorias kirjeldatud faktoritest (nt autonoomia ja autonoomia toetus, seotus ja enesetõhusus, juhtkond ja juhtimine, taristu, sotsiaalne keskkond). Mudelit ehitati üles järk-järgult, uusi plokkide lisades ning faktoriga nõrgemalt seotud muutujaid kõrvale jättes. Kui mudelisse jätta latentse faktoriga nõrgalt seotud indikaatorid (muutujad), siis väheneb mudeli headus ning tagatud ei ole koonduv ega diskriminantvaliidsus, samuti väheneb sellega reliaablus. Mudeli koonduva valiidsuse hindamisel kasutati näitajat, mida lühendatult nimetatakse AVEks (*average variance extracted* – keskmine jagatud varieeruvus, ühisvarieeruvus). AVEga tähistatakse kinnitavas faktoranalüüsis seda varieeruvust, mis on latentse faktori poolt ära kirjeldatud. Minimaalselt rahuldav on olukord, kus latentne faktor kirjeldab ära vähemalt 50% oma indikaatorite varieeruvusest.

$$AVE = \frac{\sum (laadung^2)}{\sum (laadung^2) + \sum (1 - laadung^2)} = \frac{\sum (laadung^2)}{n_i} \quad (1)$$

Siin on AVE – keskmine jagatud varieeruvus (ühisvarieeruvus); Laadung –indikaatori faktorlaadung, ehk standardiseeritud regressioonikoefitsient; $(1 - laadung^2)$ – latentse faktori poolt kirjeldamata varieeruvus ehk mõõtmisviga; n_i – indikaatorite ehk küsimuste (väidete) arv vastava latentse faktori all.

Mudeli reliaabluse hindamisel leiti igale latentsele faktorile lisaks AVEle juurde ka ρ , mis näitab, kas latentse faktori alla kuuluvad indikaatorid mõõdavad sedasama nähtust ehk kui hästi valitud indikaatorid kokku sobivad. Reliaabluse soovitavaks väärtuseks loetakse $\rho \geq 0,6$.

$$\rho = \frac{(\sum laadung)^2}{(\sum laadung)^2 + \sum (1 - laadung^2)} \quad (2)$$

Et tagada diskriminantvaliidsus, leiti kõigi latentsete faktorite omavahelised korrelatsioonid. Iga latentsete faktorite paari korral tuleb võrrelda nende omavahelise korrelatsiooni ruutu faktorite AVEga. Mõlema latentse faktori AVEd peavad olema suuremad kui nende omavahelise korrelatsiooni ruut.

Kinnitava faktoranalüüsi kasutamisel on lisaks võimalik hinnata kogu mudeli headust ehk seda, kui hästi on eeldatud teoreetiline mudel kooskõlas tegelike andmetega. Kinnitavas faktoranalüüsis kasutatakse selleks nt χ^2 -statistikut ning selle vabadusastmete arvu jagatist ja selle näitaja statistilist olulisust, lisaks kasutatakse mudeli headuse hindamisel erinevaid indekseid nt *comparative fit index* – CFI, *Tucker Lewis index* – TLI, *root mean square error approximation* – RMSEA, *standardized root mean square residual* – SRMR. χ^2 -statistikuga hinnatakse, kui hästi on uurija poolt eeldatud mudel kooskõlas tegelike andmetega. Kõrge χ^2 -statistiku väärtus viitab sellele, et eeldatud mudel ja tegelikult andmetes peituv struktuur ning seosed ei lange kokku.

Soovituslikud mudeli headuse näitajad on esitatud alljärgnevas tabelis (tabel 3). χ^2 -statistiku ja mudeli vabadusastmete arvu jagatis peab olema võimalikult väike (soovitavalt alla kolme) ning olulisustõenäosus

$> 0,05^4$. Mudeli headuse indeksid (nt CFI ja TLI) võiksid olla üle 0,90. RMSEA näitab mudeli headust, mis on seotud mudeli jäägi ehk kirjeldamata osaga. Mida väiksem on RMSEA väärtus, seda parem. RMSEA soovituslik väärtus on $\leq 0,06$. Koos RMSEAgaga vaadeldakse sageli ka SRMRi, mis on samuti seotud mudeli jäägiga (mudeli poolt kirjeldamata osa varieeruvusega) – mida väiksem on SRMR väärtus, seda parem.

Tabel 3. Mudeli sobivuse ja headuse näitajad

Näitaja	Soovituslik väärtus
χ^2 /vabadusastmete arv	< 3 hea, mõnel juhul lubatav ka < 5
mudeli p(olulisustõenäosus)-väärtus, $p > \chi^2$ (0.000)	$> 0,05$
TLI ja CFI	$> 0,90$
RMSEA	$< 0,08$, eelistatavalt $< 0,06$
SRMR	$< 0,08$

Allikas: Hu ja Bentler 1999; Suhr 2006; Schmitt 2011; Stata *Stata SEM* reference manual 2013. Goodness-of-fit statistics.

Mõningaid väidete plokkide valideeriti mudeliväliselt, sh nt üldine rahulolu, rahulolu üldise hariduse korraldusega ja valmisolek haridusliku erivajadusega õppijate toetamiseks (HEV). Mudeliväliste plokkide headust (sisemist reliaablust) hinnati Cronbachi alfaga. Sisereliaabluskoeffitsiendiga (ehk Cronbachi alfaga) hinnatakse, kui hästi mõõdab iga küsimus (väide) sedasama nähtust (konstrukti), mida mõõdavad kõik teised plokki küsimused (väited); sisereliaabluskoeffitsiendi soovitatav suurus küsimustike testimisel on 0,7 (Spector 1992: 32). Loomulikult tuleb tähele panna seda, et konstruktid võivad ajas muutuda. Seega, kuigi mõne konstrukti sisereliaablus (teatud ajahetkel) võib olla kõrge, siis see ei tähenda seda, et sisereliaablus on ajas stabiilne.

⁴ Järelikult peab χ^2 -ruut statistiku väärtus olema piisavalt väike ja seega statistiliselt ebaoluline. Siis viitab hii-ruut statistiku ebaolulisus ning väike väärtus sellele, et uurija poolt eeldatud mudel (struktuur) ja andmete tegelikult iseloomulik struktuur on kooskõlas. Kui hii-ruut statistiku väärtus on väga suur ja statistiliselt oluline, siis esinevad uurija poolt eeldatud mudeli (struktuuri) ja andmetes tegelikult esineva struktuuri vahel erinevused.

2 ORGANISATSIOONIDE TAGASISIDE

Hariduse rahulolu hindamise vajalikkus

Kõik kirjalikult vastanud osapooled pidasid erinevate sihtrühmade (sh õpilased, õpetajad, lapsevanemad, vilistlased, tööandjad) rahulolu hindamist väga vajalikuks. Teistest sagedamini märgiti, et oluline on hinnata **8., 9., ja 12. klasside õpilaste, lapsevanemate ja õpetajate rahulolu**, samuti **lasteaiaõpetajate rahulolu**. Rahuloluküsitluste sobiva sageduse osas olid vastajad erinevatel seisukohtadel, tagasiside kogumist peeti vajalikuks kas iga-aastaselt, iga paari aasta järel või iga viie aasta järel. Paistab silma, et koolijuhid ja õpetajad soovivad sagedasemat uuringu läbiviimist kui teised sihtrühmad (õppijad, lapsevanemad).

Samas toodi enamike haridustasemetega puhul esile, et rahulolu hinnatakse juba praegu, seda tehakse konkreetselt oma infovajadusest lähtuvalt ning vajadust uue mõõtevahendi järele haridusasutused ega täienduskoolitusasutused ei näe. Vaid põhi- ja keskhariiduse seminaridel leiti, et rahulolu info ei ole praegu piisaval määral kättesaadav või on seda keeruline leida.

Aruteluseminarides rõhutati, et uus mõõtevahend ei tohiks muutuda lisaküsitluseks juba olemasolevate kõrvale ning igas asutuses saab jätkuvalt toimuda vaid üks rahuloluküsitlus (nii kulu-efektiivsuse kui vastajate koormamise mõttes). Asutuste eripärast või hetkevajadustest lähtuvalt peab uus mõõtevahend võimaldama asutusepõhiselt küsimuste lisamist. Täiendavalt sooviti, et tagasisideküsitluse iga teema lõpus võiks olla avatud küsimus sellest, mis võiks olla paremini või teisiti korraldatud. Arvati ka, et teatav paindlikkus võiks haridusasutustele üle-eestilise uuringu läbiviimisel jääda, st haridusasutused saavad vastavalt oma vajadustele ja võimalustele nt meetodi (intervjuu, küsitlus) valida.

Kõik küsitlusele vastanud õppeasutuste esindajad peavad vajalikuks või näevad võimalusi oma organisatsioonis rahulolu-uuringute tulemuste kasutamiseks.

Tulemuste kasulikkus ja kasutamine

Praegustest (asutuste endi koostatud ja läbi viidud) rahuloluküsitlustest saadavat tagasisidet kasutavad asutused oma tegevuste (sh õppimine ja õpetamine) planeerimisel ja parendamisel, õpi- ja töökeskkonna ohutumaks ja lapsesõbralikumaks muutmiseks, õppekavade arendamiseks ja õppeprotsesside planeerimisel, õppijatel motivatsiooni tõstmiseks (sh õppurite vajaduste välja selgitamiseks ja nende toetamiseks), meeskonna innustamiseks ja nende töö väärtustamiseks, õpetajatel innovaatilisuse suurendamiseks, lapsevanematel usaldusväärsuse tagamiseks, haridustöötajatel ülevaate saamiseks, mis tuge vajavad lapsevanemad lapse kasvatamisel, vilistlastel maine kujundamiseks, täienduskoolitusasutustel sisehindamiseks. Esindusorganisatsioonid vajavad rahulolu-uuringute tulemusi seadusloomes osalemiseks. Haridus- ja teadusministeeriumi esindajad tõid välja, et nad vajavad rahuloluinfort välishindamiseks (st andmeid, mille põhjal võrrelda Eesti õppeasutusi).

Täienduskoolitajate esindajate hinnangul keskendub õppijatele koostatud küsimustik liiga üldistele aspektidele (info leidmine, ühel koolitusel osalemine, mitteosalemise põhjused), samas kui koolitajad ja täienduskoolitusasutused vajavad pigem konkreetsete koolituste kohta detailsemat tagasisidet. Esindajad leidsid, et selline üldine rahulolu-uuring täienduskoolituse õppijatele võiks olla, kuid asutuste koormust tagasiside kogumisel see ei vähenda.

Haridusasutuste juhtide jaoks oli segane, kas uut rahuloluküsitlust hakatakse kasutama õppeasutuste sise- või välishindamise vahendina, kes ja kuidas küsitlused läbi viib ning kuidas tulemused avalikustatakse. Oldi seisukohal, et sellised rahuloluküsitlused ei peaks olema välishindamise vahendiks. Rahulolu-uuringute

tulemuste kasutamisel ei näe vastanud osapooled erilisi kitsaskohti, välja arvatud olukorrad, mis nõuavad täiendavaid eelarvelisi vahendeid (nt ruumide remont, õppevahendite soetamine jmt). Küll aga toodi välja, et olemasolevate rahuloluküsitluste tulemuste kasutamist takistavad tulemuste liigvähene avalikustamine ja tutvustamine ning valimite ühekülgsus (st uuringud keskenduvad korraga ainult ühele sihtrühmale), info keeruline ja ühekülgne esitamine (kvantitatiivsetele näitajatele keskendumine, samas kui asutustele on sageli palju väärtuslikum kvalitatiivne info konkreetsete probleemide ja sündmuste kohta). Probleemide kohta sisukama info saamiseks pakuti välja, et õpilaste ja üliõpilaste puhul võiks küsitlusi täiendada intervjuudega.

Ootuspäraselt juhiti seminarides tähelepanu rahulolu hinnangute subjektiivsusele (mh sõltuvusele taustteguritest, nt majanduslik olukord). Rahulolu subjektiivsuse tõttu märgiti ühe kitsaskohana tulemuste tõlgendamise keerukust. Haridusasutuste võrdlemist ja tulemuste tõlgendamist takistab osalenute arvates ka haridusasutuste väga erinev olukord (sh füüsiline keskkond ja ressursid) ning omanäolisus (sh piirkondlikud eripärad). Puudusena märgiti eri haridustasemetel näitel ära olukord, kui rahuloluküsitlusele vastaja ei pea teemat oluliseks või ei puutunud vastaja kirjeldatud olukorraga kokku ning hindab seetõttu rahulolu küsitud teemaga madalaks. Täienduskoolitajate ja –õppijate seminaris märgiti, et nii koolitajate kui õppijate sihtrühmad on väga mitmekesised, mistõttu tulemuste üldistamine on keeruline.

Kõige keerulisemaks kavandatava rahulolu-uuringu läbiviimisel pidasid seminaril osalenud **vastajate motiveerimist** uuringus osaleda. Uuringu läbiviimist takistavate teguritena nähti ka vastajateni jõudmist, küsimuste rohkust ja tekkivat ajakulu (eriti tööandjate näitel). Lisaks leiti, et kordusküsitluste vahele jääv aeg peab olema piisav muudatuste elluviimiseks (ei tohiks olla liiga pikk ega liiga lühike), vastasel juhul võib vastajatele jääda mulje, et nende arvamustega ei arvestata ning nad loobuvad edaspidi uuringus osalemast või muutub vastamine üksnes formaalsuseks. Nii kirjalikus tagasisides kui aruteluseminaril toodi esile, et vilistlaste, tööandjate, täienduskoolituse õppijate ja koolitajate küsitluse läbiviimine ja arvestatava vastamismäära saavutamine võib olla väga keeruline. Lahenduseks pakuti suuremale valimile veebipõhist küsitlust ja väiksemale (fookusgrupi) intervjuusid. Vilistlasteni soovitati jõuda ülikoolide vilistlaskogude kaudu ning vilistlaste küsitlemine võiks toimuda paari aasta jooksul pärast lõpetamist. Tööandjatele mõeldud küsimustik peaks aga jõudma esindusorganisatsioonide hinnangul vilistlase vahetu juhini, kes oskab kõige paremini vilistlase üldpädevusi ja erialaseid oskuseid hinnata. Täienduskoolitusasutuste kogemus õppijate tagasisidega näitab, et kõige sagedamini küsitakse õppijate tagasisidet konkreetsele koolitusele (tagasiside koolitajale, korraldusele, sisule, õppemeetodile, kasulikkusele jne) vahetult pärast koolituse lõppu. Koolituse eesmärgiks olnud teadmiste, oskuste või hoiakute muutuste hindamiseks on parim aeg õppijate küsitlemiseks 3–4 nädalat pärast koolituse lõppu. Mida pikem on vahe koolituse ja tagasiside küsitluse vahel, seda madalam on vastamismäär ning vastaja ei pruugi koolituse korraldust ja sisu enam täpselt mäletada. Täienduskoolitusasutused on püüdnud õppijaid küsitleda ka kuus või üheksa kuud ning isegi aasta pärast koolituse toimumist, kuid vastamismäärad on olnud üsna madalad. Lisaks töid täienduskoolitajate esindajad aruteluseminaril välja, et koolitusest saadud teadmiste ja oskuste kasutamise ning mõju ja tulemuslikkuse hindamiseks (vastavalt Donald Kirkpatricku hindamismudeli⁵ kolmas ja neljas tasand) tuleks uurida hoopis õppijate organisatsioone ehk mis kasu sai organisatsioon toimunud koolitusest ja kuidas on selle tagajärjel muutunud organisatsiooni tulemusnäitajad (sh finantsnäitajad).

⁵ Lõhmus, M., Jalak, K., Jõgi, L., Karu, K., Visnapuu, U., Meier, K., Mölder, A., Harjo, A., Lukka-Jegikjan, E., Abiline, S., Šved, E., Liiva, R., Märja, T. (2011) Koolitaja käsiraamat. ETKA Andras. Tallinn. [http://www.andras.ee/ul/Koolitaja_kariraamat_2011.pdf]

Tulemuste esitamise viisid

Kirjalikus tagasisides märgiti, et kui praegu on rahuloluküsitluste tulemused kättesaadavad vastavale asutusele ja uuringu tellijatele, siis enamasti puuduvad võrdlused teiste piirkondade sarnaste asutustega. Samas oldi selgelt vastu sellele, et tulemused oleks asutusepõhiselt avalikud ja tekiks asutuste vaheline võistlusmoment. Üle-eestilised või piirkondlikud kokkuvõtted (nii küsitlustulemuste kvantitatiivne kokkuvõte kui tulemuste analüüs) võiksid vastajate arvates olla avalikult kättesaadavad (nt Haridussilmas). Oluliseks peeti ka võimalust jälgida rahulolu arenguid ja trende ajas. Osalejate arvates võib tulemuste avalikustamine ja kättesaadavus omakorda kaasa aidata tulevikus (kordus)uuringus osalemisele.

2.1 Alusharidus

Tagasiside mõõdikule ja komponentidele

Alusharidusega rahulolu hindamisel peeti kõiki kontseptsiooni põhjal valitud komponente olulisteks nii lapsevanemate kui lasteaiaõpetajate vaatevinklist. Alushariduse õpetajate **motivatsiooni komponendi** tähtsuse hindamisel varieerusid kirjaliku tagasiside vastused kõige enam – mitmeid **autonoomia** teemasid peeti vähem oluliseks. Samas on see tulemus vastuolus seminaril esitatud seisukohtadega, kus **motivatsiooni komponente** peeti võrdselt oluliseks. Samuti märgiti kirjalikus tagasisides, et mõned **koolipõhise rahulolukomponendi** teemad on lasteaedade puhul seadusega ette antud (nt rühmade suurus) ning nende hindamine ei anna lisandväärtust⁶. Seetõttu langes ka nende komponentide olulisusele antud hinne. Ka **koolivälise komponentide** hulgas oli väiteid, mille hindamist pidasid kirjalikult tagasisidet andnud organisatsioonide esindajad vähem oluliseks (eelkõige muutused õppekavades, muutuste kiirus hariduses jt korralduslikud küsimused). **Üldise rahulolu** komponendis peeti vähem oluliseks laiemat rahulolu kirjeldavaid väiteid, näiteks „olen oma eluga üldiselt rahul“, „olen rahul koolide omavahelise konkurentsi olukorraga Eestis“.

Kirjalik tagasiside lasteaialaste vanemate rahulolu mõõtmise kohta varieerus vähe ning ühtegi komponenti negatiivselt ega positiivselt esile ei toonud. Vaid lasteaia asukohta peeti rahulolu mõjutamisel vähem oluliseks. Rahulolu mõjutajana peeti vähem oluliseks pigem lapsevanemate ja laste tausttunnuseid (nt lapse sugu ja lapsevanema tööalane staatus, tabel 4)

⁶ Uuringu autorid märgivad siiski, et rahulolematuse allikas võib olla ka mõni seadusesäte, mistõttu ei saa võtta küsitluse koostamise lähtekohaks, et kui mõni korralduslik aspekt tuleneb seadusest, siis selle kohta ei ole vaja küsida.

Tabel 4. Sihtrühmade esindajate keskmine hinnang teemade olulisusele vastavas komponendis kümnepalliskaalal (1 – ei ole üldse oluline, ..., 10 – on väga oluline, tabelis keskmise hinnangu taustavärv vastavalt punasest roheliseni)**

Alusharidus		Õpetaja (2*)	Lapsevanem (2)
MOTIVATSIOONI KOMPONENDID	Autonoomia	7,7	9,5
	Autonoomia toetus	8,8	10
	Seotus koolis ja kaaslastega	9,5	9,9
	Enesetõhusus	9,2	9,8
KOOLIPÕHISED KOMPONENDID	Kooli maine	9,6	8,6
	Kooli juhtkond ja juhtimine	9,1	9,5
	Kooli taristu (füüsiline keskkond)	9,3	9,4
	Kooli sotsiaalne keskkond	9,6	9,5
	Valmisolek tegeleda hariduslike erivajadustega (edaspidi HEV ⁷) õpilastega	9,6	10
KOOLIVÄLISED KOMPONENDID		8,8	10
ÜLDINE RAHULOLU		8,7	10

* vastajate arv

** tabelis on toodud vastajate keskmised hinnangud värviskaalal punasest roheliseni, kus punane näitab kõige madalamat skoori, kollane keskmist ning roheline kõige kõrgemat skoori. Kuna eri tabelites on keskmised hinnangud erinevad (sh madalaim ja kõrgeim), siis erinevates tabelites on värvid küll samatähenduslikud, kuid skoorid nendes erinevad (igale sihtrühmale iseloomulikud)

Järgnevalt toovad autorid välja põhiteemad, mis aruteluseminaril osalenute hinnangul rahulolu mõjutavad. Suurem osa esile kerkinud teemadest on kooskõlas koostatud kontseptsiooniga, kuid on ka kontseptsiooni täiendavaid teemasid.

- Õppimine ja õpiprotsess – kas rühmategevused ja mängud toetavad lapse arengut ja huve, sh iseseisvust ja loovust; kui võrd on lapsevanemad kaasatud lasteaia tegevustesse:
 - loomungilisus ja andekus: distsipliin versus loovates tegevustes osalemise võimalused; kas keskkond on lapse loovust toetav;
 - dilemma, kus algab ja lõpeb lapse surumine raamidesse ja kus on selle tasakaalu koht.
- Õpetajate professionaalne tase – oskus last arendada ja pakkuda talle piisavalt väljakutsuvaid tegevusi; oskus lapsest lapsevanemaga rääkida (sh läbi viia arenguvestlust).
- Juhtkond ja juhtimine – kuidas olemasolevaid ressursse kasutatakse ja kuidas on korraldatud igapäevatöö (töökohad, töötajate koosseis, palgatase, hooned ja ruumid); kui võrd ollakse valmis muutusteks ja osatakse neid ellu viia; lasteaia abipersonali pädevus ja tugi õpetajale, kokkupuude ja sobivus lastega ning lapsevanemate suhtumine abipersonali; kas personal on stabiilne või vahetub sageli; mil määral ja kuidas kaasatakse töötajaid ja lapsevanemaid asutuse juhtimisse.
- Taristu – hoonete, ruumide ja vahendite turvalisus ja seisukord:
 - turvalise kasvukeskkonna olemasolu;
 - millised on mänguväljakud, millised on valikuvõimalused;

⁷ HEV – haridusliku erivajadusega õppija, kes õppekavas või temale koostatud individuaalses õppekavas püstitatud õppetulemuste saavutamiseks vajab täiendavate tugimeetmete rakendamist või eriõppe korraldust. [Hariduslike erivajadustega õpilaste õppekorralduse kontseptsioon, haridus- ja teadusministeeriumi 13.12.2013 käskkiri nr 581 - <http://erut3m.havike.eenet.ee/hev/wp-content/uploads/2014/02/HEV-%C3%B5ilaste-%C3%B5ppekorralduse-kontseptsioon.pdf>] 09.11.2016

- toitlustamine – sellesse suhtumine, riigireeglid, lapsele valiku/otsuse andmine (nt laps saab lauda katta, laps saab endale ise toidu tõsta).
- Sotsiaalne keskkond – töötajate omavahelised suhted, laste omavahelised suhted, õpetaja ja lapsevanema suhted.
- Valmisolek tegeleda HEV lastega – kas on loodud vastavad võimalused; kas on tagatud tugiisikud või õpetaja toetamine; kuivõrd pakutakse õpetajatele vastavaid koolitusi ning praktikat:
 - esmane märkamine toimub tihti lasteaias;
 - tähtis on tugisiku olemasolu ja õpetaja toetamise võimalus (eriti olukordade analüüsimisel);
- Välised komponendid – õpetaja elukutse väärtustamine ja maine; täienduskoolituste võimalused, õpetajate palk; kogukonna ja kohaliku omavalituse tegevus ja mõju lasteaiale/-hoiule; kodu ja pere hoiakud ja väärtused – sh kuidas lapsevanemad ja lasteaed/-hoid suudavad omavahel koostööd teha.

Küsitluse eesmärgi, sihtrühmi, loodud kontseptsiooni ja küsimustike mahtu arvestades valiti välja olulisemad teemad, mille raames koostati küsimused igale sihtrühmale vastavalt. Seminaril esikerkinud teemade rohkuse tõttu ei olnud võimalik kõikide teemade puhul detailseid küsimusi küsimustikku lisada.

2.2 Põhi- ja keskharidus

Tagasiside mõõdikule ja komponentidele

Kõik kirjalikku tagasisidet andnud osapooled hindasid kontseptsiooni komponente pigem oluliseks (keskmine väärtus vähemalt 5,5; tabel 5). Küll aga arutleti selle üle, kas lapsevanem peab enesemääratlusteooriast lähtuvalt hindama lapse või enda **motivatsiooni** määravaid komponente⁸? Kõige enam varieerusid hinnangud **autonoomia** ja **autonoomia toetuse** olulisusele. Aruteluseminaril peeti autonoomia arendamist ja selle kohta info kogumist väga oluliseks.

HEV õpilaste seisukohast toodi välja, et **koolipõhistes komponentides** on füüsilise ligipääsetavuse kõrval väga oluline ka info- ja kommunikatsioonialane ligipääsetavus (nt nägemispuudega inimestele, intellektipuudega inimestele, viipekeelsetele).

Kriitiliselt tõstatati küsimus sellest, kuidas peaks lapsed hindama neid olukordi või asjaolusid, mida nad ei ole kogenud või kogevad väga harva ja kuidas see mõjutab nende hinnanguid rahulolule.

⁸ Hinnata tuleb lapse motivatsiooni komponente (st lapsevanemalt küsitakse tema arvamust lapse motivatsiooni kohta).

Tabel 5. Sihtrühma esindajate keskmine hinnang teemade olulisusele vastavas komponendis kümnepalliskaalal (1 – ei ole üldse oluline, ..., 10 – on väga oluline; tabelis keskmise hinnangu taustavärv vastavalt punasest roheliseni)

Põhi- ja üldharidus		Õpetaja (3*)	Lapsevanem (2)	Õpilane (4)
MOTIVATSIOONI KOMPONENDID	Autonoomia	7,8	9,9	8,4
	Autonoomia toetus	8,2	9,8	8,5
	Seotus koolis ja kaaslastega	7,5	9,9	8,8
	Enesetõhusus	7,8	9,2	8,7
KOOLIPÕHISED KOMPONENDID	Kooli maine	8,2	8,1	9,2
	Kooli juhtkond ja juhtimine	8,1	9,9	8,7
	Kooli taristu (füüsiline keskkond)	8,6	9,3	8,2
	Kooli sotsiaalne keskkond	8,1	10,0	8,9
	Valmisolek tegeleda HEV õpilastega	8,1	10,0	9,0
KOOLIVÄLISED KOMPONENDID		8,5	5,5	8,1
ÜLDINE RAHULOLU		8,2	9,0	9,3

* vastajate arv

Järgnevalt toome välja põhiteemad, mis aruteluseminaril osalenute hinnangul rahulolu mõjutavad. Suurem osa esile kerkinud teemadest on kooskõlas koostatud kontseptsiooniga, kuid on ka kontseptsiooni täiendavaid teemasid.

- Õppimine – lapse arengut toetav tervislik ja turvaline õpikeskkond; ainete valikuvõimalused ja otsustusvabadus; karjäärivalikute (sh nii edasiõppimise kui erialavaliku) tegemise toetamine; õpilase üldpädevuste ja sotsiaalsete oskuste areng; õpilase arusaam endast ja sellest, mis on tema tugevused ja nõrkused.
- Õpetajad ja nende töö – valikuvabadus õppekavas, õppemeetodi ja -materjalide valikul; õpetaja turvalisus tööl, kollektiivis ja õpilaste keskel; motiveeriv töötasu; enesearengu ja enesetäiendamise võimalused; õpetaja väsimine ja toimetulek emotsioonidega.
- Kooli juhtkond ja juhtimine – klassid/rühmad on ühtlase tasemega, sobiva suurusega; õpetajate ja juhtkonna hoiakud kutse- ja kõrghariduse suhtes; koostöö – lapsevanemate kaasatus kooliellu; lapsevanema huvi lapse arengu vastu; lapsevanema toetus lapse õppimisele.
- Taristu – töö- ja õpivahendite olemasolu ja nende kulu õpilasele või õpetajale.
- Koolivälised komponendid – ühiskonna hoiakud õppimise suhtes ja hariduse väärtustamine, ootused õpilasele; koolipidaja tugi koolile (sh tugi ja võimalused erivajadustega õpilastele, nt abiõpetaja või tugipersonal).

2.3 Kutseharidus

Tagasiside mõõdikule ja komponentidele

Nii kutseõppurite kui kutsehariduse õpetajate puhul peeti **motivatsioonikomponentidest** kõige olulisemaks **autonoomia toetamist** ning **seotust kooli ja kaaslastega** (või õpetajate puhul kolleegidega, tabel 6). Õppurite puhul olid vastakamad arvamused autonoomia ja enesetõhususe suhtes, õpetajatel hinnati ka autonoomia oluliseks. Välja pakuti võimalus, et teatud teemad (nt **autonoomia**, **enesetõhusus**) võiksid jääda hoopis arenguvestluse sisuks ja mitte rahuloluküsitluse. Aruteluseminaril oli töandjate seisukoht, et töötajate üldpädevused, mida osaliselt mõõdetakse **autonoomia** ja **enesetõhususe** komponentides, on

väga olulised ja need peaksid jääma rahulolu-uuringu osaks. Korduvalt arutleti, kas ja kuivõrd annab hariduse kvaliteedi kohta infot see, kas vilistlane teeb erialast tööd.

Koolivälisest komponendist peeti õpilase puhul oluliseks üldist rahulolu hindamist, kusjuures kõige kõrgemalt hinnati alateemana saadud hariduse väärtust ja tuleviku väljavaateid. Kooli õppekava ja ainekava hindamises avaldati arvamust, et seda reguleerib riik, see ei ole kutseõppeasutuse mõjutada ning seetõttu ei peaks see olema rahuloluküsitluste teema.

Õpetajate **tausttunnustest** hinnati rahulolu hindamisel kõige olulisemaks tööstaaži.

Tabel 6. Keskmine hinnang teemade ja väidete olulisusele vastavas mõõdikus kümnepalliskaalal (1 – ei ole üldse oluline, ..., 10 – on väga oluline)

Kutseharidus		Õpilane (4*)	Õpetaja (2)	Vilistlane (1)
MOTIVATSIOONI KOMPONENDID	Autonoomia	4,0	8,2	8,8
	Autonoomia toetus	7,0	9,1	9,2
	Seotus koolis ja kaaslastega	7,2	9,1	8,0
	Enesetõhusus	5,4	7,9	8,5
KOOLIPÕHISED KOMPONENDID	Kooli maine	9,0	9,5	9,5
	Kooli juhtkond ja juhtimine	8,1	8,3	9,1
	Kooli taristu (füüsiline keskkond)	7,2	7,6	9,6
	Kooli sotsiaalne keskkond	8,9	8,2	9,2
	Valmisolek tegeleda HEV õpilastega	6,9	8,8	9,3
KOOLIVÄLISED KOMPONENDID		5,7	5,8	9,5
ÜLDINE RAHULOLU		8,3	7,1	10,0
ÜLDPÄDEVUSTE JA ERIALASTE OSKUSTE KOMPONENDID	Töös vajalike oskuste rakendamine			9,9
	Heterogeenses meeskondades suhtlemine			10,0
	Iseseisvalt käitumine (autonoomia)			10,0
	Erialased oskused			10,0

* vastajate arv

Järgnevalt toovad autorid välja põhiteemad, mis aruteluseminaril osalenute hinnangul rahulolu mõjutavad. Suurem osa esile kerkinud teemadest on kooskõlas koostatud kontseptsiooniga, kuid on ka kontseptsiooni täiendavaid teemasid. Motivatsioon – õppurite motivatsioon, teadlik erialavalik ning tunnetatavad õppevõimalused; esile toodi, et eriala väärtust ja õppurite õpimotivatsiooni suurendab kooli koostöö teiste koolidega nii välismaal kui Eestis (nt ülikoolide õppejõudude osalus õppetöös).

- Praktikavõimaluste rohkus ja praktika kvaliteet – seminaris rõhutati praktika tähtsust õpitu kinnistamisel ja erialavaliku sobivuses veendumisel, aga märgiti, et praktika ja praktika juhendamise kvaliteet eri tööandjate juures erinevad (sh nt antavad ülesanded, vastutus).
- Koostöö kooli ja ettevõtjate, tööandjate vahel – tagasisidestamine, sh nt kas ja kuidas toetab kool õppuri praktikakoha leidmist; kuidas toimib suhtlus kooli ja ettevõtjate, tööandjate vahel; kuidas toimib suhtlus õpilase ja õpetajate (ja kooli juhtkonna) vahel.
- Koolivälised komponendid – koolipidaja toetus koolile, sh materiaalse toe piisavus; optimaalne õppekohtade arv.
- Kutseõppe maine võrdluses teiste võimaluste ja haridustasemetega.
- Üldine rahulolu – saadud hariduse väärtus ja perspektiiv, st perspektiiv saada hea töökoht ning omandatud oskusi ja pädevust töökohal rakendada.
- Kutsehariduse lõpetanute puhul on nii vilistlase kui tööandja vaatekohast oluline hinnata järgmist

- töötaja valikul olulised isiksuseomadused, lõpetatud haridustase (kus), varasem töökogemus ja töötamismustrid (kui kaua on erinevates töökohtades töötanud, tööharjumus), erialased oskused-teadmised, inimese sobivus meeskonda;
- kuidas tuleb töötaja toime uutes olukordades ja kuidas suudab probleemolukordi lahendada – kuigi neid oskusi mängitakse läbi ja seega õpitakse ka koolis, siis nende oskuste headus sõltub suuresti ka elukogemusest;
- ametialased oskused (sh töötaja valmisolek ja toimetulek töövahenditega, sh seadmete, masinate, arvutiprogrammidega jne).

2.4 Kõrgharidus

Tagasiside mõõdikule ja komponentidele

Motivatsioonikomponentidest pidasid õppejõudude ja üliõpilaste esindajad kirjalikus tagasisides kõige olulisemaks **autonoomia toetamist** ja **autonoomiat** (tabel 7). Vastakamad olid arvamused **seotusele** kooli ja kaaslastega ning **enesetõhususele** (nt madalamalt hinnati üliõpilase initsiatiivikuse olulisust ja huvi teha rohkem tööd kui nõutakse, samas väga oluliseks peeti üliõpilase valmisolekut õppida ja toimetulekut õpingutega; õppejõududel hinnati väga oluliseks otsustusvabadust ja kaasatust ning huvi enese arendamise vastu, samas väheoluliseks peeti nt õppejõu kindlust oma tööga toimetulekul ja initsiatiivikust). Vilistlaste (kõrghariduse lõpetanute) puhul peeti üldjuhul **motivatsioonikomponentidest** kõige olulisemaks **autonoomia toetamist**. Kõige madalamad hinnangu sai **enesetõhusus**, kusjuures enesetõhususe puhul peeti kõige olulisemaks õpingutega toimetulekut. *Seotuse* kohta sooviti teada, kuivõrd suhtleb vilistlane kooliga, tunneb huvi kooli tegemiste vastu ja vajadusel pakub enda abi (nt ürituste ja esinemiste tarvis).

Koolipõhistest komponentidest pidasid õppejõudude ja üliõpilaste esindajad kõige olulisemaks ülikoolisise korraldusega (sh nt rahulolu juhendamise, õpirändega, samuti õppekorralduse ja läbiviimisega, õpetamise meetoditega, akadeemiliste nõudmistega), vähem oluliseks peeti õpperühmade suurust ja õppejõudude töökoormust. Õppejõu rahulolu hindamiseks tehti ettepanek lisada täiendavate teemadena õppejõududele pakutava toe, juhtkonna personaalse lähenemise, õppejõudude hindamise ehk atesteerimise korraldus ja läbipaistvus ning välismobiilsuse võimalused. Vilistlaste esindajad pidasid vähem tähtsaks **taristu** teemat (nt spordisaalide, -vahendite olemasolu ja võimalusi, ülikoolilinnaku puhtus ja kord, ülikoolihoonete meeldivus ja korrashoid, kooli asukoht) ja mõningaid **juhtimise** alateemasid (nt sisseastumise korraldust, tugiteenuste olemasolu). Oluliseks peeti aga õppetööga seotud alateemasid. Lisaks leiti, et kooli **mainest** tähtsam on valitava eriala maine. Soovitati lisada rahulolu toitlustamisega (nt toitlustuse võimalused õppehoones või selle lähiümbruses).

Kui **sotsiaalse keskkonna** teemas hindasid õppejõudude ja üliõpilaste esindajad väga oluliseks üliõpilaste suhteid õppejõududega ning õppejõudude hoiakuid üliõpilaste suhtes, siis väheoluliseks peeti nt koolivägivalla teemat, üldist tajutavat kooli õhkkonda, üliõpilaste suhtumist õppetöösse ja üliõpilaste käitumist. Vilistlased seevastu ei pidanud oluliseks turvalisuse ja korra teemat, samas kui esile toodi võrdne kohtlemine, vaimse vägivalla esinemine ja suhted õppejõududega.

Üllatavalt märgiti kirjalikus tagasisides, et hariduslike erivajadustega ning õpi- ja käitumisraskustega üliõpilasi kõrgkooli „ei satu“, seega ei ole HEV üliõpilaste probleemide käsitlemine rahulolu-uuringus oluline. Mitmed osapooled märkisid, et sotsiaalse keskkonna teema on rahulolu kontseptsioonis liialt üldine.

Koolivälistest komponentidest ei peetud kirjalikus tagasisides oluliseks suhteid pereliikmetega ja majanduslikke kaalutlusi. Aruteluseminaris soovitati, et majandusliku olukorra mõju üliõpilaste võimalustele ja haridusega rahulolule on suur. Vastakalt suhtusid osapooled kõrghariduse populaarsuse olulisusse. Haridus- ja teadusministeeriumi esindaja arvates ei ole **kooliväliste komponentide** uurimine üldse vajalik, sest neid ei saa haridus- ja teadusministeerium, haridusasutus või hariduspoliitika mõjutada. Koolivälistest komponentidest pidasid vilistlaste esindajad kõige olulisemaks omandatud hariduse ja tööturu vahelisi seoseid. Tööandja tagasiside üldisele rahulolule oli, et soovitud hinnanguid ei saa anda siis, kui vastavast õppeasutusest on tööle tulnud vähe töötajaid, st ei ole võimalik võrdlusi teha ega üldhinnanguid küsida.

Üldise rahulolu puhul leiti, et küsimused dubleerivad juba varasemalt esinenud teemasid, mistõttu selle komponendi all toodud väiteid-küsimusi peeti kas keskmiselt või isegi väheoluliseks. Vilistlaste esindajad hindasid oluliseks saadud hariduse väärtust ja tulevikuväljavaateid ning üldist rahulolu õpingutega.

Üldpädevuste ja erialaste oskuste komponentidest hindasid vilistlaste esindajad kõige kõrgemalt **tööks vajalike oskuste rakendamist** ja **heterogeensetes meeskondades suhtlemist**.

Tausttunnustest peeti väheoluliseks üliõpilase ema-isa haridust, väga oluliseks hinnati sugu, eriala/valdkonda, vanust ja õppekoormust. Vilistlaste puhul lisandusid oluliste tausttunnustena veel lõpetamise aasta ja õppekeel. Õppejõududel peeti kõige olulisemateks tausttunnusteks sugu ja tööstaaži.

Tabel 7. Keskmine hinnang teemade ja väidete olulisusele vastavas mõõdikus kümnepalliskaalal (1-ei ole üldse oluline, ..., 10 – on väga oluline)

Kõrgharidus		Üliõpilane (4*)	Õppejõud (2)	Vilistlane (2)	Tööandja (1)
MOTIVATSIOONI KOMPONENDID	Autonoomia	7,5	8,6	7,9	
	Autonoomia toetus	8,9	8,7	4,9	
	Seotus koolis ja kaaslastega	6,5	7,9	5,9	
	Enesetõhusus	6,6	6,8	2,6	
KOOLIPÕHISED KOMPONENDID	Kooli maine	6,6	6,0	8,1	
	Kooli juhtkond ja juhtimine	9,3	7,1	5,8	
	Kooli taristu (füüsiline keskkond)	8,3	5,3		
	Kooli sotsiaalne keskkond	6,3	3,7	3,4	
	Valmisolek tegeleda HEV õpilastega	8,5	5,3	6,0	
KOOLIVÄLISED KOMPONENDID		3,3	3,4	4,8	
ÜLDINE RAHULOLU		6,9	4,7	7,5	
ÜLDPÄDEVUSTE JA ERIALASTE OSKUSTE KOMPONENDID	Tööks vajalike oskuste rakendamine			9,9	6,9
	Heterogeensetes meeskondades suhtlemine			10,0	7,1
	Iseseisvalt käitumine (autonoomia)			10,0	6,0
	Erialaste oskuste komponendid			10,0	5,0

* vastajate arv

Järgnevalt toovad autorid välja põhiteemad, mis aruteluseminaril osalenute hinnangul rahulolu mõjutavad. Suurem osa esile kerkinud teemadest on kooskõlas koostatud kontseptsiooniga, kuid on ka kontseptsiooni täiendavaid teemasid.

- Motivatsioon – üliõpilastel sisseastumise motiiv; hilisem eneseteostus oma erialal; õppejõududel on võimalik tegeleda õpetamise ja teadustööga (osalemine teadusprojektides); on võimalik valida õpetamismeetodeid; õiglane palk; tugev professori või teadlase staatus valdkonnas, üksuses, kõrgkoolis.
- Õpetamine – õpetatava sisu vajalikkus ja kasulikkus; üliõpilase aktiivne kaasatus õpiprotsessi ja õppurite aktiivsus õpiprotsessis; praktikute kaasatus õpiprotsessi; üliõpilaste valikuvõimalus õppekava piires.
- Praktika sooritamise – väärtus (üliõpilasele ja tööandjale), osakaal, olulisus; kuivõrd on praktikandil, vilistlasel olemas oskused, pädevused, mida on töökohal vaja ja mille ta on saanud koolist, võrreldes olukorraga, kus tööandja peab tulevast töötajat hakkama ise uuesti välja koolitama; praktikakohtade leidmise keerukus ja koostöö kooliga; praktikasüsteemi läbimõeldus (sh nt koostöö tööandjaga, praktikandi sisuline juhendamine, arenguvestlused, kaasatus).
 - Praktika aitab samuti üliõpilasel veenduda valitud eriala sobivuses.
 - Erinevate tööandjate juures on olukord erinev, ka tööandjate motivatsioon praktikanti võtta on erinev. Soov sõltub sellest, kas tööandja näeb praktika sooritamist endale kasulikuna, nt aitab see tulevikus sobivat töötajat leida. Samas kõigi õppekavade puhul ei ole praktika sooritamise kohustuslik ega võimalik.
- Õppejõudude, õpetamise kvaliteet – õppejõudude professionaalsus, st oma eriala, aine hea tundmine; juhendamise kvaliteet; õppejõudude rahvusvahelisus; rühmatöö ja aktiivõppemeetodite kasutamine; tagasiside kvaliteet (sh piisavus); õppejõudude suhtlusoskused (sh avatus, austus ja viisakus, kättesaadavus, tudengisõbralikkus).
- Eneseareng – kõrgharidusõpingute või õppejõududel oma töö käigus arenemine.
- Haridusasutuse maine – lisaks üldisele kooli mainele on oluline välja tuua eriala maine, kuvand (ühes koolis võib erinevate erialade maine varieeruda).
- Kooli juhtkond ja juhtimine, sh koostöö – koostöö ülikoolipersonali, õppejõudude, üliõpilaste ja tööandjate vahel; kas ja kuidas saab tööandja ainekava, õppekava mõjutada, et õpetatu vastaks päriselus (töö juures) vajaminevatele teadmistele-oskustele.
- Kooli sotsiaalne keskkond – kuuluvustunne; kaasatus, st kõrgkool ei ole vaid professoritele ja õppejõududele (nt üliõpilaste kaasatus kooli juhtimisse); kaasatus tudengiorganisatsioonidesse; kõrghariduse kasulikkus tuleneb osaliselt sellest, et õpingute käigus saadakse edaspidises elus olulisi ja vajalikke kontakte (sh nt praktika käigus).
- Erivajadustega üliõpilaste ligipääs kõrgharidusele – nii füüsiline ligipääs kui sotsiaalemotsionaalne ligipääs, nt kuidas suhtlevad ja käituvad õppejõud erivajadustega üliõpilasega; kas ja kuidas kohandab õppejõud õpimeetodeid; kas ja kuidas kohandab õppematerjale (kättesaadavus ja ligipääsetavus).
- Koolivälistest komponentidest majanduslik kontekst ja toimetulek – töö- ja õpivahendite olemasolu (nt kas üliõpilane peab ise vajalikud vahendid soetama); kas õppuril on vajalike vahendite soetamiseks piisavalt ressursse ja/või teadmisi, kust ressursi taotleda.
- Üldine rahulolu – saadud hariduse väärtus ja perspektiiv üliõpilase ja vilistlase silmis, st kuivõrd on võimalik lõpetamisel saada hea töökoht ja oma oskusi ja pädevusi rakendada.
- Kõrghariduse lõpetanute üldpädevused ja erialased teadmised – omandatud eriala tundmine; kõrghariduse lõpetanu õppimisvõime, avatus uuele informatsioonile, korrapärasus ja distsiplineeritus, suhtumine; maailmavaade, teadmiste ülekandmine teistesse valdkondadesse, analüüsivõime, oskus enda teadmisi praktikas kasutada, entusiastlikkus ja algatusvõime (saavutusvajadus, motiveeritus).

2.5 Täienduskoolitus

Seminaril osalenutele polnud päris selge õppijate rahulolu-uuringu eesmärk ja see, mis tasandi kohta selle uuringuga tagasisidet soovitakse koguda (D. L. Kirkpatricku koolituste tulemuslikkuse hindamise neljatasandiline mudel: 1. tasand – reaktsioon, 2. tasand – õppimine, 3. tasand – kasutamine, 4. tasand – mõju ja tulemused⁹). Tõstatusid küsimused, miks on vaja uut või täiendavat rahulolu-uuringut lisaks praegusele täiskasvanute koolituse uuringule ning mis on uue uuringu lisaväärtus. Kuna koolituste tulemuste hindamine on mitmetasandiline, siis leiti, et õppijale loodud küsimustikuga ei saa hinnata esmast reaktsiooni koolitusele ehk kuivõrd jäi õppija rahule konkreetse koolituse teema, koolitaja või õppeprogrammiga. Sellist tagasisidet koguvad koolitajad või täienduskoolitusasutused koolituste lõppedes õppijatelt. Enamasti lähtuvad need küsitlused konkreetse koolituse eesmärkidest ja õppemeetoditest ja koolitaja isiklikust vajadusest või huvist. Samas on selliste küsitlustega keeruline hinnata koolituse mõju õppijale, mis ei pruugi koolituse lõppedes kohe selgelt selguda.

Seminaril osalenute hinnangul on väga oluline saada õppijate tagasisidet koolitustelt saadud teadmiste ja oskuste rakendamise ulatuse ja kasu kohta praktikas (ehk Kirkpatricku hindamismudeli kolmas tasand). Selle teada saamiseks peaks õppijate küsitlemine toimuma mõnda aega pärast koolituse toimumist. Täienduskoolitusasutused ja koolitajad on püüdnud õppijaid küsitleda näiteks kolm, kuus või üheksa kuud pärast koolitust, kuid vastuste saamine on keeruline, õppijate vastama motiveerimiseks tuleb teha palju tööd ning isegi siis jäävad vastastamismäärad madalaks.

Koolitajatele pakuks huvi ka koolituste mõju ja tulemuste hindamine (D.L. Kirkpatricku mudeli neljas tasand), kuid see eeldaks koolituste mõju hindamist organisatsiooni tasandil. Lihtsam on teha seda sisekoolituste puhul, kui õppija on ka teatud aeg pärast koolitust asutuses kättesaadav ning koolituse mõju on võimalik laiemalt hinnata.

Lisaks tavaõppijatele pakuks koolitajatele huvi erivajadustega (sh puuetega inimeste) õppijate teadlikkus koolitustest, füüsiline ja sotsiaalne ligipääs koolitustele ning üldine koolitusvajadus.

Tagasiside küsimustikele

Täienduskoolituse õppijate ja koolitajate aruteluseminari ülesehitus erines mõnevõrra teiste sihtrühmade aruteludest, kuna täienduskoolituse seminaril oli võimalik arutleda juba olemasolevate küsimustike ja neis sisalduvate küsimuste üle. Seetõttu keskenduti vähem kontseptsioonile ja komponentide valikule.

Aruteluseminaril osalenute tagasiside õppija küsimustikule

Kõige olulisem on saada tagasisidet koolituse kvaliteedile ehk kas õppija eesmärgid ja ootused koolitusele täitusid. Huvi pakuks ka info, mida õppur tuvastas oma edasiõppimisvajaduse kohta pärast koolitusel

⁹ Kirkpatricku mudel (lk 136: 2011) toob välja neli tasandit. Iga tasand on oluline ja tasandid on omavahel põhjuslikult seotud, nt kui õppimise uurimisel selgub, et õppimine oli vähene, võib esimesel tasandil kogutud tagasiside osutada takistustele. Koolitatavat võis mõjutada nt ebasoodne õpikeskkond, osalejate taset mitte arvestav programm või ebasobiv koolituse tempo. Kui kolmandal tasandil selgub, et õpitut ei rakendata, võib põhjus peituda nt teisel tasandil (nt õppimist ei toimunudki).

Lõhmus, M., Jalak, K., Jõgi, L., Karu, K., Visnapuu, U., Meier, K., Mölder, A., Harjo, A., Lukka-Jegikjan, E., Abiline, S., Šved, E., Liiva, R., Märja, T. (2011) Koolitaja käsiraamat. ETKA Andras. Tallinn. [http://www.andras.ee/ul/Koolitaja_kariraamat_2011.pdf]

osalemist. Oluline on tähele panna, et tagasiside küsimise aeg mõjutab seda, millist tagasisidet saadakse (reaktsioon, õppimine, kasutamine).

- Informatsiooni saamise allikana (küsimus U3) võiks jagada interneti mõiste otsinguks, sotsiaalmeediaks ja täienduskoolitusasutuse veebileheks. Töötukassa puhul võiks eristada info saamise Töötukassa büroo konsultandilt ja internetist. Vabahariduskool ei ole kasutusel eraldi mõistena ja selle võib asendada täienduskoolitusasutusega, sest vastaja ei pruugi teada koolituse korraldaja põhi- või kõrvaltegevusala.
- Koolituse peamise õppevormi küsimuses (U5) peaks mõistena kasutama vahetut õpet koolitaja juhendamisel. Õpipoisiõppe võiks valikuvariandina eristada, kui vastajad oskaksid neist praktikast või praktilisest õppest töökohal eristada.
- Põhjusele, miks ma ei osalenud täienduskoolitusel (U15) tuleks lisada variant erivajadusega õppijatele, kellel puudus ligipääs koolitusele (nt puudus lift või viipekeele tõlk).
- Põhjuses, miks ma ei soovinud täienduskoolitusel osaleda (U14), võiks eristada huvipuuduse ja vajaduse. Variant „Ma ei saa koolitusel hakkama“ kajastab vastaja enesehinnangut või erivajadust.
- Tausttunnusena võiks olla ka küsimus vastaja pikaajalise terviseprobleemi esinemise kohta.

Aruteluseminaril osalenute tagasiside koolitaja küsimustikule

Seminaril osalejad tõid välja koolitajate küsimustikus aspekti, et koolitajad töötavad enamasti mitme täienduskoolitusasutuses erinevate lepingute (töö-, töövõtu-, käsundusleping) alusel ja erineva koormusega. Paljud koolitajad on iseendale tööandjad ja seetõttu ei ole neil võimalik kõigile küsimustele (nt juhtkond, suhted kolleegidega, autonoomia toetus) võimalik vastata. Kui sihtrühma valikul piirduakse ainult Eesti hariduse infosüsteemis olevate täienduskoolitusasutustega, siis jäävad uuringust välja asutuste sisekoolitajad.

- Kolmas plokk („Kuidas hindate oma võimekust tulla toime tööülesannetega?“) võiks olla vastajale esimene, et oleks lihtsam alustada.
- Oluline on tähelepanu pöörata koolitaja enesetäiendusvõimalustele, nt:
 - kas koolitaja leiab endale sobiva koolituse,
 - kas täienduskoolitusasutus pakub koolitajatele enesetäiendusvõimalusi,
 - kas on piisavalt võimalusi enesetäienduseks.
- Võiks olla küsimusi koolituskava koostamise, elluviimise ja teostamise kohta, nt kas koolituskava sobis õppijatele.
- Ülejäänud küsimused tundusid seminaril osalejatele piisavad, kuid vajavad testimist koolitajate hulgas.
- Küsimustike rakendamisel on väga oluline, et need oleksid ligipääsetavad ja vastatavad ka erivajadustega inimestele (nt vaegnägijatele, pimedatele, füüsilise puudega inimestele, vaegkuuljatele).
- Vastaja taustküsimustes peaks eristama üksikkoolitajad ja asutustega seotud koolitajad (organisatsiooni töötajate arv – üks, üks kuni üheksa, jne).

2.6 Kokkuvõte

Sihtrühmade kirjaliku tagasiside ja seminariarutelude põhjal sai uuringumeeskond kinnitust, et koostatud rahulolu hindamise kontseptsioon sobib sihtrühmade vajadustega ning võimaldab kajastada sihtrühmade jaoks olulisi rahulolu komponente ja teemasid. Enamik seminaridel arutatud teemadest on kaetud koostatud kontseptsiooniga või on kontseptsiooniga väga lähedalt seotud. Kõiki aruteluseminaridel välja toodud teemasid ei ole võimalik küsimustikesse lisada, kuna juba algsetest teooriatest ja ülesande

püstitusest seatud teemade valik oli väga lai. Oluline on hoida küsitlused kompaktsena, seda eriti tööandjate ja vilistlaste sihtrühmades, kuna see mõjutab tegelikku vastamismäära. Viimasest lähtuvalt otsustas uuringumeeskond loobuda vilistlaste puhul kolmefaktorilise rahulolu mudeli rakendamisest ja ehitada vilistlaste küsitlus üles kliendi rahulolu teooriast lähtuvalt, analoogselt tööandjate küsitlusega. Samuti otsustati alus- ja põhihariduse tasemel küsida lapsevanematelt nende lapse motivatsiooni komponentide kohta (mitte lapsevanema enda motivatsiooni kohta).

Kontseptsioonile tagasisidet andnud organisatsioonid ja aruteluseminaridel osalenud peavad erinevate sihtrühmade hariduse rahulolu hindamist väga vajalikuks. Samas märgiti, et valitud sihtrühmade rahulolu hinnatakse juba praegu ning vajadust uue mõõtevahendi järele erinevad osapooled ei näe. Üle-eestilist ühtset rahulolu-uuringut, mis ei vasta ühegi konkreetse õppeasutuse vajadustele ega ootustele, ei peetud vajalikuks. Asutustes saab ka edaspidi erinevatele sihtrühmadele toimuda vaid üks rahuloluküsitlus, seda nii kulu-efektiivsuse kui vastajate koormamise mõttes. Seetõttu on õppeasutustel kartus, et uue uuringu valguses ei saa nad edaspidi enam endale vajalikku tagasisidet (just eraldi enda murekohtade teadasaamine) oma õpilastelt, õpetajatelt, lapsevanematelt ega vilistlastelt.

Praegustest rahuloluküsitlustest saadavat tagasisidet kasutavad asutused oma tegevuste planeerimisel ja parendamisel, kuid praeguste tulemuste kasutamisel on ka mõned kitsaskohad. Näiteks tulemuste vähene avalikustamine, info keeruline ja ühekülgne esitamine ning valimite ühekülgsus. Kuigi praegu ei ole asutuste rahulolu-uuringu tulemused enamasti avalikud ja asutused ei saa end teistega võrrelda, siis ei soovitud asutusepõhiste andmete avaldamist ega avalikku võrdlemist ka edaspidi. Pigem on oodatud piirkondlike või üle-eestiliste tulemuste avaldamine, millega asutused saavad end ise võrrelda. Üksikute asutuste (nt lasteaedade, üldharidus-, kutse- või kõrgkoolide) rahulolu võrdlemist ei peetud mõistlikuks, kuna asutuste olukord on väga erinev (sh nii laste, õpilaste kui töötajate arv, asukoht, füüsiline keskkond ja ressursid), mistõttu tuleks võrdlemisel kõiki neid tegureid arvestada.

Kõige probleemsem kavandatava rahulolu-uuringu puhul on organisatsioonide ja aruteluseminaridel osalenute varasemate kogemuste põhjal erinevate sihtrühmade esindajate motiveerimine uuringus osalemiseks (eriti tõsteti esile vilistlasi ja tööandjaid). Takistuseks võib saada küsimuste rohkus, vastamisele kuluv aeg ning teatud sihtrühmade ülekoormatus erinevate uuringutega (nt õpilased, õpetajad, vilistlased ja tööandjad). Samuti ootavad sihtrühmad (eriti tööandjad) küsitlusest reaalset kasutegurit, mida nad hetkel ei kujuta ette.

Rahulolu-uuringu toimumise sagedus erinevate organisatsioonide hinnangul on erinev (iga-aastaselt, iga paari aasta järel või iga viie aasta järel). Õppeasutused, õpetajad ja õppejõud soovivad uuringute sagedasemat läbiviimist kui lapsevanemad, vilistlased ja tööandjad. Siiski märgiti sageli, et kordusuuringute vahele jääv aeg peaks olema piisav muudatuste tegemiseks ja rakendumiseks, muidu jääb vastajatele mulje, et nende arvamusega ei arvestata ning edaspidi vastatakse vaid formaalselt või loobutakse üldse uuringus osalemisest.

3 KÜSIMUSTIKE VALIDEERIMISE TULEMUSED

Kinnitav faktoranalüüs viidi läbi 4.–8. klasside õpilaste, 11. klasside õpilaste, kutseõppurite, põhi- ja keskhariduse õpetajate ning põhihariduse lapsevanemate andmetega.

Õppijad

Noorema astme õpilaste andmetes oli võimalik eristada kuut eraldiseisvat faktorit, vanema astme õpilaste andmetes (11. klass) seitset ning kutseõppurite andmetes samuti kuut faktorit (tabel 8). Kõigil õppijatel moodustasid esialgse autonoomia, autonoomia toetuse ja enesetõhususe ploki väited kokku ühe tugeva faktori. Autonoomia ja autonoomia toetuse ning enesetõhususe ploki väidete omavaheline korrelatsioon oli sedavõrd tugev, et kahte eraldiseisvat faktorit ei olnud võimalik mudelisse jätta. Selgelt joonistus kõigil õppijatel välja seotust väljendav faktor ning klassi sotsiaalset keskkonda ilmetav faktor (kas klassis peetakse õppimist oluliseks ja kas klassis kuulatakse õpetajat). Ka vanema astme õpilastel ja kutseõppuritel osutus kooli sotsiaalne keskkond iseseisvaks faktoriks, kuid see puudutas ennekõike füüsilise ja vaimse vägivalla esinemist koolis. Kõigil õppijatel moodustas eraldiseisva faktori taristu, kus sõltuvalt sihtrühmast eristus koolitoidu ja -söökla faktor ning koolihoonete ja -ruumide faktor. Samuti moodustas kõigis õppijate sihtrühmades eraldi faktori maine. Koolivälise faktorina võib nooremas vanuseastmes välja tuua suhteid vanematega.

Tabel 8. Õppijate kinnitava faktoranalüüsi tulemused

4.-8. KLASSIDE ÕPILASED (vaatluste arv 559, küsimuste arv 26)	11. KLASSIDE ÕPILASED (vaatluste arv 199, üsimumuste arv 29)	KUTSEÕPPURID (vaatluste arv 164, küsimuste arv 24)
Mudeli headuse näitajad: χ^2 /vabadusastmete arv = 2,1 $p > \chi^2$ (0,000) RMSEA = 0,045 CFI = 0,956 TLI = 0,949 SRMR = 0,043	Mudeli headuse näitajad: χ^2 /vabadusastmete arv = 1,5 $p > \chi^2$ (0,000) RMSEA = 0,052 CFI = 0,943 TLI = 0,934 SRMR = 0,049	Mudeli headuse näitajad: χ^2 /vabadusastmete arv = 1,7 $p > \chi^2$ (0,000) RMSEA = 0,065 CFI = 0,935 TLI = 0,921 SRMR = 0,058
MOTIVATSIOON (autonoomia ja enesetõhusus)	MOTIVATSIOON (autonoomia ja enesetõhusus)	MOTIVATSIOON (autonoomia ja enesetõhusus)
12 väidet; AVE = 0,50 Roo = 0,92	12 väidet; AVE = 0,503 Roo = 0,92	12 väidet; AVE = 0,52 Roo = 0,93
SEOTUS	SEOTUS	SEOTUS
5 väidet; AVE = 0,51 Roo = 0,84	5 väidet; AVE = 0,58 Roo = 0,87	3 väidet; AVE = 0,55 Roo = 0,78
SOTSIAALNE KESKKOND (klass)	SOTSIAALNE KESKKOND I (klass)	SOTSIAALNE KESKKOND I (klass)
2 väidet; AVE = 0,54 Roo = 0,70	2 väidet; AVE = 0,59 Roo = 0,74	2 väidet; AVE = 0,84 Roo = 0,91
	SOTSIAALNE KESKKOND II (kool, vägivald)	SOTSIAALNE KESKKOND II (kool, vägivald)
	2 väidet; AVE = 0,78 Roo = 0,87	2 väidet; AVE = 0,60 Roo = 0,74
TARISTU (koolitoit)	TARISTU I (koolitoit)	
2 väidet; AVE = 0,68 Roo = 0,81	2 väidet; AVE = 0,73 Roo = 0,85	
	TARISTU II (hooned, ruumid)	TARISTU (hooned, ruumid)
	3 väidet; AVE = 0,58 Roo = 0,80	2 väidet; AVE = 0,67 Roo = 0,80
MAINE	MAINE	MAINE
3 väidet; AVE = 0,69 Roo = 0,87	3 väidet; AVE = 0,72 Roo = 0,88	3 väidet; AVE = 0,79 Roo = 0,92
VANEMAD (kooliväline)		
2 väidet; AVE = 0,60 Roo = 0,75		

Kõigis õppijate küsimustikes on kontrollitud ja tagatud nii koonduv valiidsus, diskriminantvaliidsus kui reliaablus. Mudeli headuse näitajad on kõige paremad noorema ja vanema astme kooliõpilaste hulgas, hii-ruut statistik on väiksem kui soovituslik väärtus (st alla kolme). Kuigi kõigis kolmes mudelis on hii-ruut statistik statistiliselt oluline, siis on selle väärtus suhteliselt väike. Mudeli sobivust ja headust kirjeldavate indeksite väärtused on suuremad kui 0,90 ja mudeli poolt kirjeldamata osa (jäägi – RMSEA) varieeruvus on soovitusliku väärtuse lähedal või alla selle (0,06, aktsepteeritav on ka veel 0,08).

Põhi- ja keskhariduse õpetajad

Kinnitava faktoranalüüsiga oli põhi- ja keskhariduse õpetajate andmetel võimalik eristada kuut iseseisvat faktorit (tabel 9).

Selgelt eristusid autonoomia, autonoomia toetus, enesetõhusus ja seotus. Esialgne juhtkonna ning autonoomia ja autonoomia toetuse plokk olid sedavõrd tugevalt seotud, et kahte eraldiseisvat faktorit ei olnud võimalik mudelisse jätta. Samuti olid tugevalt seotud esialgsed seotuse ja sotsiaalse keskkonna ploki väited, mistõttu eraldi faktorit õpetaja poolt tajutavast sotsiaalsest õhkkonnast koolis, võrdsest kohtlemisest ja suhetest vahetu juhiga ei olnud võimalik mudelisse jätta. Küll aga joonistus eraldi faktorina välja sotsiaalne keskkond, mille keskmes on õpetaja suhted õpilastega. Õpetajate andmetes leidsid iseseisvate faktoritena kinnitust ka taristu (rahulolu ruumide, vahenditega) ja õpetaja poolt tunnetatav kooli valmisolek tegelda hariduslike erivajadustega õpilastega (nn HEV plokk). Erinevalt teistest sihtrühmadest ei olnud õpetajate mudelis võimalik eristada mainet kui eraldiseisvat faktorit. Maine ploki headust hinnati mudelivälisena Cronbachi alfaga.

Tabel 9. Põhi- ja keskhariduse õpetajate kinnitava faktoranalüüsi tulemused

PÕHI- JA KESKHARIDUSE ÕPETAJAD (vaatluste arv 558, küsimuste arv 26)	
Mudeli headuse näitajad: χ^2 /vabadusastmete arv = 2,3; $p > \chi^2$ (0,000); RMSEA = 0,048; CFI = 0,957; TLI = 0,950; SRMR = 0,040	
AUTONOOMIA JA AUTONOOMIA TOETUS	
10 väidet; AVE = 0,61 Roo = 0,94	
SEOTUS	
4 väidet; AVE = 0,50 Roo = 0,80	
ENESETÕHUSUS	
4 väidet; AVE = 0,55 Roo = 0,83	
SOTSIAALNE KESKKOND (õpilased)	
2 väidet; AVE = 0,56 Roo = 0,72	
TARISTU	
4 väidet; AVE = 0,59 Roo = 0,85	
HEV	
2 väidet; AVE = 0,65 Roo = 0,79	

Põhi- ja keskhariduse õpetaja küsimustikus on kontrollitud ja tagatud nii koonduv valiidsus, diskriminantvaliidsus kui reliaablus. Mudeli sobivuse näitajad on head.

Põhiharidust omandavate õpilaste lapsevanemad

Lapsevanemate andmetes joonistusid välja lapse autonoomia, autonoomia toetuse ja seotuse faktor (tabel 10). Kuna esialgse seotuse ploki väited jaotusid laiali erinevate latentsete faktoritel vahel (st esialgsed väited ei mõõtnud sedasama nähtust ja/või ei osanud lapsevanemad lapse seotust väljendavatele küsimustele vastata), siis ei moodustunud seotuse faktorit. Küll eristus selgelt esimesest faktorist lapse enesetõhususe faktor. Ootuspäraselt on lapsevanema ja õpilasega seotud klassijuhataja – tema tegevus ja tunnetatav valmisolek tegutseda ja temaga suhtlemise kergus. Koostöö kooliga toimub enamasti õpetajate vahendusel, st õpetajatelt saadakse tagasisidet enda lapse kohta. Eraldi faktorina kerkis esile infovahetus ja tagasiside õpetajatelt ja koolilt. Sarnaselt õppijate ja õpetajate andmetele moodustusid ka lapsevanemate andmetes taristu ja maine faktor, millest esimese keskmeks on rahulolu ruumide, vahendite ja õppematerjalidega ning teise keskmeks rahulolu lapse kooli ja mainega.

Tabel 10. Põhiharidust omandavate õpilaste lapsevanemate kinnitava faktoranalüüsi tulemused

PÕHIHARIDUST OMANDAVATE ÕPILASTE LAPSEVANEMAD ((vaatluste arv 497, küsimuste arv 26)	
Mudeli headuse näitajad: χ^2 /vabadusastmete arv = 2,8 (soovitav väärtus alla 3); $p > \chi^2$ (0,000); RMSEA = 0,060; CFI = 0,925; TLI = 0,915; SRMR = 0,056	
LAPSE AUTONOOMIA, AUTONOOMIA TOETUS ja SEOTUS	
8 väidet; AVE = 0,51 Roo = 0,89	
ENESETÕHUSUS	
5 väidet; AVE = 0,54 Roo = 0,85	
SOTSIAALNE KESKKOND I (klassijuhataja)	
3 väidet; AVE = 0,66 Roo = 0,85	
SOTSIAALNE KESKKOND II (koostöö õpetajatega, infovahetus, tagasiside)	
3 väidet; AVE = 0,56 Roo = 0,78	
TARISTU	
4 väidet; AVE = 0,51 Roo = 0,81	
MAINE	
3 väidet; AVE = 0,73 Roo = 0,89	

Lapsevanemate küsimustikus on kontrollitud ja tagatud nii koonduv valiidsus, diskriminantvaliidsus kui reliaablus. Mudeli sobivuse näitajad on head.

Mudelivälise testimise tulemused

Mõningaid plokkide valideeriti mudeliväliselt, sh nt üldine rahulolu, rahulolu üldise hariduse korraldusega ja HEV. Mudelivälise plokki headust (sisemist reliaablust ehk kooskõla) hinnati Cronbachi alfaga. Sisereliaabluse (kooskõla) hindamise tulemused on välja toodud lisas 1.

Üldiselt võib täheldada, et **4.–8. klasside õpilaste** andmetes töötab kõige paremini üldise rahulolu väidete plokk, kus Cronbachi alfa väärtus ulatub üle 0,8. Teistest väidetest on plokiga veidi vähem seotud pöördväide „Koolis käimine on minu jaoks vastumeelne“ ja eluga rahulolu hindav väide „Olen oma eluga rahul“. Kõige madalam sisereliaablus on iseloomulik HEV plokile, kus väidete vahelised korrelatsioonid on üsna madalad ning seega jääb ka plokki Cronbachi alfa väärtus alla soovitatavale väärtusele (0,7). Järelikult 8.

klasside õpilaste puhul ei mõõda esialgne plokk õpilase vaatevinklist hästi kooli valmisolekut tegelda hariduslike erivajadustega õpilastega. Üsna sarnased on tulemused 11. klassides. Üldise rahulolu plokki väited töötavad hästi kokku (Cronbachi alfa väärtus 0,88). Teistest väidetest on plokiga veidi vähem seotud „Olen oma kooliga rahul“ ja eluga rahulolu hindav väide „Olen oma eluga rahul“. 11. klasside HEV plokki sisereliaablus jääb alla soovitavale ning seega ei mõõda esialgne plokk õpilase vaatevinklist hästi kooli valmisolekut tegelda hariduslike erivajadustega õpilastega.

Kutseõppurite puhul leiti sisereliaabluskoeffitsiendid praktika korralduse, HEV plokki, saadava hariduse väärtuse plokki ja üldise rahulolu plokki ning kutsehariduse korralduse plokki väidetele. Praktika korralduse plokki vastajate arv oli väike (ca 80). Praktika plokk koosneb kaheksast väitest. Plokki sisereliaablus on hea (0,85). Võrreldes teiste väidetega töötab plokiga veidi vähem kokku väide „Kool aitab kaasa praktikakoha leidmisele.“ Samas on vaatluste arv liialt väike, et lõplikke järeldusi teha.

HEV plokki sisereliaablus kutseõppuritel on üsna hea, plokist jäeti välja pöördväide, mille seos plokiga oli võrreldes teiste väidetega märgatavalt madalam. HEV plokki kaks esimest väidet („Minu koolis õpivad erivajadustega õppijad.“ ja „Minu kooli õppehoonetes on loodud ligipääs ja liikumisvõimalused füüsilise erivajadusega õppijatele.“) töötavad võrreldes ülejäänud kolmega veidi vähem kokku. Saadava hariduse väärtuse plokki sisereliaablus on samuti üsna hea, kui plokist on välja jäetud kolm viimast väidet (sh esialgne pöördväide). Ka teiste sihtrühmade tagasiside intervjuudes (nt vilistlased ja üliõpilased) sellele plokile näitas, et probleeme tekitas nii pöördväide, mida mõtestati kahemõttelisena, kui nt väide töökohtade valiku kohta, mis sisaldas kahte väidet, mistõttu muutus vastamine keerukamaks. Kolme viimase väite seos plokiga oli suhteliselt madal ning seetõttu jäeti need väidete lõppvalikust välja. Saadava hariduse väärtuse plokki alles jäänud väited töötavad üsna hästi kokku (Cronbachi alfa väärtus 0,90). Vastavalt teistest sihtrühmadest intervjuudes saadud tagasisidele teeb uuringu meeskond ettepaneku lühendada plokki alles jäänud väidete sõnastust ning moodustada esimesest väitest kaks eraldi väidet, üks oskuste ja teine teadmiste kohta (lõplikku sõnastust vt eraldi küsimustike failis).

Kutseõppurite üldise rahulolu plokk töötab hästi kokku (Cronbachi alfa väärtus 0,83). Võrreldes teiste väidetega töötavad plokiga veidi vähem kokku sellised väited, mis puudutavad vanemate (lähedaste) toetust õpingutele ning üldist eluga rahulolu, mis ongi sisuliselt veidi üldisemad väited võrreldes teiste üldise rahulolu plokki väidetega. Samuti seostub plokiga vähem pöördväide eriala vahetamise kohta. Vastavalt teistest sihtrühmadest intervjuudes saadud tagasisidele teeb uuringu meeskond ettepaneku moodustada vanemate (lähedaste) toetusest õpingutele kaks eraldi väidet, üks majandusliku toe ja teine moraalse toe kohta (lõplikku sõnastust vt eraldi küsimustike failis).

Kutsehariduse korralduse alla kuulub kaheksa väidet ning plokki sisereliaablus on hea (Cronbachi alfa väärtus 0,81). Kõige vähem on plokiga seotud pöördväide „Kutseharidusse suhtutakse Eestis halvasti“ Tuginedes ka teiste sihtrühmade intervjuude tagasisidele teeb uuringu meeskond ettepaneku moodustada esialgselt toetuste väitest kaks eraldiseisvat väidet ning täpsustada teise ja kolmanda väite sõnastust erialale vastavaks (lõplikku sõnastust vt eraldi küsimustike failis).

Põhi- ja keskkhariduse õpetajatel leiti sisereliaabluskoeffitsiendid mainele ja üldisele rahulolule. Mõlema plokki sisereliaabluskoeffitsiendid on head (üle 0,85) ning vaatluste arv suur. Üldise rahulolu plokist jäeti nii intervjuudes saadud tagasiside põhjal kui madala seotuse tõttu plokki teiste väidetega välja väide „Vahetaksin võimaluse korral kooli“. Üldise rahulolu plokis on võrreldes teiste väidetega plokiga vähem seotud üldine eluga rahulolu ning pöördväide teise töö valimise kohta. Hariduse korralduse plokki väidetega viidi läbi nii uuriv faktoranalüüs kui hinnati plokki sisereliaablust. Analüüs näitas, et väited mõõdavad üsna erinevaid nähtusi ning peamiselt koondusid väited kahekaupa kokku (üks väide põhi- ja teine keskkhariduse

kohta). Järelikult selle ploki väited mõõdavad üsna erinevaid nähtusi (konstrukte) ning küsimused ühtset plokki (konstrukti) ei moodusta.

Lapsevanematel leiti sisereliaabluskoeffitsiendid üldisele rahulolule hariduse korraldusega ja üldisele rahulolule, mis puudutab lapse kooliskäimist, ning HEV plokile. Hariduse korralduse plokist jäid enne sisereliaabluse hindamist väikese vastajate arvu tõttu välja väited „Olen rahul koolipidaja (kohalik omavalitsus või eraettevõtja) toetusega koolile“ ja „Õpetajate töötasu on nende panust arvestades liiga madal“. Alles jäänud väidetest on plokiga vähem seotud väide, mis puudutab elukohajärgses piirkonnas enda lapsele kooli valimist ning pöördvaided „Kool ei toeta minu lapse terviklikku arengut (teadmised, oskused, füüsiline areng)“ ja „Ma vahetaksin võimalusel oma lapse kooli“. Ploki väidete omavahelised seosed on pigem tagasihoidlikud. Ploki sisereliaabluskoeffitsiendi väärtus on 0,78. Märgatavalt paremini töötavad kokku last puudutavad üldise rahulolule väited, kus Cronbachi alfa väärtus on 0,87. HEV ploki sisereliaablus on rahuldav (0,73). Võrreldes teiste väidetega on plokiga vähem seotud väide, mis puudutab andekate laste arendamist koolist.

Soovitused edaspidiseks valideerimiseks

Uuringu meeskond soovib rõhutada, et tegemist on küsimustike esmase testimisega ning kindlasti on vaja küsimustikke testida ka tulevikus nende edaspidisel kasutamisel (sh kontrollida koonduvat valiidsust, diskriminantvaliidsust ja reliaablust). Arvestada tuleb, et saadud tulemused ja nende üldistamine on piiratud uuringu läbiviimise ajal kehtinud tingimuste ja valimitega.

Uuringu meeskond soovib küsimustike teistkordsel kasutamisel läbi viia nii uuriv kui kinnitav faktoranalüüs, samuti hinnata mudeliväliselt lisatud ja hinnatud plokkide sisereliaablust (kooskõla). Küsimustiku headuse testimine on vajalik ka siis, kui rahuloluküsitluse läbiviija soovib küsimusi juurde lisada või praeguste küsimuste sõnastust mingil viisil muuta.

Soovitame tulevikus rahulolu-uuringu läbiviijal kindlasti kasutada valideeritud küsimusi (väiteid) ning lisaks juurde valida või lisada need küsimused, mis on uuringu läbiviijale (või tellijale) olulised.

4 KÜSIMUSTIKE SPETSIFIKATSIOON EHK ERISTUSKIRI

4.1 Õpilaste hariduse rahulolu küsimustiku eristuskiri

4.1.1 Küsimustiku eesmärk ja vorm

Küsimustiku abil hinnatakse õpilaste rahulolu kooliga ehk kooli õppekeskkonnas ja õppetegevuses kogetavat heaolu ning õppe vastavust õppijate ootustele ja vajadustele.

Õppijatele on rahulolu küsimustikud nii paberil kui ka veebis. Küsimustikud on 4. klassi, 8. klassi, 11. klassi ja mittestatsionaarõppe õpilastele. Igas sihtrühmas hinnatakse samu tegureid, kuid küsimustikke on vastavalt sihtrühma iseärasustele kohandatud.

4.1.2 Küsimustiku välja töötamine ja ülesehitus

Õpilaste kooliga rahulolu küsimustiku töötas välja Tartu ülikooli sotsiaalteaduslike rakendusuuringute keskus RAKE koostöös Tartu ülikooli teadlastega haridus- ja teadusministeeriumi poolt tellitud projekti „Kontseptsioon ja mõõtevahendid hindamaks rahulolu üld-, kutse- ja kõrgharidusega ning täiendusõppe võimalustega“ raames.

Küsimustiku loomise lähtepunktiks oli teaduskirjanduse analüüs, millest tulenes õpilaste kooliga rahulolu teoreetiline alus ja hinnatavad komponendid. Õpilaste kooliga rahulolu küsimustik tugineb enesemääratlusteooriale (Deci ja Ryan, 2000) ning rahulolu kolme valdkonna mudelile (Dinham ja Scott, 2000). Enesemääratlusteooria on motivatsiooniteooria ning selle järgi mõjutab õpilaste kooliga rahulolu see, kui võrd nende kolm põhivajadust – autonoomia, seotuse ja enesetõhususe järele – on seal rahuldatud. Rahulolu kolme valdkonna teooria järgi tuleb eristada rahulolu ehk motivatsioonifaktorit ning rahulolematust, mis omakorda jaguneb koolisisesteks ja koolivälisteks faktoriteks. Lähtudes nendest kahest teooriast, on õpilaste kooliga rahulolu küsimustiku ülesehitus järgnev:

Motivatsiooni komponendid

Vastajad hindavad enda autonoomiat (iseseisvust ja võimalust ise otsuseid vastu võtta), seotust oma kooli ja koolikogukonnaga ja enesetõhusust (oma võimete rakendamise ja arendamise ulatus) ning kuivõrd õpetajad neid toetavad. Küsimustikus on need küsimused koondatud alapealkirja „Kuidas Sa ennast koolis tunned“ alla.

Koolipõhised komponendid

Küsimustikus on need küsimused koondatud alapealkirja „Iseloomusta oma kooli“ alla. Küsitakse õpilaste hinnanguid koolile üldiselt ning selle füüsilise ja sotsiaalse keskkonna aspektide kohta: kooli maine, toitlustamine, kooli hooned, õppevahendid, kooli sotsiaalne keskkond, õppijate vajadustega arvestamine ning üldine rahulolu. Igas sihtrühmas hinnatakse neid nimetatud aspektidest, mis on asjakohased.

Koolivälised komponendid

Küsitakse õpilaste hinnanguid kooliväliste suhete kohta. Küsimustikus on need küsimused koondatud alapealkirja „Kooliväline elu“ alla.

Küsimuste koostamisel tugineti mõneti ingliskeelsetele valideeritud ja usaldusväärsetele küsimustikele:

- enesemääratlusteooria alusel loodud küsimustikud hindamaks seda, kuivõrd õpilased tajuvad autonoomiat, seotust ja enesetõhusust (*The Learning Climate Questionnaire, Perceptions of Parents Scale, Basic Psychological Needs Scale, Deci ja Ryan 2016*);
- koolikliima küsimustikud hindamaks õpilaste rahulolu kooli sotsiaalse ja füüsilise keskkonna erinevate aspektidega (*What's Happening in the School, Aldridge jt 2013; The MDS3 School Climate Survey, Bradshaw jt 2014; School Climate Questionnaire, Zullig jt 2010*).
- üldise koolirahulolu küsimustik hindamaks seda, kuivõrd õpilastele koolis meeldib (*Multidimensional Students' Life Satisfaction Scale, School Satisfaction subscale, Huebner, 1994*).

Igale sihtrühmale – 4. klassi, 8. klassi, 11. klassi ja mittestatsionaarõppe õpilastele on erinev küsimustiku verisoon, kuid küsimustike ülesehitus ja enamus hinnatavatest teguritest on samad. Küsimustikes on (1) kohustuslike küsimuste plokid, (2) iga ploki järel on avatud küsimus võimaldamaks vastajal eelpool küsitud osas täpsustavat informatsiooni anda, (3) valikuliste küsimuste plokk võimaldamaks koolidel küsida täiendavat infot mõne aspekti kohta ning (4) tausttunnused.

4. klassi õpilaste küsimustikus on koos avatud küsimuste ning tausttunnuste küsimustega kokku 58 küsimust. 8. ja 11. klassi õpilaste küsimustikes on kokku 69 küsimust – võrreldes 4. klassi küsimustikuga lisandus küsimusi autonoomia ja enesetõhususe, (eri)vajadustega arvestamise ning tausttunnuste kohta. Mittestatsionaarõppe õppijate küsimustikus on kokku 68 küsimust. Kohustuslikele küsimustele vastamine ei võta üheski vanuserühmas aega rohkem kui 20 minutit.

Õpilase küsimustik sobib hariduslike erivajadustega õpilastele täitmiseks. Haridusliku erivajadusega õpilaseks loetakse õpilast, kes riiklikus õppekavas või temale koostatud individuaalses õppekavas püstitatud õpitulemuste saavutamiseks vajab täiendavate tugimeetmete rakendamist või eriõppe korraldust¹⁰. Kui (haridusliku) erivajadusega õpilasel on küsimustiku täitmine tavapärasel viisil piiratud, siis ta võib vajada küsimustiku täitmisel tugiisiku juhendamist või abivahendeid, mida õpilane kasutab õppimiseks. Tema vastuseid küsimustikule käsitletakse samaväärselt teiste vastajatega.

Küsimustikega tulevad kaasa kaaskirjad õpilastele, kus on lühidalt selgitatud küsimustiku kasutamise eesmärki ning vastamise juhiseid.

4.1.3 Sihtrühmani jõudmine

Õpilasi kaasatakse uurimustesse kõige sagedamini koolide kaudu (nt Elmore ja Huebner 2010). See on odavam kui meetodid, kus õpilasi kutsutakse uurimusse ükshaaval. Enamasti võetakse kõigepealt ühendust kooli direktoriga ja seejärel õpetajatega, kelle klassi õpilaste seas soovitakse uurimust läbi viia.

- Koolid valitakse uuringusse kas juhuslikult (Casas jt 2013) või teatud kriteeriumite alusel (nt konkreetsest piirkonnast). Enamasti kutsutakse osalema valitud kooli kõik sobivasse vanuserühma kuuluvad õpilased. Harvemini valitakse ka klassid juhuslikult (nt Casas jt 2013) või tutvustab uurija ise koolis uuringut ning kutsub õpilasi osalema (nt Ferguson jt 2011).
- Alaealiste uurimisel tuleb arvestada täiendavate eetiliste ja juriidiliste piirangutega, mis vähendavad õpilaste osalusprotsenti. Alaealiste puhul tuleb küsida nende vanematelt allkirjastatud informeeritud nõusolek. Sealjuures on eetiline ja laste õigustest lähtuv küsida justnimelt kinnitavat

¹⁰ Hariduslike erivajadustega õpilaste õppekorralduse kontseptsioon
[\[https://www.hm.ee/sites/default/files/hev_kotseptsioon.pdf\]](https://www.hm.ee/sites/default/files/hev_kotseptsioon.pdf)

nõusolekut uuringus osaleda ja ei tohi vaikimisi eeldada uuringuga nõustumist ning küsida uuringust keeldumise teavitust. Sageli saadetakse nõusolekulehed õpilastega kodudesse. Tagasi saadetavate nõusolekute osakaal oleneb uurijatest ja õpetajate motiveeritusest ning võib varieeruda 10%st kuni 100%ni (Elmore ja Huebner 2010; Huebner ja McCullough 2000; Lamb jt 2001; Suldo jt 2012). Osalusprotsendi suurendamiseks pakutakse vahel uurimuses osalemise eest väikest tasu või palutakse nõusolekulehed tagastada nendel, kes ei soovi, et nende laps uurimuses osaleks. Eetilisem on paluda tagastada allkirjastatud nõusolek (ja mitte vastuseisu väljendav leht).

- Õpilased täidavad küsimustiku tavaliselt koolipäeva jooksul, st uurimuses osalemine ei pikenda nende koolipäeva (nt Hui ja Sun 2010; Verkuyten ja Thijs 2002). Küsimustikku täidetakse üldjuhul tavapärase klassiruumis, kus kõigil on sarnased tingimused.
- Õpilaste puhul on vastamismäärad küllaltki head. Näiteks tervise arengu instituudi poolt läbi viidud Eesti kooliõpilaste tervisekäitumise uuringus (Aasvee ja Rahno 2015) keeldus vaid 1% õpilastest uuringus osalemisest. Õpilastele antakse küsimustikud kas paberil või kasutatakse arvutiklassi ja palutakse küsimustik arvutis ära täita. Õpilastele meeldivad veebiküsitlused rohkem kui paberil täidetavad küsitlused (Mangunkusumo jt 2005). Samuti on veebiküsitluse eeliseks väiksem ajakulu. Küll aga on uurimustes leitud vastuolulisi tulemusi vastamise viisi (paber-pastakas vs veebiküsitlus) mõjust õpilaste vastamismääradele ja vastustele (Flanagan jt 2015). Osa uurimusi väidab, et osalusprotsent on kõrgem veebiküsitluse puhul. Teised seevastu on leidnud, et tundliku informatsiooni kogumisel on vastamismäär kõrgem hoopis paberküsimustikel, st paberil jäetakse vähem küsimusi vastamata.

Eesti koolide praktika õpilaste rahulolu-uurimisel on mitmekesine:

- Kurtina Koolis (Pohlak 2012a) kasutati 5.–9. klassi õpilaste küsitlemiseks veebiküsitlust. Üldine vastamismäär oli 90%. Klasside võrdluses varieerus see 65–100% vahel.
- Ka Randvere Koolis (2015) kasutati 2.–5. klassi õpilaste küsitlemiseks veebiküsitlust. Õpilased täitsid küsimustiku arvutiõpetuse tunnis. Üldine vastamismäär oli 87%. Klasside võrdluses varieerus see 76–90% vahel.
- Jüri Gümnaasiumis (2016) toimus viimane õpilaste rahulolu-uuring 2016. aastal 5., 7., 9. ja 11. klassi õpilaste hulgas. Veebiküsitlusele vastasid õpilased arvutiklassis või mobiilse sülearvutiklassiga. Küsitlust viisid läbi klassijuhatajad või aineõpetajad ning arendusjuht. Üldine vastamismäär oli 84%, klasside võrdluses 80–86%.

Eesti kooliõpilased on osalenud ka 15 riigis läbi viidud uuringus „*Children's Worlds*“, kus uuriti 8-, 10- ja 12-aastaste laste subjektiivset heaolu (Rees ja Main 2015). Igas riigis küsitleti 1000 last ja uuringu jaoks taotleti eetikakomitee luba. Informeeritud nõusolek küsiti nii lastelt kui lapsevanematelt. Vanemate keeldumine mõjus lastele stressitekitavalt. Küsitlus viidi läbi peamiselt paberil, kuid Poolas, Hispaanias ning Suurbritannias kasutati osaliselt või täielikult veebiküsitlust. Küsitlust aitasid läbi viia koolid. Küsimustikke täideti klasside kaupa ja koolides viisid küsitluse läbi selleks koolitatud assistendid. Teises klassis oli vastamismäär 85%, neljandas klassis 88% ja kuuendas klassis 85%. Iga laps sai vastamise eest väikese šokolaadi.

Kokkuvõtvalt võib Eestis soovitatav põhi- ja keskkooli õpilasi varasematele uuringutele tuginedes väita, et õpilaste puhul on küsitluse vormist (paberil vs. veebis) olulisemgi selle läbiviimise viis (ühiselt koolis või endale sobival ajal). Õpilaste grupiviisiline küsitlemine koolis annab üldjuhul kõrgema osalusprotsendi. Samas jäävad uuringust välja need õpilased, kes sel päeval puuduvad. Küsitluse vahetu läbiviimine koolis aitab nooremate õpilaste puhul veenduda, kas pärast nõusoleku andmist mõistavad nad ka selle sisu. Kooliväliste uurijate kasutamine uuringus võib paremini tagada küsitluse standardiseeritud läbiviimise. Alternatiiv on kooli töötajaid küsitluse läbiviimiseks välja koolitada.

Hoolimata sellest, kas küsitlus toimub koolis või vajatakse koolist vaid õpilaste kontaktandmeid, on uuringu õnnestumiseks tähtis saada kooli nõusolek ning toetus, lapsevanema nõusolek ja koolis uuringu läbiviimist toetav kontaktisik.

4.1.4 Uuringu korraldamine

Õpilaste rahulolu-uuringu läbiviimise korraldamise otsustab haridus- ja teadusministeerium, kooli pidaja või kool ise. Haridus- ja teadusministeerium saab koole toetada ühise küsitlusplatvormi võimaldamisega ning tulemuste esmase analüüsiga. Selleks, et uuringu tulemuste põhjal oleks võimalik arvutada üldiseid näitajaid kogu Eesti, maakondade, kohalike omavalitsuste või muude jaotuste lõikes on väga oluline, et õpilaste küsitlusi viiakse koolides läbi ühtse metoodika alusel ning samal ajaperioodil.

Uuringu läbiviimise protsess koosneb järgmistest etappidest:

1. uuringu läbiviimiseks aja valimine, meeskonna komplekteerimine;
2. küsimustikega tutvumine, veebi- või paberküsimustiku ettevalmistamine;
3. kaaskirja(de) kohandamine;
4. laste ja lapsevanemate teavitamine rahulolu-uuringust (eesmärk, vajalikkus, tulemuste avalikustamine ja kasutamine) ning nende nõusoleku küsimine;
5. küsitluse läbiviimine (kas veebiküsitlus või paberankeet);
6. paberankeetide kasutamise järgselt andmete sisestamine andmebaasi;
7. andmete puhastamine ja kodeerimine;
8. tulemuste analüüs;
9. tulemuste avalikustamine.

Uuringu planeerimisel tuleb arvestada, et loodud küsimustikega saab hinnata 4., 8. ja 11. klassi õpilaste ning mittestatsionaarõppes õppijate koolirahulolu. Õpilaste rahulolu-uuringut saavad kõige paremini läbi viia koolid ise. Koolisiselt tuleb leida töötaja(d), kes uuringu läbiviimist koordineerib. Andes uuringu läbiviimise ülesande igale klassiõpetajale, on raskem tagada ühesuguse protseduuri järgimist ning kogutud andmete usaldusväärsust. Õpilaste puhul võib kasutada nii paberküsimustikku kui ka veebiküsimustikku või vajadusel neid mõlemaid. Arvestada tuleb mõlema variandi eeliste ja puudustega. Paberküsimustikke kasutades tuleb näiteks arvestada hilisema suurema aja- ja tööjõukuluga vastuste sisestamisel andmebaasi. Veebiküsitluse läbiviimisel võib küsitluse läbiviimist piirata arvutiklassi suurus.

Igal koolil on võimalus lisada küsimustikku täiendavaid küsimusi – kas enda poolt looduid või küsimustiku valikuliste küsimuste plokist. Oluline on aga küsimusi lisades arvestada sihtrühma iseärasustega – kas lisatud küsimus on asjakohane, eakohane ja arusaadav ning kas küsimustiku täitmiseks kuluv aeg on mõistlik?

Küsitluse läbiviimiseks tuleb alaealiste õpilaste vanematelt küsida nende laste uuringus osalemiseks **allkirjastatud informeeritud kinnitav¹¹ nõusolek**. Nõusoleku võib küsida kas paberil või elektrooniliselt, kuid kindlasti allkirjastatult (sh sobib ka digiallkiri). Ka lastele peab küsimustiku täitmine olema vabatahtlik. Koos küsimustikuga tuleb lastele anda kaaskiri, mis tutvustab neile läbiviidavat küsitlust. Oluline on nii lastele kui ka nende vanematele anda küsimustiku kohta piisavalt informatsiooni – mille kohta küsimusi

¹¹ Kinnitav (*opt-in*) nõusolek küsib nõusolekut uuringus osalemise kohta ja eeldab, et nõusoleku mitteandnud keelduvad uuringus osalemisest.

esitatakse? Kes saadud tulemusi kasutab ja mil viisil seda tehakse? Koolirahulolu hindamise puhul ei ole tarvis õpilastele küsimustiku täitmise eest tasu anda. Küll aga tuleb neile selgitada, millist kasu nad küsimustiku täitmisest saavad. Küsimustiku täitmine ei suurenda nende koolirahulolu. Kui õpilased avaldavad rahulolematust teatud aspektiga, ootavad nad, et sellega tegeletakse.

Olenemata sellest, kas kasutatakse paberküsimustikku või veebiküsimustikku, on oluline, et küsimustiku täitjale oleks tagatud privaatsus (st õpilased ei tohiks üksteisele liialt lähedal istuda), rahulik keskkond ning vajadusel täiskasvanupoolne abi küsimuste selgitamiseks. Kogutud andmed peavad olema anonüümsed. Paberküsimustike puhul aitab anonüümsuse tagada ümbrikute kasutamine – õpilased sisestavad täidetud küsimustiku ümbrikusse ning kleeбивad selle kinni.

Enne küsimustiku täitma asumist on oluline õpilaste tähelepanu juhtida sellele, et läbi tuleb lugeda küsimustiku kaaskiri, oma nime ei tule kirjutada ei kaaskirjale ega ka küsimustikule, küsimustikku täites tuleb hoolega lugeda juhiseid ja küsimusi ning kõik vastused on anonüümsed. Oluline on vastata ausalt – küsimustikus pole õigeid ja valesid vastuseid. Kui õpilastel on raskusi mõne juhise või küsimuse mõistmisel, võib küsitluse läbiviija küsimust selgitada. Vastuse andmisel ei tohi aga õpilasi suunata.

Õpilasi on soovituslik küsitleda klasside kaupa koolis, tavalise koolipäeva raames. Neil, kes küsitlemise päeval puudusid, tuleks võimaldada küsimustikku täita hiljem. Oluline on aga taas silmas pidada, et tagatud oleks küsimustiku täitmiseks sobilik keskkond (nt on raske süveneda küsimustiku täitmisesse, kui õpetaja samal ajal teiste õpilastega uut teemat käsitleb) ning andmete anonüümsus.

Õpilaste koolirahulolu ei ole sobiv uurida sūgisel, mil õpilased on suvevaheajajärgselt vaid lühikest aega koolis käinud. Soovitame õpilasi küsitleda kevadel, näiteks veebruaris või märtsis. Küsitluse ettevalmistusega on vaja aga alustada varem. Kooli kõikide 4., 8. ja 11. klassi õpilaste küsitlemiseks soovitame arvestada ühe kuu.

Vastavalt kooli vajadustele või haridus- ja teadusministeeriumi poolt sätestatule võib koolirahulolu-uuringuid õpilaste hulgas läbi viia igal aastal või iga kahe-kolme aasta järel. Tulemuste võrreldavuse tagamiseks tuleb küsitlust läbi viia igal korral samal viisil ning samal ajaperioodil. Tulemuste võrdlemisel aastate kaupa tuleb aga meeles pidada, et erinevatel aastatel on küsitletud erinevaid õpilasi.

Järgnevalt on esitatud **peamised ohud õpilaste koolirahulolu-uuringu läbiviimisel**, mis võivad oluliselt mõjutada kogutud andmete usaldusväärsust ja kasutatavust. Uuringu planeerimisel ja läbiviimisel tuleb nendele tähelepanu pöörata.

- Küsitluse läbiviimise aeg.

Rahulolu-uuringu läbiviimiseks tuleb valida aeg, mis sobib koolile ja õpilastele. Näiteks ei soovita me uuringut läbi viia vahetult enne või pärast suvevaheaega, mil paljude jaoks on tegemist vastavalt sisseelamise või eksamite sooritamise perioodiga. Küsitluse koordinaatoril või meeskonnal peab olema muu töö kõrvalt piisavalt aega uuringule pühendamiseks. Valmis peab olema nii õpilaste kui ka lastevanemate küsimustele vastamiseks.

- Õpilaste madal vastamismäär.

Õpilasi ei tohi kohustada küsimustikule vastama. Õpilaste vastamismäär mõjutab küsimustiku pikkus, vastamiseks võimaldatud aeg ja valitud koht, vastuste anonüümsuse ja konfidentsiaalsuse tagatus ning nende poolt tajutud kasu uuringus osalemisest. Vastamismäär suurendamiseks on oluline selgitada neile piisavalt põhjalikult uuringu eesmärki ning leida nende jaoks mugavaim viis küsimustiku täitmiseks.

- Uuringu läbiviimise metoodika muutmine.

Juhul, kui rahulolu-uuringu läbiviimine jääb koolide ülesandeks, on väga oluline kokku leppida ühtne uuringu läbiviimise aeg ja metoodika. Sama peaks jälgima ka ühe kooli korduva rahulolu-uuringu puhul. Erineval ajal ja metoodikaga läbiviidud tulemused ei pruugi olla võrreldavad.

- Vead paberankeetide sisestamisel.

Juhul, kui rahulolu-uuringu läbiviimine jääb koolide ülesandeks, on väga oluline tähelepanu pöörata paberküsitlusega kogutud andmete sisestamisele ja võimalike vigade vältimisele. Paberil laekunud vastused tuleks nummerdada ning sisestada samasse andmebaasi nagu elektrooniliselt kogutud vastused (või luua vajadusel andmetabel paberankeetide sisestamiseks). Andmete puhastamisel ja kodeerimisel tekkivate kahtluste korral on nii võimalik vastava numbriga ankeet üles otsida ja vastuseid kontrollida. Andmete sisestamisel ja kodeerimisel tuleb kokku leppida ka puuduvate väärtuste ning vigaste vastuste tähistamine (nt märkis vastaja paberil kaks vastust, kuigi võis ainult ühe valida).

- Vastuste konfidentsiaalsusnõude rikkumine.

Juhul, kui rahulolu-uuringu läbiviimine jääb koolide ülesandeks, on väga oluline tähelepanu pöörata vastajate konfidentsiaalsuse tagamiseks. Saadud vastuseid tuleb hoida ja analüüsida anonümiseeritud kujul ning hävitada uuringu lõppedes. Väikese vastajate arvu korral ei tohi esitada tulemusi kujul, kus vastaja võib kaudselt identifitseeritav olla (tulemustes ei esitata andmeid, kui vastanuid on vähem kui kümme). Kui uuringu käigus rikutakse vastajate konfidentsiaalsust on hiljem usaldust väga raske taastada. Hea oleks, kui uuringu saaks läbi viia kooliväline asutus või isik.

- Õpilaste vastuste mõjutamine.

Juhul, kui rahulolu-uuringut viib läbi seesama asutus või asutusega lähedalt seotud isik, jääb alati risk, et uuringu läbiviija mõjutab kas otseselt või kaudselt vastajate poolt antud hinnanguid. Vastuseid võib mõjutada ka see, mil viisil ja milleks hiljem uuringu tulemusi kasutatakse. Kui uuringule ei järgne konkreetseid tegevusi või arenguid, muutub küsitlusele vastamine aja jooksul formaalsuseks ning väheneb vastajate hulk.

4.1.5 Tulemuste analüüs ja esitamine

Kõiki küsimusi hinnatakse 5-pallisel skaalal, kus 1 tähendab madalamat rahulolu ning 5 kõrgemat rahulolu. Küsimustikus on aga väiteid, mille puhul tuleb vastused küsitlusandmete puhastamisel ja järeltöötlemisel ümber kodeerida nii, et suurem skoor tähistaks kõrgemat rahulolu. 4. ja 8. klassi õpilaste küsimustikes on selliseks väiteks "Teiste õpilaste käitumine häirib minu õppimist." Lisaks on kõikide õppijate küsimustikes pöördväiteid (tähistatud kahe tärniga), mille puhul tuleb samuti vastused ümber kodeerida, kui neid soovitakse edasisse analüüsi sisse jätta.

4. klassi õpilaste küsimustikus on pöördväited k35 (Koolis on viimase aasta jooksul esinenud õpilaste vahel tõukamist ja löömist.**), k36 (Koolis on viimase aasta jooksul esinenud õpilaste vahel narrimist, halvustamist ja tõrjumist.***) ja k41 (Koolis käimine on minu jaoks vastumeelne.**).

8. klassi õpilaste küsimustikus on pöördväited k37 (Koolis on viimase aasta jooksul esinenud õpilaste vahel tõukamist ja löömist.**), k38 (Koolis on viimase aasta jooksul esinenud õpilaste vahel narrimist,

halvustamist ja tõrjumist.**), k44 (Minu koolis puuduvad võimalused erivajadustega õpilastele õppimiseks.**), ja k49 (Koolis käimine on minu jaoks vastumeelne.**).

11. klassi õpilaste küsimustikus on pöördväärted k36 (Koolis on viimase aasta jooksul esinenud õpilaste vahel tõukamist ja löömist.**), k37 (Koolis on viimase aasta jooksul esinenud õpilaste vahel narrimist, halvustamist ja tõrjumist.**), k44 (Minu koolis puuduvad võimalused erivajadustega õpilastele õppimiseks.**), ja k49 (Koolis käimine on minu jaoks vastumeelne.**).

Mittetatsionaarõppes õppijate küsimustikus on pöördväärted k33 (Minu koolis on viimase aasta jooksul esinenud õppijate vahel füüsilist vägivalda.**), k34 (Minu koolis on viimase aasta jooksul esinenud õppijate vahel vaimset vägivalda.**), k41 (Minu koolis puuduvad võimalused erivajadustega õpilastele õppimiseks.**), k46 (Koolis käimine on minu jaoks vastumeelne.**), ja k53 (Minu lähedased ei toeta mind õppimisel.**).

Pöördväärted võimaldavad tuvastada õpilasi, kes pole vastates küsimusi hoolega läbi lugenud. Näiteks ei tohiks õpilane nõustuda samaaegselt väidetega „Enamasti lähen ma kooli hea meelega.“ ning „Koolis käimine on minu jaoks vastumeelne.“ Koolis esineva vägivalda kohta käivad väited on pöördväärteteks väitele „Ma tunnen end koolis turvaliselt.“ 8. klassi, 11. klassi ja mittetatsionaarõppes õppijate küsimustikes on pöördväärted veel ka „Minu koolis saavad õppida ka erivajadustega õppijad.“ ning „Minu koolis puuduvad võimalused erivajadustega õppijatele õppimiseks.“ Mittetatsionaarõppe küsimustikus lisanduvad pöördväärted „Minu lähedased väärtustavad seda, et ma õpin.“ ning „Minu lähedased ei toeta mind õppimisel.“ Kui õpilane on vähemalt kolmele nimetatud väitepaarile samamoodi vastanud (st nõustunud kahe vastandliku väitega), võib kaaluda selle vastaja andmete kõrvaldamist andmeanalüüsist. Üksikud kõrvalekalded vastamises võivad olla tingitud vastaja tähelepanematusel küsimuse lugemisel või vastamiskaala kasutamisel.

Õpilaste vastuste analüüsi ei ole tarvis kaasata mõlemale väitele antud hinnanguid. Erandina soovitame aga analüüsida koos nii koolivägivalda kui ka tajutud turvalisust puudutavaid väiteid.

Kogutud andmetega saab arvutada viis faktorit: autonoomia, enesetõhususe, seotuse, kooli maine ja üldise rahulolu kohta. Faktorid on tuvastatud faktoranalüüsi ning eksperthinnangute alusel. Faktori arvutamiseks tuleb kokku liita kolmele küsimusele antud hinnangute väärtused (vt tabel 11).

Tabel 11. Õppijate küsimustikes faktorite arvutamine (k tähendab küsimust)

	Autonoomia	Enesetõhusus	Seotus	Kooli maine	Üldine rahulolu
4. klass	k1 + k2 + k3	k5 + k6 + k7	k14 + k15 + k16	k20 + k21 + k22	k39 + k40 + k43
8. klass	k1 + k2 + k3	k5 + k6 + k7	k16 + k17 + k18	k22 + k23 + k24	k47+ k48 + k51
11. klass	k1 + k2 + k3	k5 + k6 + k14	k16 + k17 + k18	k22 + k23 + k24	k47+ k48 + k51
Mittetatsionaarne	k1 + k2 + k3	k5 + k6 + k14	k16 + k17 + k18	k22 + k23 + k24	k44 + k45 + k48

Soovitame igal koolil viia läbi andmete kogumine, kuid esmast andmete analüüsi võiks pakkuda haridus- ja teadusministeerium. Esmast analüüsi võiks saada iga kool ise täiendada vabadest vastustest lähtuvalt ning kool saakis ise endaga seotud sihtrühmadele tagasisidet anda. Tulemusi analüüsitakse nii üksikväärtete kui ka faktorite kaupa. Kuivõrd mitmed küsimused 4., 8. ja 11. klassi õpilaste küsimustikes on samad, on võimalik arvutada kooli kõikide küsitatud õpilaste keskmised rahulolu näitajad – ehk, kui rahul ollakse üldiselt kooli õppetegevuste ja -keskkonnaga. Sellest informatiivsem on aga andmete analüüs klasside kaupa, juhul kui vastajate arv seda võimaldab. Samuti võib andmeid analüüsida teiste tausttunnuste (nt sugu) alusel. Andmete analüüsi- ja visualiseerimise võimalused on esitatud analüüsijuhendis (ptk 6).

Õpilaste rahulolu-uuringu tulemusena esitatakse peamiselt üksikvaidete analüüs koos nende lühikese tõlgendusega. Vältida tuleb liigsete üldistuste ning kontekstiväliste järelduste tegemist. Kogetav heaolu iseloomustab õpikeskkonnaga seotud tundeid või meeleolu (nt kuidas õppija ennast tunneb, kas talle meeldib koolis käia). Õpikeskkonnale ning õppe ja tugiteenuste kättesaadavusele antavad hinnangud võivad enam kajastada vastaja kogemusi, õpikeskkonnas tavapäraseid tegevusi ja väljendada tunnete kõrval ka vastaja ratsionaalseid kaalutlusi. Ootustele vastavuse ja/või kasulikkuse kohta antavad hinnangud seostavad õpingutega seotud kogemused mitmesuguste õppimisega seatud kavatsuste ja vajadustega, milleks võivad olla nii enese arendamine, osalemine kogukonnas/ühiskonnas, edasiõppimine ja töötamine. Üksikvaidetele antud hinnanguid võivad aidata paremini mõista avatud küsimustele antud vastused. Juhul, kui haridus- ja teadusministeerium korraldab rahulolu-uuringu tulemuste esmase analüüsi, siis avatud küsimustele antud vastused võiksid jääda koolidele endile analüüsimiseks.

Me ei soovita koole rahulolu-uuringu tulemuste põhjal võrrelda. Andmed õpilaste rahulolu kohta on olulised eelkõige koolidele, kuid võrdlusena võib kasutada üle-eestilisi, maakondlikke või sarnase taustaga (nt linn/maa, õpilaste arv) koolide üldistatud tulemusi.

Õpilaste rahulolu-uuringu tulemused võib iga kool soovi korral üldistatud kujul ise avalikustada. Oluline on anda tagasisidet uuringus osalenud õpilastele ning kasutada tulemusi nende rahulolu suurendamiseks. Korduvate uuringute korral on võimalik jälgida õpilaste rahulolu muutumist ajas, kuid tulemuste tõlgendamisel tuleb meeles pidada, et kordusuuringutes osalevad erinevad õpilased (küsitletakse 4., 8. ja 11. klassis käivaid õpilasi). Kui rahulolu-uuringule ei järgne konkreetseid tegevusi, muutub küsimustikule vastamine aja jooksul formaalsuseks ja kaotab oma mõtte.

4.2 Kutseõppurite hariduse rahulolu küsimustiku eristuskiri

4.2.1 Küsimustiku eesmärk ja vorm

Küsitluse eesmärk on hinnata kutseõppija rahulolu kutsekooli õpikeskkonna ja -väljunditega, sh rahulolu iseseisvuse, valikuvõimaluste ja nende toetamisega, seotuse (kuuluvustunde), enesetõhususe, sotsiaalse keskkonna, taristu, maine, koolivälise keskkonnaga ning üldist rahulolu saadava hariduse väärtusega. Küsitlusega kogutakse kutseõppijate tagasisidet õppeasutusele ja õppekavale/erialale.

Kutseõppijate haridusega rahulolu hindavale küsimustikule saab vastata veebis ja paberil, kas eesti, vene või inglise keeles.

4.2.2 Küsimustiku välja töötamine ja ülesehitus

Kutseõppijate haridusega rahulolu-uuringu küsimustiku töötas välja Tartu ülikooli sotsiaalteaduslike rakendusuuringute keskus koostöös Tartu ülikooli teadlastega haridus- ja teadusministeeriumi poolt tellitud projekti „Kontseptsioon ja mõõtevahendid hindamaks rahulolu üld-, kutse- ja kõrgharidusega ning täiendusõppe võimalustega“ raames (Lukk jt 2016).

Kutseõppijate puhul andsid küsimustiku koostamisel eeskuju õpilaste, üliõpilaste ning vilistlastega varem läbiviidud uuringud, lisaks varasematele kutseõppurite uuringutele. Küsimustikus esitatud teemad (komponendid) valiti välja, toetudes teistele rahvusvahelistele ning Eestis varem läbiviidud uuringutele (vt Lukk jt 2016, ptk 2.2).

Küsimustike koostamisel tugineti järgmistele valideeritud ja usaldusväärsetele küsimustikele:

- enesemääratlusteooria alusel loodud küsimustikud hindamaks seda, kui võrd õpilased tajuvad autonoomiat, seotust ja enesetõhusust (*The Learning Climate Questionnaire, Perceptions of Parents Scale, Basic Psychological Needs Scale, Deci ja Ryan 2016*);
- koolikliima küsimustikud hindamaks õpilaste rahulolu kooli sotsiaalse ja füüsilise keskkonna erinevate aspektidega (*What's Happening in the School, Aldridge jt 2013; The MDS3 School Climate Survey, Bradshaw jt 2014; School Climate Questionnaire, Zullig jt 2010*).
- üldise koolirahulolu küsimustik hindamaks seda, kui võrd õpilastele koolis meeldib (*Multidimensional Students' Life Satisfaction Scale, School Satisfaction subscale, Huebner, 1994*)
- Noel-Levitz Student Satisfaction Inventory and Berea-Specific Student Satisfaction Survey, 2013; <https://www.ruffalonl.com/college-student-retention/satisfaction-priorities-assessments/student-satisfaction-inventory>: <https://www.berea.edu/ira/wp-content/blogs.dir/85/files/2013/08/SSIRReport2013.pdf>
- Alves, H., Raposo, M. (2007). Conceptual model of student satisfaction in higher education. *Total Quality Management*, 18(5), 57–588.
- Kuh, G. D. (2009). The national survey of student engagement: Conceptual and empirical foundations. *New Directions for Institutional Research*, 2009(141), 5–20.
- Kuh, G. D. (2001). Assessing what really matters to student learning: Inside the National Survey of Student Engagement. *Change*, 33(3), 10–17, 66.
- Gruber, T., Fuß, S., Voss, R., Gläser-Zikuda, M. (2010). Examining student satisfaction with higher education services: Using a new measurement tool. *International Journal of Public Sector Management*, 23(2), 105–123.
- Munteanu, C., C. Ceobanu, C. Bobâlca, and A. Anton (2010). An analysis of customer satisfaction in a higher education context. *International Journal of Public Sector Management* 23 (2): 124–40.
- University Experience Survey 2014, (2015): https://docs.education.gov.au/system/files/doc/other/ues14_report_final_access2a.pdf
- Graduate Course Experience 2014. A Report on the course experience perceptions of recent graduates. Veebis: http://www.graduatecareers.com.au/wp-content/uploads/2015/07/Graduate_Course_Experience_2014_FINAL.pdf // Sama aga 2013 a metodoloogia kirjeldus: http://www.graduatecareers.com.au/wp-content/uploads/2014/07/AGS_reports/GCA_Graduate_Course_Experience_2013/2013_CEQ_Methodology.pdf // koduleht: <http://www.graduatecareers.com.au/research/researchreports/graduatecourseexperience/>
- Machado, M. d. L., Brites, R., Magalhães, A., & Sá, M. J. (2011). Student satisfaction with higher education: Critical data for student development. *European Journal of Education*, 43, 415–432
- Sarrico, C. S., Rosa, M. J. (2014). Student satisfaction with Portuguese higher education institutions: The view of different types of students. *Tertiary Education and Management*, 20(2), 165–178.
- Duque, L. C. (2014). A framework for analysing higher education performance: Students' satisfaction, perceived learning outcomes, and dropout intentions. *Total Quality Management & Business Excellence*, 25(1–2), 1–21.
- Sojkin, B., Bartkowiak, P., & Skuza, A. (2012). Determinants of higher education choices and student satisfaction: the case of Poland. *Higher Education*, 63(5), 565–581.
- Filak, V. F., & Sheldon, K. M. (2003). Student psychological need satisfaction and college teacher course evaluations. *Educational psychology*, 23(3), 235–247.

Kõige olulisema osa kontseptsioonist moodustavad õppijate arengut toetava keskkonna, õpimotivatsiooni ja arenguprotsessi komponendid. Küsimustiku koostamisel oleme lähtunud eelkõige Dinham ja Scotti (2000) poolt välja töötatud kolme valdkonna mudelist ning enesemääratlusteooriast (Ryan ja Deci 2000; vt täpsemalt Lukk jt ptk 3.2). Välja toodud teooriate valik tuleb nende mõjukusest ja kasutatavusest üldiselt rahulolu uurimise valdkonnas.

Õppeprotsessis osalevate rühmade (eelkõige õpilaste, üliõpilaste, kutseõppurite ja õpetajate) puhul on rahulolu uuritud lähtudes motivatsioonilistest, kooliga seotud ning koolivälistest komponentidest. Motivatsiooniliste komponentidena arvestame Deci ja Ryani poolt välja toodud baasvajadusi, eristades autonoomsust, enesetõhusust ja seotust (kuuluvustunnet) kogukonnaga. Koolikeskkonnaga seotud komponentidest võib välja tuua õppetöö korralduse koolis, sotsiaalse keskkonna, taristu ja maine. Koolivälise komponendi alla kuuluvad teemad nagu majanduslik toimetulek õpingute ajal ja Eestis antava kutsehariduse maine, headus ja ajakohasus. Üldise rahulolu alla kuuluvad üldine eluga ning õpingutega rahulolu ja rahulolu saadava hariduse väärtusega.

Kutseõppijate küsimustiku keskmes on kutseõppija tagasiside iseseisvusele, valikuvõimalustele ja nende toetamisele kutsekoolis, seotusele (kuuluvustundele) ja enesetõhususele (toimetulekule) õpingutega, samuti rahulolu sotsiaalse keskkonna, taristu, maine, praktikakorraldusega ja kutsekooli valmisolekuga tegeleda hariduslike erivajadustega õppijatega ning rahulolu koolivälise keskkonnaga (sh nt majanduslik toimetulek ja lähedaste toetus õpingutele) ja üldine rahulolu.

Kutseõppijate hariduse rahulolu küsimustik koosneb viiest osast:

1. rahulolu motivatsiooni ja selle toetamisega kutsekoolis (sh iseseisvus (autonoomia), seotus, enesetõhusus);
2. rahulolu koolipõhiste teguritega/koolikeskkonnaga (sh õppekorraldus, praktikakorraldus, sotsiaalne keskkond, tugiteenuste olemasolu, taristu, maine, kooli valmisolek tegeleda hariduslike erivajadustega üliõpilastega);
3. üldine rahulolu (mh rahulolu saadava hariduse väärtusega ja üldine eluga, õpingutega rahulolu);
4. rahulolu koolivälise keskkonnaga;
5. kutseõppija demograafiline, hariduslik ja tööalane taust.

Soovitame küsimustiku kolmanda osa saadava hariduse väärtuse ploki küsimusi küsida vähemalt teise või viimasel aastal õppiva õppuri käest, kuna suure tõenäosusega ei oska esimese aasta õppija esitatud väiteid sisuliselt hinnata (nt teadlikkus töökohtade valikust jms).

4.2.3 Sihtrühmani jõudmine

Kutsekoolide õppijaid kaasatakse uuringusse sarnaselt põhi- ja keskhariduskoolide õpilastele ja üliõpilastele. Kõige lihtsam on õppijateni jõuda koolide kaudu. Esmalt võetakse ühendust kooli direktoriga ja seejärel õpetajatega.

Ka kutsekoolide õppijate puhul tuleb alaealiste õppijate küsitlemisel saada nii õppija kui lapsevanema informeeritud nõusolek. Sageli viiakse küsitlus läbi kooliruumides. Üha enam eelistatakse veebiküsitlusi, kuid ka paberküsitlused on kutseõppurite puhul asjakohased.

Kutsekoolide õppijate seas on Eestis läbi viidud erinevaid küsitlusi (nt Lind 2007, Espenberg jt 2013). Pigem eelistavad uurijad veebiküsitlust, kuid mõnikord kasutatakse samaaegselt veebiküsitlusega paberküsitlust, sest kontaktandmete kvaliteet on kehv (Lind 2007).

- Mägi ja Nestor (2012) küsitlesid 2011. aastal veebiküsimustikuga põhi- ja kesk- või kutsekeskharidust lõpetavaid õpilasi. Esialgne vastamismäär oli 20%, kuid kuna paljud ankeedid olid täidetud osaliselt, siis langes see ca 12%le.
- 2007. aasta kutseõppeasutuste kvaliteediuuringus (Lind 2007) küsitleti kutsekoolide õppijaid kombineeritud meetodil: osa õpilasi sai uuringu lingi e-kirjaga, osa täitis küsimustiku arvutiklassis (veebiküsimustikuga) või õppetöö ajal paberil. Lisaks saadeti osadele õppijatele paberküsimustik postiga koju. Uuringu korraldusega tegeles kontaktisik. Paberküsimustikule vastamismäär oli 72% ning veebiküsitluse vastamismäär 33%.
- Oluline on märkida, et kutsekoolid viivad enamasti ise läbi oma õppijate rahulolu-uuringuid, kuid sageli ei ole avaldatud küsitlemise viisi ega vastamismäära.

Kokkuvõtvalt on Eestis **soovitatav** kutseõppijaid küsitleda järgmiselt:

- kui võimalik, soovitame uuringu läbiviijal eelistada lähenemist koolide kaudu, st esmalt tuleb küsida nõusolek kooli juhtkonnalt ja seejärel läheneda õpilastele ja õpetajatele.
- Kui võimalik, soovitame, et iga kutsekool viiks kutseõppijate rahulolu-uuringu ise läbi, sest see võimaldab otse õppijate poole pöörduda, samuti ei teki probleeme kontaktide saamisel; kui kutsekool viib ise uuringu läbi, siis näitab see osalt kooli huvi ja hoolt enda õppijate suhtes ning motiveerib enam vastama, võrreldes olukorraga, kus uuringut viib läbi kooliväline ja võib-olla õppijatele tundmatu asutus; teisalt võib koolivälise asutuse kasutamine uuringu läbiviimisel paremini tagada uuringu standardiseeritud, usaldusväärse ja objektiivse läbiviimise.
- Uuringu läbiviimist soodustab see, kui kutsekoolis on uuringu tarvis konkreetne kontaktisik ja meeskond, kellel on aega uuringule pühenduda.
- Kui uuringu läbiviijal on soov saada ülevaade kõigi Eestis tegutsevate kutsekoolide õppijate rahulolust, siis tuleb kasuks, kui igas kutsekoolis on uuringuga seotud kontaktisik, kes vahendab infot ja andmeid ning toetab uuringu läbiviimist vastavas kutsekoolis; kindlasti on sellises olukorras oluline saada uuringus osalemiseks nõusolek ja koostöösoov enamikult kutsekoolidelt.
- Alaealiste kutseõppijate puhul tuleb lisaks koolide ja õppijate endi nõusolekule küsida lapsevanema allkirjastatud nõusolek õppija (lapse) küsitlemiseks. Nõusoleku võib küsida kas paberil või elektrooniliselt (nt e-kooli või stuudiumi kaudu), kuid kindlasti allkirjastatult (sh sobib ka digiallkiri).
- Soovitame uuringu läbi viia, kasutades kombineeritult nii veebiküsitlust kui paberil vastamise võimalust. Kui kutseõppijate kontaktandmete kvaliteet on väga hea, soovitame kasutada vaid veebiküsitlust. Samas on võimalik vastamismäära tõsta, kui viia küsitlus läbi koolides kokku lepitud tundide ajal nii paberil kui nt arvutiklassis, lisaks tunnivälisel ajal veebis vastamise võimalusele.
- Kui uuring viiakse läbi klassides tundide ajal (sõltumata sellest, kas arvutis või paberil), tuleb tagada küsimustiku täitjale tema privaatsus (st õppijad ei tohiks üksteisele liialt lähedal istuda). Täitmise ajal peab klassis olema rahulik keskkond ning alaealiste vastajatega on oluline, et klassis on lisaks täiskasvanu, kes uuringut läbi viib ja vajadusel tekkivatele küsimustele vastab.
Kogutud andmed peavad olema anonüümsed. Paberküsimustike puhul aitab anonüümsust tagada ümbrikute kasutamine – õpilased sisestavad ise täidetud küsimustiku ümbrikusse ning kleeбивad selle kinni.

Kui uuring viiakse läbi klassides tundide ajal (sõltumata sellest, kas arvutis või paberil), tuleb enne küsimustiku täitma asumist õppijatele selgitada, et esmalt tuleb tähelepanelikult läbi lugeda küsimustiku kaaskiri, oma nime ei ole vaja kusagile märkida; küsimustikku täites tuleb hoolega

lugeda juhiseid ja küsimusi. Kindlasti tuleb uuringu läbiviijal juhtida õppijate tähelepanu sellele, et uuringus osalemine on vabatahtlik, vastused jäävad konfidentsiaalseks ja anonüümseks; oluline on vastata ausalt. Kui mõnel õppijal on raskusi juhiste või mõne küsimuse mõistmisel, võib küsitluse läbiviija küsimust selgitada. Küll aga ei tohi õpilasi vastuste andmisel suunata. Kui uuringut viib läbi kooliväline asutus, siis on lihtsam viimast tingimust tagada, sest läbiviijad on õppijatele võõrad inimesed, kelle kohalolek vastamist ei mõjuta.

- Kutseõppijate osalemist uuringus võib suurendada loosiauhindade, lühikese ja konkreetse kaaskirja kasutamine, uuringust info jagamine nii meili teel kui sotsiaalmeedias aga ka infotahvlitel ja tundides, uuringus osalemise kasulikkuse ja olulisuse selgitamine õppijatele.

4.2.4 Uuringu korraldamine

Kutseõppijate hariduse rahulolu uuringu läbiviimist korraldab haridus- ja teadusministeerium. Küsitlust soovitame läbi viia kord aastas, kord kahe aasta jooksul või kord kolme aasta jooksul, sõltuvalt kutsekooli ja haridus- ja teadusministeeriumi vajadustest.

Uuringu läbiviimise protsess koosneb järgmistest etappidest:

- uuringu läbiviimiseks aja valimine, meeskonna komplekteerimine;
- küsimustikega tutvumine, veebi- ja paberküsimustiku ettevalmistamine;
- kaaskirja(de) kohandamine;
- õppijate (ja alaealiste õppijate korral lapsevanemate teavitamine) rahulolu-uuringust (eesmärk, vajalikkus, tulemuste avalikustamine ja kasutamine) ning nende nõusoleku küsimine;
- küsitluse läbiviimine (veebiküsitlus, paberankeet);
- paberankeetidelt andmete sisestamine andmebaasi;
- andmete puhastamine ja kodeerimine;
- tulemuste analüüs;
- tulemuste avalikustamine.

Soovitame küsitleda teise aasta või viimasel aastal õppivaid kutseõppijaid. Kõige parem aeg küsitluse läbiviimiseks on talv või varakevad. Kindlasti ei sobi küsitluse läbiviimiseks sügisveerandi algus (september, oktoober) ja lõpp (detsembri teine pool ja jaanuar) ning kevadveerandi lõpp (mai, juuni).

Kui kutsekool viib rahulolu-uuringu ise läbi, siis tuleb arvestada, et küsitluse koordinaatoril või meeskonnal peab olema muu töö kõrvalt piisavalt aega uuringule pühendamiseks (sh täitmise käigus tekkivatele küsimustele vastamine). Kui rahulolu-uuringu viib läbi mõni uuringufirma, siis tuleb uuringu läbiviijal arvestada, et kutsekoolilt tuleb küsida luba kutseõppijate kontaktide (nt meilide ja telefoninumbrite) saamiseks või tuleb küsida luba uuringu kutse edastamiseks õppijate listidesse. Listidesse info edastamine on küll kiire võimalus, ent jääb tavaliselt vastajale kaugeks ega motiveeri õppijaid vastama. Seega annab paremaid tulemusi ja kõrgem vastamismäär see, kui uuringu läbiviija pöördub otse õppijate poole (st uuringu läbiviija saab vajalikud kontaktandmed). Parima tulemuse annab, kui kombineerida veebiküsitlus koos paberil vastamise võimalusega. Õppijatel võiks olla võimalik vastata nii koolivälisel ajal veebis kui nt kokku lepitud tundide ajal koolis, kas siis arvutiklassis või paberil. Veebiküsitluse eeliseks on, et õppija saab ise valida endale vastamiseks sobiva aja ning vastamise keele. Veebiküsitluses on kõige lihtsam võimaldada vastajale valida vastamiseks sobivat keelt, st kas eesti, vene või inglise keeles.

Küsitlusele peab olema võimalik vastata vähemalt nelja nädala jooksul. Küsitluseks planeeritud ajavahemikus on võimalik teha vähemalt kaks meeldetuletust. Kui uuringu läbiviijal on õppijate kontaktid, siis on võimalik üks meeldetuletus teha ka telefoni teel või sõnumi vormis (lisaks meili teel edastatud meeldetuletusele).

Kutseõppijate hariduse rahulolu-uuringuga seotud riskid

Kutseõppijate hariduse rahulolu-uuringu küsitluse läbiviimisega on seotud erinevad riskid, millega tuleb küsitlust ettevalmistades ja läbi viies arvestada. Küsitluse korraldamisega seotud otsused mõjutavad vastamismäära ning hiljem ka tehtava analüüsi detailsust ja üldistatavust.

➤ Küsitluse läbiviimise aeg.

Rahulolu-uuringu läbiviimiseks tuleb valida aeg, mis sobib koolile ja õppijatele. Vastamismäär väheneb kui vastamiseks jäetakse liiga lühike ajavahemik või kui küsitlus satub õppija jaoks ebasobivale ajale. Ebasobiv aeg kutseõppijatele on sügisveerandi algus (sept, okt), aasta lõpp ja algus (dets, jaan) ning kevadveerandi lõpp (mai, juuni). Küsitluse koordinaatoril või meeskonnal peab olema muu töö kõrvalt piisavalt aega uuringule pühendamiseks. Valmis tuleb olla nii õpilaste kui ka lastevanemate küsimusteks.

➤ Õppijate madal vastamismäär.

Haridussilma andmetel on 2015/2016 õppeaastal kutseõppijaid kokku ca 25 000. Toetudes varasematele Eesti uuringutele, on teada, et küsitlusele vastab 12–72% õppijatest, sõltuvalt uuringu läbiviimise meetodist.

Kutseõppijate osalemist uuringus võib suurendada, kui kasutada lühikest ja konkreetset kaaskirja, vastajate vahel välja loosida loosiauhindu, jagada uuringust infot nii meili teel kui sotsiaalmeedias aga ka infotahvliitel ja tundides ja kui selgitada õppijatele uuringus osalemise kasulikkust ja olulisust.

Vastamismäär võib jääda madalamaks, kui uuringu läbiviija ei saa kasutada õppijate kontakte, vaid peab edastama uuringu kutse meililoenditesse.

Vastamismäära võib positiivselt mõjutada see, kui kutsekoolide vahel edendataks positiivset konkurentsi, st kutsekool, kus vastajate osakaal kõigist õppijatest on nt suurim, saab tunnustaval viisil ära märgitud.

➤ Uuringu läbiviimise meetoodika muutmine.

Juhul, kui rahulolu-uuringu läbiviimine jääb koolide ülesandeks, on väga oluline kokku leppida ühtne uuringu läbiviimise aeg ja meetoodika. Eelnev mõjutab omakorda seda, kas ühe kooli rahulolu-uuringud on ajas võrreldavad või mitte. Erineval ajal ja erineva meetoodikaga läbiviidud tulemused ei pruugi olla võrreldavad.

➤ Vead paberankeetide sisestamisel.

Juhul, kui rahulolu-uuringu läbiviimine jääb koolide ülesandeks, on väga oluline tähelepanu pöörata paberküsitlusega kogutud andmete sisestamisele ja võimalike vigade vältimisele. Paberil laekunud vastused tuleb nummerdada ning sisestada samasse andmebaasi nagu elektrooniliselt kogutud vastused (või luua vajadusel andmetabel paberankeetide sisestamiseks). Andmete puhastamisel ja kodeerimisel tekkivate kahtluste korral on nii võimalik vastava numbriga ankeet üles otsida ja vastuseid kontrollida. Andmete sisestamisel ja kodeerimisel tuleb kokku leppida ka puuduvate väärtuste ning vigaste vastuste tähistamine (nt märkis vastaja paberil kaks vastust, kuigi võis valida vaid ühe).

- Vastuste konfidentsiaalsusnõude rikkumine.

Kui rahulolu-uuringu läbiviimine jääb kutsekoolide ülesandeks, on väga oluline tähelepanu pöörata vastajate konfidentsiaalsuse tagamisele. Saadud vastuseid tuleb hoida ja analüüsida anonümiseeritud kujul. Väikese vastajate arvu korral ei tohi esitada tulemusi kujul, kus vastaja võib olla kaudselt identifitseeritav (st tulemustes ei esitata andmeid, kui vastanuid on vähem kui kümme). Kui uuringu käigus rikutakse vastajate õigust konfidentsiaalsusele ning anonüümsusele, on hiljem usaldust väga raske taastada.

- Õppijate vastuste mõjutamine.

Kui rahulolu-uuringu läbiviimine jääb kutsekoolide ülesandeks, jääb alati risk, et uuringu läbiviija mõjutab vastajate poolt antud hinnanguid. Vastuseid võib mõjutada ka see, mil viisil ja milleks uuringu tulemusi kasutatakse. Kui uuringule ei järgne konkreetseid tegevusi või arenguid, muutub küsitlusele vastamine aja jooksul formaalsuseks ning väheneb vastajate hulk.

- Tulemuste analüüs erialade või õppekavade kaupa.

Haridussilma andmetel oli 2015/2016 õppeaastal kutseõppijaid kokku ca 25 000 ja õppeasutusi 42. Suure tõenäosusega ei ole kutseõppijatele mõeldud küsitlusega võimalik saada piisavalt vastuseid kõigi õppekavade ja kõigi õppeasutuste kaupa analüüsi tegemiseks. Soovitame sisukama tagasiside saamiseks pigem läbi viia konkreetsetele erialadele (õppekavadele) ja kutsekoolidele suunatud küsitlusi (sh vajadusel täiendada veebiküsitlust kvalitatiivsete uurimismeetoditega, nagu nt süvaintervjuud, fookusgrupid). Kõigile erialadele (õppekavadele) ja kutsekoolidele suunatud küsitluste korral tuleb arvestada, et tulemuste analüüs õppekavade või erialade kaupa ei ole vastasmäärasid ja lõplikku vastuste arvu arvestades ilmselt võimalik. Tagasisidet on soovituslik anda eraldi nendele kutsekoolidele ja õppekavadele, kus küsitlusele vastas enam kui 10 vastava kooli või õppekava (eriala) õppureid.

4.2.5 Tulemuste analüüs ja esitamine

Küsimustikus on kokku 121 küsimust ning sellele vastamine võtab keskmiselt kuni 25 minutit. Kõiki küsimusi (väiteid) hinnatakse 5-pallisel skaalal, kus 1 tähendab madalaimat rahulolu ning 5 kõrgeimat rahulolu. Küsimustikus on lisaks pöördväited (tähistatud tärniga), mille puhul tuleb vastused küsitlusandmete puhastamisel ja järeltöötlemisel ümber kodeerida nii, et suurem skoor tähistaks kõrgemat rahulolu. Pöördväidete eesmärk on kontrollida vastuste headust ja läbimõeldust ning tuvastada neid vastajaid, kes vastavad suvaliselt. Pärast vastuste kontrollimist ja veendumist, et vastaja on tõepoolest suvaliselt vastanud (sh tuleb kontrollida vastuseid sarnastele küsimustele ja nt avatud vastuseid), tuleb need vastajad analüüsist välja jätta. Kutseõppijate küsimustikus esinevad pöördväited on välja toodud alljärgnevas tabelis (tabel 12).

Tabel 12. Kutseõppijate pöördvaided küsimustikes (k tähistab küsimust)

Väide	Pöördväide	Küsimuste numbrid
Õpetajad hoolivad minust.	Õpetajad on minu suhtes ükskõiksed*.	k16→k17
Tunnen, et saan õppetööga hakkama.	Tunnen, et õppetööga toimetulek on minu jaoks raske*.	k28→k31
Koolis õpetatav on kasulik.	Koolis õpetatav on ebapraktiline*.	k39→k42
Koolis on olemas õppetööks vajalikud vahendid.	Koolis on puudu vajalikud õppevahendid*.	k59→k60
Ma tunnen end koolis turvaliselt.	Minu koolis esineb õppijate vahel füüsilist vägivalda*.	k69→k73
Ma tunnen end koolis turvaliselt.	Minu koolis esineb õppijate vahel vaimset vägivalda*.	k69→k74
Kutsehariduse maine Eestis on hea.	Kutseharidusse suhtutakse Eestis halvasti*.	k100→k103
Olen rahul oma valitud erialaga.	Kui peaksin täna valima, siis ma valiksin teise eriala*.	k92→k98

Märkus: tabelis rasvases kirjas esitatud väited kuuluvad faktoranalüüsiga valideeritud mudelisse, neid soovitame uuringu läbiviijal kindlasti kasutada.

Kutseõppijate küsimustikus on lisaks kaks väidet, mille puhul tuleb vastused küsitlusandmete puhastamisel ja järeltöötlemisel ümber kodeerida nii, et suurem skoor tähistaks kõrgemat rahulolu (sarnaselt pöördväidetega). Need väited on "Teiste õpilaste käitumine häirib minu õppimist." ja „Minu klassis võiks olla vähem õpilasi.“ Küsimustikus on need kaks väidet kaldkirjas.

Valideerisime kutseõppijate küsimustikku kvantitatiivselt uuriva ja kinnitava faktoranalüüsiga, valitud plokkide headust (kooskõla) hindasime sisereliaabluskoeffitsiendiga (Cronbachi alfa). Faktoranalüüsiga joonistus välja kuus järgmist faktorit: autonoomia (ja autonoomia toetus ja enesetõhusus), seotus, klassi sotsiaalset keskkonda ilmestav faktor (kas klassis peetakse õppimist oluliseks ja kas klassis kuulatakse õpetajat), kooli sotsiaalne keskkond, mis puudutab ennekõike füüsilise ja vaimse vägivalla esinemist koolis, kooli maine ning koolihoonete ja -ruumide faktor. Mudeliväliselt hinnati Cronbachi alfaga selliste plokkide headust nagu praktika korraldus, HEV plokk, saadava hariduse väärtus ja üldise rahulolu plokk ning kutsehariduse korralduse plokk.

Kogutud andmetega soovitame kutseõppijatele välja arvutada viis järgnevat faktorit: autonoomia, enesetõhusus, seotus, kooli maine ja üldine rahulolu. Faktori arvutamiseks tuleb kokku liita kolmele küsimusele antud hinnangute väärtused (vt tabel 13).

Tabel 13. Kutseõppijate küsimustikes faktorite arvutamine (K tähendab küsimust)

	Autonoomia	Enesetõhusus	Seotus	Kooli maine	Üldine rahulolu
Kutseõppijad	K2 + K3 + K8	K27 + K28 + K29	K22 + K24 + K25	K33 + K34 + K35	K91 + K92 + K97

Küsitluse tulemusi analüüsitakse küsimuste (väidete) kaupa ja esitatakse üldistatud kujul. Andmete analüüsi- ja visualiseerimise võimalused on esitatud analüüsijuhendis (ptk 5).

Kutseõppijate rahulolu-uuringu väljund on üldistatud aruanne. Tagasisidet on soovituslik anda eraldi nendele kutsekoolidele ja õppekavadele, kus küsitlusele vastas enam kui 10 vastava kooli või õppekava (eriala) õppuritest.

Soovitame igal koolil analüüsida oma koolis kogutud andmeid ise. Tulemusi on võimalik analüüsida nii üksikväärtuste kui ka faktorite kaupa. Soovitame rahulolu-uuringu tulemused avalikustada kooli kodulehel üldistatud kujul. Nii üksikväärtuste kui ka faktorite tõlgendamisel tuleb uuringu läbiviijal olla ettevaatlik ja hoiduda liigsete üldistuste ning kontekstiväliste järelduste tegemisest. Seetõttu on oluline mõista, et kogetav rahulolu iseloomustab õpikeskkonnaga seotud tundeid (nt kuidas õppija ennast koolis tunneb, kas ta on oma õpingutega rahul). Õpikeskkonnale ning tugiteenuste kättesaadavusele antavad hinnangud võivad enam kajastada vastaja kogemusi. Antavad hinnangud on subjektiivsed ja individuaalsed. Kindlasti annavad olulist lisainfot vastused avatud küsimustele iga plokki lõpus.

Andmed õppijate rahulolu kohta on eelkõige suure väärtusega koolidele (juhtkond, õpetajad, kooli hoolekogu, kooli pidaja ja lapsevanemad), seega ei soovita me koole omavahel võrrelda. Küll võib võrdlusena kasutada üle-eestilisi, maakondlikke või sarnase taustaga (nt linn/maa, õppijate arv) koolide üldistatud tulemusi. Oluline on anda tagasisidet uuringus osalenud õppijatele ning kasutada tulemusi nende rahulolu suurendamiseks.

4.3 Üliõpilaste hariduse rahulolu küsimustiku eristuskiri

4.3.1 Küsimustiku eesmärk ja vorm

Küsitluse eesmärk on hinnata üliõpilaste rahulolu kõrgkooli õpikeskkonna ja -väljunditega, sh rahulolu iseseisvuse, valikuvõimaluste ja nende toetamisega, seotuse (kuuluvustunde), enesetõhususe, sotsiaalse keskkonna, taristu, maine, koolivälise keskkonnaga ning üldist rahulolu saadava hariduse väärtusega. Küsitlusega kogutakse üliõpilaste tagasisidet õppeasutusele ja õppekavale/erialale.

Üliõpilaste haridusega rahulolu hindavale küsimustikule saab vastata veebis, kas eesti, vene või inglise keeles.

4.3.2 Küsimustiku välja töötamine ja ülesehitus

Üliõpilaste haridusega rahulolu-uuringu küsimustiku töötas välja Tartu ülikooli sotsiaalteaduslike rakendusuuringute keskus koostöös Tartu ülikooli teadlastega haridus- ja teadusministeeriumi poolt tellitud projekti „Kontseptsioon ja mõõtevahendid hindamaks rahulolu üld-, kutse- ja kõrgharidusega ning täiendusõppe võimalustega“ raames (Lukk jt 2016).

Üliõpilaste puhul andsid küsimustiku koostamisel eeskuju õpilaste ning vilistlastega varem läbiviidud uuringud, lisaks varasematele üliõpilasuuringutele. Küsimustikus esitatud teemad (komponendid) valiti välja, toetudes teistele rahvusvahelistele ning Eestis varem läbiviidud uuringutele (vt Lukk jt 2016, ptk 2.2).

Küsimustike koostamisel tugineti järgmistele valideeritud ja usaldusväärsetele küsimustikele:

- enesemääratlusteooria alusel loodud küsimustikud hindamaks seda, kui võrd õpilased tajuvad autonoomiat, seotust ja enesetõhusust (*The Learning Climate Questionnaire, Perceptions of Parents Scale, Basic Psychological Needs Scale, Deci ja Ryan 2016*);
- koolikliima küsimustikud hindamaks õpilaste rahulolu kooli sotsiaalse ja füüsilise keskkonna erinevate aspektidega (*What's Happening in the School, Aldridge jt 2013; The MDS3 School Climate Survey, Bradshaw jt 2014; School Climate Questionnaire, Zullig jt 2010*).
- üldise koolirahulolu küsimustik hindamaks seda, kui võrd õpilastele koolis meeldib (*Multidimensional Students' Life Satisfaction Scale, School Satisfaction subscale, Huebner, 1994*).

- Noel-Levitz Student Satisfaction Inventory and Berea-Specific Student Satisfaction Survey, 2013; <https://www.ruffalonl.com/college-student-retention/satisfaction-priorities-assessments/student-satisfaction-inventory>: <https://www.berea.edu/ira/wp-content/blogs.dir/85/files/2013/08/SSIReport2013.pdf>
- Alves, H., Raposo, M. (2007). Conceptual model of student satisfaction in higher education. *Total Quality Management*, 18(5), 57–588.
- Kuh, G. D. (2009). The national survey of student engagement: Conceptual and empirical foundations. *New Directions for Institutional Research*, 2009(141), 5–20.
- Kuh, G. D. (2001). Assessing what really matters to student learning: Inside the National Survey of Student Engagement. *Change*, 33(3), 10–17, 66.
- Gruber, T., Fuß, S., Voss, R., Gläser-Zikuda, M. (2010). Examining student satisfaction with higher education services: Using a new measurement tool. *International Journal of Public Sector Management*, 23(2), 105–123.
- Munteanu, C., C. Ceobanu, C. Bobâlca, and A. Anton (2010). An analysis of customer satisfaction in a higher education context. *International Journal of Public Sector Management* 23 (2): 124–40.
- University Experience Survey 2014, (2015): https://docs.education.gov.au/system/files/doc/other/ues14_report_final_access2a.pdf
- Graduate Course Experience 2014. A Report on the course experience perceptions of recent graduates. Veebis: http://www.graduatecareers.com.au/wp-content/uploads/2015/07/Graduate_Course_Experience_2014_FINAL.pdf // Sama aga 2013 a metodoloogia kirjeldus: http://www.graduatecareers.com.au/wp-content/uploads/2014/07/AGS_reports/GCA_Graduate_Course_Experience_2013/2013_CEQ_Methodology.pdf // koduleht: <http://www.graduatecareers.com.au/research/researchreports/graduatecourseexperience/>
- Machado, M. d. L., Brites, R., Magalhães, A., & Sá, M. J. (2011). Student satisfaction with higher education: Critical data for student development. *European Journal of Education*, 43, 415–432
- Sarrico, C. S., Rosa, M. J. (2014). Student satisfaction with Portuguese higher education institutions: The view of different types of students. *Tertiary Education and Management*, 20(2), 165–178.
- Duque, L. C. (2014). A framework for analysing higher education performance: Students' satisfaction, perceived learning outcomes, and dropout intentions. *Total Quality Management & Business Excellence*, 25(1–2), 1–21.
- Sojkin, B., Bartkowiak, P., & Skuza, A. (2012). Determinants of higher education choices and student satisfaction: the case of Poland. *Higher Education*, 63(5), 565–581.
- Filak, V. F., & Sheldon, K. M. (2003). Student psychological need satisfaction and college teacher course evaluations. *Educational psychology*, 23(3), 235–247.

Kõige olulisema osa kontseptsioonist moodustavad üliõpilaste arengut toetava keskkonna, õpimotivatsiooni ja arenguprotsessi komponendid. Küsimustiku koostamisel oleme lähtunud eelkõige Dinham ja Scotti (2000) poolt välja töötatud kolme valdkonna mudelist ning enesemääratlusteooriast (Ryan ja Deci 2000; vt täpsemalt Lukk jt ptk 3.2). Välja toodud teooriate valik tuleb nende mõjukusest ja kasutatavusest üldiselt rahulolu uurimise valdkonnas.

Õppeprotsessis osalevate rühmade (eelkõige õpilaste, üliõpilaste, kutseõppurite ja õpetajate) puhul on rahulolu uuritud sageli lähtudes motivatsioonilistest, kooliga seotud ning koolivälistest komponentidest. Motivatsiooniliste komponentidena arvestame Deci ja Ryani poolt välja toodud baasvajadusi, eristades autonoomsust, enesetõhusust ja seotust (kuuluvustunnet) kogukonnaga. Koolikeskkonnaga seotud komponentidest võib välja tuua õppetöö korralduse koolis, sotsiaalse keskkonna, taristu ja maine.

Koolivälise komponendi alla kuuluvad teemad nagu majanduslik toimetulek õpingute ajal ja Eestis antava kõrghariduse maine, headus ja ajakohasus. Üldise rahulolu alla kuuluvad üldine eluga ning õpingutega rahulolu ja rahulolu saadava hariduse väärtusega.

Üliõpilaste küsimustiku keskmeks on üliõpilase tagasiside iseseisvusele, valikuvõimalustele ja nende toetamisele kõrgkoolis, seotusele (kuuluvustundele) ja enesetõhususele (toimetulekule) õpingutega, samuti rahulolu sotsiaalse keskkonna, taristu, maine ja kõrgkooli valmisolekuga tegeleda hariduslike erivajadustega üliõpilastega ning rahulolu koolivälise keskkonnaga (sh nt majanduslik toimetulek ja lähedaste toetus õpingutele) ja üldine rahulolu.

Üliõpilaste hariduse rahulolu küsimustik koosneb neljast osast:

1. rahulolu motivatsiooni ja selle toetamisega kõrgkoolis, (sh iseseisvus (autonoomia), seotus, enesetõhusus);
2. rahulolu koolipõhiste teguritega/koolikeskkonnaga;
õppekorraldus, praktikakorraldus, sotsiaalne keskkond, tugiteenuste olemasolu, taristu, maine, kooli valmisolek tegeleda hariduslike erivajadustega üliõpilastega;
3. rahulolu koolivälise keskkonnaga ja üldine rahulolu (mh rahulolu saadava hariduse väärtusega ja üldine eluga, õpingutega rahulolu);
4. üliõpilase demograafiline, hariduslik ja tööalane taust;

Soovitame kolmandas osas, saadava hariduse väärtuse ploki küsimusi küsida teise või viimasel aastal õppiva üliõpilase käest, kuna suure tõenäosusega ei oska esmakursuslane esitatud väiteid sisuliselt hinnata (nt teadlikkus töökohtade valikust jms).

4.3.3 Sihtrühmani jõudmine

Üliõpilaste rahulolu õpikogemusega mõõdetakse mitmetes riikides, sh Suurbritannias, Austraalias, USAs ja Kanadas.

Suurbritannias mõõdetakse kõigi viimase aasta bakalaureuseõppe üliõpilaste õpikogemust alates 2005. aastast üleriigilise uuringuga (*National Student Survey - NSS*)¹², kus vastamismäär on olnud erakordselt kõrge (nt 2016. aastal 72%). Koolide kontaktisikud jagavad küsitlusega seotud infot – e-kirjad osalejatele, plakatid, teavitamine õppejõudude kaudu, info veebilehel ja õppeinfosüsteemis. Mõnel juhul premeeritakse uuringus osalenud üliõpilasi auhinnaloosi või rahaga. Küsimustikule on võimalik vastata vähemalt kolme kuu jooksul, kas veebis, paberil või telefoni teel. Veebiküsitluse populaarsuse kasvades soovitatakse vähendada paberküsitluste osa uuringus ning selle asemele luua mobiilirakendus küsitlusele vastamiseks. Avalikuks tehakse vaid avaldamiskünnise ületanud gruppide tulemused (st vähemalt 23 üliõpilase vastused või üldine vastamismäär vähemalt 50%), muudel juhtudel tulemusi ei avalikustata.

Austraalias mõõdetakse üliõpilaste õpikogemust laialdaselt alates 2011. aastast (*University Experience Survey – UES*)¹³. Näiteks 2012. aastal kasutati nii veebipõhist küsimustikku kui ka telefoni teel küsitlemist, 2013. ja 2014. aastal vaid veebiküsimustikku. 2014. aastal osalesid uuringus kõik 40 Austraalia kõrgkooli.

¹² National Student Survey: <http://www.hefce.ac.uk/lt/nss/>

¹³ University Experience Survey: <https://www.education.gov.au/university-experience-survey>

Iga asutuse kohta oli auhinnaaloosis 1 000 dollarit. Küsitlus viidi läbi kolme kuu jooksul ning 2014. aastal oli vastamismäär 30%, kusjuures kooliti varieerus see 21%st 50%ni.

USAs ja Kanadas on alates 2000. aastast laialdaselt kasutusel esimese ja viimase aasta üliõpilaste kaasatust mõõtev veebipõhine (ja ka mobiilsete seadmete jaoks optimeeritud) küsitlusinstrument (*National Survey of Student Engagement – NSSE*)¹⁴. Küsitlus algab talvel/varakevadel ning lõppeb juunis. Osalenutele pakutakse sageli rahalisi stiimuleid või auhindu. 2015. aastal oli keskmine vastamismäär 29%, erinedes kooliti 3%st 89%ni, kusjuures vastamismäär oli pigem väiksem suure üliõpilasarvuga koolides.

Paljud Eesti kõrgkoolid viivad oma üliõpilaste hulgas läbi uuringuid, milles küsitakse tagasisidet õppimisele ja õppekorraldusele (üliõpilaste tagasiside küsimisest Eesti kõrgkoolides annab infot Haaristo 2014. aasta töö), kuid kogu Eestit hõlmavaid õpikogemust puudutavaid üliõpilasuuringuid on vähe. Näiteks Tallinna tehnikaülikooli esmakursuslaste rahulolu-uuring on veebipõhine ja 2014. aasta sügisel toimunud uuringu vastamismäär oli 21% (vastajate arv 377).

Espenbergi jt 2013. aasta kevadel läbi viidud EUROSTUDENT V uuring hõlmas üliõpilasi kõigis Eesti kõrgkoolides. Uuringut aitasid läbi viia kontaktisikud igast kõrgkoolist ja kutsed saadeti üliõpilaste meiliaadressidele. Vastanute vahel loositi välja auhindu. Kokku vastas 6 418 üliõpilast, keskmine vastamismäär oli 11% ja see varieerus kooliti 4%st 33%ni. Uurijate arvates võis vastajate arvu vähendada kiire kevadine aeg ülikoolis ning vastajate küllastumus erinevatest küsitlustest.

Roosalu jt (2013) viisid 2012. aasta sügisel Eesti kõrgkoolides läbi veebipõhise täiskasvanud õppijate (25-aastased ja vanemad) uuringu. Üksikud koolid keeldusid osalemast, kuid ülejäänutes toimus kontaktivõtt üliõpilastega kooli kontaktisiku kaudu, kes üldjuhul edastasid kutse ise üliõpilaste meiliaadressidele või -loenditesse. Sobivaid vastajaid oli 2 870 ja vastamismäär 11%. Isikliku meiliaadressi kasutamine andis kõrgema vastamisaktiivsuse kui meililoendi teel lähenemine. Ankeeti sai täita vaid eesti keeles, mis võis samuti vastamist mõjutada.

Kõrvutades Eesti ja muu maailma kogemust, võib arvata, et üliõpilaste vastamisaktiivsuse tõstmisel võib abi olla, kui tõsta koolide osalemishuvi ja määrata vastutavad kontaktisikud; teavitada üliõpilasi uuringu olulisusest; ja pakkuda täiendavaid stiimuleid nt viimaste aastate üliõpilastele (arvestades, et nende endi õpikogemust küsimustiku tulemused edaspidi ei mõjuta).

Kokkuvõtvalt on Eestis **soovitatav** üliõpilasi küsitleda järgmiselt:

- võimalusel soovitage, et iga kõrgkool viiks üliõpilaste rahulolu-küsitluse ise läbi, sest see võimaldab otse üliõpilaste poole pöörduda, samuti ei teki probleeme üliõpilaste kontaktide saamisel; kui kõrgkool viib ise küsitluse läbi, siis näitab see kooli huvi ja hoolt enda üliõpilaste suhtes ning motiveerib enam vastama, võrreldes olukorraga, kus küsitlust viib läbi kõrgkooliväline ja võib-olla üliõpilastele tundmatu asutus;
- küsitluse läbiviimist soodustab see, kui kõrgkoolis on küsitluse läbiviimiseks konkreetne kontaktisik ja meeskond, kellel on aega küsitlusele pühenduda;
- kui küsitluse läbiviijal on soov saada ülevaade kõigi Eestis tegutsevate kõrgkoolide üliõpilaste rahulolust, siis tuleb kasuks, kui igas kõrgkoolis on küsitlusega seotud kontaktisik, kes vahendab

¹⁴ National Survey of Student Engagement (NSSE):
http://nsse.indiana.edu/html/survey_instruments.cfm?siFlag=yes&sy=2014

infot ja andmeid ning toetab küsitluse läbiviimist vastavas kõrgkoolis; kindlasti on sellises olukorras oluline saada küsitluses osalemiseks nõusolek kõigilt kõrgkoolidelt;

- üliõpilaste osalemist küsitluses võib suurendada loosiauhindade, lühikese ja konkreetse kaaskirjaga, uuringu info jagamisega nii meili teel kui sotsiaalmeedias aga ka infotahvritel ja loengutes, küsitluses osalemise kasulikkuse ja olulisuse selgitamisel üliõpilastele;

4.3.4 Uuringu korraldamine

Üliõpilaste hariduse rahulolu uuringu läbiviimist korraldab haridus- ja teadusministeerium. Uuringut soovitame läbi viia kord aastas, kord kahe aasta jooksul või kord kolme aasta jooksul, sõltuvalt kõrgkooli ja haridus- ja teadusministeeriumi vajadustest. Soovitame küsitleda teise aasta või viimasel aastal õppivaid üliõpilasi. Kõige parem aeg küsitluse läbiviimiseks on talv või varakevad. Kindlasti ei sobi küsitluse läbiviimiseks sügissemestri algus (september, oktoober) ja lõpp (detsembri teine pool ja jaanuar) ning kevadsemestri lõpp (mai, juuni).

Uuringu läbiviimise protsess koosneb järgmistest etappidest:

1. uuringu läbiviimiseks aja valimine, meeskonna komplekteerimine;
2. küsimustikega tutvumine, veebiküsimustiku ettevalmistamine;
3. kaaskirja kohandamine;
4. küsitluse läbiviimine;
5. andmete puhastamine ja kodeerimine;
6. tulemuste analüüs;
7. tulemuste avalikustamine.

Kui kõrgkool viib rahulolu-uuringu ise läbi, siis tuleb arvestada, et küsitluse koordinaatoril või meeskonnal peab olema muu töö kõrvalt piisavalt aega uuringule pühendumiseks (sh täitmise käigus tekkivatele küsimustele vastamine). Kui rahulolu-uuringu viib läbi mõni uuringufirma, siis tuleb uuringu läbiviijal arvestada, et kõrgkoolilt tuleb küsida luba üliõpilaste kontaktide (nt meilide ja telefoninumbrite) saamiseks või tuleb küsida luba uuringu kutse edastamiseks üliõpilaste listidesse. Listidesse info edastamine on küll kiire võimalus, ent jääb tavaliselt vastajale kaugeks ega motiveeri üliõpilasi vastama. Seega annab paremaid tulemusi ja kõrgema vastamismäära see, kui uuringu läbiviija pöördub otse üliõpilase poole (st uuringu läbiviija saab vajalikud kontaktandmed).

Üliõpilasküsitlust soovitame läbi viia veebiküsitlusena. Sel viisil saab üliõpilane ise valida endale vastamiseks sobiva aja. Veebiküsitluses on kõige lihtsam võimaldada vastajale valida vastamiseks sobivat keelt, st kas eesti, vene või inglise keeles.

Küsitlusele peab olema võimalik vastata vähemalt nelja nädala jooksul. Küsitluseks planeeritud ajavahemikus on võimalik teha vähemalt kaks meeldetuletust. Kui uuringu läbiviijal on üliõpilaste kontaktid, siis on võimalik üks meeldetuletus teha ka telefoni teel või sõnumi vormis (lisaks meili teel edastatud meeldetuletusele).

Üliõpilaste hariduse rahulolu-uuringuga seotud riskid

Üliõpilaste hariduse rahulolu-uuringu küsitluse läbiviimisega on seotud erinevad riskid, millega tuleb küsitlust ettevalmistades ja läbi viies arvestada. Küsitluse korraldamisega seotud otsused mõjutavad vastamismäära ning hiljem ka tehtava analüüsi detailsust ja üldistatavust.

➤ Üliõpilaste valimi suurus.

Haridussilma andmetel on 2015/2016 õppeaastal üliõpilasi kokku ca 51 000. Toetudes varasematele Eesti kõrgkoolide üliõpilasuuringutele, on teada, et küsitlusele vastab 4–33% üliõpilastest.

Uuringus osalemist on võimalik suurendada täiendavate meeldetuletustega (nii meili kui telefoni teel ja nt sõnumi vormis) ja loosiauhindadega. Kindlasti tuleb kasuks, kui erinevates sotsiaalmeediakanalites uuringu kutset jagada ning uuringus osalemise võimalust (sh olulisust ja kasulikkust) välja tuua. Vastamismäära võib positiivselt mõjutada ka see, kui kõrgkoolide vahel edendataks positiivset konkurentsi, st kõrgkool, kus vastajate oskaal kõigist üliõpilastest on nt suurim, saab tunnustaval viisil ära märgitud.

Vastamismäär võib jääda madalaks, kui uuringu läbiviija ei saa kasutada üliõpilaste otsekontakte, vaid peab edastama uuringu kutse meililoenditesse.

➤ Küsitluse läbiviimise aeg.

Üliõpilaste vastamismäära mõjutab oluliselt ka küsitluse läbiviimiseks valitud aeg. Vastamismäär väheneb kui vastamiseks jäetakse liiga lühike ajavahemik või kui küsitlus satub üliõpilase jaoks ebasobivale ajale. Üliõpilasküsitluste läbiviimiseks ebasobivad ajad on sügissemestri algus (september, oktoober) ja lõpp (detsembri teine pool ja jaanuar) ning kevadsemestri lõpp (mai, juuni), mil üliõpilased on hõivatud eksamiperioodiga või ei ole kooliaasta veel korralikult alanud.

➤ Üliõpilaste vastuste konfidentsiaalsus ja anonüümsus.

Kui rahulolu-uuringu läbiviimine jääb kõrgkoolide ülesandeks, on väga oluline tähelepanu pöörata vastajate konfidentsiaalsuse tagamisele. Saadud vastuseid tuleb hoida ja analüüsida anonümiseeritud kujul. Väikese vastajate arvu korral ei tohi esitada tulemusi kujul, kus vastaja võib olla kaudselt identifitseeritav (st tulemustes ei esitata andmeid, kui vastanuid on vähem kui kümme). Kui uuringu käigus rikutakse vastajate õigust konfidentsiaalsusele ning anonüümsusele, on hiljem usaldust väga raske taastada.

➤ Tulemuste analüüs erialade või õppekavade kaupa.

Haridussilma andmetel toimus 2015/2016 õppeaastal üliõpilaste vastuvõtt 581le õppekavale, kusjuures õppekavade arv on tervikuna aasta-aastalt vähenenud, sarnaselt üliõpilaste arvule. Keskmise üliõpilaste arv ühe õppekava kohta oli 2015/2016 õppeaastal 69,8. Suure tõenäosusega ei ole üliõpilasküsitlusega võimalik saada piisavalt vastuseid kõigi õppekavade kaupa analüüsi tegemiseks. Soovitame sisukama tagasiside saamiseks pigem läbi viia konkreetsetele erialadele (õppekavadele) ja kõrgkoolidele suunatud küsitlusi (sh vajadusel täiendada veebiküsitlust kvalitatiivsete uurimismeetoditega, nagu nt süvaintervjuud, fookusgrupid). Kõigile erialadele (õppekavadele) ja kõrgkoolidele suunatud küsitluste korral tuleb arvestada, et tulemuste analüüs kõrghariduse õppekavade või erialade kaupa ei ole vastamismäärasid ja lõplikku vastuste arvu arvestades ilmselt võimalik.

4.3.5 Tulemuste analüüs ja esitamine

Küsimustikus on kokku 123 küsimust ning sellele vastamine võtab keskmiselt 25 minutit. Kõiki küsimusi (väiteid) hinnatakse 5-pallisel skaalal, kus 1 tähendab madalaimat rahulolu ning 5 kõrgeimat rahulolu. Küsimustikus on lisaks pöördväited (tähistatud tärniga), mille puhul tuleb vastused küsitlusandmete puhastamisel ja järeltöötlemisel ümber kodeerida nii, et suurem skoor tähistaks kõrgemat rahulolu.

Pöördväidete eesmärk on kontrollida vastuste headust ja läbimõeldust ning tuvastada neid vastajaid, kes vastavad suvaliselt. Pärast vastuste kontrollimist ja veendumist, et vastaja on tõepoolest suvaliselt vastanud (sh tuleb kontrollida vastuseid sarnastele küsimustele ja nt avatud vastuseid), tuleb need vastajad analüüsist välja jätta. Üliõpilaste küsimustikus esinevad pöördväited on esitatud alljärgnevas tabelis.

Tabel 14. Üliõpilaste pöördväited küsimustikes (k tähistab küsimust)

Väide	Pöördväide	Küsimuste numbrid
Tunnen, et saan enda arvamust vabalt loengutes, seminarides jne väljendada.	Tunnen, et mul on raske enda arvamust vabalt loengutes, seminarides jne väljendada*.	k3→k5
Tunnen, et minu kõrgkoolis hoolitakse üliõpilastest.	Minu kõrgkoolis suhtutakse üliõpilastesse ükskõikselt*.	k11→k12
Tunnen, et saan õppetööga hakkama.	Tunnen, et õppetööga toimetulek on minu jaoks raske*.	k17→k22
Õppehoone(te)s on olemas õppetöök vajalikud vahendid (õpikud, pistikud jms).	Õppehoone(te)s on puudu vajalikud õppevahendid (õpikud, pistikud jms)*.	k56→k57
Kõrgkoolis pakutakse vajalikku tuge, et õpingutega toime tulla (nt õppekorraldusspetsialist, üliõpilasnõustaja, tuutor).	Kõrgkoolis pakutav tugi on ebapiisav, et õpingutega toime tulla (nt õppekorraldusspetsialist, üliõpilasnõustaja, tuutor)*.	k63→k66
Õppehoonetes, kus ma õpin, on loodud ligipääs ja liikumisvõimalused füüsilise erivajadusega üliõpilastele.	Õppehoonetes, kus ma õpin, puuduvad ligipääs ja liikumisvõimalused füüsilise erivajadusega üliõpilastele*.	k77→k81
Õpingud annavad mulle põhjalikud erialased oskused.	Õpingud arendavad minus vähe erialaseid teadmisi ja oskusi*.	k83→k86
Õpingud annavad mulle põhjalikud erialased teadmised.		k84→k86
Kõrghariduse maine Eestis on hea.	Kõrgharidusse suhtutakse Eestis halvasti*.	k91→k93
Olen rahul oma valitud erialaga.	Kui peaksin täna valima, siis ma valiksin teise eriala*.	k104→k109

Valideerisime üliõpilaste küsimustikku kvalitatiivselt kognitiivsetes intervjuudes, inglise ja vene keeles testisime küsimustiku üldist sobivust ja küsimustest arusaamist. Kui uuringu läbiviijal on piisavalt andmeid (vähemalt 300 vastanut), siis soovime täiendavalt läbi viia uuriv ja kinnitav faktoranalüüs ning lisaks leida plokkide sisereliaabluskoeffitsiendid.

Küsitluse tulemusi analüüsitakse küsimuste (väidete) kaupa ja esitatakse üldistatud kujul. Andmete analüüsi- ja visualiseerimise võimalused on esitatud analüüsijuhendis (ptk 5). Pärast seda, kui uuringu läbiviija on üliõpilasuuringu andmeid hinnanud uuriva ja kinnitava faktoranalüüsiga, on lisaks üksikküsimustele võimalik juurde leida selliste faktorite nagu autonoomia, seotus, enesetõhusus, maine ja üldine rahulolu näitajad (indeksid, sarnaselt õpilastele). Faktorite (indeksi) tarvis väidete välja valimiseks soovime kasutada eksperthinnangut ja faktoranalüüsi tulemusi.

Üliõpilaste rahulolu-uuringu väljund on üldistatud rahulolu kirjeldav aruanne. Tagasisidet on soovituslik anda eraldi nendele kõrgkoolidele ja õppekavadele, kus küsitlusele vastas enam kui 10 vastava kõrgkooli või õppekava (eriala) õppureid.

Soovitame igal kõrgkoolil analüüsida oma üliõpilaste kohta kogutud andmeid ise. Tulemusi on võimalik analüüsida nii üksikvaidete kui ka faktorite kaupa. Soovitame rahulolu-uuringu tulemused avalikustada kõrgkooli kodulehel üldistatud kujul. Nii üksikvaidete kui ka faktorite tõlgendamisel tuleb uuringu läbiviijal olla ettevaatlik ja hoiduda liigsete üldistuste ning kontekstiväliste järelduste tegemisest. Seetõttu on oluline mõista, et kogetav rahulolu iseloomustab õpikeskkonnaga seotud tundeid (nt kuidas üliõpilane ennast kõrgkoolis tunneb, kas ta on oma õpingutega rahul). Õpikeskkonnale ning tugiteenuste kättesaadavusele antavad hinnangud võivad enam kajastada vastaja kogemusi. Antavad hinnangud on subjektiivsed ja individuaalsed. Kindlasti annavad olulist lisainfot vastused avatud küsimustele iga plokki lõpus.

Andmed üliõpilaste rahulolu kohta on eelkõige suure väärtusega kõrgkoolidele (juhtkond, õppejõud), seega ei soovita me keskenduda kõrgkoolide omavahelisele võrdlusele. Oluline on anda tagasisidet uuringus osalenud üliõpilastele ning kasutada tulemusi nende rahulolu suurendamiseks.

4.4 Täiskasvanud täienduskoolitusel õppijad

4.4.1 Küsimustiku eesmärk ja vorm

Küsimustiku eesmärk on saada täiskasvanud elanikkonna tagasisidet täienduskoolitustel osalemise kohta. Sealhulgas on oluline saada infot ja tagasisidet ka neilt, kes mingil põhjusel täienduskoolitustel osaleda ei saa või ei soovi.

Täiskasvanute osalemise kohta täienduskoolitustel kogutakse tagasisidet Eesti tööjõu-uuringu raames ning see toimub vastavalt statistikaameti ning haridus- ja teadusministeeriumi kokkuleppele. Küsitlus viiakse läbi silmast-silma intervjuuna või telefoniküsitlusena.

4.4.2 Küsimustiku välja töötamine ja ülesehitus

Täiskasvanute täienduskoolitusel osalemise rahulolu-uuringu küsimused töötas välja Tartu ülikooli sotsiaalteaduslike rakendusuuringu keskus koostöös Tartu ülikooli teadlastega haridus- ja teadusministeeriumi poolt tellitud projekti „Kontseptsioon ja mõõtevahendid hindamaks rahulolu üld-, kutse- ja kõrgharidusega ning täiendusõppe võimalustega“ raames (Lukk jt 2016).

Uurimisrühm koostas varasemate uuringute eeskujul 15 küsimust, mida on võimalik Eesti tööjõu-uuringule lisada täienduskoolituste kohta tagasiside saamiseks. Need küsimused ei ole sarnased teistele sihtrühmadele, vaid kaardistavad täienduskoolitustel osalemist, mitteosalemise põhjuseid ning küsivad põhjalikumalt tagasisidet viimase nelja nädala jooksul läbitud või alustatud täienduskoolituse kogemuse kohta.

Täiskasvanute täienduskoolituse küsimused arvestavad Eesti tööjõu-uuringu ülesehituse ja olemasolevate küsimustega ning täiendavad neid. Lõplik küsimuste arv, mis lisatakse tööjõu-uuringule selgub statistikaameti ning haridus- ja teadusministeeriumi koostöös.

Täienduskoolitusi puudutavad küsimused, mida on võimalik lisada tööjõu-uuringule on järgmised:

- info otsimine ja saamine täienduskoolitusvõimaluste kohta;
- infoallikad täienduskoolitusvõimaluste kohta ning rahulolu nendega;

- täpsustavad küsimused viimati läbitud täienduskoolituse kohta:
 - koolituse peamine õppevorm;
 - koolitusel osalemise eesmärgid ja nende täitumine;
 - koolituse korraldaja;
 - koolituselt saadud teadmiste ja oskuste kasutamine praeguses töös või väljaspool tööd;
 - koolituselt saadud tunnistus või tõend;
- läbitud täienduskoolituste arv;
- põhjused, miks ei saanud või ei soovinud täienduskoolitustel osaleda.

Kõik küsimused on valikvastustega. Küsimuste koostamisel võeti aluseks rahvusvahelise täiskasvanute koolituse uuringu (ingl. *Adult Education Survey, EU Statistics*) küsimused, mida vastavalt organisatsioonide tagasisidele ning kognitiivsete intervjuude tulemustele muudeti või täiendati.

4.4.3 Sihtrühmani jõudmine

Selle sihtrühmani jõudmiseks tuleks läbi viia esindusliku valimiga uuring täiskasvanud rahvastiku hulgas. Praegu uuritakse täiskasvanute õppimist ja täienduskoolitustel osalemist mitme riikliku uuringuga, näiteks:

- Täiskasvanute koolituse uuring¹⁵ (TKU), mida viiakse samaaegselt läbi kõikides EL riikides ühise küsimustiku alusel (aastatel 1997, 2007, 2011, 2016). Eestis viib uuringut läbi Statistikaamet. Uuringus on täiskasvanute koolitus jaotatud tasemekoolituseks, täienduskoolituseks ja iseseisvaks õppimiseks. Küsitletakse 20–64-aastaseid isikuid (algselt 6 000 isikut) arvuti- ja telefoniintervjuu vormis.
- Täiskasvanute koolitus ettevõtetes (CVTS), mida korraldatakse samal ajal kõikides EL riikides ühise küsimustikuga (aastatel 2000, 2006, 2010, 2015). Eestis viib uuringut läbi Statistikaamet. Uuring annab ülevaate tööandja täienduskoolitust puudutava tegevuse kohta (ettevõtte koolituspoliitika, täienduskoolituse korraldamine asutuses, keda koolitatakse, korraldatud koolituste kvaliteet ja maksumus). Algselt kuulus 3 000 ettevõtet.
- Eesti tööjõu-uuring¹⁶ (ETU) on Eesti vanim ning suurim aastaringselt tehtav isiku-uuring, mille eesmärk on hinnata usaldusväärselt olukorda Eesti tööturul ning saada ülevaade elanike majanduslikust aktiivsusest ja tööoludest. Ühe osana uuritakse ka isiku hariduse ja õpingutega seotut, sh tasemeõpet ja täiendõpet. Uuringut viib läbi Statistikaamet. Algselt maht on aastate jooksul varieerunud 9 000 ja 12 000 isiku vahel.

Kokkuvõttelt, kuna üldistatavad elanikkonna uuringud on väga kallid, siis on mõistlik ja **soovitav täienduskoolituse õppijate** hariduse rahulolu-uuringu teemad lisada juba mõnda olemasolevasse uuringusse. Eelistatud oleks valimimahult suurim ning kõige sagedamini läbiviidav Eesti tööjõu-uuring. Uuringumeeskond koostas valiku täienduskoolituse rahuloluga seotud küsimustest, mida on võimalik lisada Eesti tööjõu-uuringusse. Lõplik küsimuste arv ja järjestus selgub haridus- ja teadusministeeriumi koostöös statistikaametiga.

¹⁵ Täiskasvanute koolituse uuring: <http://www.stat.ee/taiskasvanute-koolituse-uuring>

¹⁶ Eesti tööjõu-uuring: <http://www.stat.ee/51920>

4.4.4 Uuringu korraldamine

Täiskasvanute täienduskoolituse uuringu korraldab haridus- ja teadusministeerium koostöös statistikaametiga.

Soovitame täienduskoolitust puudutavad küsimused lisada Eesti tööjõu-uuringusse ning viia küsitluse läbi neljandas kvartalis.

Täienduskoolituse õppijate rahulolu-uuringuga seotud riskid

Täienduskoolituse õppijate hariduse rahulolu-uuringu küsitluse läbiviimisega on seotud erinevad riskid, millega tuleb küsitlust ettevalmistades ja läbi viies arvestada. Küsitluse korraldamisega seotud otsused mõjutavad vastamismäära ning hiljem ka tehtava analüüsi detailsust ja üldistatavust.

- Lühike ajavahemik täienduskoolituste kohta tagasiside küsimiseks.

Eesti tööjõu-uuringus küsitakse vastajatelt infot viimase nelja nädala kohta. Võib juhtuda, et uuringu valimisse satub ainult väike osa vastajaid, kes on küsitlusele eelnenu nelja nädala jooksul täienduskoolitusel osalenud, mistõttu saadakse tagasisidet vaid väikese osa vastanute kohta. Vastuste arv võib jääda väheks üldistuste tegemiseks.

- Eesti tööjõu-uuringusse (ETU) pole võimalik lisada kõiki huvipakkuvaid küsimusi.

Eesti-tööjõu uuring on väga mahukas, keskmiselt kuni 200 küsimust (kuna küsimustik ja osa moodulitest pidevalt muutub, siis ei ole küsimuste arv konstantne). Piisava vastamismäära tagamiseks ning vastajate vastamiskoormust ja küsitlusele kuluvat aega arvestades tuleb leida optimaalne küsimuste arv, mida on võimalik ETU-sse lisada. Juhul, kui osa küsimusi jääb ETU-st välja, jääb ka osa informatsiooni saamata.

- Tagasisidet küsitakse ühe viimase koolituse kohta.

Eesti tööjõu-uuringus küsitakse põhjalikumalt tagasisidet ühe viimase koolituse kohta. Kuna koolitused võivad erineda nii korraldaja, koolitaja, asukoha, sisu, kestuse, õppevormi kui ka muude näitajate alusel, siis on tulemusi keeruline üldistada viisil, mis annaks sisukat tagasisidet täienduskoolituste korraldajatele ja läbiviijatele.

- Küsitluse läbiviimise aeg.

Küsitluse läbiviimise aeg ehk mis kvartalis täienduskoolituste kohta tagasisidet küsitakse võib mõjutada antud küsimustele vastajate arvu. Küsitluse läbiviimise aeg selgub haridus- ja teadusministeeriumi ning statistikaameti läbirääkimiste käigus.

4.4.5 Tulemuste analüüs ja esitamine

Tulemuste analüüsi ja esitamise lepivad kokku haridus- ja teadusministeerium ning statistikaamet omavahel. Võimalusel avaldatakse küsitluse tulemused koos teiste tööjõu-uuringu andmetega statistikaameti avalikus andmebaasis.

4.5 Lapsevanemate hariduse rahulolu küsimustiku eristuskiri

4.5.1 Küsimustiku eesmärk ja vorm

Küsimustiku eesmärk on hinnata lapsevanemate rahulolu alus- ja põhiharidusega. Lapsevanemal on hariduse rahulolu hindamisel kaks rolli: esmalt alusharidust omandavate ehk lasteaia käivate laste ning põhikooli õpilaste puhul vahendada osaliselt lapse haridusega rahulolu ning teisalt hinnata enda rahulolu hariduse korralduse ja tulemustega.

Lapsevanemate haridusega rahulolu hindamiseks töötati välja kaks küsimustikku, neist üks alushariduse ja teine põhihariduse jaoks.

Lapsevanemate haridusega rahulolu hindamise küsimustikele on võimalik vastata nii veebis kui paberkandjal, kas eesti, vene või inglise keeles.

4.5.2 Küsimustiku välja töötamine ja ülesehitus

Lapsevanemate haridusega rahulolu-uuringu küsimustiku töötas välja Tartu ülikooli sotsiaalteaduslike rakendusuuringu keskus koostöös Tartu ülikooli teadlastega haridus- ja teadusministeeriumi poolt tellitud projekti „Kontseptsioon ja mõõtevahendid hindamaks rahulolu üld-, kutse- ja kõrgharidusega ning täiendusõppe võimalustega“ raames (Lukk jt 2016).

Lapsevanemaid käsitletakse hariduse rahulolu hindamisel pigem tarbijana kui protsessis osalejana (Falbo jt 2003; Rätty jt 2004). Lasteaialaste ning põhikooli õpilaste puhul on lapsevanemad hariduse protsessiga rohkem seotud ning nii on lapsevanematelt võimalik saada vahendatud tagasisidet lapse rahulolu kohta. Sageli on lapsevanemate rahulolu mitmemõõtmeline ning sisaldab hinnanguid nii akadeemilistele kui mitte-akadeemilistele faktoritele (Friedman jt 2006).

Lapsevanemate haridusega rahulolu küsimustike loomise lähtepunktiks oli teaduskirjanduse analüüs, millest tulenes rahulolu teoreetiline alus ja hinnatavad komponendid. Küsimustike koostamisel tugineti peamiselt järgmistele varasematele uuringutele:

- Lindi Lasteaia-Algkooli rahulolu uuring 2013/2014 (<http://lindikool.ee/wp-content/uploads/2015/03/Lindi-Lasteaia-Algkooli-rahulolu-uuringu-tulemused-2013-2014-%C3%B5a.pdf>);
- Randvere kool. Rahulolu-uuringu aruanne 2014/2015 õppeaasta. Vaadatud 11.08.2016 http://www.randverekool.edu.ee/public/Rahulolu-uuring_kokkuvote.pdf
- Soovituslikud küsimustikud lastevanemate, õppeasutuste töötajate ja õpilaste rahulolu väljaselgitamiseks. AS RESTA (<https://www.hm.ee/sites/default/files/rahulolukusimustikud.doc>)
- Kurtina kooli lapsevanemate rahulolu-uuringu tulemused. Vaadatud 11.08.2016 <https://kurtnatugi.files.wordpress.com/2010/12/kurtna-kooli-lapsevanemate-rahulolu-2012.pdf>

Tulemuste võrreldavuse tagamiseks arvestati küsimuste ja komponentide valikul nii alushariduse õpetaja kui ka põhiharidust omandavate õpilaste ja põhikooli õpetajate küsimustikega. Lapsevanema hariduse rahulolu komponendid jagunesid koostatud kontseptsiooni alusel kolmeks: motivatsiooni, koolipõhised ja koolivälised komponendid.

Lapsevanemate hariduse rahulolu küsimustik koosneb kolmest osast:

1. motivatsiooni komponendid:

- lapse autonoomia (lapse iseseisvus ja valikuvõimalused lasteaias või koolis);
 - lapse enesetõhusus (ainult põhihariduse puhul);
 - lapse seotus lasteaia või kooliga (suhted kaaslastega ning õpetajate või klassijuhatajaga);
 - lapse autonoomia toetus (õpetajate toetus lapse iseseisvusele ja valikuvõimalustele lasteaias või koolis);
2. lasteaia- või koolipõhised komponendid:
- lasteaia või kooli füüsiline keskkond;
 - lasteaia või kooli sotsiaalne keskkond;
 - lapsevanema seotus lasteaia või kooliga (suhted õpetajate või lapse klassijuhatajaga);
 - lasteaia või kooli juhtkond ja juhtimine;
 - lasteaias või koolis pakutavad lisavõimalused;
 - lasteaia või kooli võimalused ja valmisolek tegeleda hariduslike erivajadustega lastega;
 - lasteaia või kooli maine;
3. lasteaia- või koolivälised tegurid:
- hariduse riiklik korraldus, sh kohaliku omavalitsuse tasand;
 - üldine rahulolu.

Lapsevanemate küsimustikes on (1) kohustuslike küsimuste plokid, (2) iga plokki järel on avatud küsimus võimaldamaks vastajal eelpool küsitud osas täpsustavat informatsiooni anda, (3) valikuliste küsimuste plokk võimaldamaks lasteaedadel ja koolidel küsida täiendavat infot mõne aspekti kohta ning (3) tausttunnused.

Lapsevanema hariduse rahulolu küsimustikus on kokku 93 küsimust ning sellele vastamine võtab keskmiselt 20 minutit.

4.5.3 Sihtrühmani jõudmine

Lapsevanemate rahulolu küsitluse läbiviimisel mujal riikides on kasutatud järgnevaid viise:

1. Kui uuringusse kaasati rohkem kui ühe kooli lapsevanemad, siis edastati lapsevanematele paberil küsimustik koos makstud vastuse ümbrikuga. Vastamismäär oli 32%. (Friedman jt 2006)
2. Texase osariigis Ameerikas küsitleti lapsevanemaid telefoni teel (Falbo jt 2003). Vastamismäär oli 50%. Lapsevanemaga püüti kontakti saada kuni viiel korral, pärast ühenduse saamist keeldusid vaid vähesed oma arvamuse avaldamisest.
3. Poolas (Kaczan jt 2014) kasutati arvutipõhist telefoniintervjuud. Vastamismäär oli 61%. Küsimustikus oli kokku 130 küsimust, kuid sõltuvalt lapse vanusest ja pere olukorrast ei pidanud kõigile küsimustele vastama.
4. Abu Dhabis (Badri jt 2010) avaldati uuringuga seotud infot veebis ja ajalehtedes, et seeläbi tõsta lapsevanemate vastamismäära.
5. Eestis on lapsevanemaid küsitlenud koolid ja lasteaiaid ise. Küsitlusviise pole avaldatud materjalides sageli märgitud, kuid võib oletada, et peamiselt küsitletakse lapsevanemaid veebiküsimustike abil.

Eelnevast selgub, et mujal riikides on lapsevanemate küsitlemisel paremaid tulemusi saadud telefoniintervjuuga. Paberküsimustikuga kaasnevad täiendavad kulud, näiteks printimine, makstud vastuse ümbrikud, vastuste sisestamiseks ja kontrollimiseks kuluv aeg. Telefoniintervjuu puhul aga on oluline küsimustiku pikkus ning vastamiseks kuluv aeg (nt liiga pikki küsimusi ei ole võimalik ette lugeda, kuna vastajal on neid raske meelde jätta).

Kokkuvõtvalt soovitame Eestis lapsevanemaid (lasteaialaste ning 4. ja 8. klassi õpilaste vanemaid) küsitleda kombineeritud meetodil nii veebi- kui paberküsimustikku kasutades. Kuigi enamikes Eesti kodudes on

olemas arvuti ja internet (internetiühendus oli statistikaameti andmetel aastal 2015 olemas 88%-l leibkondadest), ei saa siiski eeldada, et kõigil lapsevanematel on neile ligipääs või valmisolek veebiküsitlusele vastamiseks. Paberküsimustiku võib laps vanemale koju viia ja täidetud küsimustiku kooli tagasi tuua.

Lapsevanemate haridusega rahulolu-uuringut saavad kõige paremini läbi viia koolid ja lasteaiaid ise. Juhul, kui uuringu viib läbi muu asutus, siis tuleb kõigepealt saada koolidelt ja lasteaedadelt lapsevanemate kontaktandmed ning nende kasutamiseks peab uuringu läbiviijal olema andmekaitseinspektsiooni luba ning isikuandmete töötlemise eest vastutav isik. Nii koolidel kui ka lasteaedadel on õigus kontaktandmete edastamisest keelduda.

Kuna koolides viiakse läbi ka õpilaste rahulolu-uuringuid, siis tuleb lapsevanemalt küsida nõusolek lapse osalemiseks rahulolu-uuringus. Nõusoleku võib küsida kas paberil või elektrooniliselt (nt e-kooli või stuudiumi kaudu), kuid kindlasti allkirjastatult (sh sobib ka digiallkiri). Uuringu seisukohalt on oluline, et küsitlus kavandataks viisil, mis võimaldaks kõigil sihtrühma esindajatel soovi korral uuringus osaleda. Vastasel juhul saadakse kallutatud valim. Nõusoleku küsimise käigus võib küsida ka lapsevanema valmisolekut rahulolu-uuringus osaleda ning seda, mis keeles (eesti, vene või inglise) või mil viisil (paberil või elektrooniliselt) lapsevanem soovib küsitlusele vastata.

Alusharidust pakkuvatel asutustel on samuti olemas otsekontakt lapsevanematega (või lapse hooldajatega). Ka neil on enne uuringu läbiviimist võimalik koguda eelinfot lapsevanemate valmisoleku kohta uuringus osaleda ning ka vastamise keele (eesti, vene või inglise) ja vastamise viisi osas (paberil või elektrooniliselt).

Eelinfo saamine võimaldab nii koolidel kui lasteaedadel küsitluse läbiviimist ning sellele kuluvaid ressursse (sh paber, printimine, sisestamine, küsitluseks kuluv aeg, küsitluse läbiviimisega seotud isikud) paremini planeerida. Mõnes koolis või lasteaias võib eelinfo põhjal olla võimalik ainult ühe küsitlusviisi kasutamine.

Lapsevanemate osalemine uuringus on vabatahtlik ning nende vastused peavad jääma konfidentsiaalseks. Vastused on anonüümsed (nt kogutakse vastused kinnistes ümbrikes või eraldi vastusekastides, nii et vastaja poleks identifitseeritav). Lapsevanematele tuleb anda küsimustiku kohta piisavalt informatsiooni – mille kohta küsimusi esitatakse? Kes saadud tulemusi kasutab ja mil viisil seda tehakse? Kuidas tulemused avalikustatakse ja mil viisil vastanutele tagasisidet antakse?

Küsitluse läbiviimiseks tuleks valida nii koolile ja lasteaiale kui ka lapsevanematele kõige sobivam aeg. Selleks, et lasteaialaste lapsevanematel oleks võimalik oma rahulolu hinnata, peaks kontakt lasteaiaiga olema pikem kui pool aastat. Küsitlusele võivad vastata ka lapsevanemad, kelle kontakt lasteaiaiga on olnud lühem, kuid see võib raskendada teatud küsimustele vastamist ning vastuste analüüsimisel tuleks seda arvesse võtta. Seetõttu soovitame rahulolu-uuringud nii koolis kui lasteaias läbi viia pigem kevadel, näiteks veebruaris ja märtsis. Küsitluse ettevalmistamisega saab vajadusel alustada varem. Lapsevanemate küsitlemiseks võiks planeerida kuni neli nädalat ning selle aja jooksul saaks lapsevanematele teha vajadusel kaks meeldetuletust.

Kombineeritud meetodi ja ainult paberküsitluse kasutamisel tuleb arvestada ka hilisema aja- ja tööjõukuluga vastuste sisestamisel andmebaasi. Erinevas keeles vastanute korral võib lisaaega nõuda ka vastuste tõlkimine.

Vastavalt kooli vajadustele või haridus- ja teadusministeeriumi poolt sätestatule võib hariduse rahulolu-uuringuid lapsevanemate hulgas läbi viia igal aastal või iga kahe-kolme aasta järel. Vastavalt valitud ajaperioodile tekivad ka tulemustest aegread. Tulemuste võrreldavuse tagamiseks tuleks küsitlus läbi viia

samal viisil ning samal ajaperioodil (nt kevadel). Rahulolu-uuringu tulemuste võrdlemisel aastate kaupa tuleb aga meeles pidada, et erinevatel aastatel on küsitletud erinevaid lapsevanemaid, kelle kogemust ja rahulolu haridusega mõjutavad ka muud taustategurid (sh varasem kokkupuude kooli või lasteaia, lapse eripärad, pere majanduslik toimetulek, lapsevanema haridustase jm).

4.5.4 Uuringu korraldamine

Lapsevanemate hariduse rahulolu uuringu läbiviimist korraldab haridus- ja teadusministeerium. Küsitluse koordineerimise, lapsevanemate teavitamise ning õpilaste küsitlemiseks vajaliku lapsevanema nõusoleku küsimise soovitame jätta lasteaia või kooli ülesandeks. Haridus- ja teadusministeerium saab lasteaedu ja koole toetada ühise küsitlusplatvormi võimaldamisega ning tulemuste esmase analüüsiga. Selleks, et uuringu tulemuste põhjal oleks võimalik arvutada üldiseid näitajaid kogu Eesti, maakondade, kohalike omavalitsuste või muude jaotuste lõikes on väga oluline, et lapsevanemate küsitlus viiakse lasteaedades ja koolides läbi ühtse metoodika alusel ning samal ajaperioodil. Vastasel juhul ei ole lasteaedade ja koolide andmeid võimalik ühiselt analüüsida ega üldiste näitajatega võrrelda.

Uuringu läbiviimise protsess koosneb järgmistest etappidest:

- 1) uuringu läbiviimiseks aja valimine, meeskonna komplekteerimine;
- 2) küsimustikega tutvumine, veebiküsitlustiku ja paberankeedi ettevalmistamine;
- 3) kaaskirja(de) kohandamine;
- 4) lapsevanemate teavitamine rahulolu-uuringust (eesmärk, vajalikkus, tulemuste avalikustamine ja kasutamine);
- 5) lapsevanematelt eelinfo (valmisolek vastamiseks, vastamise keel ja viis; õpilaste puhul ka nõusolek lapse osalemiseks uuringus) kogumine;
- 6) küsitluse edastamine lapsevanematele (kas veebiküsitluse link või paberankeet);
- 7) lapsevanematele meeldetuletuste tegemine;
- 8) vastuste kogumine ja paberankeetide sisestamine andmebaasi;
- 9) andmete puhastamine ja kodeerimine;
- 10) tulemuste analüüs;
- 11) tulemuste avalikustamine ja lapsevanemate teavitamine.

Me ei soovita lapsevanemate rahulolu-uuringu tulemuste põhjal lasteaedu ega koole omavahel võrrelda. Lasteaedade ja koolide olukord (sh asukoht, õpilaste arv, õpetajate arv, kohaliku omavalitsuse toetus, jmt) on väga erinev ning kõiki neid aspekte tuleks enne võrdlema asumist arvesse võtta. Arvestades üksikute lasteaedade ja kooli puhul uuringule vastavate lapsevanemate arvuga, ei ole korrektsete mudelite koostamiseks piisaval hulgal algandmeid.

Lapsevanemate küsitluse soovitame läbi viia iga-aastaselt või iga kahe-kolme aasta järel, vastavalt lasteaedade, koolide ning haridus- ja teadusministeeriumi vajadustele.

Lapsevanemate hariduse rahulolu küsitluse soovitame läbi viia kombineeritud meetodil nii paber- kui veebiküsitlusena. Kombineeritud meetodi kasutamine võimaldab küsitlusele vastata suuremal hulgal lapsevanematel ning saada usaldusväärsemad tulemused lapsevanemate rahulolu hindamiseks.

Soovitame lapsevanemate küsitluse läbi viia kevadel (välja arvatud kevadisel koolivaheajal). Küsitlusele peaks olema võimalik vastata vähemalt nelja nädala jooksul ning selles ajavahemikus on lapsevanematele võimalik teha kuni kaks meeldetuletust.

Lapsevanemate hariduse rahulolu-uuringuga seotud riskid

Lapsevanemate hariduse rahulolu-uuringu küsitluse läbiviimisega on seotud erinevad riskid, millega tuleb küsitlust ettevalmistades ja läbi viies arvestada. Küsitluse korraldamisega seotud otsused mõjutavad vastamismäära ning hiljem ka tehtava analüüsi detailsust ja üldistatavust.

- Küsitluse läbiviimise aeg.

Rahulolu-uuringu läbiviimiseks tuleks valida aeg, mis sobib nii koolile ja lasteaiale kui ka lapsevanematele. Kooli- või lasteaia poolisel uuringu koordinaatoril või meeskonnal peab olema aega lapsevanematega suhelda, koguda eelinfot ja väljastada küsimustikke. Vajadusel peab olema valmis vastama lapsevanemate küsimustele. Me ei soovita uuringut läbi viia kevadisel koolivaheajal.

- Lapsevanemate madal vastamismäär.

Lapsevanemate vastamismäära suurendamiseks on oluline selgitada neile piisavalt põhjalikult uuringu eesmärki ning leida lapsevanema jaoks mugavaim viis küsimustiku täitmiseks. Vastamismäära mõjutab ka küsimustiku pikkus, vastamiseks võimaldatud aeg, vastuste konfidentsiaalsus ning lapsevanema poolt tajutav kasu uuringus osalemisest.

- Uuringu läbiviimise meetoodika muutmine.

Juhul, kui rahulolu-uuringu läbiviimine jääb koolide ja lasteaedade ülesandeks, on väga oluline kokku leppida ühtne uuringu läbiviimise aeg ja meetoodika. Sama peaks jälgima ka ühe kooli või lasteaia korduva rahulolu-uuringu puhul. Erineval ajal ja meetoodikaga läbiviidud tulemused ei pruugi olla võrreldavad.

- Vead paberankeetide sisestamisel.

Juhul, kui rahulolu-uuringu läbiviimine jääb koolide ja lasteaedade ülesandeks, on väga oluline tähelepanu pöörata paberküsitlusega kogutud andmete sisestamisele ja võimalike vigade vältimisele. Paberil laekunud vastused tuleks nummerdada ning sisestada samasse andmebaasi nagu elektrooniliselt kogutud vastused (või luua vajadusel andmetabel paberankeetide sisestamiseks). Andmete puhastamisel ja kodeerimisel tekkivate kahtluste korral on nii võimalik vastava numbriga ankeet üles otsida ja vastuseid kontrollida. Andmete sisestamisel ja kodeerimisel tuleb kokku leppida ka puuduvate väärtuste ning vigaste vastuste tähistamine (nt märkis vastaja paberil kaks vastust, kuigi võis ainult ühe valida).

- Vastuste konfidentsiaalsusnõude rikkumine.

Juhul, kui rahulolu-uuringu läbiviimine jääb koolide ja lasteaedade ülesandeks, on väga oluline tähelepanu pöörata vastajate konfidentsiaalsuse tagamiseks. Saadud vastuseid tuleb hoida ja analüüsida anonümiseeritud kujul, ilma vastava isiku või õpilasega seostamata, ning uuringu lõppedes vastused hävitada. Väikese vastajate arvu korral ei tohi esitada tulemusi kujul, kus vastaja võib kaudselt identifitseeritav olla (tulemustes ei esitata andmeid, kui vastanuid on vähem kui kümme). Kui uuringu käigus rikutakse vastajate konfidentsiaalsust on hiljem usaldust väga raske taastada. Hea oleks kui uuringu saaks läbi viia kooli- või lasteaiaaväline asutus või isik.

- Lapsevanemate mõjutamine küsitlusele vastamiseks.

Juhul, kui rahulolu-uuringut viib läbi seesama asutus või asutusega lähedalt seotud isik, jääb alati risk, et uuringu läbiviija mõjutab kas otseselt või kaudselt vastajate poolt antud hinnanguid. Vastuseid võib mõjutada ka see, mil viisil ja milleks hiljem uuringu tulemusi kasutatakse. Kui uuringule ei järgne konkreetseid tegevusi või arenguid, muutub küsitlusele vastamine aja jooksul formaalsuseks ning väheneb vastajate hulk.

4.5.5 Tulemuste analüüs ja esitamine

Lapsevanemate küsitlemise järel sisestatakse paberankeetide vastused samasse andmebaasi, kus on veebiküsitluse vastused. Edasise analüüsi jaoks on vaja koguda üksikvastajate andmed, mitte lasteaedade või koolide koondtulemused. Seejärel andmed puhastatakse, st eemaldatakse poolikud vastused ning küsimuste vastused kodeeritakse sõnalisest arvuliseks nagu kirjeldatud analüüsijuhendis.

Kodeerimisel on oluline tähele panna, et kõik 5-pallisel skaalal hinnatud väited kodeeritakse nii, et suurem väärtus näitab suuremat rahulolu. Enamik väiteid lapsevanemate küsimustikes on juba sel viisil sõnastatud ja hinnatud. Siiski on lapsevanemate alushariduse küsimustikus neli väidet (väited numbritega 39, 74, 75 ja 76) ning põhihariduse küsimustikus kolm väidet (väited numbritega 21, 75 ja 76), mis tuleks ümber kodeerida juhul, kui neid väiteid kasutatakse faktorite loomisel. Kui neid väiteid analüüsitakse üksikväidetena, siis pole ümberkodeerimine vajalik. Erinevatel aastatel läbi viidud küsitluste korral tuleks enne analüüsi kontrollida, kas need väited on erinevatel aastatel ühtmoodi kodeeritud. Küsimused, mille skaala tuleks vajadusel enne analüüsimist ümber pöörata on lapsevanemate küsimustikes esitatud kaldkirjas.

Lisaks on lapsevanemate küsimustikus üksikute küsimuste pöördväiteid, mida saab kasutada nende vastajate tuvastamiseks ja andmetest eemaldamiseks, kes andsid vastuseid juhuslikult või ei lugenud küsimusi korralikult läbi. Enamasti on küsimustikus positiivne väide tähistatud ühe tärniga (*) ning selle väite pöördväide kahe tärniga (**). Näiteks ei tohiks lapsevanem nõustuda samaaegselt väidetega „Minu laps näitab üles huvi õppimise vastu*” ning „Minu lapsele on õppimine vastumeelne**” või väidetega „Sa on õpetajatelt tagasisidet oma lapse tegevuse ja arengu kohta*” ning „Õpetajate tagasiside minu lapse tegevuse ja arengu kohta on vähene*“. Koolis esineva vägivalda kohta käivad väited on pöördväideteks väitele "Kool on lastele turvaline koht". Lapsevanemate küsimustikes esinevate väidete ja pöördväidete paarid on välja toodud järgmises tabelis (tabel 15).

Tabel 15. Väidete ja pöördväidete paarid lapsevanemate hariduse rahulolu küsimustikes

	Lapsevanem (alusharidus)		Lapsevanem (põhiharidus)	
	Väite number küsimustikus	Pöördväite number küsimustikus	Väite number küsimustikus	Pöördväite number küsimustikus
1	16	17	11	14
2	21	23	24	25
3	28	31	32	35
4	44	47	46	47
5	52	59	52	59
6	58	55; 56	58	55;56
7	61	64	62;63;64	65

Juhul, kui lapsevanem on vähemalt neljale ehk pooltele pöördväidetega vastanud valesti või juhuslikult, siis tuleks kaaluda selle vastaja eemaldamist andmetest. Üksikud kõrvalekalded vastamises võivad olla seotud vastaja tähelepanematusel või küsimuse ning skaala pööramisega vastamisel.

Pöördväärted (tähistatud kahe tärniga (**)) on küsimustikku lisatud just andmete kvaliteedi kontrollimiseks ning juhuslike vastuste eemaldamiseks. Hariduse rahulolu mõistes ei ole vaja neid väärted hiljem analüüsida, st piisab kui tulemustes kajastub ainult väite või tema pöördväite analüüs. Juhul, kui lapsevanemate üleeestiliste andmete põhjal testitakse (uuesti) andmete faktorstruktuuri, siis tuleks pöördväärted ümber kodeerida ja seejärel sarnaselt esialgsete väidetega faktoranalüüsi kaasata. Ebaolulised ja latentse faktoriga nõrgalt seotud muutujad (küsimused) langevad analüüsist välja.

Lapsevanemate rahuloluküsitluse tulemusi on võimalik analüüsida üksikväidetena üldiselt või tausttunnuste (nt lapse sugu, klass, lapsevanema sugu, elukoht) kaupa. Lapsevanemate põhiharidusega rahulolu küsimustik on läbinud esmase testimise, mille põhjal kontrolliti küsimustiku vastavust hariduse rahulolu hindamise kontseptsioonile. Testimisel viidi läbi faktoranalüüs (vt peatükk 5) ning leiti väited, mis ühiselt hindavad teatud latentset faktorit. Faktoranalüüsi tulemuste põhjal pakkusid eksperdid välja viis võimalikku faktorit, mida lapsevanemate põhiharidusega rahulolu hindamisel võiks kasutada. Kõik viis faktorit koosnevad kolmest väitest ning need on välja toodud järgmises tabelis (tabel 16).

Tabel 16. Lapsevanemate küsimustikes faktorite arvutamine (k tähendab küsimust)

	Autonoomia	Autonoomia toetus	Enesetõhusus	Seotus	Maine	Üldine rahulolu
Lapsevanemad (põhiharidus)	k2 + k4 + k5		k10 + k11 + k12	k18 + k19 + k20	k67 + k68 + k69	k71 + k72 + k74
Lapsevanemad (alusharidus) ¹⁷	k2 + k3 + k4	k15 + k16 + k18		k9 + k10 + k11	k66 + k67 + k68	k71 + k72 + k18

Kuigi lapsevanemate alusharidusega rahulolu küsimustikku kvantitatiivselt testitud ei ole, siis küsimustike suure sarnasuse tõttu võib loota, et ka alushariduse puhul võiks kehtida sarnane faktorstruktuur. Enne täiendavat testimist pole seda oletust võimalik kontrollida või ümber lükata.

Üksikväidete ja faktorite analüüsimist, visualiseerimist ning tõlgendamist on kirjeldatud analüüsijuhendis. Avatud küsimustele antud vastused on lisainformatsiooniks igale lasteaiale ja koolile. Juhul, kui haridus- ja teadusministeerium korraldab lasteaedade ja koolide puhul lapsevanemate rahulolu-uuringu tulemuste esmase analüüsi, siis täiendavad vastused võiksid jääda lasteaedadele ja koolidele endile analüüsimiseks.

Lapsevanemate rahulolu-uuringu tulemusena esitatakse peamiselt üksikväidete analüüs koos lühikese tõlgendusega üldiselt kogu asutuse kohta ning nende tausttunnuste võrdluses (nt lapse sugu, klasside või rühmade võrdluses), kus tulemused osutuvad statistiliselt oluliselt erinevaks. Korduvate uuringute korral on võimalik jälgida lapsevanemate rahulolu muutumist ajas, kuid tulemuste tõlgendamisel tuleb meeles pidada, et kordusuuringutes osalevad erinevad lapsevanemad, kelle varasem kogemus lasteaia või kooliga võib erineda ning mõjutada seeläbi haridusega rahulolu.

Me ei soovita lapsevanemate rahulolu-uuringu tulemuste põhjal lasteaedu ega koole omavahel võrrelda. Lapsevanemate rahulolu-uuringu tulemused on olulised eelkõige lasteaiale ja koolile. Ühe asutuse

¹⁷ Lapsevanemate alushariduse küsimustiku faktorstruktuuri pole testitud, mistõttu ei pruugi toodud väited valitud faktoreid kõige paremini kirjeldada.

tulemuste paremaks mõistmiseks võib võrdlemisel kasutada üle-eestilisi, maakondlikke või sarnase taustaga (nt linn/maa, õpilaste arv, õpetajate arv, omandivorm) lasteaedade ja koolide üldistatud tulemusi.

Lapsevanemate rahulolu-uuringu tulemused võib iga lasteaed ja kool soovi korral ise avalikustada. Eelkõige on oluline anda tagasisidet uuringus osalenud lapsevanematele ning kasutada tulemusi lasteaia või kooliga rahulolu suurendamiseks. Kui rahulolu-uuringule ei järgne lasteaia või kooli poolt konkreetseid tegevusi, siis muutub küsitlusele vastamine aja jooksul formaalsuseks ja uuring kaotab oma mõtte.

4.6 Õpetajate ja õppejõudude hariduse rahulolu küsimustiku eristuskiri

4.6.1 Küsimustiku eesmärk ja vorm

Küsitluse eesmärk on välja selgitada õpetajate rahulolu kooli õpi- ning töökeskkonnaga. Kui õpetaja või õppejõud töötab mitmes koolis, siis vastab ta samale küsimustikule mitu korda ning igakord ühe kooli kohta. Küsimustikule vastab kogu õpetav kollektiiv: lastaias õpetajad ja nende abid/assistendid, põhi-, kesk- ja kutsekoolides õpetajad ning kõrgkoolis kõik töötajad, kes õpetavad tudengeid.

Õpetajate haridusega rahulolu hindamise küsimustiku soovituslik vorm on nii paberi- kui veebiküsimustiku paralleelne kasutamine (nii eesti, vene kui ka inglise keeles) ning õppejõududel ainult veebiküsimustik (nii eesti, vene kui ka inglise keeles).

4.6.2 Küsimustiku välja töötamine ja ülesehitus

Õpetajate ja õppejõudude haridusega rahulolu-uuringu küsimustiku töötas välja Tartu ülikooli sotsiaalteaduslike rakendusuuringu keskus koostöös Tartu ülikooli teadlastega haridus- ja teadusministeeriumi poolt tellitud projekti „Kontseptsioon ja mõõtevahendid hindamaks rahulolu üld-, kutse- ja kõrgharidusega ning täiendusõppe võimalustega“ raames (Lukk jt 2016).

Küsimustiku loomise lähtepunktiks oli nii rahvusvahelise kui ka Eesti teaduskirjanduse ja uuringute analüüs, millest tulenes õpetajate kooliga rahulolu teoreetiline alus ja hinnatavad komponendid. Õpetajad on igapäevaselt tihedalt seotud haridusprotsessiga, milles nad aktiivselt osalevad ning seetõttu saavad nad hinnata rahulolu hariduskeskkonnas toimuvate protsessidega ja keskkonnaga, millest nad on pidevalt mõjutatud ja mida nad saavad ka ise mõjutada (Lukk jt 2016). Protsessis osalevate, sh töö- ja õpikeskkonnaga vahetus seoses olevate sihtrühmade rahulolu uuringutes on eristatud komponente, mida jagatakse keskkonnaga seotud ehk rahulolematuse ja sisemisteks ehk motivatsioonilisteks komponentideks, neist kõige olulisemad teooriad ja lähenemised on Herzbergi kolme valdkonna teooria (kahe-faktori teooria edasiarendusega) ning enesemääratlusteooria (Lukk jt 2016). Enesemääratlusteooria on motivatsiooniteooria ning selle järgi mõjutab õpetajate kooliga rahulolu kolm põhivajaduse – autonoomia ja selle toetus, seotus ja enesetõhusus – kaetus, rahulolu kolme valdkonna teooria järgi tuleb eristada rahulolu ehk motivatsioonikomponenti ning rahulolematust, mis omakorda jaguneb koolisisesteks ja koolivälisteks faktoriteks (Dinham ja Scott, 2000).

Igale sihtrühmale – lasteaia õpetajatele, põhi- ja keskkooli õpetajatele, kutseõpetajatele ja õppejõududele on erinev küsimustiku verisoon, kuid küsimustike ülesehitus ja enamik hinnatavatest teguritest on samad.

Küsimustikes on (1) kohustuslike küsimuste plokid, (2) iga ploki järel on avatud küsimus võimaldamaks vastajal eelpool küsitud osas täpsustavat informatsiooni anda, (3) valikuliste küsimuste plokk võimaldamaks haridusasutustelt küsida täiendavat infot mõne aspekti kohta ning (3) tausttunnused.

Õpetajate ja õppejõudude hariduse rahulolu küsimustik koosneb kolmest hinnatavast osast:

1. motivatsioonilised komponendid:
 - autonoomia (enda iseseisvus, valikuvõimalused ja nende toetamine tööl);
 - võimekus toime tulla tööülesannetega;
 - seotus kooliga (peamiselt kolleegidega);
2. koolipõhised komponendid:
 - kooli maine;
 - kooli ja/või selle üksuse juhtimine;
 - kooli taristu;
 - kooli sotsiaalne keskkond;
 - võimalused ja enda valmisolek tegelda (hariduslike) erivajadustega õppijatega;
3. koolivälised tegurid:
 - hariduse riiklik korraldus, sh nii kohaliku omavalitsuse tasandil, töötingimused jms;
 - üldine rahulolu elu ja tööga.

Küsimuste koostamisel tugineti osade komponentide ja küsimuste koostamisel nii ingliskeelsetele valideeritud ja usaldusväärsetele küsimustikele kui ka eestikeelsele küsimustikule:

- enesemääratlusteooria alusel loodud küsimustikud hindamaks seda, kuivõrd õpetajad ja õppejõud tajuvad autonoomiat, seotust ja enesetõhusust (*Capturing autonomy, competence, and relatedness at work: Construction and initial validation of the Work-related Basic Need Satisfaction scale, Journal of Occupational & Organizational Psychology, Van den Broeck jt 2010*; ja *Teachers' Relatedness With Students: An Underemphasized Component of Teachers' Basic Psychological Needs. Journal of Educational Psychology, Klassen jt 2010*);
- hariduse riikliku korralduse küsimustik haridussüsteemi toimimise ja korralduse hindamiseks (*Teacher Satisfaction, Motivation and Health: Phase One of the Teacher 2000 Project, Dinham ja Scott 1996*);
- üldise rahulolu küsimustik hindamaks seda, kuivõrd õpetajad ja õppejõud on rahul elu ja tööga (*Efficacy Beliefs as Determinants of Teachers' Job Satisfaction. Journal of Educational Psychology, Caprara jt 2003*);
- hindamaks erinevaid olulisi teemasid õpetajate jaoks (*Rahvusvaheline vaade õpetamisele ja õppimisele. OECD rahvusvahelise õpetamise ja õppimise uuringu TALIS 2013 tulemused, Übius jt 2014*).

Olenevalt õpetaja või õppejõu haridusastmest, kus ta õpetab, on küsimustikes kokku 94–105 küsimust ning küsimustikule vastamine võtab keskmiselt 20 minutit. Küsimustikega tulevad kaasa kaaskirjad, kus on lühidalt selgitatud küsimustiku kasutamise eesmärki ning vastamise juhiseid.

4.6.3 Sihtrühmani jõudmine

Õpetajate ja õppejõudude küsitlemiseks on nii Eestis kui mujal maailmas kasutatud erinevaid viise. Lähenedes erinevad nii küsitlemise viisi (paberil, elektrooniliselt, intervjuudega) kui ka küsitluse korralduse ja õpetajate kaasamiseks tehtavate pingutuste (nt kuulutused ajalehtedes, raadiosaated,

tekstisõnumid ja e-kirjad õpetajatele) poolest. Lisaks erinevad küsitlute arv (paarikümnest mitmekümne tuhandeni) ja valimi moodustamise põhimõtted (ühe kooli õpetajad vs. mitmeastmeline kihtvalik).

1. Mitmes suures kordusuuringus on õpetajate rahulolu hindamiseks läbiviidud silmast-silma või telefoniintervjuud (nt Hiina¹⁸ ja USA¹⁹).
2. Lisaks on levinud paberküsitlused, kus kõik koolis viibivad õpetajad täidavad samaaegselt paberankeeti (Moè jt 2010; Skaalvik ja Skaalvik 2007, 2009, 2011a, 2011b). Paberküsitlusega on vastamismäär ca 80%. Selline lähenemine eeldab, et kooli direktor on nõus koolis andmekogumisega ning õpetajatel võimaldatakse küsitlusele vastata tööaja sees. Seejuures on oluline ka väga hea kontakt kooli esindajate ja uuringu läbiviijate vahel (nt uuringuassistentide kohalolek küsitluse läbiviimise ajal).
3. Paberankeetide õpetajatele koju kaasa andmine on riigiti andnud erinevaid tulemusi. Vastamismäärad on tavapäraselt vahemikus 60–90%. Näiteks Iisraelis läbiviidud uuringus oli vastamismäär 80% (Bogler 2001), Belgias 84% (Van Houtte 2006), Indias 80% (Sharma ja Jyoti 2009), USAs Ohio piirkonnas läbiviidud uuringus 61% (Grayson ja Alvarez 2008). Kindlasti on siin oluline roll interneti levikul ja kasutamiskiivsusele, aga ka kultuurist ning haridussüsteemist tulenevatel erinevustel.
4. Nii õpetajate kui õppejõudude küsitlemiseks on kasutatud ka veebipõhist lähenemist (nt Belgias Van den Broeck jt 2010, Abu Dhabis Badri jt 2013), kuid vastamismäär on jäänud üsna tagasihoidlikuks (30–40%).
5. Eestis läbiviidud koolipõhiste rahulolu-uuringute puhul on küsitlusviisina kasutatud poolstruktureeritud intervjuusid (Nelke 2014), veebiküsitlust (Kuusalu Keskkool 2012) ja paberankeeti (Rõuk ja Abel 2010). Vastamismäär ei ole sageli tulemustes välja toodud. Türk jt (2011) küsitlesid õpetajaid koolide tulemuslikkuse uuringus. Küsitlus viidi läbi veebis kolme kuu jooksul. Mitmete koolidega võeti korduvalt ühendust ning mõnel juhul tuli ka paberankeeti kasutada. OECD rahvusvahelise õpetamise ja õppimise uuringus TALIS koguti viie kuu jooksul andmeid nii paber- kui ka veebiküsitlusega. Mägi jt (2013) küsitlesid Primus partnerkõrgkoolides töötavaid õppejõude veebiküsitlusega, keskmine vastamismäär oli 20%. Ka selles uuringus kasutati mitmeid kommunikatsioonikanaleid (sh meediat) uuringu tutvustamiseks.

Kokkuvõtvalt võib öelda, et kirjeldatud suuremahuliste õpetajate küsitluste puhul ei ilmne selget toetust ei paber- ega veebiküsimustikele. Vastamismäärad on üldjuhul veidi kõrgemad paberküsimustikega. Samas on paberküsimustike kasutamisel suurem raha-, aja- ja tööjõukulu. Suulisel küsitlemisel (sh telefoni teel) on uuringu kulud samuti suured. Kuna vaid 65% Eesti õpetajatest töötab õpetajana täiskoormusega (Übius jt 2014), siis on keerulisem koolides küsimustiku täitmiseks ühisel ajas kokku leppida. Mõningane Eesti kogemus viitab (nt Türk jt 2011), et pelgalt elektrooniline küsitlemine ei pruugi igas olukorras piisav olla ja valmisolek vajadusel ka paberküsimustiku kasutusele võtta võib tuua täiendavaid vastajaid. Varasema kogemuse põhjal tuleks uuringu läbiviimiseks planeerida ka piisavalt aega (kolm kuni neli kuud).

Kirjeldatud väiksemahuliste õpetajate uuringute puhul ilmnes, et kui sellega kaasneb vahetu korralduslik suhtlus korraldajate, koolide ja õpetajate vahel, siis on paberküsimustikega võimalik saavutada kõrgem vastamismäär. Samas võivad kaasneda suuremad korralduslikud kulud (koordineerimine, paberi ja printimise kulu, vastuste sisestamiseks kuluv aeg ja tööjõud). Õpetajate küsitluses tuleb üldistusi võimaldava vastamismäära saavutamiseks arvestada, et erinevatele haridussüsteemi osalistele (kooli

¹⁸ Gansu Survey of Children and Families (2000), <http://www.ssc.upenn.edu/china/gscf/mainGscf.htm>, vaadatud 28.07.2016

¹⁹ MetLife, Inc. (2013). *The MetLife Survey of the American Teacher: Challenges for School Leadership*. Vaadatud 28.07.2016 <https://www.metlife.com/assets/cao/foundation/MetLife-Teacher-Survey-2012.pdf>

juhtkond, õpetajate esindajad, õpetajad) tuleb infot jagada ja seeläbi nende nõusolek saada, saata korduvalt meeldetuletusi ning leida vajadusel lisalahendusi.

Kokkuvõtvalt on Eestis soovitatav õpetajaid ja õppejõude küsitleda järgmiselt:

- küsimustikule vastab kogu õpetav kollektiiv: lastiaias õpetajad ja nende abid/assistendid, põhi-, kesk- ja kutsekoolides õpetajad ning kõrgkoolis kõik töötajad, kes õpetavad tudengeid;
- õpetajatel nii paber- kui veebiküsimustikega, et tagada suurem vastanute määr, ning õppejõududel ainult veebiküsimustik;
- kõigis haridusastmetes eraldi, kuid samal ajaperioodil (v.a koolivaheaegade eelne ja järgne periood) ning soovitatavalt kas sügisel või talvel (kevadest üldjuhul õpetajatel ja õppejõududel kõige kiirem periood);
- õpetajate ja õppejõudude küsitlust on soovitatav läbi viia üks kord aastas.

4.6.4 Uuringu korraldamine

Õpetajate ja õppejõudude hariduse rahulolu uuringu läbiviimist korraldab haridus- ja teadusministeerium, haridusasutuse pidaja või haridusasutus ise. Haridus- ja teadusministeerium saab haridusasutusi toetada ühise küsitlusplatvormi võimaldamisega ning tulemuste esmase analüüsiga. Selleks, et uuringu tulemuste põhjal oleks võimalik arvutada üldiseid näitajaid kogu Eesti, maakondade, kohalike omavalitsuste või muude jaotuste lõikes on väga oluline, et õpetajate ja õppejõudude küsitlus viiakse haridusasutustes läbi ühtse meetodika alusel ning samal ajaperioodil. Vastasel juhul ei ole haridusasutuste andmeid võimalik ühiselt analüüsida ega üldiste näitajatega võrrelda.

Õpetajate küsitlemiseks on soovitatav kasutada nii paber- kui ka veebiküsimustikke ning õppejõududel veebiküsimustikke vastajale sobivas keeles (eesti, vene, inglise). Oluline on kasutada ka kaaskirja, mis annab juhiseid küsimustiku täitmiseks ning selgitab uuringu sisu, eesmärgi ning vastajale saadavat kasu.

Uuringu läbiviimise protsess koosneb järgmistest etappidest:

1. uuringu läbiviimiseks aja valimine, meeskonna komplekteerimine;
2. küsimustikega tutvumine, veebi- või paberküsimustiku ettevalmistamine;
3. kaaskirja kohendamine;
4. õpetajate või õppejõudude teavitamine rahulolu-uuringust (eesmärk, vajalikkus, tulemuste avalikustamine ja kasutamine);
5. küsitluse läbiviimine (kas veebiküsitlus või paberankeet);
6. paberankeetide kasutamise järgselt andmete sisestamine andmebaasi;
7. andmete puhastamine ja kodeerimine;
8. tulemuste analüüs;
9. tulemuste avalikustamine.

Õpetajate või õppejõudude rahulolu-uuringu saavad kõige paremini läbi viia haridusasutused ise. Haridusasutusesiselt tuleb leida töötaja(d), kes uuringu läbiviimist koordineerib. Kui uuringut viivad läbi mitu inimest, on soovitatav leppida kokku ühised põhimõtted ja täpne tööde jaotus, et ei tekiks dubleerimist ning meetodika läbiviimisel erinevusi. Samuti peaks võimaldama uuringu läbiviija(te)le piisavalt tööaega, et oleks võimalik süveneda ning kõik tegevused läbi mõelda.

Õpetajate küsitluses annab kõige kõrgema vastamismäära nii paberküsimustiku kui ka veebiküsimustiku kombineeritud kasutamine. Arvestada tuleb siin eelkõige vastaja soovidega ehk kuidas on õpetajal kõige parem ja mugavam vastata. Läbi tuleb mõelda mõlema küsitlusviisi eelised ja puudused. Paberküsimustike kasutamisega kaasneb kulu küsimustike trükkimisega ning hiljem suurem aja- ja tööjõukulu küsitluse täitmise korraldamisel ning küsimustike sisestamisel. Veebiküsimustiku kasutamisel on piiravateks teguriteks näiteks arvuti kasutamise võimaluse puudumine, üksikute arvutite kasutamise võimalus, sobiv aeg arvuti kasutamiseks, soov, oskused. Igal haridusasutusel on võimalus lisada küsimustikku täiendavaid küsimusi enda poolt loodud küsimuste plokki. Küsimusi lisades on oluline arvestada sihtrühma iseärasustega – kas lisatud küsimus on asjakohane, arusaadav ning kas kogu küsimustiku täitmiseks kuluv aeg on mõistlik.

Õpetajate ja õppejõudude tähelepanu võib juhtida küsimustiku kaaskirjale, kus on vajalikud juhised küsimustiku täitmiseks. Küsimustiku täitmine peab olema anonüümne, konfidentsiaalne ja vabatahtlik. Kui õpetajal või õppejõul tekib küsimusi küsimustiku täitmisel, siis peab küsitluse läbiviija olema kättesaadav (nt telefoni teel, lähedal asuvas kabinetis) ning võimeline küsimustele vastama. Küsitluse läbiviija ei tohi oma vastustega vastajat suunata või mõjutada, vaid peab selgitusi jagama ilma omapoolsete hinnanguteta.

Soovitame õpetajate küsitluse läbiviimiseks varuda vähemalt neli nädalat, nt septembri lõpust novembrini või jaanuari keskpaigast märtsini (välistada tuleks õpetajate küsitlemine koolivaheaegadele eelneva ja järgneva nädala jooksul). Õppejõudude küsitlemiseks soovitame samuti planeerida vähemalt neli nädalat, nt septembri lõpust novembrini ja veebruarist aprillini. Küsitluseks planeeritud ajavahemikul on õpetajatele ja õppejõududele võimalik teha kuni kaks meeldetuletust.

Õpetajatele ja õppejõududele tuleb küsitluse läbiviimisel kindlasti selgitada küsimustiku täitmisest saadavat kasu. Olenemata sellest, kas kasutatakse paber- või veebiküsimustikku, on oluline, et küsimustiku täitjale oleks tagatud privaatsus (st küsimustiku täitmiskoht peaks olema piisavalt eraldatud), rahulik keskkond ning vajadusel kindel isik ja tema kontaktandmed küsimuste selgitamiseks. Kogutud andmed peavad olema anonüümsed. Paberküsimustike puhul aitab anonüümsuse tagada ümbrikute kasutamine – õpetajad panevad täidetud küsimustiku ümbrikusse ning kleeбивad selle kinni.

Paberküsimustike kasutamisel tuleb uuringu ajakavas arvestada täiendava ajakuluga küsimustike trükkimisel, vastuste kogumisel ja andmebaasi sisestamisel. Paberil laekunud vastused tuleks nummerdada ning sisestada samasse andmebaasi nagu elektrooniliselt kogutud vastused (või luua vajadusel andmetabel paberankeetide sisestamiseks). Andmete puhastamisel ja kodeerimisel tekkivate kahtluste korral on nii võimalik vastava numbriga ankeet üles otsida ja vastuseid kontrollida. Kindlasti tuleb tagada küsimustike hoiustamine lukustatavas ruumis, kus ainult küsitluse läbiviijatel oleks võimalik täidetud küsimustikke näha. Kui uuring on lõppenud, tuleb tagada paberkandjal küsimustike hävitamine.

Andmete puhastamisel ja kodeerimisel tuleb leppida kokku ühtsed reeglid, nt mida nimetatakse puuduvaks väärtuseks, milline küsimustik on rikutud, mis on minimaalne küsimuste arv, mida loetakse piisavalt täidetud küsimustikuks. Andmete kodeerimisel tuleb lähtuda, et küsimustikule vastav isik ning tema vastus ei oleks seostatav. Andmete sisestamisel ja kodeerimisel tuleb kokku leppida puuduvate väärtuste ning vigaste vastuste tähistamine (nt märkis vastaja paberil kaks vastust, kuigi võis ainult ühe valida).

Uuringu läbiviijad ei soovita õpetajate ja õppejõudude rahulolu-uuringu tulemuste põhjal haridusasutusi omavahel võrrelda. Haridusasutuste olukord (sh asukoht, õpilaste arv, õpetajate arv, kohaliku omavalitsuse toetus, jmt) on väga erinev ning kõiki neid aspekte tuleks enne võrdlema asumist arvesse võtta.

Tulemuste võrreldavuse tagamiseks tuleb kordusküsitlused läbi viia iga kord samal viisil ning samal ajaperioodil. Tulemuste võrdlemisel aastate kaupa tuleb meeles pidada, et erinevatel aastatel võivad vastajad muutuda (nt töölt lahkumine, töölt eemalolek). Tulemusi ei tohiks avaldada, kui sihtrühmas on vastanud küsimustikule vähem kui kümme vastajat.

Õpetajate ja õppejõudude hariduse rahulolu-uuringuga seotud riskid

Õpetajate ja õppejõudude hariduse rahulolu-uuringu küsitluse läbiviimisega on seotud erinevad riskid, millega tuleb küsitlust ettevalmistades ja läbi viies arvestada. Küsitluse korraldamisega seotud otsused mõjutavad vastamismäära ning hiljem ka tehtava analüüsi detailsust ja üldistatavust.

- Õpetajate/õppejõudude madal vastamismäär, sh motivatsioonipuudus vastamiseks.

Haridussilma andmetel töötas 2015./2016. õppeaastal lasteaedades 8115 õpetajat, põhi- ja keskkoolis 14 409 õpetajat, kutsekoolis 2255 õpetajat²⁰ ning 2011. aasta rahva ja eluruumide loenduse andmetel töötas kõrgkoolides 3655 õppejõudu²¹. Toetudes varasematele õpetajate ja õppejõudude uuringutele Eesti haridusasutustes, siis veebiküsitluse vastamise määr on jäänud alla 40%, kuid paberküsitluse vastamise määr on olnud 60-90%. Kuna paberküsitluse läbiviimine on ressursikulukas ning ühist aega õpetajatel küsimustikku täita on keeruline leida, võib osutuda paberkandjal küsitluse läbiviimine keerukaks. Seetõttu on üheks lahenduseks kasutada kombineeritud meetodit – paber- ja veebiküsitlust korraga.

Õpetajate ja õppejõudude vastamismäära mõjutab vastamiseks võimaldatud aeg ja koht, vastuse anonüümsus ja konfidentsiaalsus ning nende poolt tajutud kasu uuringus osalemisest. Vastamismäära suurendamiseks on oluline selgitada neile piisavalt põhjalikult uuringu eesmärki ning leida nende jaoks mugavaim viis küsimustiku täitmiseks.

- Küsitluse läbiviimise aeg.

Õpetajate ja õppejõudude vastamismäära mõjutab oluliselt ka küsitluse läbiviimiseks valitud aeg. Vastamismäär väheneb kui vastamiseks jäetakse liiga lühike ajavahemik või kui küsitlus satub õpetajate või õppejõududele ebasobivale ajale. Seetõttu ei ole soovitatav küsitlust läbi viia kiirematel tööperioodidel nagu õppeaasta algus ja lõpp, eksamiteks ettevalmistuse perioodid, koolivaheajad jms. Küsitluse koordinaatoril või meeskonnal peab olema muu töö kõrvalt piisavalt aega uuringule pühendamiseks. Valmis peab olema õpetajate/õppejõudude küsimustele vastamiseks.

- Uuringu läbiviimise meetoodika muutmine.

Juhul, kui rahulolu-uuringu läbiviimine jääb haridusasutuse ülesandeks, on väga oluline kokku leppida ühtne uuringu läbiviimise aeg ja meetoodika. Sama peaks jälgima ka ühe kooli korduva rahulolu-uuringu puhul. Erineval ajal ja meetoodikaga läbiviidud tulemused ei pruugi olla võrreldavad.

- Küsitluse läbiviimine on ressursikulukas

Haridusasutustel on üldjuhul palju erinevaid ülesandeid täita ning rahalised ressursid piiratud, mistõttu ei pruugi olla haridusasutusel võimalik nt küsitlust läbiviia ettenähtud perioodil, saada piisavat vastamismäära, viia läbi korrektne andmete puhastamine ja kodeerimine, analüüsida andmeid. Vähesed

²⁰ Haridussilm [http://www.haridussilm.ee/?leht=opetajad_0]

²¹ Statistikameti table [RL0159](#)

ressursid võivad mõjutada ka uuringu metoodika jälgimist ja elluviimist, mistõttu ei pruugi tulemused olla võrreldavad. Tihti ei ole haridusasutusel ka vastavat pädevust, et ise elluviia küsitlust ja analüüsida tulemusi ning selleks tööks inimeste palkamise või teenuse sisseostmiseks ei pruugi olla rahalisi vahendeid.

- Vead paberankeetide sisestamisel.

Juhul, kui rahulolu-uuringu läbiviimine jääb haridusasutuste ülesandeks, on väga oluline tähelepanu pöörata paberküsitlusega kogutud andmete sisestamisele ja võimalike vigade vältimisele. Paberil laekunud vastused tuleks nummerdada ning sisestada samasse andmebaasi nagu elektrooniliselt kogutud vastused (või luua vajadusel andmetabel paberankeetide sisestamiseks). Andmete puhastamisel ja kodeerimisel tekkivate kahtluste korral on nii võimalik vastava numbriga ankeet üles otsida ja vastuseid kontrollida. Andmete sisestamisel ja kodeerimisel tuleb kokku leppida ka puuduvate väärtuste ning vigaste vastuste tähistamine (nt märkis vastaja paberil kaks vastust, kuigi võis ainult ühe valida).

- Vastuste konfidentsiaalsusnõude rikkumine.

Juhul, kui rahulolu-uuringu läbiviimine jääb haridusasutuse ülesandeks, on väga oluline tähelepanu pöörata vastajate konfidentsiaalsuse tagamiseks. Saadud vastuseid tuleb hoida ja analüüsida anonümiseeritud kujul. Samuti kõik paberkandjal küsimustikud hävitada rahulolu-uuringu lõppedes. Väikese vastajate arvu korral ei tohi esitada tulemusi kujul, kus vastaja võib kaudselt identifitseeritav olla (tulemustes ei esitata andmeid, kui vastanuid on vähem kui kümme). Kui uuringu käigus rikutakse vastajate konfidentsiaalsust on hiljem usaldust väga raske taastada. Hea oleks, kui uuringu saaks läbi viia asutuseväline isik või organisatsioon.

- Õpetajate ja õppejõudude vastuste mõjutamine.

Juhul, kui rahulolu-uuringut viib läbi sama haridusasutus või sellega lähedalt seotud isik, jääb alati risk, et uuringu läbiviija mõjutab kas otseselt või kaudselt vastajate poolt antud hinnanguid. Vastuseid võib mõjutada ka see, mil viisil ja milleks hiljem uuringu tulemusi kasutatakse. Kui uuringule ei järgne konkreetseid tegevusi või arenguid, muutub küsitlusele vastamine aja jooksul formaalsuseks ning väheneb vastajate hulk.

- Haridusasutus ei näe kasu rahulolu-uuringust

Enamikes haridusasutustes hinnatakse juba praegu rahulolu ning seda tehakse konkreetselt oma infovajadusest lähtuvalt. Seetõttu ei näe haridusasutused otsest vajadust uue mõõtevahendi järele. Kui uus mõõtevahend muutub lisaküsitluseks juba olemasolevate küsitluste kõrvale, siis ei näe haridusasutused kasu rahulolu-uuringu läbiviimisest ning ei soovi seda läbi viia, kuna igas haridusasutuses saab jätkuvalt toimuda vaid üks rahuloluküsitlus (nii kulu-efektiivsuse kui vastajate koormamise mõttes). Seetõttu peab haridusasutuste eripärast või hetkevajadustest lähtuvalt uus mõõtevahend võimaldama asutusepõhiselt küsimuste lisamist.

- Uuringutulemuste avalikustamisega tekib haridusasutuste vaheline konkurents

Uuringutulemuste avalikustamisega asutusepõhiselt võib tekkida haridusasutuste vaheline konkureerimine, mis omakorda mõjutab nii õpetajaid, õpilasi, lapsevanemad jt. Lisaks, üksikute asutuste (nt lasteaedade, üldharidus-, kutse- või kõrgkoolide) rahulolu võrdlemine ei ole mõistlik, kuna haridusasutuste olukord on erinev (sh nii laste, õpilaste kui töötajate arv, asukoht, füüsiline keskkond ja ressursid), mistõttu tuleks võrdlemisel kõiki neid tegureid arvestada. Avalikult kättesaadavad (nt Haridussilmas) võiksid olla üle-eestilised, piirkondlikud kokkuvõtted ning sama hariduasutuse tüübi,

asukoha ja suuruse järgi (nii küsitlustulemuste kvantitatiivne kokkuvõte kui tulemuste analüüs) ning oluline on võimalus jälgida rahulolu arenguid ja trende ajas. Samas tulemuste üldistatud avalikustamine ja kättesaadavus võivad kaasa aidata tulevikus (kordus)uuringus osalemisele.

4.6.5 Tulemuste analüüs ja esitamine

Õpetajate küsitlemise järel sisestatakse paberküsimustike vastused samasse andmebaasi, kus on veebiküsitluse vastused. Edasise analüüsi jaoks on vaja koguda üksikvastajate andmed ja mitte koolide koondtulemused. Seejärel andmed puhastatakse, st eemaldatakse poolikud vastused ning küsimuste vastused kodeeritakse sõnalisest arvuliseks nagu kirjeldatud analüüsijuhendis.

Kodeerimisel on oluline tähele panna, et kõik viiepallisel skaalal hinnatud väited kodeeritakse nii, et suurem väärtus näitab suuremat rahulolu. Enamik väiteid õpetajate ja õppejõudude küsimustikes on juba sel viisil sõnastatud ja hinnatud. Siiski on õpetajate ja õppejõudude küsimustikes neli väidet (vt tabel 17), mis tuleks ümber kodeerida juhul, kui neid väiteid kasutatakse faktorite loomisel. Kui neid väiteid analüüsitakse üksikväidetena, siis pole ümberkodeerimine vajalik. Erinevatel aastatel läbi viidud küsitluste korral tuleks enne analüüsi kontrollida, kas need väited on erinevatel aastatel ühtmoodi kodeeritud. Küsimused, mille skaala tuleks vajadusel enne analüüsimist ümber pöörata on õpetajate ja õppejõudude küsimustikes esitatud kaldkirjas.

Tabel 17. Negatiivsed väited õpetajate ja õppejõudude küsimustikes (k tähistab küsimust)

Väide	LÕ*	PKÕ	KuÕ	KõÕ
Minu tööga kaasneb palju igapäevast aruandlust.	k39	k39	k38	k40
Rühmades/klassides võiks olla vähem lapsi/õpilasi.	k40	k40	-	-
Meie lasteaia/koolis on viimasel aastal esinenud õpetajate suhtes füüsilist vägivalda.	k55	k58	k56	-
Meie lasteaia/koolis on viimasel aastal esinenud õpetajate suhtes vaimset vägivalda.	k56	k59	k57	-
Meie kõrgkoolis on viimasel aastal esinenud õppejõudude diskrimineerimist (soo, rahvuse, vanuse, puude põhjal)	-	-	-	k58
Meie kõrgkoolis on viimasel aastal esinenud õppejõudude suhtes vaimset vägivalda	-	-	-	k59

* LÕ – lasteaia õpetaja, PKÕ – põhi- ja keskkooli õpetaja, KuÕ – kutsekooli õpetaja, KõÕ – kõrgkooli õppejõud

Kõiki küsimusi hinnatakse viiepallisel skaalal, kus üks tähendab madalamat rahulolu ning viis kõrgemat rahulolu. Õpetajate ja õppejõudude küsimustikes on üksikute küsimuste pöördväiteid, mida saab kasutada nende vastajate tuvastamiseks ja andmetest eemaldamiseks, kes andsid vastuseid juhuslikult või ei lugenud küsimusi korralikult läbi. Pööratavad väited on tähistatud ühe tärniga (*) ning pöördväiteid tähistatud kahe tärniga (**). Õpetajate ja õppejõudude küsimustikes on pöördväited sarnased, kuid mitte samad ning neid kajastab tabel 18. Pöördväited on informatiivsed eraldiseisvatena, kuid lisaks võimaldavad tuvastada vastajaid, kes pole vastates küsimusi hooliga läbi lugenud. Näiteks ei tohiks vastaja nõustuda samaaegselt väidetega „Ma naudin oma tööd.“ ning „Mu töö on mulle vastumeelne.“

Tabel 18. Erinevate õpetajate sihtrühmade ja õppejõudude küsimustike pöördväärted (k tähistab küsimust).

Väide	Pöördväide	LÕ*	PKÕ	KuÕ	KõÕ
Ma naudin oma tööd.	Mu töö on mulle vastumeelne.	k18→k21	k18→k21	k18→k21	k18→k21
Lasteaias on olemas sobivad vahendid õppe- ja kasvatustegevusteks.	Lasteaias puuduvad sobivad õppe- ja kasvatustegevuste vahendid.	k47→k44	-	-	-
Koolis on olemas vajalikud õppevahendid.**	Koolis on puudu vajalikud õppevahendid.	-	k48→k44	k46→k42	k49→k46
Olen saanud vajaliku õppe (hariduslike) erivajadustega õppijate õpetamiseks.	Mul puudub vajalik õpe (hariduslike) erivajadustega õppijate õpetamiseks.	k60→k65	k63→k69	k61→k67	-
Meie kõrgkoolis on võimalused erivajadustega üliõpilaste õpetamiseks.	Meie kõrgkoolis puuduvad võimalused erivajadustega üliõpilaste õpetamiseks.	-	-	-	k64→k68
Olen oma tööga rahul.	Kui ma peaksin täna valima, siis valiksin teise töö.	k82→k85	k92→k95	k83→k86	k80→k83

* LÕ – lasteaia õpetaja, PKÕ – põhi- ja keskkooli õpetaja, KuÕ – kutsekooli õpetaja, KõÕ – kõrgkooli õppejõud

** Rasvane kiri näitab väiteid, mis on valideeritud põhi- ja keskkooli õpetajate küsimustikus.

Juhul, kui õpetaja või õppejõud on vähemalt kolmele pöördväitele neljast vastanud valesti või juhuslikult, siis tuleks kaaluda selle vastaja eemaldamist andmetest. Üksikud kõrvalekalded vastamises võivad olla seotud vastaja tähelepanematusesega või küsimuse ning skaala pööramisega vastamisel.

Pöördväärted (tähistatud kahe tärniga (**)) on küsimustikku lisatud just andmete kvaliteedi kontrollimiseks ning juhuslike vastuste eemaldamiseks. Hariduse rahulolu mõistes ei ole vaja neid väiteid hiljem analüüsida, st piisab kui tulemustes kajastub ainult väite või tema pöördväite analüüs. Juhul, kui õpetajate või õppejõudude üle-eestiliste andmete põhjal testitakse (uuesti) andmete faktorstruktuuri, siis tuleks pöördväärted ümber kodeerida ja seejärel sarnaselt esialgsetele väidetele faktoranalüüsi kaasata. Ebaolulised ja latentse faktoriga nõrgalt seotud muutujad (küsimused) langevad analüüsist välja.

Õpetajate ja õppejõudude rahuloluküsitluse tulemusi on võimalik analüüsida üksikväidetena üldiselt või tausttunnuste (nt sugu, vanus, staaž) järgi. Põhi- ja keskhariduse rahulolu küsimustik on läbinud esmase testimise, mille põhjal kontrolliti küsimustiku vastavust hariduse rahulolu hindamise kontseptsioonile. Testimisel viidi läbi faktoranalüüs (vt peatükk 3) ning leiti väited, mis ühiselt hindavad teatud latentset faktorit. Faktoranalüüsi tulemuste põhjal pakkusid eksperdid välja viis võimalikku faktorit, mida põhi- ja keskkooli õpetajate rahulolu hindamisel võiks kasutada. Kõik viis faktorit koosnevad kolmest väitest ning need on välja toodud järgnevas tabelis (vt tabel 19). Need viis faktorit on autonoomia, enesetõhusus, seotus, haridusasutuse maine ja üldine rahulolu. Faktori arvutamiseks tuleb kokku liita kolmele küsimusele antud hinnangute väärtused.

Tabel 19. Õpetajate ja õppejõudude küsimustikes faktorite arvutamine (k tähendab küsimust)

	Autonoomia	Enesetõhusus	Seotus	Kooli maine	Üldine rahulolu
Lasteaia õpetaja	k1 + k2 + k5	k14 + k15 + k16	k24 + k25 + k27	k30 + k31 + k32	k81 + k82 + k83
Põhi- ja keskkooli õpetaja	k1 + k2 + k5	k14 + k15 + k16	k24 + k25 + k27	k30 + k31 + k32	k91 + k92 + k93
Kutsekooli õpetaja	k1 + k2 + k5	k14 + k15 + k16	k23 + k24 + k26	k29 + k30 + k31	k82 + k83 + k84
Õppejõud	k1 + k2 + k5	k14 + k15 + k16	k23 + k24 + k26	k29 + k30 + k31	k79 + k80 + k81

Kuigi lasteaia ja kutsekooli õpetajate ning õppejõudude rahulolu küsimustikke kvantitatiivselt testitud ei ole, siis küsimustike suure sarnasuse tõttu võib loota, et ka nende haridusastmete puhul võiks kehtida sarnane faktorstruktuur. Enne täiendavat testimist pole seda oletust võimalik kontrollida ega ümber lükata.

Üksikväärdete ja faktorite analüüsimist, visualiseerimist ning tõlgendamist on kirjeldatud analüüsijuhendis. Avatud küsimustele antud vastused on lisainformatsiooniks igale haridusasutusele. Juhul, kui haridus- ja teadusministeerium korraldab haridusasutuste rahulolu-uuringu tulemuste esmase analüüsi, siis täiendavad vastused võiksid jääda haridusasutustele endile analüüsimiseks.

Õpetajate ja õppejõudude rahulolu-uuringu tulemusena esitatakse peamiselt üksikväärdete analüüs koos lühikese tõlgendusega üldiselt kogu haridusasutuse kohta ning nende tausttunnuste võrdluses (nt sugu, vanus, staaž), kus tulemused osutuvad statistiliselt oluliselt erinevaks. Korduvate uuringute korral on võimalik jälgida õpetajate või õppejõudude rahulolu muutumist ajas, kuid tulemuste tõlgendamisel tuleb meeles pidada, et kordusuuringutes võivad osalevad erinevad õpetajad ja õppejõud, kelle varasem kogemus haridusasutusega võib erineda ning mõjutada seeläbi haridusega rahulolu.

Me ei soovita õpetajate ja õppejõudude rahulolu-uuringu tulemuste põhjal haridusasutusi omavahel võrrelda. Õpetajate ja õppejõudude rahulolu-uuringu tulemused on olulised eelkõige haridusasutusele, kuid võrdlusena võib kasutada üle-eestilisi, maakondlikke või sarnase taustaga (nt linn/maa, (üli)õpilaste arv, õpetajate/õppejõudude arv, omandivorm) haridusasutuste üldistatud tulemusi.

Õpetajate ja õppejõudude rahulolu-uuringu tulemused võib iga haridusasutus soovi korral ise avalikustada. Eelkõige on oluline anda tagasisidet uuringus osalenud õpetajatele ja õppejõududele ning kasutada tulemusi haridusasutusega rahulolu suurendamiseks. Kui rahulolu-uuringule ei järgne haridusasutuse konkreetseid tegevusi, siis muutub küsitlusele vastamine aja jooksul formaalsuseks ja uuring kaotab oma mõtte.

4.7 Täiskasvanute täienduskoolitajate hariduse rahulolu küsimustiku eristuskiiri

4.7.1 Küsimustiku eesmärk ja vorm

Küsitluse eesmärk on välja selgitada koolitajate rahulolu oma haridusasutuse koolitus- ning töökeskkonnaga. Kui koolitaja töötab mitmes asutuses, siis vastab ta samale küsimustikule mitu korda ning iga asutuse kohta eraldi. Küsimustik on mõeldud ainult täiskasvanute täienduskoolituse koolitajatele, ka asutuste nendele töötajatele, kes tegelevad koolitamise läbiviimisega (mitte ainult koolituste ettevalmistamise ja korraldamisega).

Koolitajate haridusega rahulolu hindamise küsimustiku soovituslik vorm on veebiküsimustik (nii eesti, vene kui ka inglise keeles).

4.7.2 Küsimustiku välja töötamine ja ülesehitus

Täiskasvanute täienduskoolitajate haridusega rahulolu-uuringu küsimustiku töötas välja Tartu ülikooli sotsiaalteaduslike rakendusuuringute keskus koostöös Tartu ülikooli teadlastega haridus- ja teadusministeeriumi poolt tellitud projekti „Kontseptsioon ja mõõtevahendid hindamaks rahulolu üld-, kutse- ja kõrgharidusega ning täiendusõppe võimalustega“ raames (Lukk jt 2016).

Küsimustiku loomise lähtepunktiks oli nii rahvusvahelise kui ka Eesti teaduskirjanduse ja uuringute analüüs, millest tulenes koolitamise ja asutusega rahulolu teoreetiline alus ja hinnatavad komponendid. Koolitajad on igapäevaselt tihedalt seotud haridusprotsessiga, milles nad aktiivselt osalevad ning seetõttu saavad nad hinnata rahulolu hariduskeskkonnas toimuvate protsessidega ja keskkonnaga, millest nad on pidevalt mõjutatud ja mida nad saavad ka ise mõjutada (Lukk jt 2016). Protsessis osalevate, sh töö- ja koolituskeskkonnaga vahetus seoses olevate sihtrühmade rahulolu uuringutes on eristatud komponente, mida jagatakse keskkonnaga seotud ehk rahulolematuse ja sisemisteks ehk motivatsioonilisteks komponentideks, neist kõige olulisemad teooriad ja lähenemised on Herzbergi kolme valdkonna teooria (kahe-faktori teooria edasiarendusega) ning enesemääratlusteooria (Lukk jt 2016). Enesemääratlusteooria on motivatsiooniteooria ning selle järgi mõjutab koolitajate haridusasutusega rahulolu kolme põhivajaduse – autonoomia ja selle toetus, seotus ja enesetõhusus – kaetus, rahulolu kolme valdkonna teooria järgi tuleb eristada rahulolu ehk motivatsioonikomponenti ning rahulolematust, mis omakorda jaguneb asutusesisesteks ja asutusevälisteks komponentideks (Dinham ja Scott, 2000).

Koolitajate küsimustiku ülesehitus sarnaneb teiste õpetajate sihtrühmade (lasteaia õpetajate, põhi- ja keskkooli õpetajate, kutseõpetajate ja õppejõudude) küsimustikega, kus küsimustike ülesehitus ja enamiks hinnatavatest teguritest on samad. Küsimustikes on (1) kohustuslike küsimuste plokid, (2) iga ploki järel on avatud küsimus võimaldamaks vastajal eelpool küsitud osas täpsustavat informatsiooni anda, (3) valikuliste küsimuste plokk võimaldamaks asutustelt küsida täiendavat infot mõne aspekti kohta ning (3) tausttunnused.

Koolitajate rahulolu küsimustik koosneb kolmest täiskasvanute täienduskoolitajate hinnatavast osast:

1. motivatsioonilised komponendid:
 - autonoomia (enda iseseisvus, valikuvõimalused ja nende toetamine töö);
 - võimekus toime tulla tööülesannetega;

- seotus asutusega (peamiselt kolleegidega);
- 2. asutusepõhised komponendid:
 - asutuse maine;
 - asutuse juhtimine;
 - asutuse taristu;
 - asutuse sotsiaalne keskkond;
 - võimalused ja enda valmisolek tegelda (hariduslike) erivajadustega õppijatega;
- 3. asutusevälised tegurid:
 - hariduse riiklik korraldus;
 - üldine rahulolu elu ja tööga.

Küsimuste koostamisel tugineti osade komponentide ja küsimuste koostamisel nii ingliskeelsetele valideeritud ja usaldusväärsetele küsimustikele kui ka eestikeelsele küsimustikule:

- enesemääratlusteooria alusel loodud küsimustikud hindamaks seda, kuivõrd koolitajad tajuvad autonoomiat, seotust ja enesetõhusust (*Capturing autonomy, competence, and relatedness at work: Construction and initial validation of the Work-related Basic Need Satisfaction scale, Journal of Occupational & Organizational Psychology, Van den Broeck jt 2010*; ja *Teachers' Relatedness With Students: An Underemphasized Component of Teachers' Basic Psychological Needs. Journal of Educational Psychology, Klassen jt 2010*);
- hariduse riikliku korralduse küsimustik haridussüsteemi toimimise ja korralduse hindamiseks (*Teacher Satisfaction, Motivation and Health: Phase One of the Teacher 2000 Project, Dinham ja Scott 1996*);
- üldise rahulolu küsimustik hindamaks seda, kuivõrd koolitajad on rahul elu ja tööga (*Efficacy Beliefs as Determinants of Teachers' Job Satisfaction. Journal of Educational Psychology, Caprara jt 2003*);
- hindamaks erinevaid olulisi teemasid koolitajate jaoks (*Rahvusvaheline vaade õpetamisele ja õppimisele. OECD rahvusvahelise õpetamise ja õppimise uuringu TALIS 2013 tulemused, Übius jt 2014*).

Koolitaja küsimustikus on 101 küsimust ning küsimustikule vastamine võtab keskmiselt 20 minutit. Küsimustikega tulevad kaasa kaaskirjad, kus on lühidalt selgitatud küsimustiku kasutamise eesmärki ning vastamise juhiseid.

4.7.3 Sihtrühmani jõudmine

Eestis pole varasemad koolitajate rahulolu-uuringud avalikult kättesaadavad. Varasemalt on uuritud eratäiendkoolitajate tegevust, sh asutuste koolituskogemust, käivet, koolituste kestvust, koolitusvaldkondi, kursustel osalenute arvu jm (Vainu ja Reivart 2010). Uuringus osalesid Eestis tegutsevad eratäiendkoolitajad (sh aktsiaseltsid, osaühingud, MTÜd, sihtasutused või FIEd), kes pakkusid täiskasvanutele täiendkoolitust. Küsitlusest jäid kõrvale avalik-õiguslikud ja munitsipaalomandis olevad asutused. Valimi koostamiseks kasutati koolituslubade registrit ja äriregistrit (ettevõtted, kelle põhitegevus on huvikoolituste pakkumine, EMTAK kood 8552 või mujal liigitamata koolituste pakkumine, EMTAK kood 8559). Kõrvaltegevusena koolitusi pakkuvate asutuste kaasamiseks kasutati kontaktide leidmiseks internetiotsingut erinevatest andmebaasidest (nt tark.ee, infoweb.ee, kontakt.ee, äriinfo24.22, eas.ee, neti.ee). Osa kontaktidest moodustasid „Rajaleidja“ portaali vastu huvi tundnud ettevõtted.

Kontaktibaasiks kavandati 1000 kontakti, kuid tegelikult õnnestus koguda 904 asutuse kontaktandmed, sh äriregistrist 331, koolituslubade registrist 259 ning internetiallikatest 314 asutuse kontaktid. Küsitlus viidi läbi internetis ning posti teel isetäidetava ankeedina. Ankeetide väljasaatmisele eelnes kontaktivõtt potentsiaalsete vastajatega telefoni teel, ühendust saadi 69% valimisse sattunud asutusega. Välja saadeti 621 ankeeti, millest tagastati 300 (ehk 48%). Esialgset valimit arvestades kujunes vastamismääraks 33%.

Täiskasvanute täiendkoolituse koolitajate hinnanguid nõudlusele, pakkumisele ja koolitusturu regulatsioonile kirjeldati koolitusfirmade/koolitajate uuringus (Tamm 2001). Valimi koostamiseks kasutati äriregistri andmeid ja õppeasutuste ning vabahariduskoolide avalikke kontakte. Küsitlus viidi läbi telefoniintervjuuna, valimisse kuulus 370 asutust. Kahe kuu jooksul viidi läbi 233 intervjuud. Küsitluse läbiviimisel tuli mitmete asutuste või isikutega korduvalt kontakti võtta (kas sobiva aja leidmiseks või andmete täpsustamiseks). Lisaks viidi uuringu käigus läbi süvaintervjuud ja fookusgrupid.

Varasemalt Eestis läbiviidud uuringute põhjal võib öelda, et täiendkoolitusega tegelevate asutuste kontaktide kogumine ning kontakti saamine ei ole lihtne. Kuigi täiendkoolitusasutused ja nende üldkontaktid on EHISes olemas, siis koolitajate andmed puuduvad ning täienduskoolitusasutused peavad ise saatma kõigile koolitajatele küsimustikud. Kuna koolitajate töökoormus ja seotus asutusega on erinev, siis ei pruugi kõik koolitajad saada vastata. Lisaks võib küsitlusperiood vajalike isikutega kontakti saamiseks venida pikemaks. Uuringumeeskond ei leidnud näiteid suuremahulistest uuringutest, kus koguti koolitajate arvamusi või hinnanguid. Koolitajate küsitlemisel on võimalik kasutada asutuste kontaktandmeid koolituslubade ja äriregistri andmebaasist. Ühe lähenemisena võib kasutada küsitluse edastamist asutuse meiliaadressile palvega edastada see kõigile asutuse koolitajatele. Telefoni teel kontaktivõtt annab võimaluse uuringu eesmärgi paremini selgitada ja suurendada vastajate arvu, kuid teisalt on see ajaliselt ja rahaliselt kulukam.

Kokkuvõtvalt on Eestis soovitatav täienduskoolituse koolitajaid küsitleda nii, et küsimustikule vastavad ainult asutuse täiskasvanute täienduskoolituse koolitajad, sh ka need asutuse töötajad, kes viivad ise ka muude tööülesannete kõrval läbi koolitusi. Küsitluse võiks läbi viia nii paber- kui veebiküsimustikega, et tagada suurem vastanute määr. Koolitajaid ei ole soovitatav küsitleda suvel (juunist augusti lõpuni) ning jõuluperioodil (detsembris ja jaanuari alguses). Soovitame küsitlust koolitajate seas läbi viia üks kord aastas.

4.7.4 Uuringu korraldamine

Koolitajate hariduse rahulolu uuringu läbiviimist korraldab haridus- ja teadusministeerium ja asutus ise. Küsitluse soovitame läbi viia üks kord aastas. Haridus- ja teadusministeerium saab asutusi toetada ühise küsitlusplatvormi võimaldamisega ning tulemuste esmase analüüsiga. Selleks, et uuringu tulemuste põhjal oleks võimalik arvutada üldiseid näitajaid kogu Eesti, maakondade, kohalike omavalitsuste või muude jaotuste lõikes on väga oluline, et koolitajate küsitlus viiakse asutustel läbi ühtse metoodika alusel ning samal ajaperioodil. Vastasel juhul ei ole asutuste andmeid võimalik ühiselt analüüsida ega üldiste näitajatega võrrelda.

Koolitajate küsitlemiseks on soovitatav kasutada veebiküsimustikke vastajale sobivas keeles (eesti, vene, inglise). Oluline on kasutada ka kaaskirja, mis annab juhiseid küsimustikud täitmiseks ning selgitab uuringu sisu, eesmärgi ning vastajale saadavat kasu.

Uuringu läbiviimise protsess koosneb järgmistest etappidest:

1. uuringu läbiviimiseks aja valimine, meeskonna komplekteerimine;
2. küsimustikega tutvumine, veebipaberküsimustiku ettevalmistamine;
3. kaaskirja kohendamine;
4. koolitajate teavitamine rahulolu-uuringust (eesmärk, vajalikkus, tulemuste avalikustamine ja kasutamine);
5. küsitluse läbiviimine;
6. andmete puhastamine ja kodeerimine;
7. tulemuste analüüs;
8. tulemuste avalikustamine.

Koolitajate rahulolu-uuringu saab kõige paremini läbi viia asutus ise. Asutisesiselt tuleb leida töötaja(d), kes uuringu läbiviimist koordineerib. Kui uuringut viivad läbi mitu inimest, on soovitatav leppida kokku ühised põhimõtted ja täpne tööde jaotus, et ei tekiks dubleerimist ning metoodika läbiviimisel erinevusi. Samuti peaks võimaldab uuringu läbiviija(te)le piisavalt tööaega, et oleks võimalik süveneda ning kõik tegevused läbimõelda.

Küsitluse läbiviimisel tuleb läbimõelda küsimustikule vastamise piiravad tegurid. Veebiküsimustiku kasutamisel on piiravateks teguriteks näiteks arvutite kasutamise võimaluse puudumine, üksikute arvutite kasutamise võimalus, sobiv aeg arvuti kasutamiseks, soov, oskused. Igal asutusel on võimalus lisada küsimustikku täiendavaid küsimusi enda poolt loodud küsimuste ploki. Oluline on aga küsimusi lisades arvestada sihtrühma iseärasustega – kas lisatud küsimus on asjakohane, arusaadav ning kas küsimustiku täitmiseks kuluv aeg on mõistlik.

Küsitluse teavitamisel on oluline välja tuua koolitajale, et kaaskirjas on vajalikud juhised küsimustiku täitmiseks. Samuti, et küsimustiku täitmine on anonüümne, konfidentsiaalne ja vabatahtlik. Kui koolitajal tekib küsimusi küsimustiku täitmisel, siis peab olema täitmisaegadel küsitluse läbiviija alati kättesaadav (nt telefoni teel, lähedal asuvas kabinetis). Küsitluse läbiviija ei tohiks kindlasti küsimustikele vastates vastajat suunata, vaid peab selgitama küsimuse lahti andmata sellele hinnangut.

Koolitajal peaks olema rahuolu küsitlusele võimalik vastata vähemalt nelja nädala jooksul, mis peaks jääma ajavahemikku septembrilõpust novembrini ja veebruarist maini. Küsitluseks planeeritud ajavahemikus on valimisse sattunud koolitajatele võimalik teha kuni kaks meeldetuletust.

Koolitajatele tuleb küsitluse läbiviimisel kindlasti selgitada saadavat kasu küsimustiku täitmisel. Oluline on küsimustiku täitjale tagatud privaatsus (st küsimustiku täitmiskoht peaks olema piisavalt eraldatud), rahulik keskkond ning vajadusel kindel isik ja tema kontaktandmed küsimuste selgitamiseks. Kogutud andmed peavad olema anonüümsed.

Andmete puhastamisel ja kodeerimisel tuleb leppida kokku ühtsed reeglid, nt mida nimetatakse puuduvaks väärtuseks, milline küsimustik on rikutud, mis on minimaalne küsimuste arv, mida loetakse piisavalt täidetud küsimustikuks. Andmete kodeerimisel tuleb lähtuda, et küsimustikule vastav isik ning tema vastus ei oleks seostatav.

Tulemuste võrreldavuse tagamiseks tuleb küsitlust läbi viia igal korral samal viisil ning samal ajaperioodil. Tulemuste võrdlemisel aastate kaupa tuleb aga meeles pidada, et erinevatel aastatel võivad vastajad muutuda (nt töölt lahkumine, töölt eemalolek). Tulemusi ei tohiks avaldada, kui sihtrühmas on vastanud küsimustikule vähem kui kümme vastajat, et tagada nende vastajate anonüümsus.

Täienduskoolituse koolitajate hariduse rahulolu-uuringuga seotud riskid

Täienduskoolituse koolitajate hariduse rahulolu-uuringu küsitluse läbiviimisega on seotud erinevad riskid, millega tuleb küsitlust ettevalmistades ja läbi viies arvestada. Küsitluse korraldamisega seotud otsused mõjutavad vastamismäära ning hiljem ka tehtava analüüsi detailsust ja üldistatavust.

- Koolitajate madal vastamismäär, sh motivatsioonipuudus vastamiseks.

2011. aasta andmetele korraldas Eestis 4189 asutust täienduskoolitusi²², täpne koolitajate arv on teadmata. Toetudes varasematele õpetajate uuringutele Eesti haridusasutustes, siis veebiküsitluse vastamise määr on jäänud alla 40%, kuid paberküsitluse vastamise määr on olnud 60-90%. Kuna paberküsitluse läbiviimine on ressurssikulukas ning ühist aega koolitajatel küsimustikku täita on keeruline leida, võib osutada paberkandjal küsitluse läbiviimine keerukaks. Seetõttu on üheks lahenduseks kasutada kombineeritud meetodit – paber- ja veebiküsitlust korraga.

Koolitajate vastamismäära mõjutab vastamiseks võimaldatud aeg ja koht, vastuse anonüümsus ja konfidentsiaalsus ning nende poolt tajutud kasu uuringus osalemisest. Kuna koolitajad töötavad sageli mitmes asutuses korraga, siis on nendeni jõudmine raskendatud, mis omakorda võib langetada vastamismäära.

Vastamismäära suurendamiseks on oluline selgitada neile piisavalt põhjalikult uuringu eesmärki ning leida nende jaoks mugavaim viis küsimustiku täitmiseks.

- Küsitluse läbiviimise aeg.

Koolitajate vastamismäära mõjutab oluliselt ka küsitluse läbiviimiseks valitud aeg. Vastamismäär väheneb kui vastamiseks jäetakse liiga lühike ajavahemik või kui küsitlus satub koolitajatele ebasobivale ajale. Seetõttu ei ole soovitatav küsitlust läbi viia kiirematel tööperioodidel nagu suveperiood (juunist augusti lõpuni ning jõuluaeg (detsembrist jaanuari keskpaigani). Küsitluse koordinaatoril või meeskonnal peab olema muu töö kõrvalt piisavalt aega uuringule pühendamiseks. Valmis peab olema koolitajate küsimustele vastamiseks.

- Uuringu läbiviimise meetoodika muutmine.

Juhul, kui rahulolu-uuringu läbiviimine jääb asutuse ülesandeks, on väga oluline kokku leppida ühtne uuringu läbiviimise aeg ja meetoodika. Sama peaks jälgima ka ühe asutuse korduva rahulolu-uuringu puhul. Erineval ajal ja meetoodikaga läbiviidud tulemused ei pruugi olla võrreldavad.

- Küsitluse läbiviimine on ressurssikulukas

Asutustel on üldjuhul palju erinevaid ülesandeid täita ning rahalised ressursid piiratud, mistõttu ei pruugi olla asutuse võimalik nt küsitlust läbiviia ettenähtud perioodil, saada piisavat vastamismäära, viia läbi korrektne andmete puhastamine ja kodeerimine, analüüsida andmeid. Vähesed ressursid võivad mõjutada ka uuringu meetoodika jälgimist ja elluviimist, mistõttu ei pruugi tulemused olla võrreldavad. Asutusel ei pruugi olla ka vastavat pädevust, et ise elluviia küsitlust ja analüüsida tulemusi, ning selleks tööks inimeste palkamise või teenuse sisseostmiseks ei pruugi olla rahalisi vahendeid või soovi.

²² Statistikaameti tabel [HTT02](#).

- Vead paberankeetide sisestamisel.

Juhul, kui rahulolu-uuringu läbiviimine jääb asutuste ülesandeks, on väga oluline tähelepanu pöörata paberküsitlusega kogutud andmete sisestamisele ja võimalike vigade vältimisele. Paberil laekunud vastused tuleks nummerdada ning sisestada samasse andmebaasi nagu elektrooniliselt kogutud vastused (või luua vajadusel andmetabel paberankeetide sisestamiseks). Andmete puhastamisel ja kodeerimisel tekkivate kahtluste korral on nii võimalik vastava numbriga ankeet üles otsida ja vastuseid kontrollida. Andmete sisestamisel ja kodeerimisel tuleb kokku leppida ka puuduvate väärtuste ning vigaste vastuste tähistamine (nt märkis vastaja paberil kaks vastust, kuigi võis ainult ühe valida).

- Vastuste konfidentsiaalsusnõude rikkumine.

Juhul, kui rahulolu-uuringu läbiviimine jääb koolide ülesandeks, on väga oluline tähelepanu pöörata vastajate konfidentsiaalsuse tagamiseks. Saadud vastuseid tuleb hoida ja analüüsida anonümiseeritud kujul. Samuti kõik paberkandjal küsimustikud hävitada rahulolu-uuringu lõppedes. Väikese vastajate arvu korral ei tohi esitada tulemusi kujul, kus vastaja võib kaudselt identifitseeritav olla (tulemustes ei esitata andmeid, kui vastanuid on vähem kui kümme). Kui uuringu käigus rikutakse vastajate konfidentsiaalsust on hiljem usaldust väga raske taastada. Hea oleks, kui uuringu saaks läbi viia asutusega mitteseotud isik või organisatsioon.

- Koolitajate vastuste mõjutamine.

Juhul, kui rahulolu-uuringut viib läbi sama asutus või sellega lähedalt seotud isik, jääb alati risk, et uuringu läbiviija mõjutab kas otseselt või kaudselt vastajate poolt antud hinnanguid. Vastuseid võib mõjutada ka see, mil viisil ja milleks hiljem uuringu tulemusi kasutatakse. Kui uuringule ei järgne konkreetseid tegevusi või arenguid, muutub küsitlusele vastamine aja jooksul formaalsuseks ning väheneb vastajate hulk.

- Asutus ei näe kasu rahulolu-uuringust

Enamikes asutustes hinnatakse juba praegu rahulolu ning seda tehakse konkreetselt oma infovajadusest lähtuvalt. Seetõttu ei näe asutused otsest vajadust uue mõõtevahendi järele. Kui uus mõõtevahend muutub lisaküsitluseks juba olemasolevate küsitluste kõrvale, siis ei näe asutused kasu rahulolu-uuringu läbiviimisest ning ei soovi seda läbi viia, kuna igas asutuses saab jätkuvalt toimuda vaid üks rahuloluküsitlus (nii kulu-efektiivsuse kui vastajate koormamise mõttes). Seetõttu peab asutuste eripärast või hetkevajadustest lähtuvalt uus mõõtevahend võimaldama asutusepõhiselt küsimuste lisamist.

4.7.5 Tulemuste analüüs ja esitamine

Koolitajate küsitluse andmete analüüsi jaoks on vaja koguda üksikvastajate andmed ja mitte asutuste koondtulemused. Seejärel tuleb andmed puhastada, st eemaldatakse poolikud vastused ning küsimuste vastused kodeerida sõnalisest arvuliseks nagu kirjeldatud analüüsijuhendis.

Kodeerimisel on oluline tähele panna, et kõik 5-pallisel skaalal hinnatud väited kodeeritakse nii, et suurem väärtus näitab suuremat rahulolu. Enamik väiteid koolitajate küsimustikes on juba sel viisil sõnastatud ja hinnatud. Siiski on koolitajate küsimustikes kolm väidet (vt tabel 20), mis tuleks ümber kodeerida juhul, kui neid väiteid kasutatakse faktorite loomisel. Kui neid väiteid analüüsitakse üksikväidetena, siis pole ümberkodeerimine vajalik. Erinevatel aastatel läbi viidud küsitluste korral tuleks enne analüüsi kontrollida,

kas need väited on erinevatel aastatel ühtmoodi kodeeritud. Küsimused, mille skaala tuleks vajadusel enne analüüsimist ümber pöörata on koolitajate küsimustikes esitatud kaldkirjas.

Tabel 20. Negatiivsed väited koolitajate küsimustikes (k tähistab küsimust)

Väide	Koolitaja
Minu tööga kaasneb palju aruandlust.	k40
Meie asutuses on viimasel aastal esinenud töötajate diskrimineerimist (soo, vanuse, rahvuse, puude tõttu)	k58
Meie asutuses on viimasel aastal esinenud töötajate suhtes vaimset vägivalda	k59

Kõiki küsimusi hinnatakse 5-pallisel skaalal, kus 1 tähendab madalamat rahulolu ning 5 kõrgemat rahulolu. Koolitajate küsimustikus on üksikute küsimuste pöördväiteid, mida saab kasutada nende vastajate tuvastamiseks ja andmetest eemaldamiseks, kes andsid vastuseid juhuslikult või ei lugenud küsimusi korralikult läbi. Pööratavad väited on tähistatud ühe tärniga (*) ning pöördväiteid tähistatud kahe tärniga (**). Koolitajate küsimustikus on pöördväited sarnased õpetajate ja õppejõudude küsimustike pöördväidetele (vt õpetajate ja õppejõudude küsimustike pöördväiteid kajastab tabel 18 ning koolitajate küsimustiku pöördväiteid tabel 21). Pöördväited on informatiivsed eraldiseisvatena, kuid lisaks võimaldavad tuvastada vastajaid, kes pole vastates küsimusi hoolega läbi lugenud. Näiteks ei tohiks vastaja nõustuda samaaegselt väidetega „Ma naudin oma tööd.“ ning „Mu töö on mulle vastumeelne.“

Tabel 21. Koolitaja küsimustiku pöördväited (k tähistab küsimust).

Väide	Pöördväide	Koolitaja
Ma naudin oma tööd.	Mu töö on mulle vastumeelne.	k21→k24
Olen saanud vajaliku õppe erivajadustega õppijate õpetamiseks.	Mul puudub vajalik õpe erivajadustega õppijate õpetamiseks.	k63→k68
Olen oma tööga rahul.	Kui ma peaksin täna valima, siis valiksin teise töö.	k81→k84

Juhul, kui koolitaja on vähemalt kahele pöördväitele kolmest vastanud valesti või juhuslikult, siis tuleks kaaluda selle vastaja eemaldamist andmetest. Üsikusid kõrvalekaldeid vastamises võivad olla seotud vastaja tähelepanematusel või küsimuse ning skaala pööramisega vastamisel.

Pöördväited (tähistatud kahe tärniga (**)) on küsimustikku lisatud just andmete kvaliteedi kontrollimiseks ning juhuslike vastuste eemaldamiseks. Hariduse rahulolu mõistes ei ole vaja neid väiteid hiljem analüüsida, st piisab kui tulemustes kajastub ainult väite või tema pöördväite analüüs. Juhul, kui koolitajate üleeestiliste andmete põhjal testitakse andmete faktorstruktuuri, siis tuleks pöördväited ümber kodeerida ja seejärel sarnaselt esialgsetele väidetele faktoranalüüsi kaasata. Ebaolulised ja latentse faktoriga nõrgalt seotud muutujad (küsimused) langevad analüüsist välja.

Uuringus läbiviidud kuue sihtrühma faktoranalüüsi tulemustest lähtuvalt pakkusid eksperdid välja viis võimalikku faktorit, mida koolitajate rahulolu hindamisel võiks kasutada. Kõik viis faktorit koosnevad kolmest väitest ning need on välja toodud järgmises tabelis (vt tabel 22).

Need viis faktorit on autonoomia, enesetõhusus, seotus, asutuse maine ja üldine rahulolu. Faktori arvutamiseks tuleb kokku liita kolmele küsimusele antud hinnangute väärtused.

Tabel 22. Koolitajate küsimustikus faktorite arvutamine (k tähendab küsimust)

	Autonoomia	Enesetõhusus	Seotus	Kooli maine	Üldine rahulolu
Koolitaja	k1+k2+k5	k17+k18+k19	k26+k27+k29	k32+k33+k34	k80+k81+k82

Kuigi koolitajate rahulolu küsimustikku kvantitatiivselt testitud ei ole, siis küsimustike suure sarnasuse tõttu võib loota, et ka koolitajate küsimustikus võiks kehtida sarnane faktorstruktuur. Enne täiendavat testimist pole seda oletust võimalik kontrollida või ümber lükata.

Üksikvaidete ja faktorite analüüsimist, visualiseerimist ning tõlgendamist on kirjeldatud analüüsijuhendis. Avatud küsimustele antud vastused on lisainformatsiooniks igale asutusele. Juhul, kui haridus- ja teadusministeerium korraldab asutuste rahulolu-uuringu tulemuste esmase analüüsi, siis täiendavad vastused võiksid jääda asutusele endile analüüsimiseks.

Koolitajate rahulolu-uuringu tulemusena esitatakse peamiselt üksikvaidete analüüs koos lühikese tõlgendusega üldiselt kogu asutuse kohta ning nende tausttunnuste võrdluses (nt sugu, vanus, staaž), kus tulemused osutuvad statistiliselt oluliselt erinevaks. Korduvate uuringute korral on võimalik jälgida koolitajate rahulolu muutumist ajas, kuid tulemuste tõlgendamisel tuleb meeles pidada, et kordusuuringutes võivad osalevad erinevad koolitajad, kelle varasem kogemus asutusega võib erineda ning mõjutada seeläbi haridusega rahulolu.

Me ei soovita koolitajate rahulolu-uuringu tulemuste põhjal asutusi omavahel võrrelda. Koolitajate rahulolu-uuringu tulemused on olulised eelkõige asutusele, kuid võrdlusena võib kasutada üle-eestilisi, maakondlikke või sarnase taustaga (nt linn/maa, õppijate arv, koolitajate arv, omandivorm) asutuste üldistatud tulemusi.

Koolitajate rahulolu-uuringu tulemused võib iga asutus soovi korral ise avalikustada. Eelkõige on oluline anda tagasisidet uuringus osalenud koolitajatele ning kasutada tulemusi asutusega rahulolu suurendamiseks. Kui rahulolu-uuringule ei järgne asutuse konkreetseid tegevusi, siis muutub küsitlusele vastamine aja jooksul formaalsuseks ja uuring kaotab oma mõtte.

4.8 Vilistlaste hariduse rahulolu küsimustiku eristuskiri

4.8.1 Küsimustiku eesmärk ja vorm

Küsitluse eesmärk on hinnata kõrg- ja kutsehariduse vilistlaste rahulolu kõrg- või kutsekoolis omandatud õpiväljunditega, sh vilistlaste rahulolu õpingute käigus saadud teadmiste ja oskustega, ametikoha seotust lõpetatud erialaga ning üldist rahulolu saadud hariduse väärtusega. Küsitlusega kogutakse vilistlaste tagasisidet lõpetatud õppeasutusele ja õppekavale/erialale.

Vilistlaste haridusega rahulolu hindavale küsimustikule saab vastata veebis, kas eesti, vene või inglise keeles.

4.8.2 Küsimustiku välja töötamine ja ülesehitus

Vilistlaste haridusega rahulolu-uuringu küsimustiku töötas välja Tartu ülikooli sotsiaalteaduslike rakendusuuringu keskus koostöös Tartu ülikooli teadlastega haridus- ja teadusministeeriumi poolt tellitud

projekti „Kontseptsioon ja mõõtevahendid hindamaks rahulolu üld-, kutse- ja kõrgharidusega ning täiendusõppe võimalustega“ raames (Lukk jt 2016).

Vilistlased hindavad vastavalt kontseptsioonile rahulolu haridusprotsessi tulemustega (st üldpädevuste ja erialaste oskuste-teadmistega). Erinevad allikad loetlevad erinevaid üldpädevusi. Varieeruvuse allikaks on nii õpitased ja sellest lähtuv erinev nägemus õppuri ja õppetöö eesmärkidest kui see, kas arengut vaadeldakse eelkõige indiviidi seisukohast või arvestatakse ka selle grupi heaolu, kuhu individ kuulub (Lukk jt 2016).

Teadmiste ja oskuste valikul ning hindamisel lähtuti üldpädevuste teooriast. Kuna töökohad erinevad üksteisest märkimisväärselt, on ka nende kaudu defineeritud üldpädevused väga mitmekesised (Mulder jt 2007). Seetõttu hindavad vilistlased üldpädevusi nii konkreetsest ametikohast lähtudes kui ka enda üldpädevuste taset võrreldes ametikohal vajaminevaga.

Küsimustikus esitatud üldpädevused valiti välja toetudes teistele rahvusvahelistele ning Eestis varem läbiviidud uuringutele (vt Lukk jt 2016, ptk 2.5.2). Kuna haridus- ja teadusministeeriumi eesmärk on hinnata korraga kõigi, st erineva õppekava (eriala) lõpetanud vilistlaste rahulolu, siis ei lisatud küsimustikku valdkonna või erialaspetsiifilisi oskusi või teadmisi ning piirduti peamiselt valdkonnaüleste ja üldiste teadmiste ja oskuste kirjeldamisega.

Küsimustike koostamisel olid eeskujuks järgmised allikad ja küsimustikud:

- Noel-Levitz Student Satisfaction Inventory and Berea-Specific Student Satisfaction Survey, 2013; <https://www.ruffalonl.com/college-student-retention/satisfaction-priorities-assessments/student-satisfaction-inventory>; <https://www.berea.edu/ira/wp-content/blogs.dir/85/files/2013/08/SSIRReport2013.pdf>
- Alves, H., Raposo, M. (2007). Conceptual model of student satisfaction in higher education. *Total Quality Management*, 18(5), 57–588.
- Kuh, G. D. (2009). The national survey of student engagement: Conceptual and empirical foundations. *New Directions for Institutional Research*, 2009(141), 5–20.
- Kuh, G. D. (2001). Assessing what really matters to student learning: Inside the National Survey of Student Engagement. *Change*, 33(3), 10–17, 66.
- Gruber, T., Fuß, S., Voss, R., Gläser-Zikuda, M. (2010). Examining student satisfaction with higher education services: Using a new measurement tool. *International Journal of Public Sector Management*, 23(2), 105–123.
- Munteanu, C., C. Ceobanu, C. Bobâlca, and A. Anton (2010). An analysis of customer satisfaction in a higher education context. *International Journal of Public Sector Management* 23 (2): 124–40.
- University Experience Survey 2014, (2015): https://docs.education.gov.au/system/files/doc/other/ues14_report_final_access2a.pdf
- Graduate Course Experience 2014. A Report on the course experience perceptions of recent graduates. Veebis: http://www.graduatecareers.com.au/wp-content/uploads/2015/07/Graduate_Course_Experience_2014_FINAL.pdf // Sama aga 2013 a metodoloogia kirjeldus: http://www.graduatecareers.com.au/wp-content/uploads/2014/07/AGS_reports/GCA_Graduate_Course_Experience_2013/2013_CEQ_Methodology.pdf // koduleht: <http://www.graduatecareers.com.au/research/researchreports/graduatecourseexperience/>
- Machado, M. d. L., Brites, R., Magalhães, A., & Sá, M. J. (2011). Student satisfaction with higher education: Critical data for student development. *European Journal of Education*, 43, 415–432

- Sarrico, C. S., Rosa, M. J. (2014). Student satisfaction with Portuguese higher education institutions: The view of different types of students. *Tertiary Education and Management*, 20(2), 165–178.
- Duque, L. C. (2014). A framework for analysing higher education performance: Students' satisfaction, perceived learning outcomes, and dropout intentions. *Total Quality Management & Business Excellence*, 25(1–2), 1–21.
- Sojkin, B., Bartkowiak, P., & Skuza, A. (2012). Determinants of higher education choices and student satisfaction: the case of Poland. *Higher Education*, 63(5), 565–581.
- Andrews, J., Higson, H. (2008). Graduate employability, „soft skills“ versus „hard“ business knowledge: A European study. *Higher Education in Europe*, 33(4), 411–422.
- Coates, H., Edwards, D. (2009). *The 2008 graduate pathways survey: graduates education and employment outcomes five years after completion of a bachelor degree at an Australian university*. Canberra: Australian Council for Educational Research.
- Coates, H., Edwards, D. (2011). The Graduate Pathways Survey: New insights on education and employment outcomes five years after bachelor degree completion. *Higher Education Quarterly*, 65(1), 74–93.
- Frawley, D., Harvey, V. (2015). *Graduate Surveys. Review of International practice*. Vaadatud 24.03.2016 <http://www.hea.ie/sites/default/files/graduate-surveys-review-october-2015.pdf>
- García-Aracil, A. (2009). European graduates' level of satisfaction with higher education. *Higher Education*, 57(1), 1–21.
- Graduate Careers Australia. (2013). *Australian Graduate Survey 2013. A report of the conduct of the 2013 Australian Graduate Survey*. Vaadatud 21.03.2016 http://www.graduatecareers.com.au/wp-content/uploads/2014/12/AGS_REPORT_2013_FINAL.pdf
- Lafuente, J., Martinez, A., Palacio-Massotti, C., Pardiñas, A. F. (2012). Satisfaction with higher education of Spanish graduates in the pre-Bologna era: A mirror of employment conditions? *Journal of Further and Higher Education*, 36(4), 519–534.
- Martin, A. J., Milne-Home, J., Barrett, J., Spalding, E., Jones, G. (2000). Graduate satisfaction with university and perceived employment preparation. *Journal of Education and Work*, 13(2), 199–213.
- Mora, J. G., Garcia-Aracil, A., Vila, L. E. (2007). Job satisfaction among young European higher education graduates. *Higher Education*, 53(1), 29–59.
- Pavlin, S. (2009). Key competences of graduates to function well in the workplace and society. S. Pavlin (toim), *Report on the qualitative analysis of higher education institutions and employers in five countries: Development of competencies in the world of work and education (lk 11–21)*. Ljubljana: HEGESCO.

Sihtrühma eripärast tulenevalt on vilistlastele mõeldud küsimustik teistest sihtrühmadest (nt kutseõppur, üliõpilane) veidi erineva ülesehitusega ning küsimustiku keskmes on vilistlase tagasiside õpingute käigus arenenud/saadud oskustele ja teadmistele, ametikohal vajaminevatele oskustele ja teadmistele, vilistlase hinnang oma oskuste ja teadmiste tasemele võrreldes ametikohal vajaminevale ning vilistlase üldine rahulolu saadud hariduse väärtusega.

Vilistlaste hariduse rahulolu küsimustik koosneb kolmest osast:

1. vilistlase hariduslik ja tööalane taust;
 - lõpetatud kutseõppe tase või kõrghariduse õppeaste,
 - lõpetatud õppeasutus ja õppekava,
 - töötamine õpingute ajal, tööstaaž;
2. vilistlase rahulolu üldpädevuste ja erialaste oskustega;

- hinnang õpingute käigus arenenud/saadud oskustele, teadmistele;
 - praegune töökoht, ametikoht ja selle seotus lõpetatud erialaga;
 - hinnang kirjeldatud oskuste ja teadmiste olulisele enda ametikohal;
 - hinnang enda oskuste ja teadmiste tasemele võrreldes ametikohal vajaminevale;
3. vilistlase üldine rahulolu saadud hariduse väärtusega ning üldine eluga-tööga rahulolu.

4.8.3 Sihtrühmani jõudmine

Vilistlasuuringute ülevaatest (Frawley ja Harvey 2015) ilmneb, et kõrge vastamismäära saavutamine võib olla problemaatiline ja väga aeganõudev. Kõige edukamad on need uuringud, mis võimaldavad vastata erineval viisil (nt paberil, veebis, telefoni teel) ning pakuvad nii asutustele kui ka vilistlastele vastamiseks stiimuleid (nt uuringu läbiviimise toetamine, auhinnaloos). Lisaks aitab vastamismäära tõsta see, kui rõhutada uuringu olulisust ja konfidentsiaalsust; kui küsimustik on lühike ja kaasahaarav ning kui koguda infot, mis võimaldab jälgida vastamist ja mitte vastamist ning koostada vastavalt meeldetuletusi.

Vilistlastuuringutes (Frawley ja Harvey 2015) on vastajatega kontaktivõtmisel kasutatud erinevaid viise, mis on andnud üsna eriilmelisi tulemusi:

- *Careers after Higher Education – a European Research Survey (CHEERS)*²³ uuring toimus aastatel 1998.–2000. aastal, küsitleti vilistlasi 12 riigist neli aastat pärast nende lõpetamist. 16-leheküljeline küsimustik saadeti postiga. Üldine vastamismäär oli 40% (vastajate arv oli 36 693), riigiti varieerus see 15%st Hispaanias kuni 50%ni Norras.
- REFLEX (*Research into Employment and professional FLEXibility*)²⁴ projekti käigus küsitleti 2005. aastal 16 riigi vilistlasi viis aastat pärast kõrgkooli lõpetamist. Küsimustik saadeti postiga ja keskmine vastamismäär oli 33% (vastajate arv 35 968), nt Eestis vastas vaid 18% vilistlastest.
- REFLEX uuringu jätkuprojekti HEGESCO (*Higher Education as a Generator of Strategic Competences Project*)²⁵ raames küsitleti sama metodoloogiat kasutades kaks-kolm aastat hiljem viie täiendava riigi kõrgkooli lõpetanuid. Keskmine vastamismäär oli ca 30%.

Eestis vilistlaste hulgas läbiviidud uuringutes on samuti kombineeritud vastamisviise, ent kasutatud on ka ainult veebiküsitlusi:

- seitsmes kõrgkoolis 2005. aastal läbi viidud vilistlasuuringus (Vaade ja Tamm 2007) saadeti küsimustikud nii posti teel kui elektrooniliselt. Vastamismääraks kujunes 38% (sh pooled vastasid paberküsitlusele ja pooled elektrooniliselt).
- Viie avalik-õigusliku kõrgkooli 2006. aasta vilistlasuuringus (Vaade ja Tamm 2008) kasutati veebiküsitlust ning üldine vastamismäär oli 24%, kooliti varieerus see 7%st 34%ni.
- 2009. aasta kõrgkooli lõpetajate uuringus (Eamets jt 2011) kasutati veebiküsitlust ning üldine vastamismäär oli 25%, kooliti varieerus see nullist kuni 44%ni.
- 2012. aasta kõrgkooli lõpetanute uuringus (Laan jt 2015) kasutati samuti veebiküsitlust, osa kontaktidest otsiti juurde avalikest andmeallikatest ning vastanute vahel loositi välja kaks iPad Air'i. Vastamismäär oli 29,5%, kooliti varieerus see 10%st 49%ni.

²³ CHEERS, overview: http://www.uni-kassel.de/wz1/TSEREGS/sum_e.htm

²⁴ REFLEX: International Survey Higher Education Graduates: <http://www.reflexproject.org/>

²⁵ HEGESCO: <http://www.hegesco.org/>

Kõrgkoolide poolt läbiviidud vilistlasuuringutes jääb vastamismäär vahemikku 24–46% (Tallinna Tehnikaülikool 2012, 2013, 2014, 2015; Tartu Ülikool 2011). Uuringutes kasutatakse õpingute käigus kogutud kontakte ning lisaks küsitluslingi edastamist listidesse.

Kutseõppe vilistlastele mõeldud veebiküsitluse vastamismäär oli 2012. aasta uuringus vaid 4% (Nestor 2012). Selle üheks põhjuseks pidas uurija koolide vähest motiveeritust küsitlust lõpetajatele edastada, aga ka vananenud kontaktandmeid ja sihtgrupi tagasihoidlikke võimalusi kasutada väljaspool tööaega arvutit. Vastajate arv jäi väga madalaks Ida-Eesti kutseõppasutuste vilistlaste hulgas ning kutsehariduse vene keeles omandanute seas.

Võrumaa Kutsehariduskeskuse vilistlasuuringus oli vastamismäär 34% ning vastanute hulgas loositi välja kaks suitsuahju (Punamäe 2012).

Kokkuvõttes on Eesti kõrgkoolide ja kutseõppeasutuste vilistlasuuringutes kasutatud sagedamini veebiküsimustikke (Nestor 2012, Espenberg ja Themas 2014, Eamets jt 2011, TTÜ ja TÜ vilistlasuuringud). Vilistlastega on kontakti võetud nii posti teel kui elektrooniliselt. Mõnel juhul (Punamäe 2012, Laan jt 2015) on vastajate motiveerimiseks kasutatud loosiauhindu. Paremaid tulemusi saadakse uuringutes, kus vilistlaste lõpetamisest on möödunud vähem aega ning mille läbiviimiseks on võimalik kasutada muid, mitte kooli poolt antud meiliaadresse.

Kokkuvõtvalt on Eestis **soovitatav** vilistlasi küsitleda järgmiselt:

- küsitleda konkreetse kutse- või kõrgharidusasutuse lõpetanuid (üldine ülevaade, palju erinevaid erialasid (õppekavasid));
- küsitleda konkreetse kutse või eriala lõpetanuid (fookus erialadel);
- kombineerida kahte esimest, st püüda võimalikult palju konkreetset aastat (või ajaperioodil) lõpetanuid ja võimalikult palju erineva eriala (õppekava) lõpetanuid.

Soovitame vilistlaste haridusega rahulolu-uuringut läbi viia veebiküsitlusena, sest võrreldes paberil vastamisega on see odavam ning vastajale mugavam ja paindlikum. Sel viisil saab vilistlane ise valida endale vastamiseks sobiva aja, vajadusel saab vastaja vastamise käigus vajaminevat infot juurde otsida. Veebiküsitluses on kõige lihtsam võimaldada vastajale valida vastamiseks sobivat keelt, st kas eesti, vene või inglise keeles.

Vilistlasküsitluseks soovitame planeerida vähemalt neli nädalat, mille jooksul saab teha vähemalt kaks meeldetuletust. Oluline on ka küsitluseks sobiva läbiviimise aja valik, mis võib oluliselt mõjutada vastamismäära. Kindlasti ei sobi küsitluse läbiviimiseks suvekuud (juuni, juuli ja august), mil inimesed puhkavad ega tunne küsitluste vastu huvi. Samuti ei sobi küsitluste läbiviimiseks aasta lõpp (detsember). Soovitame vilistlasuuringud läbi viia pool aastat kuni viis aastat pärast lõpetamist. Parim lahendus on viia vilistlasuuring läbi kuni kolme aasta jooksul pärast lõpetamist, mil inimene mäletab õpinguid ning töökogemus ja töö käigus õpitu ei mõjuta veel liialt vastuseid.

Soovitame vilistlasuuringuid läbi viia iga kolme aasta järel. Kuna tööandjate rahulolu-uuring on seotud vilistlaste hariduse rahulolu uuringuga, siis peab nende kahe uuringu läbiviimise sagedus olema sama. Lisaks tuleb vilistlase küsimustiku lõpus küsida vilistlaselt nõusolekut tema tööandja küsitlemiseks. Pärast vilistlaselt nõusoleku saamist saab läbi viia tööandjate küsitluse.

4.8.4 Uuringu korraldamine

Vilistlaste hariduse rahulolu uuringu läbiviimist korraldab haridus- ja teadusministeerium. Uuringu soovitage läbi viia iga kolme aasta järel. Kutse- ja kõrghariduse vilistlaste küsitluse läbiviimine on eelduseks tööandjate küsitluse läbiviimisel, kuna just vilistlastelt saadakse info töötamise kohta, küsitakse nõusolek tööandja küsitlemiseks ning vahetu juhi kontaktid.

Vilistlasküsitluse soovitage läbi viia veebiküsitlusena. Täiendavalt võib vastamismäära suurendamiseks kasutada telefoniküsitlust. Küsitlusele peab olema võimalik vastata vähemalt nelja nädala jooksul. Küsitluseks planeeritud ajavahemikus on võimalik teha vähemalt kaks meeldetuletust.

Kuna vilistlasuuring ja tööandjate uuring on omavahel seotud, siis soovitage vilistlaste küsitluse läbi viia kevadel ning seal kogutud tööandjate kontakte kasutada tööandjate rahulolu uurimiseks sama aasta sügisel. Mida pikem on ajaperiood vilistlasuuringu ja tööandjate uuringu vahel, seda väiksemaks jääb kehtivate kontaktide hulk ning väheneb tööandjate valimi suurus.

Vilistlaste hariduse rahulolu-uuringuga seotud riskid

Vilistlaste hariduse rahulolu-uuringu küsitluse läbiviimisega on seotud erinevad riskid, millega tuleb küsitlust ettevalmistades ja läbi viies arvestada. Küsitluse korraldamisega seotud otsused mõjutavad vastamismäära ning hiljem ka tehtava analüüsi detailsust ja üldistatavust.

- Vilistlaste valimi suurus.

Haridussilma andmetel on kõrghariduse lõpetanuid ühes õppeaastas ligikaudu 10000 ning kutseõppe lõpetanuid ligikaudu 7000. Toetudes varasematele Eesti kõrgkoolide vilistlasuuringutele, on teada, et vilistlaste küsitlusele vastab 25–30% vilistlastest.

Nõusolekute arvu on võimalik suurendada täiendavate meeldetuletustega, loosiauhindade ja telefoniküsitlusega nende vilistlaste hulgas, kes vilistlasuuringule ei vastanud. See eeldab vilistlaste telefonikontaktide olemasolu ning lisaaega ja ressursse telefoniküsitluse läbiviimiseks.

- Vilistlase nõusoleku küsimine tema tööandja küsitlemiseks.

Välisriikide kogemus põhjal annab nõusoleku tööandja küsitlemiseks 30–50% vastanutest (Eestis ei ole teadaolevalt varasemate uuringute raames küsitud vilistlaste nõusolekut tööandja küsitlemiseks). Eelnevat arvestades on tööandjate küsitlemiseks võimalik saada 1500 kõrgkooli ning 1050 kutsekooli lõpetanu tööandja kontaktid.

Vilistlase nõusoleku küsimine tööandja küsitlemiseks on ühelt poolt uuringu hea tava, teiselt poolt on see vajalik tööandjate kontaktide saamiseks ning vastamismäära suurendamiseks. Vilistlase nõusoleku küsimine vähendab tööandjate esialgse valimi suurust. Tööandjate hinnangud kutse- ja kõrghariduse lõpetanute hariduslikule ettevalmistusele võivad olla nihkega, kuna praktika on näidanud, et nõusoleku tööandja küsitlemiseks andnud vilistlased võivad oluliselt erineda neist, kes nõusolekut ei anna.

- Välismaal töötavad vilistlased.

Juhul, kui osa vilistlastest on läinud tööle välismaale, tuleb uuringu läbiviijal otsustada, kas küsitletakse ka välismaal töötavaid vilistlasi ja nende tööandjaid või mitte. Osalt võib olla tegemist olulise informatsiooniga. Vilistlaste ja tööandjate küsimustikud on olemas ka inglise keeles, kuid neist ei pruugi piisata välismaal

küsitluse läbi viimiseks. Välisriikides töötavate vilistlaste ja tööandjate hinnangud võivad oluliselt erineda Eesti vilistlaste ja tööandjate hinnangutest, mistõttu tuleks tulemusi eraldi testida. Alternatiiv on veebiküsitluse asemel välismaal töötavate vilistlaste ja tööandjatega viia läbi süvaintervjuud, kasutades selleks nt intervjuud telefoni või arvuti vahendusel.

- Küsitluse läbiviimise aeg.

Vilistlaste vastamismäär mõjutab oluliselt ka küsitluse läbiviimiseks valitud aeg. Vastamismäär väheneb kui vastamiseks jäetakse liiga lühike ajavahemik või kui küsitlus satub vilistlase jaoks ebasobivale ajale. Juhul, kui vilistlasuuringu ning tööandjate uuringu läbiviimise vahe venib liiga pikaks, võib osa nõusoleku andnud vilistlastest tööandjate uuringu läbiviimise ajal olla töölt lahkunud või töölt eemal viibida (nt lapsehoolduspuhkusel), mistõttu esialgsed kontaktid enam ei kehti ning tööandjate valim väheneb. Tööandjate valim võib väheneda ka siis, kui vahetub vilistlase vahetu juht.

- Tulemuste analüüs erialade või valdkondade kaupa.

Haridussilma andmetel on kõrgkoolides lõpetanuid enam kui 600-l õppekaval ning keskmine lõpetanute arv õppekava kohta on 16. Kutseõppe lõpetanuid on enam kui 200-l õppekaval. Suure tõenäosusega ei ole vilistlasküsitlusega võimalik saada piisavalt vastuseid kõigi õppekavade kaupa analüüsi tegemiseks. Soovitame sisukama tagasiside saamiseks pigem läbi viia konkreetsetele erialadele (õppekavadele) ja õppeasutustele mõeldud küsitlusi. Kõigile erialadele (õppekavadele) ja koolidele suunatud küsitluste korral tuleb arvestada, et tulemuste analüüs kõrghariduse ja kutseõppe õppekavade või erialade kaupa ei ole vastamismäärasid ja lõplikku vastuste arvu arvestades ilmselt võimalik.

- Saadavad tulemused ei kajasta hinnanguid ainult õpingute käigus omandatud teadmiste ja oskustele.

Osa vilistlastest töötab juba õpingute ajal ning seega ei saa vilistlane hinnata ainult õpingutest saadud teadmiste ja oskuste taset – vastajal on keeruline eristada vaid õpingute käigus saadud ja õpingute käigus arenenud oskuste ja teadmiste taset. Tulemuste esitamisel tuleks eristada pikema tööstaažiga, õpingute ajal töötanud ja erialaga mitteseotud ametikohtadel töötavate vilistlaste haridusega rahulolu. Mida rohkem aega on õpingute lõpetamisest möödunud, seda keerulisem on vastajal eristada vaid õpingute mõju enda teadmiste ja oskustele (mh eristada üldisest elukogemusest, töökogemusest).

4.8.5 Tulemuste analüüs ja esitamine

Küsimustikus on kokku 66 küsimust (koos suunamistega) ning sellele vastamine võtab keskmiselt 20 minutit. Üldise rahulolu plokis hinnatakse kõiki küsimusi (väiteid) 5-pallisel skaalal, kus 1 tähendab madalaimat rahulolu ning 5 kõrgeimat rahulolu. Küsimustikus on lisaks pöördväited (tähistatud tärniga), mille puhul tuleb vastused küsitlusandmete puhastamisel ja järeltöötlemisel ümber kodeerida nii, et suurem skoor tähistaks kõrgemat rahulolu. Pöördväidete eesmärk on kontrollida vastuste headust ja läbimõeldust ning tuvastada neid vastajaid, kes vastavad suvaliselt. Pärast vastuste kontrollimist ja veendumist, et vastaja on tõepoolest suvaliselt vastanud (sh tuleb kontrollida vastuseid sarnastele küsimustele ja nt avatud vastuseid), tuleb need vastajad analüüsist välja jätta. Vilistlaste küsimustikus esinevad pöördväited on esitatud alljärgnevas tabelis.

Tabel 23. Vilistlaste pöördväärted küsimustikes (k tähistab küsimust)

Väide	Pöördväide	Küsimuste numbrid
Kutsehariduse vilistlane		
Õpingud andsid mulle põhjalikud erialased teadmised.	Õpingud arendasid minus vähe erialaseid teadmisi ja oskusi.*	Töötavate vilistlaste plokis: k23→k27 k24→k27
Õpingud andsid mulle põhjalikud erialased oskused.		Mitte-töötavate vilistlaste plokis: k45→k49 k46→k49
Olen rahul omandatud erialaga.	Kui peaksin täna valima, siis ma valiksin teise eriala.*	Töötavate vilistlaste plokis: k39→k42 Mitte-töötavate vilistlaste plokis: k59→k60
Kõrghariduse vilistlane		
Õpingud andsid mulle põhjalikud erialased teadmised.	Õpingud arendasid minus vähe erialaseid teadmisi ja oskusi.*	Töötavate vilistlaste plokis: k23→k27 k24→k27
Õpingud andsid mulle põhjalikud erialased oskused.		Mitte-töötavate vilistlaste plokis: k45→k49 k46→k49
Olen rahul omandatud erialaga.	Kui peaksin täna valima, siis ma valiksin teise eriala.*	Töötavate vilistlaste plokis: k39→k42 Mitte-töötavate vilistlaste plokis: k59→k60

Valideerisime vilistlaste küsimustikku kvalitatiivselt kognitiivsetes intervjuudes, inglise ja vene keeles testisime küsimustiku üldist sobivust ja küsimustest arusaamist. Soovitame uuringu läbiviijal üldise rahulolu plokkidele täiendavalt läbi viia uuriv faktoranalüüs ning lisaks leida plokkide sisereliaabluskoefitsiendid.

Pärast vilistlaste küsitlemist andmed puhastatakse, st eemaldatakse poolikud vastused ning küsimuste vastused kodeeritakse. Vajadusel tõlgitakse avatud vastused eesti keelde. Juhul, kui kõik vilistlased ei ole osanud oma ametikohta ja valdkonda klassifitseerida (küsimus 15 ja 16), tuleb analüüsi teostajal vilistlaste poolt edastatud info alusel ametikoht ja valdkond ise klassifikaatorile vastavalt klassifitseerida.

Küsimuse 12 analüüsimisel tuleb „ei saa vastata“ vastused kodeerida puuduvateks väärtusteks. Vastuste põhjal on võimalik esitada sagedusjaotus (vastuste jagunemine erinevate vastustevariantide vahel). Vastuste põhjal on võimalik hinnata, mis oskusi ja teadmisi õpingud vilistlaste arvates kõige enam arendasid ja mida mitte. Kui vastajaid on piisavalt, on võimalik leida tulemused erinevate õppeasutuste ja õppekavade (erialade) kaupa. Soovitame, et miinimumvastajate arvuks võetaks kümme vastajat vastava õppeasutuse või õppekava (eriala) lõpetajatest.

Küsimuse 19 analüüsimisel tuleb vilistlaste poolt valitud pädevused ümber kodeerida nii, et kõige olulisema pädevuse väärtus on 10 ning kõige vähem olulisema pädevuse väärtus 1. Juhul, kui vilistlane pole valinud kümnet olulist pädevust, siis tuleb kodeerida valitud pädevused alates kümnest allapoole kuni viimase märgitud pädevuseni. Ülejäänud pädevused saavad väärtuseks nulli. Kõige olulisemate pädevuste väljavalimiseks tuleb leida iga pädevuse jaoks vastuste summa ning reastada need suurimast väiksemani.

Nii tekib pingerida kõige olulisematest pädevustest kõrg- või kutsekooli lõpetanute jaoks. Pädevuste pingeridasid on andmete piisavuse korral võimalik leida ka tegevusvaldkondade, ametikohtade, õppekavade, õppeastmete ning õppeasutuste kaupa.

Küsimuse 21 puhul leitakse vilistlase keskmine pädevuste tase vastavalt ametikohal vajaminevale. Keskmise taseme arvutamisel ei arvestata neid vastuseid, kus pädevust ei ole võimalik hinnata või see polnud vastaval ametikohal oluline. Need vastused kodeeritakse puuduvateks väärtusteks.

Juhul, kui vastanuid on piisavalt, saab küsimuste 5 (lõpetatud kool), 7 (lõpetatud õppekava), 15 (valdkond) ja 16 (ametikoht) alusel läbi viia eraldi analüüsi vilistlaste rahulolu kohta. Huvi korral on vilistlaste rahulolu võimalik hinnata ka teiste küsimustikus esitatud taustatunnuste kaupa (nt lõpetamise aasta, ettevõtte/asutuse suurus). Tulemuste kajastamisel on oluline välja tuua statistiliselt olulised erinevused vastustes.

Kokkuvõttes on võimalik eraldi analüüsida kutse- ja kõrghariduse vilistlaste rahulolu saadud haridusega. Peamiselt on võimalik saada tagasisidet sellele, 1) kuivõrd/mil määral arendasid õpingud kirjeldatud oskusi ja teadmisi; 2) mis teadmised ja oskused on konkreetsel ametikohal olulised; 3) milline on vilistlase oskuste ja teadmiste tase võrreldes ametikohal vajaminevaga; 4) kui rahul on vilistlased üldiselt saadud haridusega, mh oma praeguse töö ja eluga. Küsitluse tulemusi analüüsitakse küsimuste kaupa ja esitatakse üldistatud kujul. Andmete analüüsi- ja visualiseerimise võimalused on esitatud analüüsijuhendis (ptk 5).

Vilistlaste rahulolu-uuringu väljund on üldistatud rahulolu kirjeldav aruanne. Tagasisidet on soovituslik anda eraldi nendele õppeasutustele ja õppekavadele, kus küsitlusele vastas enam kui 10 vastava õppeasutuse või õppekava (eriala) vilistlasti.

4.9 Tööandjate hariduse rahulolu küsimustiku eristuskiri

4.9.1 Küsitluse eesmärk ja vorm

Küsitluse eesmärk on hinnata tööandjate rahulolu kutse- ja kõrgharidusõppe lõpetanud töötajatega ning nende haridusliku ettevalmistusega, sh töötaja õpingute käigus saadud teadmiste ja oskuste tasemega ning üldise tööks ettevalmistusega. Küsitlusega kogutakse tööandjate tagasisidet hinnatava töötaja poolt lõpetatud õppeasutusele ja õppekavale/erialale.

Tööandjate haridusega rahulolu hindamise küsimustikule saab vastata veebis, kas eesti, vene või inglise keeles.

4.9.2 Küsimustiku välja töötamine ja ülesehitus

Tööandjate haridusega rahulolu-uuringu küsimustiku töötas välja Tartu ülikooli sotsiaalteaduslike rakendusuuringute keskus koostöös Tartu ülikooli teadlastega haridus- ja teadusministeeriumi poolt tellitud projekti „Kontseptsioon ja mõõtevahendid hindamaks rahulolu üld-, kutse- ja kõrgharidusega ning täiendusõppe võimalustega“ raames (Lukk jt 2016).

Tööandjad on haridusprotsessiga kõige vähem (mõningal määral kutse- ja kõrghariduse puhul praktika pakkujatena või õppekavade arendajana) või otseselt üldse mitte seotud ning nad puutuvad sageli kokku

alles õppeasutuse lõpetanud inimestega. Seega toetutakse tööandjate hariduse rahulolu hindamisel peamiselt kliendirahulolu teooriale, mille puhul hinnatakse kolme komponenti – ootused hariduse kvaliteedi suhtes, kogetud kvaliteet ja nende kahe erinevus (Lukk jt 2016). Tööandjate puhul väljendub see peamiselt selles, mis õppekava või õppeasutuse lõpetanud nad tööle võtavad, milline on olnud nende varasem kogemus sama õppekava või õppeasutuse lõpetanutega ning kuidas on nad rahul kutse- või kõrgharidusõppe lõpetanute teadmiste ja oskuste tasemega võrreldes töökohal vajaminevaga.

Teadmiste ja oskuste valikul ning hindamisel lähtuti üldpädevuste teooriast. Kuna töökohad erinevad üksteisest märkimisväärselt, on ka nende kaudu defineeritud üldpädevused väga mitmekesised (Mulder jt 2007). Seetõttu hindavad tööandjad üldpädevusi nii konkreetsest ametikohast lähtudes kui ka vastaval ametikohal töötava töötaja üldpädevuste taset võrreldes ametikohal vajaminevaga.

Küsimustikus esitatud üldpädevused valiti välja toetudes teistele rahvusvahelistele ning Eestis varem läbiviidud uuringutele (vt Lukk jt 2016, ptk 2.5.2, peamiselt Lahtvee jt 2015, CEDEFOP 2013, Taru ja Lindeman 2007). Kuna haridus- ja teadusministeeriumi eesmärk on hinnata korraga kõigi tööandjate rahulolu, siis ei lisatud küsimustikku valdkonna või erialaspetsiifilisi oskusi või teadmisi ning piirduti peamiselt valdkonnaüleste ja üldiste teadmiste ja oskuste kirjeldamisega.

Sihtrühma eripärast tulenevalt on tööandjate küsimustik teistest erineva ülesehitusega ning üldise rahulolu väljendamisest on tähtsam tööandja (ehk vahetu juhi) tagasiside ühe konkreetse kutse- või kõrgkooli lõpetanud töötaja hariduslikule ettevalmistusele enne tööle asumist ning konkreetse töötaja üldpädevuste taseme hindamine võrreldes tema ametikohal vajaminevale.

Tööandjate hariduse rahulolu küsimustik koosneb üheksast osast:

1. hinnatava töötaja hariduslik ja tööalane taust;
 - lõpetatud kutseõppe tase või kõrghariduse õppeaste,
 - lõpetatud õppeasutus ja õppekava,
 - töötamine õpingute ajal,
 - tööstaaž ning
 - ametikoht;
2. hinnatava töötaja hariduse ja ametikoha kooskõla;
 - lõpetatud haridustaseme,
 - õppekava ning
 - teadmiste ja oskuste taseme kooskõla ametikohaga;
3. ettevõtte või asutuse taust;
 - asutuse või ettevõtte peamine tegevusvaldkond,
 - töötajate koguarv;
4. ettevõtte esindaja ehk vahetu juhi taust (sugu, vanus, positsioon, tööstaaž asutuses või ettevõttes);
5. hinnatava töötaja ametikoha täitmise nõuded;
 - ametikoha täitmisel eelistatud töötaja haridustase,
 - lõpetatud õppeasutus,
 - lõpetatud õppekava;
6. hinnatava töötaja ametikohal kõige olulisemad teadmised ja oskused (st ametikohal kõige olulisemate üldpädevuste välja valimine ja pingeritta seadmine);
7. hinnatava töötaja teadmiste ja oskuste vastavus ametikoha vajadustele (töötaja teadmiste ja oskuste hindamine võrreldes ametikohal vajaminevale);
8. hinnatava töötaja keeleoskuse vastavus ametikoha vajadustele;
9. vahetu juhi üldine rahulolu varem palgatud kutse- ja kõrgkooli lõpetanutega.

Küsimustikus on kokku 31 küsimust ning sellele vastamine võtab keskmiselt 25 minutit.

4.9.3 Sihtrühmani jõudmine

Tööandjate küsitlemiseks on kirjanduse analüüsi põhjal kasutatud erinevaid lähenemisi (Phillippi ja Banta 1994):

1. Tööandjate poole pöörduti otse, ilma konkreetseid lõpetanuid nimetamata. Vastamismäär oli 47%. (*Ibid*)
2. Tööandjate poole pöörduti vilistlasuuringu käigus kogutud info alusel, ilma konkreetseid lõpetanuid nimetamata. Vastamismäär oli 39%.
3. Tööandjate poole pöörduti telefoni teel ja uuriti, kas nad on viimase kahe aasta jooksul tööle võtnud äsja kutse- või kõrgkooli lõpetanu. Mõlemale grupile, nii vilistlase palganud tööandjatele kui mitte palganud tööandjatele, saadeti eraldi küsimustik (ACNielsen Research Services 2000). Vastamismäär oli 53%.
4. Kanada näitel²⁶ võeti tööandjatega kontakti liitude või ühenduste (liitudel olid olemas oma liikmete kontaktid) kaudu. Nii saavutati 96%ne vastamismäär.
5. Et paremini hinnata õppekavade kvaliteeti, on tööandja küsitlus seotud konkreetse lõpetanuga. Selline lähenemine eeldab lõpetanu nõusoleku küsimist enne tööandja küsitlemist. Praktika näitab, et nõusoleku küsimine vähendab tulemuste üldistatavust, kuna nõusoleku andnud vilistlased võivad oluliselt erineda neist, kes nõusolekut ei anna. Mõned kõrgkoolid on vilistlaste nõusoleku küsimise sidunud vilistlasuuringuga, mille tulemusena on nõusoleku andnute osakaal varieerunud 34%st 50%ni.
6. Üks kõrgkool proovis ka kaheetapilist lähenemist – kõigepealt viidi läbi vilistlasküsitlus ning seejärel küsiti eraldi kirja teel vilistlase nõusolekut tööandja küsitlemiseks. Nõusoleku andis 29% vilistlastest.
7. Kõige kõrgem vilistlaste nõusoleku määr saavutati uuringutes, kus vilistlaste nõusolekut küsiti telefoni teel (70–80%). Kuigi telefoni teel antud nõusolekute osakaal on suurim, siis on telefoni teel kontakti saamine keerulisem ja töömahukam kui nt e-posti teel.
8. Eestis on tööandjaid küsitletud nii telefoni teel (AS EMOR 2003) kui ka veebis (Taru ja Lindeman 2007). Lisaks on tööandjate rahulolu hindamiseks läbi viidud intervjuusid ja fookusgrupe (Taru ja Lindeman 2007, Lahtvee jt 2015). Lahtvee jt kasutasid 2015. aasta uuringus vilistlaste kaudu tööandjate kontaktide kogumist ning nelja kõrgkooli vilistlastest (n=1442) edastas oma tööandja kontaktid 7% vastanutest (n=99). Valimi suurendamiseks koguti tööandjate kontakte avalikust veebist lõpetanute nimede alusel.

Olenemata vilistlaselt nõusoleku küsimise viisist, on tööandja vastamismäär kõrgem juhtudel, kui tagasisidet küsitakse konkreetse töötaja kohta ning kui tagasisidele on lisatud koopia töötaja poolt allkirjastatud nõusolekust tööandja küsitlemiseks. Konkreetse töötaja kohta tagasiside küsimine eeldab vilistlase nõusolekut ning sellega kaasneb üldjuhul tööandjate valimi vähenemine esialgselt kavandatud 34–48%ni.

Varasem kogemus näitab (Phillippi ja Banta 1994), et kõige kulu-efektiivsem viis saada vilistlase nõusolek tööandja küsitlemiseks on vilistlasuuringu käigus küsida nii nõusolek kui ka tööandja (sh vahetu juhi) kontakt. Telefonitsi kontakti võtt tõstab oluliselt nõusolekumäära, kuid vaid juhul, kui õppeasutusel on

²⁶ Canadian Council of Chief Executives. (2014). *Preliminary Survey Report: The Skill Needs of Major Canadian Employers*. CCCE, Ottawa, Ontario.

vilistlaste korrektsed telefoninumbrid ning asutus on valmis kulutama ressursse ka korduvatele kõnedele (nt kui vilistlasega ei õnnestu esimesel katsel ühendust saada).

Väga sageli kogutakse tööandjate tagasisidet ainult paberil või elektrooniliselt, mille puhul on vastamismäär ligikaudu 30%. See on aga üldjuhul liiga väike üldistuste tegemiseks. Seetõttu soovitatakse tööandjate küsitlust täiendada tööandjate individuaal- või grüpiintervjuudega.

Lisaks on uuritud erinevate vastamisskaalade kasutamist tööandjate küsimustikes. Kogemus näitab, et tööandjad kalduvad andma positiivset tagasisidet (st tööandjate vastused pädevuste olulisusele ja tasemele varieeruvad üldjuhul väga vähe, nt *Likerti* skaala puhul). Seega tuleks tööandjate küsitlemisel rakendada pädevuste järjestamist või sunnitud valiku meetodit (nt järjestage töökohal vajaminevad pädevused olulisuse järjekorras; palun valige teatud arv töökohal kõige olulisemaid pädevusi etteantud loendist).

Kõrgemad vastamismäärad on nendes tööandjate rahulolu-uuringutes, mille küsitlus viiakse läbi telefoniintervjuuna (vastamismäär üle 80%). Vähem vastavad tööandjad veebiküsitlustele, tavapärase vastamismäär on siis kuni 35% (NAIT 2014). Selleks, et saada lõpetanute pädevustele vajalikke hinnanguid, tuleb kontakti saada lõpetanu vahetu juhiga. Tööandja esindajaks ei sobi personalijuhid, kes lõpetanuga tööalaselt kokku ei puutu (Nair ja Mertova 2009).

Üleeuroopalises uuringus (CEDEFOP 2013) soovitatakse detailsemaid küsitlusi tööandjate rahulolust üld- ja erialaaskestega läbi viia sektorite kaupa. Üleriigilise hinnangu saamiseks soovitatakse kasutada ainult üldoskuste hindamist.

Kokkuvõtvalt soovitame Eestis uurida tööandjate haridusega rahulolu seoses konkreetsete kutse- või kõrgharidusõppe lõpetanud töötajatega. See tähendab, et tööandja (ehk peamiselt töötaja vahetu juht) hindab ühe konkreetse kutse- või kõrgharidusõppe lõpetanud töötaja hariduslikku ettevalmistust sh teadmiste ja oskuste taset vastavalt töötaja ametikohal vajaminevale. Ühe konkreetse töötaja kohta tagasiside saamiseks tuleb küsida vastava töötaja nõusolek. Tööandjate rahulolu küsitluse eelduseks on kutse- ja kõrgkoolide vilistlaste küsitlemine ning selle käigus nõusoleku ja kontaktandmete saamine vahetu juhi küsitlemiseks.

Pärast töötajalt nõusoleku saamist saab läbi viia tööandjate küsitluse. Kuluefektiivsuse ja vastamise paindlikkuse eesmärgil soovitame tööandjate hariduse rahulolu-uuringu läbi viia veebiküsitlusena. Nii on tööandjal võimalik endale vastamiseks sobivaim aeg valida ning vastamise käigus vajadusel lisainfot juurde otsida. Veebiküsitluses on kõige lihtsam võimaldada tööandjal valida vastamiseks küsimustik kas eesti, vene või inglise keeles.

Tööandjate küsitluseks soovitame planeerida vähemalt neli nädalat, mille jooksul saab tööandjatele teha kaks meeldetuletust. Oluline on ka küsitluse läbiviimise aja valimine, mis oluliselt võib mõjutada vastamismäära. Kindlasti ei sobi küsitluse läbiviimiseks juuni, juuli ja august. Eeldusel, et enne tööandjate küsitlust viiakse läbi kutse- ja kõrgkoolide vilistlaste küsitlus, soovitame tööandjate küsitluse läbi viia ajavahemikul septembrist novembrini.

Igal aastal lõpetab kõrgkooli ligikaudu 10000 ning kutsekooli ligikaudu 7000 inimest. Selleks, et küsitletavate tööandjate hulk ei jääks liialt väikeseks, soovitame tööandjate hariduse rahulolu-uuringu läbi viia iga kolme aasta järel. Kuna tööandjate rahulolu-uuring on seotud vilistlaste hariduse rahulolu uuringuga, siis peab nende kahe uuringu läbiviimise sagedus olema sama.

4.9.4 Uuringukorraldamine

Tööandjate hariduse rahulolu uuringu läbiviimist korraldab haridus- ja teadusministeerium. Uuringu soovitame läbi viia iga kolme aasta järel. Tööandjate küsitluse läbiviimise eelduseks on samal aastal kutse- ja kõrghariduse vilistlaste küsitluse läbiviimine, kuna vilistlastelt saadakse info töötamise kohta, küsitakse nõusolek tööandja küsitlemiseks ning vahetu juhi kontaktid.

Tööandjate hariduse rahulolu küsitluse soovitame läbi viia veebiküsitlusena. Küsitlusele peaks olema võimalik vastata vähemalt nelja nädala jooksul perioodil septembrist novembrini. Küsitluseks planeeritud ajavahemikus on valimisse sattunud tööandjatele võimalik teha kuni kaks meeldetuletust.

Soovitame vilistlaste küsitluse läbi viia kevadel ning seal kogutud tööandjate kontakte kasutada tööandjate rahulolu uurimiseks sama aasta sügisel. Mida pikem on vilistlasuuringu ja tööandjate uuringu vahe, seda väiksemaks jääb tööandjate kehtivate kontaktide hulk.

Tööandjate hariduse rahulolu-uuringuga seotud riskid

Tööandjate hariduse rahulolu-uuringu küsitluse läbiviimisega on seotud erinevad riskid, millega tuleb küsitlust ettevalmistades ja läbi viies arvestada. Küsitluse korraldamisega seotud otsused mõjutavad vastamismäära ning hiljem ka tehtava analüüsi detailsust ja üldistatavust.

➤ Tööandjate valimi suurus.

Haridussilma andmetel on kõrghariduse lõpetanuid ühes õppeaastas ligikaudu 10000 ning kutseõppe lõpetanuid ligikaudu 7000. Toetudes varasematele Eesti kõrgkoolide vilistlasuuringutele, on teada, et vilistlaste küsitlusele vastab 25–30% vilistlastest. Välisriikide kogemus põhjal annab nõusoleku tööandja küsitlemiseks 30–50% vastanutest, Eestis on see näitaja ühes uuringus olnud veel madalam ehk 7%. Eelnevat arvestades on tööandjate küsitlemiseks võimalik saada 1500 kõrgkooli ning 1050 kutsekooli lõpetanu tööandja kontaktid.

Kui küsitlus viiakse läbi kolme järjestikuse aasta kutse- ja kõrgkooli vilistlaste tööandjate hulgas on võimalik tööandjate kontaktide hulk kõrgkoolilõpetanute osas suurendada 4500-ni ja kutsekoolilõpetanute osas 3150-ni.

Vilistlastelt nõusoleku saamise arvu on võimalik suurendada täiendava telefoniküsitlusega nende vilistlaste hulgas, kes vilistlasuuringule ei vastanud. See eeldab vilistlaste telefonikontaktide olemasolu ning lisaagea ja ressursse telefoniküsitluse läbiviimiseks.

➤ Tööandjate algvalimi suurendamine.

Ühe konkreetse õppeaasta lõpetanud vilistlaste asemel kolme järjestikuse aasta vilistlaste arvestamine raskendab küsimustikule vastamist ning tööandjate vastused ei pruugi olla enam töötaja õpingute käigus saadud teadmiste ja oskuste kohta.

Varasematele uuringutele tuginedes kulub vilistlastel pärast õpingute lõpetamist töö leidmiseks enamasti kuni kuus kuud (v.a juhul, kui töötati juba õpingute ajal). Kui tööandjate küsitlust viiakse läbi iga kolme aasta järel kolme varasema aasta kutse- ja kõrgkooli lõpetanuid arvestades, siis on osa vilistlastest küsitluse ajaks töötanud juba üle kahe aasta. Sel juhul on tööandjal keeruline hinnata töötaja õpingute käigus saadud teadmiste ja oskuste taset ning eristada seda töötamise käigus omandatud teadmistest ja oskustest.

- Töötaja nõusoleku küsimine.

Töötaja nõusoleku küsimine on ühelt poolt uuringu hea tava, teiselt poolt on see vajalik tööandjate kontaktide saamiseks ning vastamismäära suurendamiseks. Töötaja nõusoleku küsimine vähendab tööandjate esialgse valimi suurust, kuna nõusoleku tööandja küsitlemiseks annab 30–50% vilistlastest. Tööandjate hinnangud kutse- ja kõrghariduse lõpetanute hariduslikule ettevalmistusele võivad olla nihkega, kuna praktika on näidanud, et nõusoleku tööandja küsitlemiseks andnud vilistlased võivad oluliselt erineda neist, kes nõusolekut ei anna.

- Välismaal töötavad vilistlased.

Juhul, kui osa vilistlastest on läinud tööle välismaale, tuleb uuringu läbiviijal otsustada, kas küsitletakse ka välismaal asuvaid tööandjaid või mitte. Küsimustik on olemas ka inglise keeles, kuid see ei pruugi olla piisav välismaal küsitluse läbi viimiseks. Välisriikide tööandjate hinnangud võivad oluliselt erineda Eesti tööandjate hinnangutest, mistõttu tuleks tulemusi eraldi testida.

- Tööandjate madal vastamismäär.

Varasemad uuringud on näidanud tööandjate vähest motiveeritust küsitlustele vastata. Seda mõjutab uuringu tulemusest otsese kasu puudumine tööandjatele. Tööandjate veebiküsitluste vastamismäär on varasemate uuringute andmetel jäänud 30% juurde. Seega on tööandjate küsitlusega võimalik saada tagasisidet 1350 kõrgkooli ja 945 kutsekooli lõpetanu hariduslikule ettevalmistusele.

- Küsitluse läbiviimise aeg.

Tööandjate vastamismäära mõjutab oluliselt ka küsitluse läbiviimiseks valitud aeg. Vastamismäär väheneb kui vastamiseks jäetakse liiga lühike ajavahemik või kui küsitlus satub tööandja jaoks ebasobivale ajale. Juhul, kui vilistlasuuringu ning tööandjate uuringu läbiviimise vahe venib liiga pikaks võib osa nõusoleku andnud töötajatest tööandjate uuringu läbiviimise ajal olla töölt lahkunud või töölt eemal viibida (nt lapsehoolduspuhkusel), mistõttu esialgsed kontaktid enam ei kehti ning tööandjate valim väheneb. Tööandjate valim võib väheneda ka siis, kui vahetub hinnatava töötaja vahetu juht.

- Tulemuste analüüs erialade või valdkondade kaupa.

Tulemuste analüüs kõrghariduse ja kutseõppe õppekavade või erialade kaupa ei ole vastamismäärasid ja lõplikku vastuste arvu arvestades ilmselt võimalik. Haridussilma andmetel on kõrgkoolides lõpetanuid enam kui 600-l õppekaval ning keskmine lõpetanute arv õppekava kohta on 16. Kutseõppe lõpetanuid on enam kui 200-l õppekaval. Suure tõenäosusega ei ole tööandjate küsitlusega võimalik saada piisavalt vastuseid õppekavade kaupa analüüsi teostamiseks. Õppekavade või valdkondade kaupa tööandjate rahulolu hindamiseks soovitame tööandjate küsitlemist piirata üksikute õppekavade või valdkondadega. Sel juhul on uuringu läbiviijal võimalik tööandjate küsitluse aega paremini planeerida ning tegeleda sihipärasemalt tööandjate vastamismäära suurendamisega.

- Tulemused ei kajasta hinnanguid ainult õpingute käigus omandatud teadmiste ja oskuste.

Tööandjad hindavad ka nende töötajate hariduslikku ettevalmistust, kes ei tööta lõpetatud õppekavaga seotud ametikohtadel, mis võib vähendada tööandjate rahulolu töötaja õpingutest saadud teadmiste ja oskustega. Osa vilistlastest on töötanud juba õpingute ajal ning tööandja ei saa hinnata ainult õpingutest saadud teadmiste ja oskuste taset. Tulemuste esitamisel tuleks eristada pikema tööstaažiga, õpingute ajal töötanud ja erialaga mitteseotud ametikohtadel olevate töötajate tööandjate rahulolu.

4.9.5 Tulemuste analüüs ja esitamine

Tööandjate küsitlemise järel andmed puhastatakse, st eemaldatakse poolikud vastused ning küsimuste vastused kodeeritakse. Vajadusel tõlgitakse avatud vastused (sh küsimuste 14, 15, 25, 28, 30 ja 31 vastused) eesti keelde.

Juhul, kui tööandja ei ole osanud töötaja ametikohta klassifitseerida (küsimus 10), tuleb analüüsi teostajal tööandja poolt edastatud info alusel töötaja ametikoht ise klassifikaatorile vastavalt klassifitseerida.

Juhul, kui tööandja on nimetanud küsimuses 22 („Juhul, kui peaksite täna sellele ametikohale uue töötaja leidma, siis kas Te palkaksite konkreetse õppeasutuse lõpetanuid?“) erinevaid õppeasutusi, siis tuleb saadud vastused puhastada ja vajadusel kodeerida. Eitavate vastuste analüüsimisel ja tõlgendamisel tuleb kasutada kvalitatiivse analüüsi meetodeid.

Juhul, kui tööandja on nimetanud küsimuses 23 („Juhul, kui peaksite täna sellele ametikohale uue töötaja leidma, siis kas Te eelistaksite palkamisel mõne konkreetse eriala lõpetanuid?“) konkreetseid erialasid, siis tuleb saadud vastused puhastada ja vajadusel kodeerida. Eitavate vastuste analüüsimisel ja tõlgendamisel tuleb kasutada kvalitatiivse analüüsi meetodeid.

Küsimuse 24 analüüsimisel tuleb tööandja poolt valitud pädevused kodeerida nii, et kõige olulisema pädevuse väärtus on 10 ning kõige vähem olulisema pädevuse väärtus 1. Juhul, kui tööandja pole valinud kümnet olulist pädevust, siis kodeerida valitud pädevused alates kümnest allapoole kuni viimase märgitud pädevuseni. Ülejäänud pädevused saavad väärtuseks nulli. Kõige olulisemate pädevuste väljavalimiseks tuleb leida iga pädevuse jaoks vastuste summa ning reastada need suurimast väiksemani. Nii tekib pingerida kõige olulisematest pädevustest kõrg- või kutsekooli lõpetanute jaoks. Pädevuste pingeridasid on andmete piisavuse korral võimalik leida ka ettevõtete tegevusvaldkondade, ametikohtade, õppekavade, õppeastmete ning õppeasutuste kaupa.

Küsimuse 26 puhul leitakse töötaja keskmine pädevuste tase vastavalt ametikohal vajaminevale lähtuvalt lõpetatud õppeasutusest, õppeastmest, õppekavast, ametikohast ning ettevõtte valdkonnast. Keskmise taseme arvutamisel ei arvestata neid vastuseid, kus pädevust ei ole võimalik hinnata või see polnud vastaval ametikohal oluline. Need vastused kodeeritakse puuduvateks väärtusteks.

Juhul, kui vastanuid on piisavalt, saab küsimuste 5 (lõpetatud kool), 6 (lõpetatud õppekava) ja 10 (ametikoht) alusel läbi viia eraldi analüüsi tööandjate rahulolu kohta. Huvi korral on tööandjate rahulolu võimalik hinnata ka teiste küsimustikus esitatud taustatunnuste kaupa. Tulemuste kajastamisel on oluline välja tuua statistiliselt olulised erinevused vastustes.

Kokkuvõttes analüüsitakse tööandjate rahulolu eraldi kutse- ja kõrghariduse lõpetanute kohta. Peamiselt on võimalik saada tagasisidet sellele, 1) kas tööandjad eelistavad konkreetse õppeastme, -kava või -asutuse lõpetanuid või mitte; 2) mis teadmisi ja oskusi peavad tööandjad konkreetsetel ametikohtadel oluliseks ning 3) kuidas tööandjate poolt palgatud töötajate teadmiste ja oskuste tase vastab ametikohal vajaminevale.

Küsitluse tulemused analüüsitakse küsimuste kaupa ja esitatakse üldistatud kujul. Juhul, kui vastuseid on piisavalt, on tööandjate vastuseid võimalik esitada ettevõtete peamiste tegevusvaldkondade ning töötaja

poolt lõpetatud õppeasutuse ja õppekavarühmade²⁷ kaupa. Andmete analüüsi- ja visualiseerimise võimalused on esitatud analüüsijuhendis (ptk 5).

Tööandjate rahulolu-uuringu väljundiks on üks üldistatud rahulolu kirjeldav aruanne. Võimalusel antakse eraldi tagasisidet nendele õppeasutustele ja õppekavadele, kus küsitlusele vastas enam kui 10 tööandjat.

²⁷ Siinkohal on märgitud õppekavarühm, kuna üldine eeldatav vastuste hulk ei võimalda õppekavapõhist analüüsi. Üksikute õppekavade puhul võib tööandjate vastuste hulk olla piisav õppekavapõhise analüüsi teostamiseks.

5 ANALÜÜSIJUHEND

Rahulolu ja motivatsiooni uuringutes kasutatakse sageli küsimuste või väidete hindamist Likerti skaalal. Tegemist on järjestusskaalaga, kus vastajatel palutakse hinnata oma hoiaku intensiivsust ette antud kahe äärmuse vahel. Järjestusskaala puhul on teada, et etteantud skoor saab omavahel järjestada, kuid skooridevaheline kaugus pole mõõdetav. Sageli kasutatakse Likerti viiepunktilist skaalat, kus üks äärmus on vastaja täielik nõustumine väitega ja teine äärmus täielik mittenõustumine väitega. Tüüpiliselt antakse kõige soodsamale hinnangule kõrgeim väärtus (näiteks 5). Likerti skaala populaarsuse põhjuseks on tema usaldusväärsus vastajate ligikaudsel jagamisel teatud hoiaku või hoiakute komplekti alusel ning sellist tüüpi andmete head analüüsivõimalused (Miller ja Salkind 2002).

Likerti skaalal mõõdetud küsimusi või väiteid võib analüüsida eraldi, kuid mõnel juhul võib erinevate küsimuste või väidete vastused summeerida (või keskmistada), et luua indeks või väidete grupp latentse tunnuse ehk faktori mõõtmiseks.

Alljärgnevalt kirjeldatakse, kuidas tuleb küsitlustega kogutud andmeid analüüsida, visualiseerida ja erinevates gruppides võrrelda.

5.1 Vastusevariantide kodeerimine

Küsimuste kirjeldamiseks ja faktorite analüüsimiseks tuleb küsimuste kategoorilisena esitatud vastused („Ei ole nõus“, „Pigem ei ole nõus“ jne) esmalt arvulisteks väärtusteks ümber kodeerida. Hariduse rahulolu küsimustikes on kasutusel peamiselt kahte tüüpi skaalad. Need kodeeritakse ümber järgmiselt:

Skaala A:

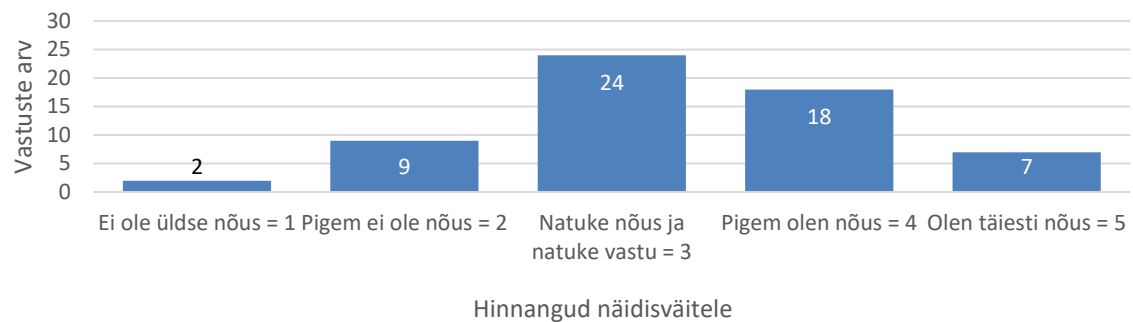
- Ei ole üldse nõus = 1
- Pigem ei ole nõus = 2
- Natuke nõus ja natuke vastu = 3
- Pigem olen nõus = 4
- Olen täiesti nõus = 5
- Ei saa vastata = . (väärtus puudub)

Skaala B:

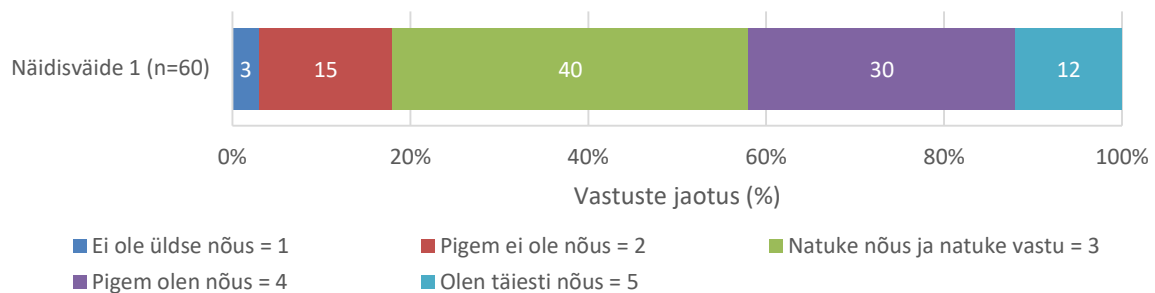
- Ei vasta üldse ametikoha nõuetele = 1
- Vastab vähesel määral ametikoha nõuetele = 2
- Vastab enam-vähem ametikoha nõuetele = 3
- Vastab hästi ametikoha nõuetele = 4
- Vastab väga hästi ametikoha nõuetele = 5
- Ületab ametikohal nõutava = 6
- Ei oska hinnata/ pole ametikohal oluline = . (väärtus puudub)

Kõiki küsimusi hinnatakse viiepallisel skaalal, kus 1 tähendab madalamat rahulolu ning 5 kõrgemat rahulolu. Enamikes küsimustikes on nii negatiivselt sõnastatud väiteid (küsimustikes kaldkirjas) kui ka pöördväiteid (tähistatud tärnidega(**)), mille puhul tuleb peale andmete kogumist skaala ümber pöörata (vastused ümber kodeerida), et kõrgem skoor tähistaks kõrgemat rahulolu. Kuna kõigi nende küsimuste puhul on viis vastusevarianti, millele lisandub vastusevariant „Ei saa vastata“, siis leitakse nende küsimuste arvuline pööratud väärtus järgmiselt:

$$\text{Pööratud väärtus} = 6 - \text{esialgne väärtus} \quad (3)$$

Joonis 1. Hinnangud näidisväitele (tulpdiaagramm)

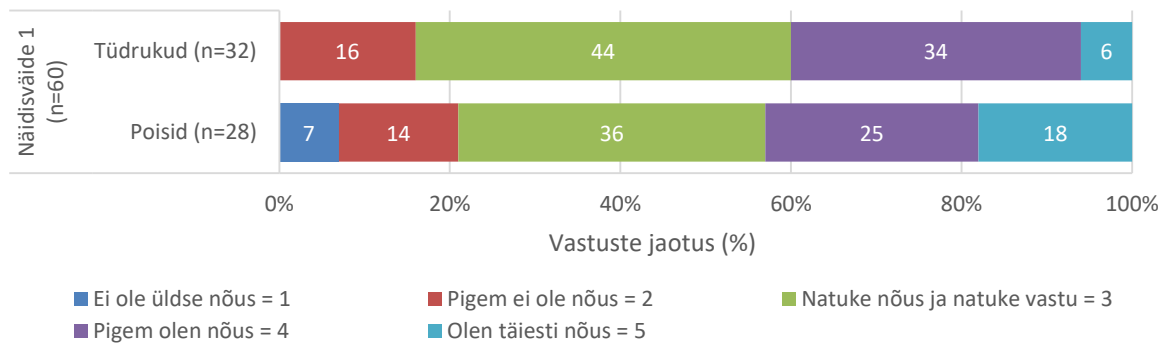

Joonis 2. Hinnangud näidisväitele (lintdiagramm)

Lintdiagrammil võib esitada ka väite tulemusi gruppides (joonis 3), kuid jaotused võivad erineda sõltuvalt väidet hinnanud vastajate arvust. Seetõttu ei saa alati väita, et kui joonisel kahe grupi vastuste osakaalud erinevad, siis on tegemist statistiliselt olulise erinevusega. Statistiliselt olulise erinevuse tõestamiseks tuleb rakendada vastavaid mitteparameetrilisi teste.

Lintdiagrammil esitatakse ainult nende inimeste vastuste jaotus, kes küsimusele vastasid – neid protsente ei tohiks laiendada kogu sihtrühmale. Kui see pole otseselt vajalik²⁸, ei kanta joonisele mittevastanute ega nende osakaalu, kes märkisid vastuseks „ei saa vastata“. Joonise vasakul poolel võib väite järel sulgudes esitada vastanute arvu. Lintdiagramm võimaldab paremini aru saada sellest, kuidas ühe või teise väite või faktori vastused on jaotunud – kas vastused on etteantud skaalal ühtlaselt jaotunud või on vastajad eelistanud ühte vastusevarianti või on vastused hoopis täiesti vastandlikud, st väga palju on nii kõrgeid kui madalaid vastuseid. Joonise selguse huvides võib joonisele jätta märkimata jaotusprotsendi, kui see jääb alla viie. Lintdiagrammile ei lisata punkthinnangute usaldusvahemikke.

²⁸ Mõnikord on mittevastajate osakaal ise oluliseks infoallikaks, nt õpetajate või lapsevanemate osakaal, kes ei saa HEV õpilaste kohta vastata, sest pole ise nendega kokku puutunud.

Joonis 3. Kahe grupi hinnangud näidismäitele (%)

Mood on ühe väite vastuste hulgas kõige sagedamini esinev väärtus. Meie näites esineb kõige sagedamini väärtus 3 ehk vastajad on väite osas kahtleval seisukohal ning märkisid kõige sagedamini väite vastuseks “natuke nõus ja natuke vastu”.

Mediaan (lühend Me) on väärtus, mis jagab vastuste variatsioonrea kaheks võrdseks osaks ehk pooled vastanud märkisid mediaanist madalama väärtusega vastuse ning pooled vastanutest märkisid mediaanist kõrgema väärtusega vastuse. Juhul kui variatsioonreas on paaritu arv elemente on mediaaniks variatsioonrea keskmine element, paarisarvu elementide korral on mediaaniks kahe keskmise elemendi aritmeetiline keskmine. Meie näites on variatsioonreas paarisarv elemente ning keskmisteks elementideks on {3;3} ning nende aritmeetiline keskmine on $(3+3)/2=3$. Mediaan näitab, et pooled näidisväitele antud vastused on suurema väärtusega kui kolm ja pooled väiksema väärtusega kui kolm.

[illegible]

Kvartiilide vahe (lühend v) leidmiseks tuleb vastuste variatsioonrida jaotada neljaks võrdseks osaks, siis jäävad variatsioonirea lõikekohtadesse kvartiilid (vt allpool punasega märgitud arvud). Kvartiilide vahe leidmiseks lahutatakse kolmandast kvartiilist esimese kvartiili väärtus ehk teostatakse tehe $v = Q_3 - Q_1 = 4 - 3 = 1$. Kvartiilide vahe väike väärtus viitab vastuste ühtlasemale jaotumisele. Suur kvartiilide vahe väärtus viitab sellele, et vastajad on sagedamini valinud vastuseks äärmuslikke variante “ei ole üldse nõus” ja “täiesti nõus”.

$[1,1,2,2,2,2,2,2,2,2,2,3,3,3,3=Q1] [3,3,3,3,3,3,3,3,3,3,3,3,3,3,3=Q2=Me]$

[3,3,3,3,4,4,4,4,4,4,4,4,4,**4=Q3**] [4,4,4,4,4,4,4,4,5,5,5,5,5,5,5]

Meie näites on vastused ühtlaselt jaotunud ning me võime öelda, et enamik vastanutest oli väitega natuke nõus ja natuke vastu ($Me = 3$, $v = 1$). Äärmuslike vastuste ehk suure v väärtuse korral ei ole mediaani väärtus niivõrd oluline (nt olukorras, kus $Me = 3$ ja $v = 4$), pigem tuleks välja tuua, et vastajate hinnangud on vastandlikud ning paljud ($n = 28$, 47%) väljendasid väitega mittenõustumist ning umbes sama suur osa ($n = 26$, 43%) nõustus esitatud väitega.

Asendikeskmised võib üksikväärdete korral esitada koondtabelina (tabel 25) kõigi vastuste põhjal või huvipakkuvaid gruppe eristades (tabel 26). Tabelid annavad ülevaate väidetele antud vastuste jaotumisest, kuid ei näita statistilist olulist erinevust väidete või gruppide korral.

Tabel 25. Üksikvaidete asendikeskmiste koondtabel

Väide	Mood	Mediaan	Kvartiilide vahe
Väide 1	4	3	2
Väide 2	3	3	1,25
Väide 3	3	3	1

Tabel 26. Üksikvaidete asendikeskmiste koondtabel gruppides

Väide	Mood		Mediaan		Kvartiilide vahe	
	Poisid	Tüdrukud	Poisid	Tüdrukud	Poisid	Tüdrukud
Väide 1	4	2	4	2	1	1,5
Väide 2	3	4	3	3	1	2,25
Väide 3	3	3	3	3	0,5	1

Lisaks võib analüüsida üksikvaidete omavahelisi seoseid (nt leida astakorrelatsioonikordajad) kui see on asjakohane või vajalik.

5.3 Tulemuste võrdlemine gruppides

Kuna rahulolu-uuringus on hinnangud antud Likerti skaalal ehk järjestustunnusena, siis ei tohiks analüüsimiseks kasutada tavapäraseid parameetrilise statistika teste (nt t-test) ega meetodeid (nt ANOVA).

Gruppide võrdlemisel (nt poiste ja tüdrukute vastused või kahe klassi õpilaste vastuste võrdlemisel) võib kasutada mittepameetrilisi teste, sh hii-ruut testi, Mann-Whitney testi, Wilcoxon'i märgitesti (neist pikemalt allpool) ning ka McNemari ja Kruskal-Wallise testi. Tulemuste testimiseks soovitame kasutada spetsiaalset statistilise andmeanalüüsi tarkvara nt R, SPSS, STATA vmt. Mõningaid teste on võimalik läbi viia ka vastavate veebikalkulaatorite abil või kasutades tabelarvutusprogrammide (MS Excel, OpenOffice.org) sisseehitatud valemeid või andmeanalüüsi mooduleid.

5.3.1 Hii-ruut test

Hii-ruut testi (edaspidi χ^2 -test) kasutatakse vastuste jaotuse kontrollimiseks²⁹. Võrrelda saab nii vastuste jaotust mõne etteantud jaotusega (nt ühtlast jaotumist) kui ka vastuste jaotumise erinevust kahe või enama grupi vahel (NB! mida rohkem gruppe, seda ebausaldusväärsemaks muutub tulemus!). Võrdluse läbiviimiseks esitatakse vastused risttabelina, kus ühe tunnuse (nt sugu) väärtused esitatakse ridades ja teise tunnuse väärtused (nt väite vastused) esitatakse veergudes. Tabeli lahtrites kajastatakse vastuste arv, vastuste osakaalusid kasutada ei tohi! χ^2 -test võrdleb andmete alusel koostatud sagedustabelit nõ oodatud, sõltumatuse juhule vastava sagedustabeliga. χ^2 -testi kasutamise eelduseks on, et:

- võrreldavaid gruppe on vähe;

²⁹ Hii-ruut testi läbiviimiseks on olemas vahendid ka tavapärastes tabelarvutusprogrammides.

- grupid on üksteisest sõltumatud (nt sama inimene ei ole andnud vastuseid mõlemas grupis);
- vastanuid on rohkem kui 40;
- sagedustabeli oodatud sagedused on suuremad kui viis vähemalt 80% lahtrite puhul³⁰.

Eelduste mittetäidetuse korral ei ole sobiv χ^2 -testi kasutada.

χ^2 -testiga kontrollitakse järgmisi hüpoteese:

H_0 : kahe grupi vastuste jaotumine on sarnane, st kaks gruppi ei erine üksteisest

H_1 : kahe grupi vastused on erinevalt jaotunud, st kaks gruppi erinevad üksteisest

Hüpoteeside kontrollimiseks arvutatakse teststatistik. Kui teststatistiku väärtus on suurem kui kriitiline väärtus, siis me lükkame ümber nullhüpoteesi (H_0) ja saame öelda, et vaadeldavad rühmad erinevad üksteisest ja on väitele erinevalt vastanud. Kui teststatistiku väärtus on väiksem kui kriitiline väärtus, siis me jääme nullhüpoteesi juurde ja ütleme, et kahe grupi vastuste erinevust ei ole võimalik tõestada. Otsuse langetamiseks võib kasutada ka teststatistikule vastavat olulisustõenäosust. Sotsiaalteaduslikes uuringutes loetakse tulemused statistiliselt oluliselt erinevaks kui arvutatud olulisustõenäosus $p \leq 0,05$.

Lisaks χ^2 -testile soovitame kasutada ka **McNemari testi**, mis sisult sarnaneb χ^2 -testiga, kuid seda kasutatakse sõltuvate vaatluste jaoks. McNemari testi saab kasutada nt erineval ajal kogutud õpetajate vastuste võrdlemiseks, sest õpetajate koosseis koolis ei muutu iga-aastaselt väga suures ulatuses. McNemari testi kasutatakse näiteks samade inimeste vastuste võrdlemiseks enne ja pärast mingit sündmust. Täpsemalt saab McNemar testi kohta lugeda VassarStatsi veebilehelt (<http://vassarstats.net/propcorr.html>).

5.3.2 Mann-Whitney U test

Mann-Whitney U test on sõltumatute valimite t-testi mitteparameetriline analoog, st testi läbiviimisel ei eeldata kindlat vastuste jaotust (sh normaaljaotust). U testi kasutatakse järjestustunnuste (nt Likerti skaala) korral kahe valimi mediaanide võrdlemiseks. U testi kasutamise eelduseks on:

- juhuvalim;
- sõltumatud valimid;
- vastuste väärtused ehk vaatlused peavad olema järjestatavad või pidevad;
- vastanuid on rohkem kui 30.

Mann-Whitney U test ei kasuta vaatlustulemuste otseseid väärtusi, vaid nende paiknemist ühises variatsioonreas. Testi tulemusena arvutatakse U-statistik ja sellele vastav olulisustõenäosus ehk p-väärtus. Sotsiaalteaduslikes uuringutes loetakse tulemused statistiliselt oluliselt erinevaks kui arvutatud olulisustõenäosus $p \leq 0,05$.

U testiga kontrollitakse järgmisi hüpoteese:

H_0 : kahe grupi mediaanid on võrdsed

H_1 : kahe grupi mediaanid on erinevad

³⁰ Juhul, kui mõnes lahtris on oodatud sagedused alla viie, siis hii-ruut test võib anda ekslikud tulemused.

Hüpoteeside kontrollimiseks arvutatakse teststatistik. Kui teststatistiku väärtus on suurem kui kriitiline väärtus, siis me lükkame ümber nullhüpoteesi (H_0) ja saame öelda, et kahe grupi keskmised tasemed on erinevad. Kui teststatistiku väärtus on väiksem kui kriitiline väärtus, siis me jääme nullhüpoteesi juurde ja ütleme, et kahe grupi keskmiste tasemete erinevust ei ole võimalik tõestada.

Mann-Whitney U testile sarnaneb ka **Kruskal-Wallise test**, mida kasutatakse siis, kui võrreldavaid rühmi on rohkem kui kaks. Täpsemalt seda testi siinkohal ei kirjeldata, kuid selle kasutamise kohta saab lugeda VassarStatsi veebilehelt (<http://vassarstats.net/textbook/ch14a.html>)

5.3.3 Wilcoxon'i märgitest

Mann-Whitney testiga analoogiline mitteparameetriline test on Wilcoxon'i test, mis kasutab vaatlustulemuste asemel nende astakuid. Mann-Whitney U test ja Wilcoxon'i testid annavad hüpoteeside kontrollimisel enamasti sama tulemuse. Wilcoxon'i testi puhul moodustatakse valimitest ühine variatsioonrida ning võrreldakse esimese ja teise valimi astakute summasid. Wilcoxon'i märgitesti eelduseks on:

- sõltumatud valimid,
- valimid on pidevad või omandavad palju erinevaid väärtusi;
- tunnuste väärtused on järjestatavad.

Testi tulemusena leitakse teststatistikud. Kui võrreldavates üldkogumites on ühesugune jaotus, siis on ühises variatsioonreas valimite elemendid segunenud ja leitud keskmised astakute väärtused on lähedased.

Wilcoxon'i testiga kontrollitakse järgmisi hüpoteese:

H_0 : gruppide keskmised tasemed on võrdsed

H_1 : gruppide keskmised tasemed on erinevad

Hüpoteeside kontrollimiseks arvutatakse teststatistik. Kui teststatistiku väärtus on suurem kui kriitiline väärtus, siis me lükkame ümber nullhüpoteesi (H_0) ja saame öelda, et kahe grupi keskmised tasemed on erinevad. Kui teststatistiku väärtus on väiksem kui kriitiline väärtus, siis me jääme nullhüpoteesi juurde ja ütleme, et kahe grupi keskmiste tasemete erinevust ei ole võimalik tõestada.

5.4 Väidete või faktorite võrdlemine ning muutused ajas

Inimesed tunnetavad küsimusi erinevalt – seda nii keeletunnetuse eripärade aga ka erineva elukogemuse tõttu. Seetõttu on vahel konkreetsete väidete võrdlemise asemel otstarbekas kasutada mitme sama teemaga seotud küsimuste kombinatsioone ehk faktoreid. Sarnaseid küsimusi koondavate faktorite väärtused arvutatakse järgmiselt (liidetakse kokku):

$$\text{Faktori väärtus} = \sum_{i=1}^n \text{Küsimuse arvuline väärtus}_i, \quad (4)$$

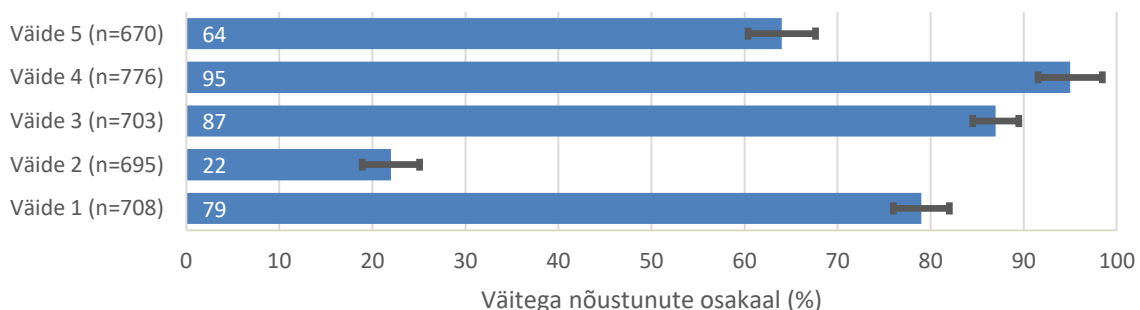
kus i tähistab faktori alla kuuluvat küsimust ja n on faktori alla kuuluvate küsimuste arv

Sel viisil luuakse iga faktori kohta täiendav summaarne muutuja, mis kajastab iga vastaja jaoks tema küsimuste vastuste põhjal kokku arvatud faktori väärtust. Sisuliselt on tegemist faktorisse kuuluvate

küsimuste vastuste summa leidmisega. Kui vastaja on mõnele faktori alla kuuluvale küsimusele vastanud „Ei saa vastata“, siis selle küsimuse sisuline vastus puudub (vastaja ei saanud või osanud oma hinnangut anda) ja sellest tulenevalt ei saa leida ka faktori arvulist väärtust. Ehk teisisõnu, nende vastajate jaoks, kes on mõnele faktorisse kuuluvale küsimusele vastanud „Ei saa vastata“, faktori koondväärtust ei arvutata.

Kui faktorisse summeeritakse kolme väite vastused, varieerub faktori väärtus vahemikus (3–15), kui faktorisse summeeritakse nelja väite vastused, varieerub faktori väärtus vahemikus (4–20) ning viie väite vastuste summeerimisel varieerub faktori väärtus vahemikus (5–25). Enne analüüsi jätkamist tuleks kontrollida saadud faktori jaotust. Visuaalselt saab selleks kasutada histogrammi ning testimiseks Shapiro-Wilk'i testi või Kolmogorov-Smirnovi testi. Neid teste saab läbi viia spetsiaalse andmeanalüüsi tarkvara abil ning seetõttu neid siin detailselt ei kirjeldata.

Konkreetselt õppeasutusele või sihtrühmale tagasisidet andes võib huvipakkuva teema (nt taristu, juhtimine, sotsiaalne keskkond) üksikväidete tulemused esitada ühel joonisel. Üksikväidete võrdlemiseks võib kasutada eelnevalt kirjeldatud mediaani (või moodi) või vastuste jaotusi, kuid seda võib teha ka väitega nõustunute (st summeeritakse „pigem nõus“ ja „täiesti nõus“ vastanute arvud) osakaale võrreldes. Selleks arvutatakse iga väite puhul välja nõustunute osakaal (protsentides) ning leitakse selle usaldusvahemik. Tulemused saab esitada tulpdiagrammil koos usaldusvahemikuga (joonis 4). Joonisel on iga väite juures välja toodud väitele vastanute koguarv. Joonise tulbal on esitatud väitega nõustunute osakaal. Kui osakaalu punkthinnangule leitud usaldusvahemikud ei kattu, siis võib öelda, et väidetega nõustunute osakaal on statistiliselt oluliselt erinev. Kui üks punkthinnang jääb teise usalduspiiridesse, ei ole punkthinnangute erinevust võimalik tõestada. Osaliselt kattuvate usaldusvahemike korral tuleb statistilist olulist erinevust iga väitepaari korral eraldi testida.

Joonis 4. Ühe teema üksikväidetega nõustunute osakaal koos usaldusvahemikega (%)

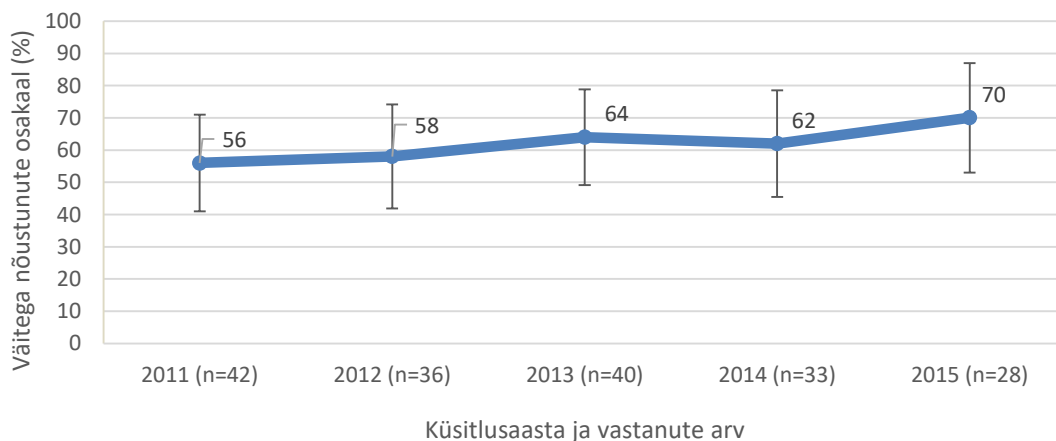
Me ei soovita üksikväidete võrdlemist erinevate asutuste ja sihtrühmade vastuste vahel. Asutuste olukord võib olla erinev (sh nii laste, õpilaste kui töötajate arv, asukoht, füüsiline keskkond ja ressursid), mistõttu tuleks võrdlemisel kõiki neid tegureid arvesse võtta. See aga tähendab väga keeruliste mudelite koostamist, mille võimsus olemasolevaid erinevusi tuvastada on eeldatava vastajate arvu juures väga väike.

Kordusuuringute korral on võimalik jälgida üksikväidetele antud hinnangute muutumist ajas samas asutuses ja sama sihtrühma sees, kuid ka siis tuleb tulemuste interpreteerimisel meeles pidada, et rahulolu hinnangud on subjektiivsed ning mõjutatud erinevatest vastaja taustateguritest. Erinevatel aastatel vastavad rahuloluküsitlusele erinevad sihtrühma esindajad (sh õpilased, lapsevanemad, vilistlased, tööandjad, õpetajad), kelle taust ja varasem koolikogemus võib oluliselt erineda. Lisaks esineb alati olukordi, kus üks vastaja on rahulolev ja teine rahulolematu. Sestap ei kajasta vastuste muutused üksnes olukorra muutumist, vaid lisaks sellele ka vastajate valimi muutust.

Kuigi rahulolu-uuringu tulemused võimaldavad iseloomustada erinevate sihtrühmade hariduse rahuloluga seotud aspekte ning kirjeldada teatud määral sihtrühmade rahulolu iga õppeasutusega, tuleb tulemustesse suhtuda ettevaatlikult. Tulemuste taga peituva rahulolu või rahulolematuse väljaselgitamiseks võib olla vajalik ka kvalitatiivsete andmete kogumine ja analüüs vastavas sihtrühmas või haridusasutuses. Iga väidete ploki juures olevate avatud küsimuste vastused annavad haridusasutustele täiendavat ja olulist infot selle kohta, mida vastajad rahulolu hindamisel täpsemalt silmas on pidanud ning miks on vastajate hinnangud just selliseks kujunenud.

Väidete või faktorite ajalise muutuse, nt selle, kuidas rahulolu mõne aspektiga on muutunud võrreldes eelmise rahulolu-uuringu tulemustega, võib esitada joon- või tulpdiaagrammina. Soovitame selleks kasutada üksikväite puhul nõustujate (st nii osaliselt kui täiesti nõus) osakaalu ning faktori puhul koostatud summaarse tunnuse keskvaartust üle kõigi vastajate (nt 4. klassi õpilaste autonoomiafaktori keskvaartus). Tulemuste muutuste võrdlemiseks erinevatel aastatel tuleks joonisele lisada ka nõustujate osakaalu usaldusintervall ning faktori keskvaartuse usaldusintervall. **Tulemuste tõlgendamisel kasutatakse lisaks punkthinnangule ka usalduspiire – kui kahe võrreldava hinnangu usalduspiirid omavahel ei kattu on hinnangud omavahel statistiliselt oluliselt erinevad; kattuvate usalduspiiride korral (kui kumbki võrreldavaist punkthinnanguist ei sisaldu teise tunnuse usalduspiirides) ei ole hinnangute erinevust usalduspiiride abil võimalik tõestada ega ümber lükata ning erinevuste hindamiseks tuleb rakendada vastavaid statistilisi teste. Kui üks punkthinnang jääb teise võrreldava punkthinnangu usalduspiiridesse, võib väita, et kahe punkthinnangu erinevust ei õnnestunud tõestada.**

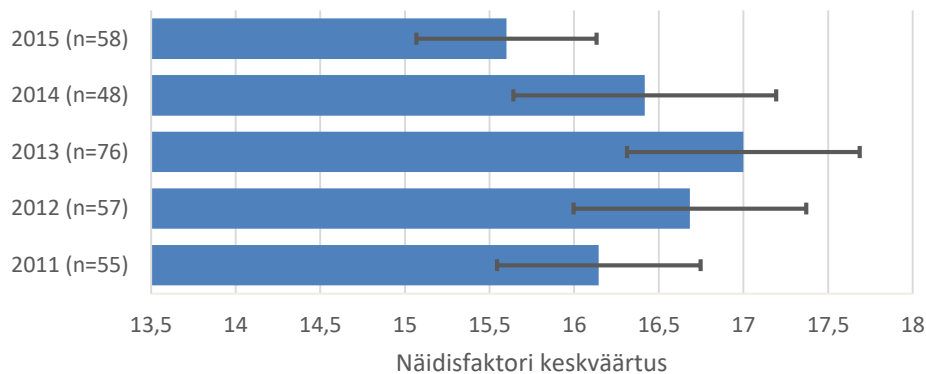
Väite või faktori punkthinnang (nt nõustujate osakaal või keskvaartus) konkreetset aastal tähistatakse joondiaagrammil punktiga ning selleks, et areng oleks paremini jälgitav, võib erinevate aastate tulemused ühendada joonega (joonis 5). Kuigi väitega nõustunute osakaal on aastate lõikes pisut varieerunud ja esile tuleb selge nõustunute osakaalu kasvu trend, ei ole usaldusvahemike kattuvuse tõttu võimalik 2015. ja 2011. aasta tulemuste statistilist erinevust kinnitada ega ümber lükata. Erinevuse kontrollimiseks tuleb rakendada t-testi. Trendi olulisust on võimalik testida regressioonanalüüsiga.

Joonis 5. Väitega nõustunute osakaalu muutus aastatel 2011–2015

Järgnevalt toome näite viiest väitest koosneva näidisfaktori tulemuste esitamisest viie aasta kohta (joonis 6). Joonisel on esitatud faktori keskvaartus viiel järjestikusel aastal. Tulemuste hindamise lihtsustamiseks on joonisele lisatud ka keskvaartuse usaldusvahemikud. Kuna 2013. ja 2015. aasta uuringus hinnatud faktorite keskvaartuste usalduspiirid ei kattu, siis võime öelda, et 2015. aastal on faktori keskvaartus statistiliselt oluliselt madalam kui 2013. aastal. 2012., 2013. ja 2014. aasta tulemused omavahel statistiliselt

ei erine. 2011. ja 2013. aasta ning 2014. ja 2015. aasta tulemuste erinevuse hindamiseks tuleb rakendada statistilisi teste (nt t-test).

Joonis 6. Näidisfaktori keskväärts koos usaldusvahemikega aastatel 2011–2015

Kokkuvõttes on tulemuste esitamisel ja analüüsimisel oluline arvestada vastajate arvuga igas sihtrühmas. Vastajate osakaal, kes rahulolu-uuringutes osalevad, võib klasside, koolide, õppeastmete, aastate jne vahel märgatavalt erineda ning sellest sõltub, kui usaldusväärseks saab tulemusi pidada ja kuivõrd saab neid kogu sihtrühmale üldistada. Mida rohkem vastajaid konkreetsest sihtrühmast küsitlusele vastas, seda paremini kirjeldavad tulemused selle sihtrühma haridusega rahulolu. Kui vastajaid on vähe, nt < 30–40% sihtrühmast, siis on suurem võimalus, et mittevastanute rahulolu võib vastanute rahulolust erineda ning tulemused ei kirjelda enam kogu sihtrühma rahulolu.

Väga oluline on tulemuste tõlgendamisel lähtuda statistiliselt olulistest erinevustest. Sõltuvalt vastuste variatiivsusest võib mõnikord küllalt suur erinevus kahe rühma vahel olla statistiliselt mitte oluline, aga väike erinevus, kui kõik vastajad vastavad väga sarnaselt, olla statistiliselt oluline. Seega ei saa tulemuste tõlgendamisel lähtuda vaid sellest, mitu protsendipunkti erinesid väitega nõustujate osakaalud võrreldavates rühmades, vaid erinevuste näitamiseks tuleb rakendada erinevaid teste.

5.5 Andmete ebasobiv kasutamine

Üksikväärted annavad enamasti hinnangu sihtrühma hariduse rahulolule seoses konkreetse haridusasutusega. Üksikväärtede ega faktorite alusel ei soovita me erinevaid haridusasutusi ega sama sihtrühma eri haridustasemete vastajaid (nt alushariduse lapsevanem vs põhihariduse lapsevanem või kutseõppija vs üliõpilane) omavahel võrrelda, kuna taustategureid arvestamata ei ole tulemused võrreldavad ning sihtrühma küsimustikud on erinevad.

Hariduse rahulolu hinnatakse Likerti skaalal, mis on järjestusskaala. Likerti skaalal kogutud andmete analüüsimiseks kasutatakse sagedusi, mediaani, moodi, kvartiilide vahet ning mitteparameetrilisi teste. Likerti skaalal kogutud andmete põhjal ei ole õige arvutada keskväärtust ega kasutada parameetrilisi teste (nt t-test).

Andmete kogumisel ja analüüsimisel ning tulemuste avalikustamisel on oluline tagada vastajate anonüümsus ning konfidentsiaalsus. Soovitame kõikide sihtrühmade (v.a vilistlased ja tööandjad) puhul andmeid koguda anonüümselt, mitte vastaja isikuandmetega seoses. Tähelepanu tuleks pöörata ka

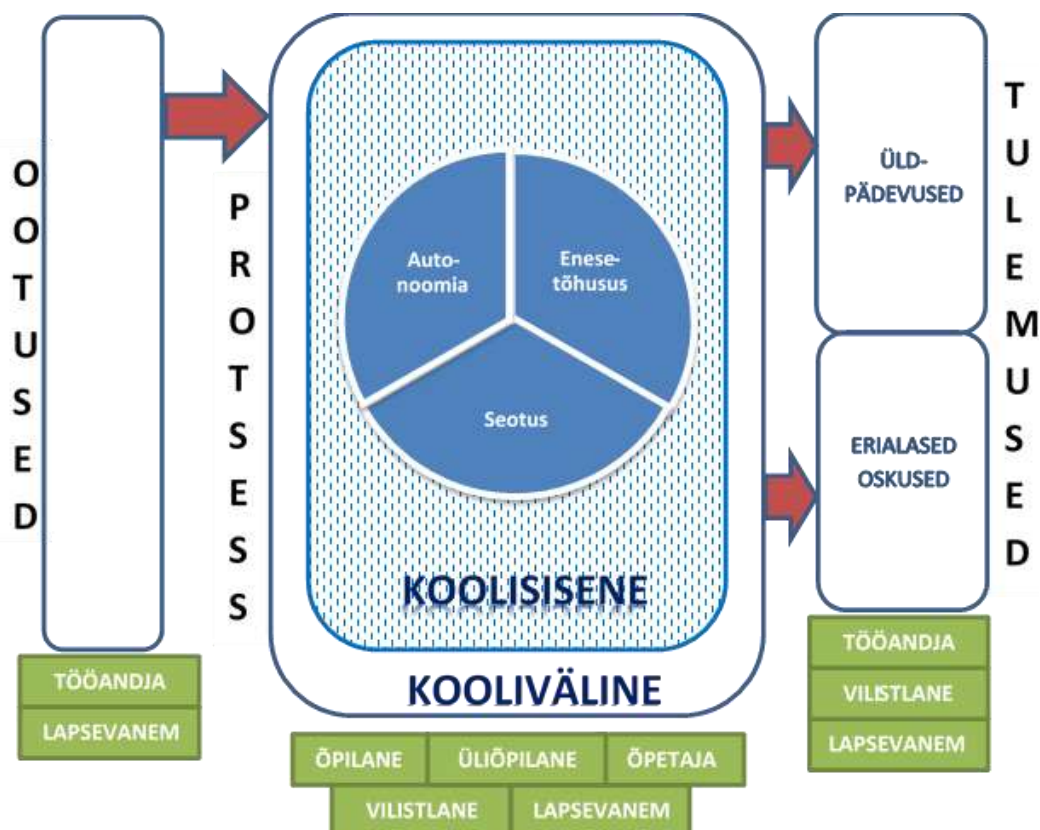
vastajate kaudse tuvastamise vältimisele. Vilistlaste ja tööandjate puhul on vastajad andmekogumise faasis tuvastatavad, mistõttu on veelgi olulisem, et rahulolu-uuringute läbiviija rakendaks kõiki vajalikke meetmeid vastuste (ja seeläbi vastajate) konfidentsiaalsuse tagamiseks. Kõikide sihtrühmade puhul soovitame lähtuda põhimõttest, et tulemusi ei avaldata nende rühmade kohta, kus vastanuid on vähem kui kümme ning tulemused esitatakse alati umbisikulisel ja üldistatud kujul.

Tulemuste kajastamisel on lisaks vastuste sagedusele, osakaalule või faktori väärtusele vaja testida tulemuste statistilist olulist erinevust. Esmase indikatsiooni vastuste jaotuse või gruppide erinevustele annavad punkthinnangute usaldusvahemikud, kui lõplikuks otsustamiseks on vaja enamasti rakendada erinevaid statistilisi teste. Testimata tulemuste tõlgendamine võib viia valejäreldusteni ning tuua kaasa ebasobivate meetmete rakendamise rahulolu tõstmiseks ja vähendada hariduse rahulolu-uuringute väärtust vastajate silmis.

6 TULEMUSTE ESITAMISE JUHEND

Rahulolu-uuringu tulemuste esitamine ja tõlgendamine toimub üldistatud kujul haridustasemetel (sh alus-, põhi-, kesk-, kutse-, kõrgharidus) ja sihtrühmade (sh õppijad, õpetajad, koolitajad, vilistlased, tööandjad) kaupa (nt alushariduse õpetajad, kutsehariduse vilistlased). Ühiselt saab analüüsida nende vastajate haridusega rahulolu, kes on vastanud sama küsimustiku alusel. Sihtrühmade ja haridustasemetel omavaheline võrdlus ei ole erinevalt sõnastatud üksikväärtuste põhjal võimalik. Juhul, kui küsimustike edasise testimise tulemusena on leitud faktorid kõigi tasemetel ja sihtrühmade (v.a tööandjad ja vilistlased) jaoks, saab sihtrühmade rahulolu võrrelda faktorite tasemel.

Rahulolu mõõtmise aluseks on uuringuaruandes nr 1 toodud kontseptsioon (vt joonis 7), mille välja töötamisel lähtusime haridusest kui protsessist, mistõttu kõige olulisema osa kontseptsioonist moodustavad (üli)õpilaste arengut toetava keskkonna, õpimotivatsiooni ja arenguprotsessi komponendid. Teised sihtrühmad suhestuvad õppurite arenguga erinevalt. Õpetajad on õppeprotsessis süvitsi sees, lapsevanemad mõjutavad õppeprotsessi tugevalt läbi koduse kasvatuses ning on enamasti väga huvitatud ka sellest, mis toimub koolis. Tööandjad on haridusprotsessiga käsitletavates õppeastmetes (st täienduskoolitus ei ole siinse töö analüüsi objekt) kõige vähem seotud või ei ole otseselt üldse seotud (side on eelkõige läbi praktikakohtade pakkumise) ning nad puutuvad sageli kokku alles õppeasutuse lõpetanud inimestega. Seega tuleb protsessipõhist vaadet täiendada ka õppetöö tulemuste käsitlemisega (vt täpsemalt uuringuaruanne nr 1 pkt 3.3). Samuti tuleb arvestada, et erinevatel sihtrühmadel on erinevad ootused haridussüsteemile ning nende ootuste täitumine või mittetäitumine mõjutab tugevalt rahulolu haridusega (vt täpsemalt uuringuaruanne nr 1 pkt 3.1).

Joonis 7. Hariduse rahulolu kontseptsiooni teoreetiline raamistik (roheline kast näitab sihtrühma, kellel hinnatakse seda valdkonda)

Tuginedes kolme valdkonna lähenemisele, oleme protsessiga seotud rahulolu valdkonnad jaganud kolmeks:

- motivatsioonilised (sisemine motivatsioon) ehk rahuloluga seotud;
- koolikeskkonnaga seotud ehk rahulolu ja rahulolematuse; ning
- koolivälised ehk rahulolematuse komponendid.

Lähtudes enesemääratlusteooriast arvestame motivatsiooniliste komponentidena Deci ja Ryani poolt välja toodud baasvajadusi, eristades autonoomsust, enesetõhusust ja seotust kogukonnaga. Baasvajaduste komponente hinnates on oluline arvestada iga sihtrühma eripära (vt ptk 2). Näiteks õpetajate sihtrühmas on oluline arvestada nii tajutud autonoomsust (kuivõrd tajutakse võimalust iseseisvalt otsuseid vastu võtta ja valida probleemi lahendamiseks parim viis) kui ka autonoomia toetamise (kuivõrd tajutakse, et kooli juhtkond, õpetajad jne toetavad ning soodustavad iseseisvat otsustamist ja tegutsemist) osakaalu. Seega võib komponentide täpne rõhuasetus sihtrühmade vahel varieeruda. Koolikeskkonnaga seotud komponentidest võib õpetajatel näitena tuua suhted kolleegidega, juhtkonnaga, õppetöö korralduse koolis ja kooli pedagoogilise lähenemise (nt waldorfpedagoogika). Mitmed välja toodud komponendid sobituvad ka õpilaste, kutseõppurite ja üliõpilaste rahulolu hindamiseks (nt õppetöö korraldus koolis, suhted kaaslastega).

Rahulolu-uuringute tulemuste esitamisel on oluline jälgida vastanute arvu ning võrrelda seda võimalike vastajate koguarvuga, et hinnata, kas väitele vastanute arv on järelduste tegemiseks piisav. Tulemusi ei esitata nende asutuste, sihtrühmade, haridustasemetega gruppide kohta, kus vastanuid on vähem kui kümme.

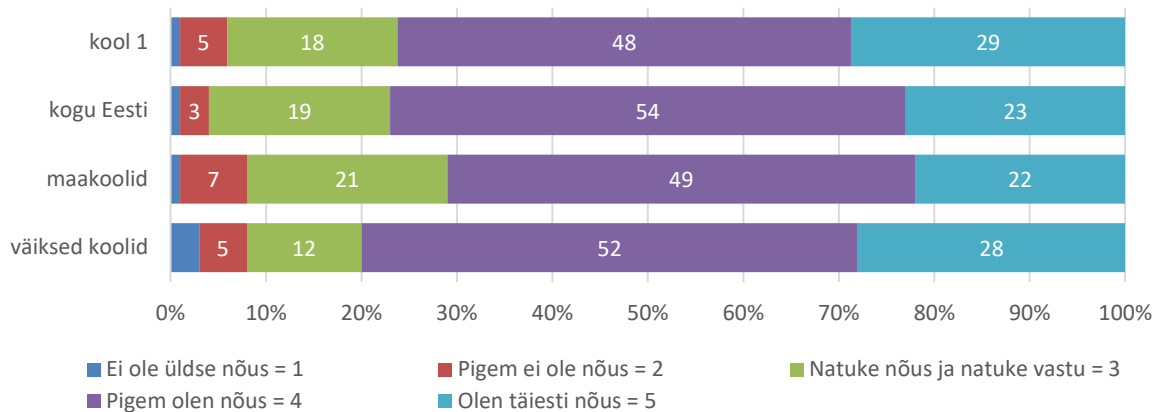
Igal haridustasemel (sh alus-, põhi-, kesk-, kutse-, kõrgharidus) esitatakse erinevate sihtrühmade hariduse rahulolu-uuringu tulemused eraldi aruandena iga haridusasutuse kohta (st ühe lasteaia õpetajate ja lapsevanemate rahulolu-uuringu tulemused esitatakse eraldi aruannetena). Aruandes esitatakse uuringu tulemused teemade (nt enamike sihtrühmade korral motivatsioon, koolisisene ja kooliväline rahulolu) või küsimuste plokkide kaupa. Iga teema või küsimuste ploki analüüs moodustab eraldi aruande osa, kus tulemused esitatakse nii üksikvaidete, faktorite kui ka ajaliste ja üldiste võrdluste kohta.

Iga teema või küsimuste ploki korral esitatakse tulemused järgnevate alapunktidenä ning liigutakse seejärel edasi järgmise teema või küsimuste ploki tulemuste juurde.

Esmalt antakse ülevaade kõigi hinnatud **üksikvaidete vastuste jaotustest**, kas sagedustabelite või joonistena (vt analüüsijuhend: tabel 24, joonis 2). Kõigi üksikvaidete muud statistilised näitajad, nagu vastajate arv, „ei saa hinnata“ vastanute arv, mediaan, mood ja kvartiilide vahe, esitatakse aruande lisas tabeli(te)na (nt tabel 25). Iga vaidete ploki juures olevate **avatud küsimuste vastuseid** analüüsitakse kvalitatiivseid analüüsimeetodeid kasutades ning nende lisamine aruandesse jääb iga haridusasutuse enda otsustada. Avatud vastuste analüüsimine annab haridusasutustele täiendavat ja olulist infot selle kohta, mida vastajad rahulolu hindamisel täpsemalt silmas on pidanud ning miks on vastajate hinnangud just selliseks kujunenud.

Juhul, kui sihtrühmade küsitluse andmed kogutakse üle-eestiliselt kokku ühte andmebaasi on võimalik iga haridusasutuse aruandes välja tuua **üksikvaidete vastuste jaotuse võrdlus üle-eestilise, maakondliku, piirkondliku või sarnaste haridusasutuste vastavate sihtrühmade üldise jaotusega** (joonis 8). Lisaks jaotuste esitamisele tuleb testida ka nende erinevust ning esitada tulemuste tõlgendus iga väite korral.

Vastuste jaotuste testimine võimaldab hinnata, milliste väidete puhul on ühe haridusasutuse tulemused üldistest hinnangutest kõrgemad või madalamad ning milliste vastuste osakaalud erinevusi põhjustavad.

Joonis 8. Hinnang väitele koolis, Eestis, maakoolides ja väikestes koolides (%)

Antud joonise (joonis 8) kohta võib öelda, et koolis 1 antud vastused hii-ruut testi põhjal ei erine väikeste koolide vastuste jaotusest, kuid erinevad statistiliselt oluliselt kogu Eesti ning maakoolide vastuste jaotusest.

Üksikväidete tulemuste põhjal saab leida sihtrühma jaoks kõige kõrgema ja madalama rahuloluga väited, mis annavad haridusasutuse juhtkonnale informatsiooni selle kohta, mis teemade puhul on sihtrühma rahulolu kõrge või mis teemade puhul peaks tähelepanu pöörama rahulolu parendamisele.

Järgnevalt esitatakse sama teema või küsimuste ploki alla kuuluvate **üksikväidete tulemused** haridusasutuse poolt valitud (või keskselt kokku lepitud) **tausttunnuste kaupa** (nt joonis 3). Aruandes esitatakse ainult nende üksikväidete analüüsi tulemused, mille puhul on mitteparameetriliste testide abil näidatud statistiliselt oluline vastuste jaotuse erinevus tausttunnuste alusel moodustatud rühmade vahel.

Väidete analüüsimine tausttunnuste kaupa võimaldab hinnata, milliste gruppide rahulolu haridusasutuses on madalam ja millistel kõrgem, sest võib selguda, et sihtrühma sees on alamrühmi, kelle haridusega rahulolu võrreldes teiste alamrühmadega on madalam kui teistel. Need tulemused võimaldavad haridusasutuse juhtkonnal keskenduda just sihtrühma teatud alamrühma rahulolu suurendamisele.

Juhul, kui teema või küsimuste ploki väited moodustavad omaette faktori, esitatakse selle **faktori keskväärtus** antud uuringus ja statistiliselt erinevad faktori keskväärtused valitud tausttunnuste kaupa. Faktorite analüüsitulemused esitatakse koos tõlgendustega vastavalt analüüsijuhendile (vt peatükk 5).

Pärast seda, kui sihtrühmade rahulolu-uuringuid on ühes haridusasutuses korduvalt sama meetodika alusel läbi viidud, on aruandes võimalik esitada sihtrühma rahulolu hinnangute muutused ajas üksikväidete ja faktorite kohta (nt joonis 5 ja joonis 6).

Rahuloluhinnangute võrdlemiseks kordusuuringute puhul võib kasutada väitega nõustunute (st summeeritakse „pigem nõus“ ja „täiesti nõus“ vastanute arvud) osakaalu, mis võimaldab otsustada, kas vastanute rahulolu tase võrreldes eelnevate uuringukordadega on tõusnud või langenud (seda nt peamiselt õpetajate sihtrühmas, kus erinevatel aastatel on vastajad suures osas samad). Teistes sihtrühmades on vastajad igal uuringukorral enamasti erinevad ning nende rahulolu hinnangute muutust võivad mõjutada ka teised isikuga seotud tausttegurid. Kordusuuringute planeerimisel ja analüüsimisel tuleks arvestada

vahepealsete rahulolu parendamiseks suunatud tegevustega, kas ja mil määral kavandatud tegevused ellu viidi ning milline võib olla nende mõju kordusuuringu tulemustele.

Iga aruande lõpus esitatakse lühike kokkuvõte nendest teemadest või küsimustest, millega sihtrühm kõige enam rahul on ning nendest, mille puhul rahulolu on madalaim. Tulemuste põhjal võib sõnastada ka järeldused ja ettepanekud sihtrühma hariduse rahulolu parendamiseks haridusasutuses.

6.1.1 Komponentide järgi tulemuste esitamise näidisstruktuur

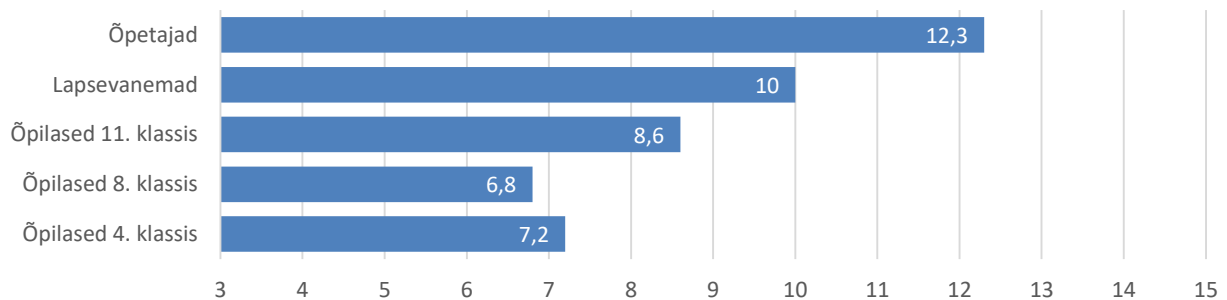
Rahuloluküsitluste väljatöötamise eesmärgil on lähtutud ennekõike õppija vajadustest ja rollist. Eesmärkideks on saada riiklik ülevaade eri haridustasemetel ja -liikides õppega rahulolust ning seirata selle muutumist ajas. Samuti toetada tagasiside teel õppe ja kasvatus tugevuste ja nõrkuste märkamist, motiveerida ja suunata õppeprotsessi arendamist õppeasutustes, soodustada õppega seotud osaliste teabevahetust ja koostööd ning teavitada avalikkust õppega rahulolust.

Küsimustike loomise lähtepunktiks oli teaduskirjanduse analüüs, millest tuleneb haridusasutusega rahulolu ja hinnatavad komponendid. Nii õpilaste kui ka õpetajate haridusasutusega rahulolu küsimustikud tuginevad enesemääratlusteooriale (Deci ja Ryan, 2000) ning rahulolu kolme valdkonna mudelile (Dinham ja Scott, 2000). Lapsevanema küsimustik on ülesehitatud õpilase ja õpetaja küsimustikust lähtuvalt, kuna lapsevanem on kõige lähedasem isik, kes saab õpilase (enda lapse) autonoomiat, seotust haridusasutusega ja enesetõhusust hinnata. Enesemääratlusteooria on motivatsiooniteooria ning selle järgi mõjutab haridusasutusega rahulolu kolme põhivajaduse – autonoomia, seotuse ja enesetõhususe täitmine. Rahulolu kolme valdkonna teooria järgi tuleb eristada rahulolu ehk motivatsioonikomponenti ning rahulolematust kui koolisiseseid ja –väliseid komponente.

Haridusasutuse kontekstis on tähtsad nii töötajate (juhtkond, õpetajad, teised töölised), õpilaste kui ka lapsevanemate arvamus, kusjuures õpilaste rahulolu haridusasutusega on tõenäoliselt kõige olulisem, sest õpilased veedavad enamiku oma väljaspool kodu olevast ajast haridusasutuses, samuti näitab haridusasutuse kvaliteeti õpilaste rahulolu või rahulolematust oma haridusasutusega (Pern 2007). Lisaks lisab Pern, kui arvestada õpilaste kiire arengu ja vastuvõtlikkusega ümbruskonnale, on oluline, et õpilaste kasvamise ja arengukeskkond oleks turvaline, inimsõbralik ja meeldiva õhkkonnaga.

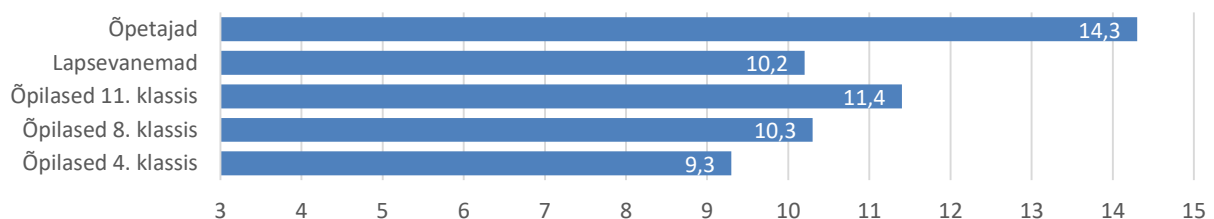
Järgnevalt on toodud kõigi komponentide selgitus.

1. **Autonoomia** kirjeldab iseseisvust, võimalust teha ise valikuid ja ise oma tööd või õppimist juhtida. Kõrge autonoomia toetab ennast juhtiva inimese kujunemist, on loovuse eeldus ja üks tähtsamaid olulisemaid elukestvat õpet kujundavaid faktoreid. Autonoomia on üks mõjukamaid tööga (ka õppimisega) rahulolu, töö- või õpimotivatsiooni ja edu mõjutavaid faktoreid tänapäeva ühiskonnas. Nii töötajad kui ka õppijad eelistavad keskkonda, kus neil on võimalikult suur otsustusvabadus, kuidas oma ülesandeid täita. Autonoomia puudumine tähendab, et inimese edu ei määra mitte iseseisvus ja enesejuhtimine vaid kuulekas käsutäitmine. Autonoomia toetamine tähendab iseseisvate inimeste kasvatamist.

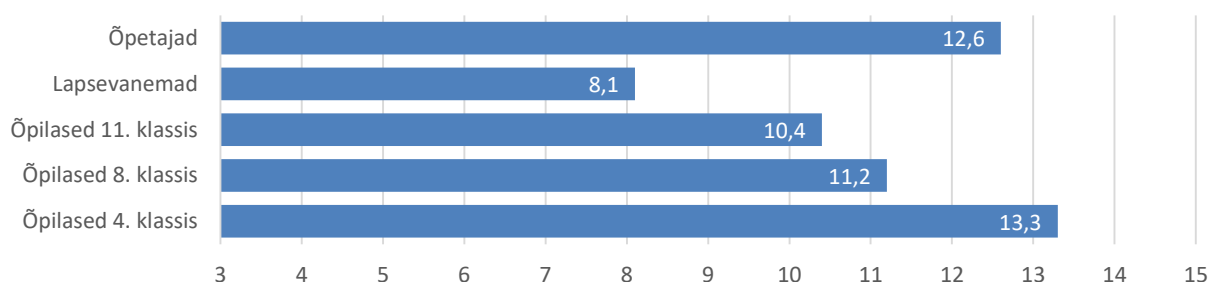
Joonis 9. Näide autonoomia koondindeksist sihtrühmades (detailsete üksikküsimuste skoorid on leitavad tulemuste aruandest)

2. **Enesetõhusus** on inimese hinnang enda võimekusele mingi teatud ülesandega toime tulla. Kõrge enesetõhusus näitab inimese usku oma võimekusse täita eesmärgid ja sooritada ülesandeid. Uuringud on näidanud, et enesetõhusus mõjutab nt õpetajate tööga rahulolu ning on üks tähtsamaid sisemise motivatsiooni näitajaid. Mida madalam on inimese enesetõhusus, seda vähem suudetakse tegevusi õigeaegselt ja hästi täita ning eesmärgid ellu viia. Kõrge enesetõhususe kujunemist toetavad võimete rakendamise- ja arendamisvõimalused, sotsiaalne keskkond, tagasiside oma tegevuste sooritusel (õpilastel õppimisel, õpetajatel töötulemustel), üldine korraldussüsteem haridusasutuses jm.

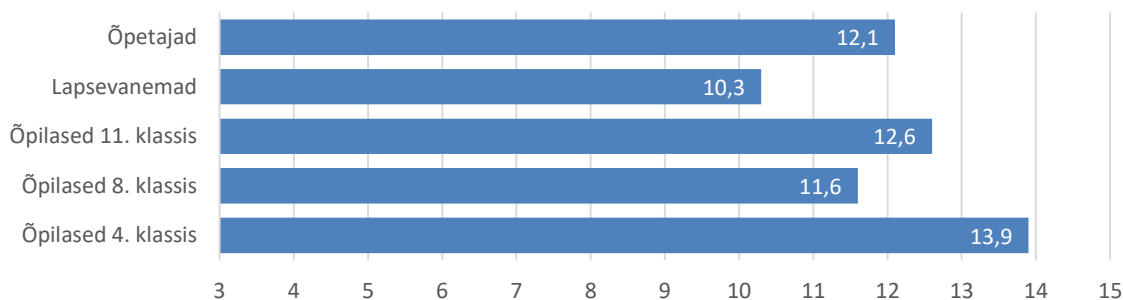
Joonis 10. Näide enesetõhususe koondindeksist sihtrühmades (detailsete üksikküsimuste skoorid on leitavad tulemuste aruandest)

3. **Seotus** on inimese hinnang sellele, kuivõrd lähedastes ning usalduslikes suhetes inimene tajub end olevat oluliste kaaslastega. Kõrge hinnang seotusele näitab, et inimene tunneb end sellesse keskkonda kuuluvat, nt õpilased tajuvad kaasõppijate hoolivust, sõprust, klassi/rühma kuuluvust, koolipere tunnet, õpetajad tunnevad eelkõige seotust kollektiiviga ning lapsevanemad eelkõige suhtlust klassijuhatajaga ja oma lapse läbisaamist teiste õpilaste ja õpetajatega. Seotus on sarnaselt autonoomia ja enesetõhususega üks sisemise motivatsiooni peamisi kujundajaid ja suurem hinnang seotusele üldjuhul suurendab inimese rahulolu haridusasutusega. Seotuse toetamine suurendab inimeste kuuluvustunnet haridusasutusega, n-ö koolipere kujunemist.

Joonis 11. Näide seotuse koondindeksist sihtrühmades (detailsete üksikküsimuste skoorid on leitavad tulemuste aruandest)

4. **Maine** on inimese hinnang sellele, kuidas ta tajub haridusasutuse tuntuust, reputatsiooni, kuvandit ja kas ta soovitaks haridusasutust teistele inimestele. Uuringud on näidanud, et mida kõrgem on sihtrühma hinnang haridusasutuse mainele, seda rahulolevam on sihtrühm haridusasutuse ja antava haridusega. Nii õpetajad, õpilased kui ka lapsevanemad eelistavad üldjuhul haridusasutusi, mille maine on hea. Mainet mõjutavad kõik eeltoodud ja järgnevad komponendid, mistõttu madal hinnang mainele viitab puudustele teistes komponentides.

Joonis 12. Näide maine koondindeksist sihtrühmades (detailsete üksikküsimuste skoorid on leitavad tulemuste aruandest)

5. **Haridusasutuse sisene korraldus** (sh õppekorraldus, juhtimine, enesearendamisvõimalused) tähistab haridusasutuse organisatoorseid tingimusi. Siia alla kuuluvad peamiselt õppetöö korraldus ja läbiviimine (õppekava, tunniplaan, õppimisele ja õpetamisele esitatud nõudmised, õpetamis- ja hindamismeetodid), kuid ka personali juhtimine ja nende arendamine. Mida kõrgem on hinnang haridusasutuse sisemisele korraldusele, seda rahulolevamad on sihtrühmad haridusasutuse ja antava haridusega. Haridusasutuse sisese korralduse juures on olulised hinnangud üksikküsimustele, sest just need aitavad aru saada, millega sihtrühm(ad) on rahul ja millega mitte (nt kas tunniplaani korraldusega, õpetajate arendamisvõimalustega, haridusasutuse juhtkonna tegevustega). Üksikküsimuste skoorid on toodud tulemuste aruandes.

6. **Sotsiaalne keskkond haridusasutuses** tähistab eelkõige suhteid erinevate inimrühmadega, võrdset kohtlemist ja turva tunnet. Sotsiaalne keskkond on dünaamiline, võib rühmade sees muutuda ja osaliste käitumist mõjutada, siia kuuluvad ka teenused-võimalused sotsiaalsest keskkonnast (huviringid, karjäärinõustamine). Mida kõrgem on hinnang sotsiaalsele keskkonnale, seda positiivsem on õhkkond ja inimeste suhted haridusasutuses. Sotsiaalse keskkonna arendamiseks tuleb vaadata üksikküsimuste skoori, mis on toodud tulemuste aruandes.

7. **Praktika korralduse** moodustavad väited nii praktika mahu kui üldise korralduse (sh praktikakoha leidmise) ning haridusasutuse ja tööandja koostöö, samuti juhendamise ja tagasiside kohta. Mida kõrgemad on hinnangud praktika korraldusele, seda rahulolevamad on õppijad saadava haridusega. Et parendada praktika korraldust, tuleb vaadata üksikküsimuste skoori.

8. **Füüsilise keskkonna** moodustavad haridusasutuse suurus, ruumikus, sisustus, asukoht, väljanägemine, puhtus, valgustatus, samuti õppe- ja töövahendite (kaasaegsed, tehnilised) olemasolu, sportimisvõimalused, toitlustus. Mida kõrgem on hinnang füüsilisele keskkonnale, seda kõrgem on rahulolu haridusasutusega. Ruumipuudus, korratus ja vahendite vähesus tekitab rahulolematust. Hea füüsilise keskkonna loomine tähendab heade õppe- ja töötingimuste loomist. Füüsilise keskkonna arendamiseks tuleb vaadata üksikküsimuste skoori, mis on toodud tulemuste aruandes.

9. **Hariduslikud erivajadused** tähistavad hariduslike erivajadustega õppijate õppimisvõimalusi haridusasutuses, sealhulgas kaasõppijate, lapsevanemate ja õpetajate teadmisi ja oskusi hariduslike erivajadustega õppijate toetamiseks. Mida kõrgem on hinnang hariduslike erivajaduste küsimustele, seda enam pööratakse haridusasutus tähelepanu hariduslike erivajadustega õppijate toetamisele ja seda lihtsam on ligipääs erivajadustega õppijatel haridusasutusele. Madalam hinnang neile väidetele näitab, et hariduslike erivajadustega õppijatele on õppevõimalused piiratud. Hariduslike erivajadustega õppijate toetamiseks tuleb vaadata üksikküsimuste skoori, mis on toodud tulemuste aruandes. Suur puuduvate väärtuste osakaal (vastused „ei saa/ei oska vastata“) näitab tavaõppijate ja lapsevanemate vähest teadlikkust (sh märkamist) erivajadustega õppijatele loodud võimalustest, samuti tavaõppijatel, lapsevanematel ja õpetajatel tihti vähest kokkupuudet erivajadustega õppijatega.

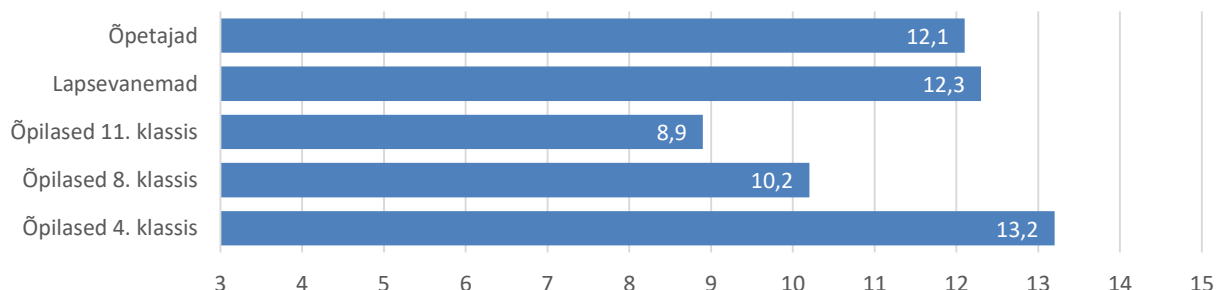
10. **Saadava hariduse väärtuse** väidetega saab hinnata, kuivõrd rahul on õppijad ja vilistlased erialaste oskuste ja teadmistega (sh nende teadmiste ja oskustega, mida on vaja tööl) ning üldpädevustega. Mida kõrgemad on vastaja hinnangud saadava hariduse väärtuse üksikküsimustele, seda rahulolevamad on õppijad ja vilistlased saadava/saadud haridusega.

11. **Valikküsimused haridusasutusele** on eraldi loodud küsimuste plokk haridusasutusele, millesse haridusasutus saab lisada endale vajalikke küsimusi, mida ei ole toodud küsimustikus. Siia plokki toodi erinevatest uuringutest valikküsimusi, mis jäid küsimustikest välja, kuna ei puudutanud enamikke haridusasutusi (nt rahulolu koolibussiga) või on liialt spetsiifilised (nt rahulolu e-õppega).

12. **Koolivälised suhted** kirjeldavad õpilaste suhteid teiste pereliikmetega. Need üksikküsimused näitavad õpilase hinnangut suhetele oma vanematega: kuivõrd õpilane tajub, et vanemad toetavad tema iseseisvumist ning on tema jaoks emotsionaalselt olemas. Lähedased suhted vanematega soodustavad õpilaste kohanemist ja hakkamasaamist nii koolis kui ka koolist väljaspool.

13. Üksikküsimused **hariduse korralduse kohta Eestis** näitavad rahulolu haridussüsteemi korraldusega (sh muudatustega, rahastamisega, väärtustamisega ühiskonnas ja riigiasutuste poolt). Tegemist on haridusasutuse väliste küsimustega, mis peegeldavad inimeste üldist rahulolu haridussüsteemiga.

14. **Üldine rahulolu** on inimese üldine hinnang oma elule, tööle, õppimisele, saavutustele. Inimese üldine rahuolu hinnang näitab tema suhtumist erinevatesse aspektidesse, sh õppimisse, töösse, enesearendamisse, suhetesse. Kui inimese hinnang üldisele rahulolule on kõrge, siis enamasti hindab ta ka kõiki teisi küsimusi (komponente) kõrgemalt. Inimese üldist rahulolu ei mõjuta vaid haridusasutuses toimuv.

Joonis 13. Näide üldise rahulolu koondindeksist sihtrühmades (detailsete üksikküsimuste skoorid on leitavad tulemuste aruandest)

6.1.2 Aruande näidisstruktuur

1. Sissejuhatus (sh eesmärk, olukorra kirjeldus)
2. Metoodika (keda küsitleti, mis perioodil, mis meetodil, üldkogumi ja vastanute kirjeldus jne)
3. Tulemused
 - a. Teemaplokk 1 (nt autonoomia)
 - i. Üksikväärdete analüüs (sagedus, asendikeskmised, võrdlus üldise tasemega)
 - ii. Üksikväärdete analüüs tausttunnuste kaupa (ainult statistiliselt erinevad tulemused)
 - iii. Üksikväärdete tulemuste muutused ajas
 - iv. Faktori analüüs (keskväärtus, tulemused tausttunnuste kaupa, muutused ajas)
 - v. Vabade vastuste analüüs
 - b. Teemaplokk 2 (nt enesetõhusus)
 - i. Üksikväärdete analüüs (sagedus, asendikeskmised, võrdlus üldise tasemega)
 - ii. Üksikväärdete analüüs tausttunnuste kaupa (ainult statistiliselt erinevad tulemused)
 - iii. Üksikväärdete tulemuste muutused ajas
 - iv. Faktori analüüs (keskväärtus, tulemused tausttunnuste kaupa, muutused ajas)
 - v. Vabade vastuste analüüs
 - c. Jne
4. Kokkuvõte
5. Järeldused ja ettepanekud rahulolu parendamiseks
6. Lisa

Sel viisil tulemuste esitamine on sobiv nii õppijate, õpetajate, koolitajate, kutseõppijate, üliõpilaste kui ka lapsevanemate sihtrühmade puhul. Teistest erinevad vilistlaste ja tööandjate hariduse rahulolu küsimustikud, mille tulemusi sel viisil esitada ei saa. Vilistlaste ja tööandjate rahulolu-uuringu tulemuseks on üksikküsimuste kirjeldav analüüs. Sõltuvalt vastajate arvust võib olla võimalik esitada tulemused õppeasutuste ja õppekavade põhiselt või valitud tausttunnuste kaupa. Rahulolu kirjeldavaid faktoreid vilistlaste ja tööandjate küsimuste põhjal ei moodustata. Täiskasvanud täienduskoolitusel õppijate tulemuste esitamise lepidavad omavahel kokku statistikaamet ning haridus- ja teadusministeerium.

Uuringu tulemuste avalikustamine ning uuringus osalenud sihtrühmadele tulemustest tagasiside andmine on väga oluline. Koos tulemustega võiks sihtrühmadele esitada võimalikud parendustegevused, mida hakatakse ellu viima, andes vastanutele märku, et nende arvamust on kuulda võetud ning sellega arvestatakse edasiste tegevuste käigus. Tulemuste tagasiside läbimõeldus annab sihtrühmadele teada, et haridusasutus väärtustab nende arvamust ning see suurendab sihtrühmade motivatsiooni ka järgnevatel rahulolu-uuringutes vastamiseks.

VIIDATUD ALLIKAD

- Aasvee, K., Rahno, J. (2015). *Eesti kooliõpilaste tervisekäitumise uuring, 2013/2014. õppeaasta*. Tallinn: Tervise Arengu Instituut.
- ACNielsen Research Services. (2000). *Employer Satisfaction with Graduate Skills: Research report*. Canberra: Department of Employment, Training and Youth Affairs.
- Alves, H., Raposo, M. (2007). Conceptual model of student satisfaction in higher education. *Total Quality Management*, 18(5), 57–588.
- Andrews, J., Higson, H. (2008). Graduate employability, „soft skills“ versus „hard“ business knowledge: A European study. *Higher Education in Europe*, 33(4), 411–422.
- AS EMOR. (2003). *Tartu Ülikooli lõpetanute uuring. Lühikokkuvõte*. Vaadatud 18.04.2016 http://www.ut.ee/sites/default/files/ut_files/Tartu_likooli_lpetanute_uuring.pdf
- Badri, M., Mason, S., Mourad, T. (2010). Determinants of parents' satisfaction with subjects taught and the effects of school factors, parents' demographics and schools' characteristics. In International Academy of Business & Public Administration Discipline-2009 annual conference, Dallas, TX, USA.
- Badri, M. A., Mohaidat, J., Ferrandino, V., El Mourad, T. (2013). The social cognitive model of job satisfaction among teachers: Testing and validation. *International Journal of Educational Research*, 57, 12–24. <http://doi.org/10.1016/j.ijer.2012.10.007>
- Beatty, P. C., Willis, G. B. (2007). Research synthesis: The practice of cognitive interviewing. *Public Opinion Quarterly*, 71(2), 287–311.
- Bogler, R. (2001). The influence of leadership style on teacher job satisfaction. *Educational Administration Quarterly*, 37(5), 662–683. <http://doi.org/10.1177/00131610121969460>
- Caprara, G. V., Barbaranelli, C., Borgogni, L., Steca, P. (2003). Efficacy Beliefs as Determinants of Teachers' Job Satisfaction. *Journal of Educational Psychology*, 95(4), 821–832
- Casas, F., Bălăţescu, S., Bertran, I., González, M., Hatos, A. (2013). School satisfaction among adolescents: Testing different indicators for its measurement and its relationship with overall life satisfaction and subjective well-being in Romania and Spain. *Social Indicators Research*, 111(3), 665–681.
- CEDEFOP. (2013). *Piloting a European employer survey on skill needs. Illustrative findings*. Luxembourg: Publications Office of the European Union.
- Coates, H., Edwards, D. (2009). *The 2008 graduate pathways survey: graduates education and employment outcomes five years after completion of a bachelor degree at an Australian university*. Canberra: Australian Council for Educational Research.
- Coates, H., Edwards, D. (2011). The Graduate Pathways Survey: New insights on education and employment outcomes five years after bachelor degree completion. *Higher Education Quarterly*, 65(1), 74–93.
- Deci, E. L., Ryan, R. M. (2000). The 'what' and 'why' of goal pursuits: Human needs and the self-determination of behavior. *Psychological Inquiry*, 11(4), 227–268.
- Dinham, S., Scott, C. (1996). *Teacher Satisfaction, Motivation and Health: Phase One of the Teacher 2000 Project*. Vaadatud 01.09.2016 <http://eric.ed.gov/?id=ED405295>

- Dinham, S., Scott, C. (1998). A three domain model of teacher and school executive career satisfaction. *Journal of Educational Administration*, 36(4), 362–378. <http://doi.org/10.1108/09578239810211545>
- Dinham, S., Scott, C. (2000). Moving into the third, outer domain of teacher satisfaction. *Journal of Educational Administration*, 38(4), 379–396. <http://doi.org/10.1108/09578230010373633>
- Duque, L. C. (2014). A framework for analysing higher education performance: Students' satisfaction, perceived learning outcomes, and dropout intentions. *Total Quality Management & Business Excellence*, 25(1–2), 1–21.
- Eamets, R., Krillo, K., Themás, A. (2011). *Eesti kõrgkoolide 2009. aasta vilistlaste uuring. Lõpparuanne*. Tartu: Tartu Ülikool.
- Elmore, G. M. ja Huebner, E. S. (2010). Adolescents' satisfaction with school experiences: Relationships with demographics, attachment relationships, and school engagement behavior. *Psychology in the Schools*, 47(6), 525–537.
- Espenberg, K., Beilmann, M., Sammul, M., Vahaste, S., Varblane, U., Lees, K., . . . Eamets, R. (2013). *Eesti üliõpilaste eluolu 2013. Rahvusvahelise üliõpilaste uuringu EUROSTUDENT V Eesti analüüs*. Tartu: Tartu Ülikool.
- Espenberg, K., Themás, A. (2014). *Tartu Ülikooli filosoofiateaduskonna vilistlasuuring 2009–2013*. Tartu: Tartu Ülikool.
- Falbo, T., Glover, R. W., Stokes, S. L., Holcombe, W. L., Lee, W. N., Inchauste, V., . . . Schexnayder, D. (2003). *Parent Satisfaction with School Quality: Evidence from One Texas District*. Vaadatud 18.04.2016 <http://citeseerx.ist.psu.edu/viewdoc/download?doi=10.1.1.574.6897&rep=rep1&type=pdf>
- Ferguson, Y. L., Kasser, T., Jahng, S. (2011). Differences in life satisfaction and school satisfaction among adolescents from three nations: The role of perceived autonomy support. *Journal of Research on Adolescence*, 21(3), 649–661.
- Filak, V. F., Sheldon, K. M. (2003). Student psychological need satisfaction and college teacher course evaluations. *Educational Psychology*, 23(3), 235–247.
- Flanagan, S. M., Greenfield, S., Coad, J., Neilson, S. (2015). An exploration of the data collection methods utilised with children, teenagers and young people (CTYPs). *BMC Research Notes*, 8(1), 61–75.
- Frawley, D., Harvey, V. (2015). *Graduate Surveys. Review of International practice*. Vaadatud 24.03.2016 <http://www.heai.ie/sites/default/files/graduate-surveys-review-october-2015.pdf>
- Friedman, B. A., Bobrowski, P. E., Geraci, J. (2006). Parents' school satisfaction: Ethnic similarities and differences. *Journal of Educational Administration*, 44(5), 471–486.
- García-Aracil, A. (2009). European graduates' level of satisfaction with higher education. *Higher Education*, 57(1), 1–21.
- Graduate Careers Australia. (2013). *Australian Graduate Survey 2013. A report of the conduct of the 2013 Australian Graduate Survey*. Vaadatud 21.03.2016 http://www.graduatecareers.com.au/wp-content/uploads/2014/12/AGS_REPORT_2013_FINAL.pdf
- Graduate Course Experience 2014 (2015). A Report on the course experience perceptions of recent graduates. Vaadatud 01.09.2016 http://www.graduatecareers.com.au/wp-content/uploads/2015/07/Graduate_Course_Experience_2014_FINAL.pdf // Sama aga 2013. a metodoloogia kirjeldus: http://www.graduatecareers.com.au/wp-content/uploads/2013/07/Graduate_Course_Experience_2013_FINAL.pdf

content/uploads/2014/07/AGS_reports/GCA_Graduate_Course_Experience_2013/2013_CEQ_Methodology.pdf // koduleht:

<http://www.graduatecareers.com.au/research/researchreports/graduatecourseexperience/>

Grayson, J. L., Alvarez, H. K. (2008). School climate factors relating to teacher burnout: A mediator model. *Teaching and Teacher Education*, 24(5), 1349–1363.

Gruber, T., Fuß, S., Voss, R., Gläser-Zikuda, M. (2010). Examining student satisfaction with higher education services: Using a new measurement tool. *International Journal of Public Sector Management*, 23(2), 105–123.

Haaristo, H.-S. (2014). *Üliõpilaste tagasiside Eesti kõrgkoolides*. Tallinn: Poliitikauuringute Keskus Praxis.

Hu, L., Bentler, P. M. (1999). Cutoff criteria for fit indexes in covariance structure analysis: Conventional criteria versus new alternatives. *Structural Equation Modeling*, 6(1), 1–55.

Huebner, E. S., McCullough, G. (2000). Correlates of school satisfaction among adolescents. *The Journal of Educational Research*, 93(5), 331–335.

Hui, E. K., Sun, R. C. (2010). Chinese children's perceived school satisfaction: The role of contextual and intrapersonal factors. *Educational Psychology*, 30(2), 155–172.

Hurley, A. E., Scandura, T. A., Schriesheim, C. A., Brannick, M. T., Seers, A., Vandenberg, R. J., Williams, L. J. (1997). Exploratory and confirmatory factor analysis: Guidelines, issues, and alternatives. *Journal of organizational behavior*, 18(6), 667–683.

Jüri Gümnaasium (2016). *Õpilaste rahulolu-uuring 2015/2016.õa*. Vaadatud 11.08.2016

http://www.jyri.edu.ee/sites/default/files/old/static/files/090/opilaste_rahuloluuuring_20152016.pdf

Kaczan, R., Rycielski, P., Wasilewska, O. (2014). Parental satisfaction with school—determining factors. *Edukacja*, 131(6), 39–52.

Klassen, R. M., Frenzel, A. C., Perry, N. E. (2012). Teachers' Relatedness With Students: An Underemphasized Component of Teachers' Basic Psychological Needs. *Journal of Educational Psychology*, 104(1), 150–165. <http://doi.org/10.1037/a0026253>

Krosnick, J. A. (1999). Survey research. *Annual review of psychology*, 50(1), 537–567.

Kuh, G. D. (2009). The national survey of student engagement: Conceptual and empirical foundations. *New Directions for Institutional Research*, 141, 5–20.

Kuh, G. D. (2001). Assessing what really matters to student learning: Inside the National Survey of Student Engagement. *Change*, 33(3), 10–17, 66.

Kuusalu Keskkool. (2012). *Rahulolu-uuring Kuusalu Keskkooli töötajate hulgas*. Vaadatud 29.03.2016

<https://www.kuusalu.edu.ee/images/stories/docs/Tootajate%20rahulolu%202012-kodukale.pdf>

Laan, M., Kuusk, A., Sunts, H., Urb, J. (2015). *Eesti kõrgkoolide 2012. aasta vilistlaste uuring. Lõpparuanne*. Tartu: Haridus- ja Teadusministeerium.

Lafuente, J., Martinez, A., Palacio-Massotti, C., Pardiñas, A. F. (2012). Satisfaction with higher education of Spanish graduates in the pre-Bologna era: A mirror of employment conditions? *Journal of Further and Higher Education*, 36(4), 519–534.

Lahtvee, L., Väljaots, K., Kesselmann, L.-E., Muru, M., Sömer, H.-R. (2015). *Tööandjate rahulolu IKT õppekavadel kõrgkooli lõpetajate oskustega. Pilootprojekti raport*. Tallinn: HeiVäl Consulting.

- Lamb, J., Puskar, K. R., Tusaie-Mumford, K. (2001). Adolescent research recruitment issues and strategies: application in a rural school setting. *Journal of Pediatric Nursing*, 16(1), 43–52.
- Lind, S. (2007). *Kutseõppeasutuste kvaliteeditegevuse uuring*. Tartu: AS RESTA.
- Lukk, M., Sammul, M., Tamm, A., Leijen, Ä., Adov, L., Aksen, M., Themmas, A. (2016). *Kontseptsioon ja mõõtevahendid hindamaks rahulolu üld-, kutse- ja kõrgharidusega ning täiendusõppe võimalustega*. Tartu: Tartu Ülikool.
- Machado, M. d. L., Brites, R., Magalhães, A., Sá, M. J. (2011). Student satisfaction with higher education: Critical data for student development. *European Journal of Education*, 46(3), 415–432.
- Mangunkusumo, R. T., Moorman, P. W., Van Den Berg-de, A. E., Van Der Lei, J., De Koning, H. J., Raat, H. (2005). Internet-administered adolescent health questionnaires compared with a paper version in a randomized study. *Journal of Adolescent Health*, 36(1), 70.e1–70.e6.
- Martin, A. J., Milne-Home, J., Barrett, J., Spalding, E., Jones, G. (2000). Graduate satisfaction with university and perceived employment preparation. *Journal of Education and Work*, 13(2), 199–213.
- Miller, D. C., Salkind, N. J. (2002). *Handbook of research design and social measurement*. Thousand Oaks, Calif: Sage Publications.
- Moè, A., Pazzaglia, F., Ronconi, L. (2010). When being able is not enough. The combined value of positive affect and self-efficacy for job satisfaction in teaching. *Teaching and Teacher Education*, 26(5), 1145–1153.
- Mora, J. G., Garcia-Aracil, A., Vila, L. E. (2007). Job satisfaction among young European higher education graduates. *Higher Education*, 53(1), 29–59.
- Mulder, M., Weigel, T., Collins, K. (2007). The concept of competence in the development of vocational education and training in selected EU member states: A critical analysis. *Journal of Vocational Education & Training*, 59(1), 67–88.
- Munteanu, C., Ceobanu, C., Bobâlca, C., Anton, O. (2010). An analysis of customer satisfaction in a higher education context. *International Journal of Public Sector Management*, 23(2), 124–140.
- Mägi, E., Kirss, L., Haaristo, H.-S., Nestor, M., Batueva, V. (2013). *Eesti õppejõud 2012. Taust, ajakasutus, töömotivatsioon, õpetamine, teadustöö ja rahulolu*. Tallinn: Poliitikauuringute Keskus Praxis.
- Mägi, E., Nestor, M. (2012). *Koolilõpetajad ja nende karjäärivalikud: keskkaridusastme lõpetajate valikute uuringu lõpparuanne*. Vaadatud 30.03.2016 <http://www.praxis.ee/wp-content/uploads/2014/03/2012-Koolilopetajad-ja-nende-karjaarivalikud.pdf>
- Nair, C., Mertova, P. (2009). Conducting a graduate employer survey: A Monash University experience. *Quality Assurance in Education*, 17(2), 191–203.
- NAIT (The Northern Alberta Institute of Technology). (2014). 2014 NAIT Employer Satisfaction Survey. Summary of Results. Vaadatud 18.04.2016 https://www.nait.ca/portal/server.pt/directory/nait_reports/1848?DirMode=1
- Nelke, A. (2014). *Õpetaja personaalse ja professionaalse identiteedi kooskõla ja rahulolu ühe Eesti waldorfskooli õpetajate näitel* (Magistritöö). Tartu Ülikool, Tartu.
- Nestor, M. (2012). *Kutseõppeasutuste vilistlaste uuring*. Tallinn: Poliitikauuringute Keskus Praxis.
- Noel-Levitz Student Satisfaction Inventory and Berea-Specific Student Satisfaction Survey (2013). Vaadatud 01.09.2016 <https://www.ruffalonl.com/college-student-retention/satisfaction-priorities->

assessments/student-satisfaction-inventory , <https://www.berea.edu/ira/wp-content/blogs.dir/85/files/2013/08/SSIRReport2013.pdf>

Pavlin, S. (2009). Key competences of graduates to function well in the workplace and society. S. Pavlin (toim), *Report on the qualitative analysis of higher education institutions and employers in five countries: Development of competencies in the world of work and education* (lk 11–21). Ljubljana: HEGESCO.

Pern, K. (2007). Õpilaste rahulolu koolis – kas peaks uurima? Õpetajate Leht 1–2/2007. Vaadatud 08.02.2017 http://haridus.opleht.ee/Arhiiv/1_22007/18-20mustv.pdf

Phillippi, R. H., Banta, T. W. (1994). Assessing employer satisfaction: A test of several survey techniques. *Assessment & Evaluation in Higher Education*, 19(2), 123–134.

Pohlak, K. (2012a). *Kurtna Kooli 5.–9. klassi õpilaste rahulolu-uuringu tulemused*. Vaadatud 11.08.2016 <https://kurtnatugi.files.wordpress.com/2010/12/kurtna-kooli-5-9-klassi-rahulolu-20121.pdf>

Pohlak, K. (2012b). *Kurtna kooli lapsevanemate rahulolu-uuringu tulemused*. Vaadatud 11.08.2016 <https://kurtnatugi.files.wordpress.com/2010/12/kurtna-kooli-lapsevanemate-rahulolu-2012.pdf>

Punamäe, H. (2012). *Võrumaa kutsehariduskeskuse vilistlased 2002–2011*. Vaadatud 18.04.2016 <http://www.vkhk.ee/download/rakendusuurimud/VKHKvilistlased2002-2011Uuringuraport.pdf>

Randvere kool (2015). *Rahulolu-uuringu aruanne 2014/2015 õppeaasta*. Vaadatud 11.08.2016 http://www.randverekool.edu.ee/public/Rahulolu-uuring_kokkuvote.pdf

Rees, G., Main, G. (toim). (2015). *Children's views on their lives and well-being in 15 countries: An initial report on the Children's Worlds survey, 2013-2014*. York: Children's Worlds Project (ISCWeB)

Roosalu, T., Roosmaa, E.-L., Lindemann, K., Reiska, E., Saar, E., Unt, M., . . . Lang, A. (2013). *Täiskasvanud õppijad Eesti kõrgharidussüsteemis. Kes püüab kõigest väest, saab üle igast mäest?* Tallinn: Tallinna Ülikool, Rahvusvaheliste ja Sotsiaaluuringute Instituut, Sotsiaalse stratifikatsiooni osakond.

Rõuk, A., Abel V. (2010). *Rahulolu-uuring Kuusalu Keskkooli töötajate hulgas*. Vaadatud 28.07.2016 https://www.kuusalu.edu.ee/images/stories/docs/Tootajad_rahulolu_2010-kokkuv%C3%B5te%20kodukale.pdf

Räty, H., Jaukka, P., Kasanen, K. (2004). Parents' satisfaction with their child's first year of school. *Social Psychology of Education*, 7(4), 463–479.

Sarrico, C. S., Rosa, M. J. (2014). Student satisfaction with Portuguese higher education institutions: The view of different types of students. *Tertiary Education and Management*, 20(2), 165–178.

Schmitt, T. A. (2011). Current methodological considerations in exploratory and confirmatory factor analysis. *Journal of Psychoeducational Assessment*, 29(4), 304–321.

Sharma, R. D., Jyoti, J. (2009). Job satisfaction of university teachers: An empirical study. *Journal of Services Research*, 9(2), 51–80.

Skaalvik, E. M., Skaalvik, S. (2007). Dimensions of teacher self-efficacy and relations with strain factors, perceived collective teacher efficacy, and teacher burnout. *Journal of Educational Psychology*, 99(3), 611–625. <http://doi.org/10.1037/0022-0663.99.3.611>

Skaalvik, E. M., Skaalvik, S. (2009). Does school context matter? Relations with teacher burnout and job satisfaction. *Teaching and Teacher Education*, 25(3), 518–524. <http://doi.org/10.1016/j.tate.2008.12.006>

- Skaalvik, E. M., Skaalvik, S. (2011a). Teacher job satisfaction and motivation to leave the teaching profession: Relations with school context, feeling of belonging, and emotional exhaustion. *Teaching and Teacher Education*, 27(6), 1029–1038. <http://doi.org/10.1016/j.tate.2011.04.001>
- Skaalvik, E. M., Skaalvik, S. (2011b). Teachers' feeling of belonging, exhaustion, and job satisfaction: The role of school goal structure and value consonance. *Anxiety, Stress & Coping*, 24(4), 369–385. <http://doi.org/10.1080/10615806.2010.544300>
- Sojkin, B., Bartkowiak, P., Skuza, A. (2012). Determinants of higher education choices and student satisfaction: the case of Poland. *Higher Education*, 63(5), 565–581.
- Spector, P. E. (1992). *Summated Rating Scale Construction: An Introduction*. Newbury Park, CA: Sage Publications.
- Stata SEM reference manual release (2013). *Substantive concepts*. Texas: A Stata Press Publication StataCorp LP College Station.
- Stata SEM reference manual release (2013). *Goodness-of-fit statistics*. Texas: A Stata Press Publication StataCorp LP College Station.
- Suhr, D. D. (2006). *Exploratory or confirmatory factor analysis?* (lk 1-17). Cary: SAS Institute.
- Suldo, S. M., McMahan, M. M., Chappel, A. M., Loker, T. (2012). Relationships between perceived school climate and adolescent mental health across genders. *School Mental Health*, 4(2), 69–80.
- Tallinna Tehnikaülikool. (2012). *2012. aasta lõpetajate rahulolu-uuring. Kokkuvõtte*. Vaadatud 11.08.2016 http://www.ttu.ee/public/t/tudengile/oppeinfo/uuringud/Lopetajate_rahulolu_2012.pdf
- Tallinna Tehnikaülikool. (2013). *2013. aasta lõpetajate rahulolu-uuring*. Vaadatud 11.08.2016 http://www.ttu.ee/public/t/tudengile/oppeinfo/uuringud/Lopetajate_rahulolu_2013.pdf
- Tallinna Tehnikaülikool. (2014). *2014. aasta lõpetajate rahulolu-uuring. Raport*. Vaadatud 11.08.2016 http://www.ttu.ee/public/t/tudengile/oppeinfo/uuringud/Lopetajate_rahulolu_2014_raport_veeb.pdf
- Tamm, A. (2001). *Koolitusfirmade/koolitajate uuring: aruanne*. Geomedia OÜ ja OÜ Optare Pluss. Tallinn: INNOVE Elukestva Õppe Arendamise SA
- Tartu Ülikooli sotsiaalteaduslike rakendusuuringu keskus (2011). *Tartu Ülikooli 2010. aasta vilistlaste uuring. Lõpparuanne*. Tartu: Tartu Ülikool
- Taru, M., Lindeman, K. (2007). *Mõningate kõrgharidusega töötajatele tööd andvate ettevõtete juhtide hinnangud ja ootused 3-e aastase bakalaureuseõppe lõpetajatele. Uuringu aruanne*. Vaadatud 18.04.2016 <http://www.ut.ee/lykka/orb.aw/class=file/action=preview/id=301533/T%F6%F6andjate+uuring.pdf>
- Türk, K., Haldma, T., Kukemelk, H., Ploom, K., Irs, L., Pukkonen, L. (2011). *Üldharidus- ja kutsekoolide tulemuslikkus ja seda mõjutavad tegurid*. Vaadatud 06.04.2016 <https://www.riigikantselei.ee/valitsus/valitsus/et/KooliTulemusjuhtimine2011%5B1%5D.pdf>
- University Experience Survey 2014 (2015). Vaadatud 01.09.2016 https://docs.education.gov.au/system/files/doc/other/ues14_report_final_access2a.pdf
- Vaade, V. ja Tamm, A. (2007). *Kõrgkoolide vilistlaste uuring*. Vaadatud 11.08.2016 http://dspace.ut.ee/bitstream/handle/10062/40792/LUKKA_korgkoolid.pdf?sequence=1&isAllowed=y

- Vaade, V. ja Tamm, A. (2008). Kõrgkoolide 2006. aasta vilistlaste uuring. Vaadatud 11.08.2016
http://dspace.ut.ee/bitstream/handle/10062/43624/Vilistlaste_uuring_2006.pdf?sequence=1&isAllowed=y
- Vainu, V., Reivart, K. (2010). *Eratäiendkoolitajate küsitlus*. Turu-uuringute AS. Vaadatud 01.09.2016
http://www.andras.ee/ul/Erataiendkoolitajate_kusitlus_2010.pdf
- Van den Broeck, A., Vansteenkiste, M., De Witte, H., Soenens, B., Lens, W. (2010). Capturing autonomy, competence, and relatedness at work: Construction and initial validation of the Work-related Basic Need Satisfaction scale. *Journal of Occupational & Organizational Psychology*, 83(4), 981–1002.
<http://doi.org/10.1348/096317909X481382>
- Van Houtte, M. (2006). Tracking and teacher satisfaction: Role of study culture and trust. *Journal of Educational Research*, 99(4), 247–254.
- Verkuyten, M., Thijs, J. (2002). School satisfaction of elementary school children: The role of performance, peer relations, ethnicity and gender. *Social Indicators Research*, 59(2), 203–228.
- Willis, G. B. (1999). *Cognitive interviewing: A "how to" guide*. NC: Research Triangle Institute.
- Übus, Ü., Kall, K., Loogma, K., Ümarik, M. (2014). *Rahvusvaheline vaade õpetamisele ja õppimisele. OECD rahvusvahelise õpetamise ja õppimise uuringu TALIS 2013 tulemused*. Vaadatud 18.04.2016
<http://dspace.ut.ee/handle/10062/44670>

LISA 1. FAKTORANALÜÜSI TULEMUSTE VÄLJAVÕTTED

4. ja 8. klassi õpilased

Mudelisisesesed komponendid ja nende testimise tulemused

KÕIKNE MUDEL (KÕIK VÄITED, V.A üldine rahulolu, HEV; vaatluste arv 559)

Mudeli headuse näitajad: $\chi^2/\text{vabadusastmete arv} = 2,1$ RMSEA = 0,045 CFI = 0,956 TLI = 0,949 SRMR = 0,043		Faktorlaadung	Faktorlaadung ²
AUTONOOMIA JA ENESETÕHUSUS		12 väidet; AVE = 0,50 Roo = 0,92	
Õpetajad annavad mulle valikuvõimalusi.		0,65443	0,42828
Õpetajad arvestavad minu arvamusega.		0,70936	0,50319
Õpetajad vastavad mu küsimustele põhjalikult.		0,65875	0,43395
Õpetajad tõstavad minu enesekindlust õppimisega toimetulekuks.		0,75715	0,57327
Õpetajad hoolivad minust.		0,73080	0,53408
Mul on koolis piisavalt võimalusi, et näidata, mida ma tean või oskan.		0,72464	0,52511
Koolis kuulen sageli, et olen tubli.		0,68916	0,47494
Olen viimasel ajal koolis uusi huvitavaid teadmisi ja oskusi omandanud.		0,75295	0,56694
Õpetajad selgitavad, mida nad minult ootavad.		0,70874	0,50231
Õpetajaid huvitab see, kuidas mul koolis läheb.		0,71216	0,50717
Õpetajad selgitavad mulle, mida ma olen teinud hästi.		0,64190	0,41203
Õpetajad selgitavad mulle, mida ma saaksin paremini teha.		0,69929	0,48900
SEOTUS		5 väidet; AVE = 0,51 Roo = 0,84	
Kaasõppijad hoolivad minust.		0,7265	0,5278
Mul on koolis sõpru.		0,6698	0,4487
Teised õpilased aitavad mind, kui seda vajan.		0,7585	0,5753
Tunnen, et olen osa kooliperest.		0,6776	0,4592
Ma saan klassikaaslastega hästi läbi.		0,7380	0,5446
SOTSIAALNE KESKKOND (klass)		2 väidet; AVE = 0,54 Roo = 0,70	
Minu klassis kuulatakse, kui õpetaja räägib.		0,6699	0,4488
Minu klassis peetakse õppimist oluliseks.		0,7927	0,6283
MAINE (kooliväline)		3 väidet; AVE = 0,69 Roo = 0,87	
Olen uhke, et õpin just selles koolis.		0,8681	0,7535
Minu koolil on hea maine.		0,7930	0,6288
Soovitaksin oma kooli ka teistele õpilastele.		0,8336	0,6950
TARISTU (koolitoit)		2 väidet; AVE = 0,68 Roo = 0,81	
Olen rahul kooli sööklaga.		0,8734	0,7629
Olen rahul toitlustamisega koolis.		0,7717	0,5956
VANEMAD (kooliväline)		2 väidet; AVE = 0,60 Roo = 0,75	
Minu vanematel on aega, et minuga rääkida.		0,7582	0,5748
Minu vanemad küsivad minu koolipäeva kohta.		0,7848	0,6159
LATENTSETE MUUTUJATE OMAVAHELISED SEOS	Korrelatsioon	Korrelatsioon ²	Madalaim AVE
autonoomia ja seotus	0,6108	0,3731	0,50 (motivatsioon)
autonoomia ja maine	0,6876	0,4728	0,50 (motivatsioon)
autonoomia ja taristu	0,5138	0,2640	0,50 (motivatsioon)
autonoomia ja sotsiaalne keskkond	0,6088	0,3706	0,50 (motivatsioon)
seotus ja maine	0,4978	0,2478	0,51 (seotus)
seotus ja taristu	0,2851	0,0813	0,51 (seotus)
seotus ja sotsiaalne keskkond	0,6121	0,3747	0,51 (seotus)
maine ja taristu	0,4046	0,1637	0,68 (taristu)
maine ja sotsiaalne keskkond	0,4873	0,2374	0,54 (sotsiaalne keskkond)
taristu ja sotsiaalne keskkond	0,3922	0,1538	0,54 (sots. keskkond)
autonoomia ja vanemad	0,5409	0,2926	0,50 (motivatsioon)
maine ja vanemad	0,4602	0,2118	0,6 (vanemad)
taristu ja vanemad	0,3045	0,0927	0,6 (vanemad)
sotsiaalne keskkond ja vanemad	0,4506	0,2030	0,54 (sotsiaalne keskk.)

Mudelivälised komponendid ja nende testimise tulemused

Cronbachi alfa:	Vaatluste arv	Item-test korrelatsioon	Item-rest korrelatsioon	Keskmine (average) interitem korrelatsioon	Alfa väärtus, kui vastav väide plokist eemaldataks
HEV 8. klass					
Kui vajan, saan koolis õppimiseks lisatuge (nt järeleaitamise tunde, konsultatsioone).	369	0,7246	0,384	0,2268	0,4681
Koolis arvestatakse minu vajadustega.	351	0,7593	0,4546	0,1973	0,4244
Minu koolis saavad õppida ka erivajadustega õpilased.	261	0,7104	0,4241	0,2335	0,4775
Minu koolis annavad õpetajad andekatele õpilastele teistsuguseid ülesandeid	334	0,5432	0,1455	0,4135	0,679
Minu koolis puuduvad võimalused erivajadustega õpilastele õppimiseks.*	pöördväide ei tööta; ei sobi kokku teiste väidetega selles plokis, soovitus õpilastel üldse välja jätta				
Ploki skaala (test scale)				0,2675	0,5937
ÜLDINE RAHULOLU (4. ja 8. klass koos)					
Olen oma eluga rahul.	784	0,7001	0,5566	0,5481	0,8585
Koolis on huvitav.	785	0,8682	0,7933	0,4689	0,8153
Tunnen ennast koolis hästi.	788	0,8636	0,7851	0,4719	0,8171
Koolis käimine on minu jaoks vastumeelne.*	753	0,5542	0,3732	0,6127	0,8878
Olen oma kooliga rahul.	786	0,7905	0,681	0,5064	0,8368
Enamasti lähen ma kooli hea meelega.	777	0,8516	0,7696	0,4769	0,8201
Ploki skaala (test scale)				0,5144	0,8641
Indeksi ploki üldine rahulolu (4. ja 8. klass koos)					
Koolis on huvitav.	785	0,9162	0,8001	0,6712	0,8032
Tunnen ennast koolis hästi.	788	0,8923	0,748	0,7383	0,8494
Enamasti lähen ma kooli hea meelega.	777	0,8934	0,7548	0,7327	0,8457
Indeksi ploki skaala (test scale)				0,7141	0,8823
TARISTU (4. ja 8. klass koos)					
Olen rahul klassiruumidega.	814	0,77740	0,5634	0,3924	0,6596
Kooli tualettruumid on puhtad ja korras.	801	0,65230	0,3738	0,5225	0,7665
Koolis on olemas õppetöoks vajalikud vahendid.	785	0,81130	0,627	0,3563	0,6242
Olen rahul õppematerjalidega (nt õpikud ja töövihikud), mida koolis kasutatakse.	798	0,77050	0,5594	0,3995	0,6662
Ploki skaala (test scale)				0,4176	0,7415

11. klassi õpilased

Mudelisisese komponendid ja nende testimise tulemused

KÕIKNE MUDEL (KÕIK VÄITED, V.A üldine rahulolu, HEV; vaatluste arv 199)

Mudeli headuse näitajad: chi2/vabadusastmete arv = 1,5 RMSEA = 0,052 CFI = 0,943 TLI = 0,934 SRMR = 0,049		Faktorlaadung	Faktorlaadung ²
MOTIVATSIOON (autonoomia ja enesetõhusus)		12 väidet; AVE = 0,503 Roo = 0,92	
Õpetajad annavad mulle valikuvõimalusi.		0,6958	0,4841
Õpetajad arvestavad minu arvamusega.		0,7314	0,5350
Õpetajad vastavad mu küsimustele põhjalikult.		0,6579	0,4328
Õpetajad tõstavad minu enesekindlust õppimisega toimetulekuks.		0,8027	0,6444
Õpetajad hoolivad minust.		0,7325	0,5365
Mul on koolis piisavalt võimalusi, et näidata, mida ma tean või oskan.		0,6816	0,4645
Olen viimasel ajal koolis uusi huvitavaid teadmisi ja oskusi omandanud.		0,6930	0,4803
Õpetajad selgitavad, mida nad minult ootavad.		0,6774	0,4588
Õpetajaid huvitab see, kuidas mul koolis läheb.		0,7509	0,5638
Õpetajad selgitavad mulle, mida ma olen teinud hästi.		0,7335	0,5380
Õpetajad selgitavad mulle, mida ma saaksin paremini teha.		0,6503	0,4229
Õpetajad annavad mulle piisavalt aega uue teema õppimiseks.		0,6867	0,4715
SEOTUS		5 väidet; AVE = 0,58 Roo = 0,87	
Kaasõppijad hoolivad minust.		0,8049	0,6479
Mul on koolis sõpru.		0,7615	0,5799
Teised õpilased aitavad mind, kui seda vajan.		0,7704	0,5935
Tunnen, et olen osa kooliperest.		0,7109	0,5054
Ma saan klassikaaslastega hästi läbi.		0,7558	0,5713
SOTSIAALNE KESKKOND I (klass)		2 väidet; AVE = 0,59 Roo = 0,74	
Minu klassis kuulatakse, kui õpetaja räägib.		0,7947	0,6316
Minu klassis peetakse õppimist oluliseks.		0,7400	0,5476
SOTSIAALNE KESKKOND II (kool)		2 väidet; AVE = 0,78 Roo = 0,87	
Koolis on viimase aasta jooksul esinenud õpilaste vahel tõukamist ja löömist.*		0,7540	0,5686
Koolis on viimase aasta jooksul esinenud õpilaste vahel narrimist, halvustamist ja tõrjumist.*		0,9965	0,9931
MAINE		3 väidet; AVE = 0,72 Roo = 0,88	
Olen uhke, et õpin just selles koolis.		0,9188	0,8443
Minu koolil on hea maine.		0,7249	0,5255
Soovitaksin oma kooli ka teistele õpilastele.		0,8838	0,7812
TARISTU I (koolitoit)		2 väidet; AVE = 0,73 Roo = 0,85	
Olen rahul kooli sööklaga.		0,8881	0,7888
Olen rahul toitlustamisega koolis.		0,8246	0,6800
TARISTU II (hooned, ruumid)		3 väidet; AVE = 0,58 Roo = 0,80	
Olen rahul koolihoone(te)ga.		0,7147	0,5108
Olen rahul klassiruumidega.		0,7837	0,6142
Koolis on olemas õppetööks vajalikud vahendid.		0,7768	0,6034

LATENTSETE MUUTUJATE OMAVAHELISED seosed	Korrelatsioon	Korrelatsioon ²	Madalaim AVE
auton ja seotus	0,5390	0,2905	0,503 (autonoomia)
auton ja maine	0,6406	0,4104	0,503 (autonoomia)
auton ja taristu1	0,4180	0,1747	0,503 (autonoomia)
auton ja sotsiaalne keskkond1	0,4834	0,2337	0,503 (autonoomia)
auton ja sotsiaalne keskkond2	-0,3085	0,0952	0,503 (autonoomia)
autonoomia ja taristu2	0,6383	0,4074	0,503 (autonoomia)
seotus ja maine	0,5899	0,3480	0,58 (seotus)
seotus ja taristu1	0,2677	0,0717	0,58 (seotus)
seotus ja sotsiaalne keskkond1	0,6353	0,4036	0,58 (seotus)
seotus ja sotsiaalne keskkond2	-0,2673	0,0714	0,58 (seotus)
seotus ja taristu2	0,5446	0,2966	0,58 (seotus)
maine ja taristu1	0,3814	0,1454	0,72 (maine)
maine ja sotsiaalne keskkond1	0,4846	0,2349	0,59 (sotsiaalne kk 1)
maine ja sotsiaalne keskkond2	-0,3590	0,1289	0,72 (maine)
maine ja taristu2	0,6619	0,4381	0,58 (taristu 2)
taristu1 ja sotsiaalne keskkond1	0,4496	0,2022	0,59 (sotsiaalne kk 1)
taristu1 ja sotsiaalne keskkond2	-0,2486	0,0618	0,58 (taristu 2)
taristu1 ja taristu2	0,5338	0,2849	0,58 (taristu 2)
sotsiaalne keskkond1 ja sotsiaalne keskkond2	-0,3876	0,1502	0,59 (sotsiaalne kk 1)
sotsiaalne keskkond1 ja taristu2	0,5790	0,3353	0,59 (sotsiaalne kk 1)
sotsiaalne keskkond2 ja taristu2	-0,2669	0,0713	0,58 (taristu 2)

Mudelivälised komponendid ja nende testimise tulemused

				Keskmine (average) interitem korrelatsioon	Alfa väärtus, kui vastav väide plokist eemaldataks
Cronbachi alfa:	Vaatluste arv	Item-test korrelatsioon	Item-rest korrelatsioon		
HEV					
Kui vajan, saan koolis õppimiseks lisatuge (nt järeleaitamise tunde, konsultatsioone).	254	0,6485	0,3513	0,2971	0,6283
Koolis arvestatakse minu vajadustega.	249	0,7361	0,4956	0,2355	0,552
Minu koolis saavad õppida ka erivajadustega õpilased.	183	0,7217	0,4979	0,2471	0,5676
Minu koolis annavad õpetajad andekatele õpilastele teistsuguseid ülesandeid.	240	0,5634	0,2321	0,3418	0,675
Minu koolis puuduvad võimalused erivajadustega õpilastele õppimiseks.*	173	0,6542	0,4114	0,2718	0,5989
Ploki skaala (test scale)				0,2779	0,658
ÜLDINE RAHULOLU					
Olen oma eluga rahul.	246	0,6695	0,5259	0,6141	0,8883
Koolis on huvitav.	246	0,7981	0,6985	0,5528	0,8607
Tunnen ennast koolis hästi.	247	0,8744	0,8055	0,516	0,842
Koolis käimine on minu jaoks vastumeelne.*	248	0,815	0,7187	0,5448	0,8568
Olen oma kooliga rahul.	246	0,7449	0,6253	0,5781	0,8726
Enamasti lähen ma kooli hea meelelega.	247	0,856	0,7798	0,5256	0,8471
Ploki skaala (test scale)				0,5552	0,8822
Indeksi plokki üldine rahulolu					
Koolis on huvitav.	246	0,8632	0,6912	0,6933	0,8189
Tunnen ennast koolis hästi.	247	0,8825	0,7284	0,6433	0,7829
Enamasti lähen ma kooli hea meelelega.	247	0,8877	0,739	0,6304	0,7733
Indeksi plokki skaala (test scale)				0,6557	0,851

Kutseõppurid

Mudelisisesed komponendid ja nende testimise tulemused

KÕIKNE MUDEL: KÕIK VÄITED, v.a üldine rahulolu, HEV, saadava hariduse väärtus, praktika korraldus ja kutsehariduse üldine korraldus

Mudeli headuse näitajad: chi2/vabadusastmete arv = 1,7 RMSEA = 0,065 CFI = 0,935 TLI = 0,921 SRMR = 0,058 (vaatluste arv 164)		Faktorlaadung	Faktorlaadung ²
AUTONOOMIA		12 väidet; AVE = 0,52 Roo = 0,93	
Õpetajad arvestavad minu arvamusega.		0,7324	0,5364
Õpetajad tõstavad minu enesekindlust õppimisega toimetulekuks.		0,7673	0,5888
Tunnen, et minu arvamusega arvestatakse õppetöö korraldamisel.		0,7339	0,5386
Õpetajad oskavad huvitavalt õpetada.		0,7851	0,6164
Õpetajad selgitavad, mida nad minult ootavad.		0,6591	0,4344
Õpetajad selgitavad, kuidas nad minu õppetööd hindavad.		0,6882	0,4737
Õpetajad selgitavad mulle, mida ma olen teinud hästi.		0,6995	0,4893
Õpetajad selgitavad mulle, mida ma saaksin paremini teha.		0,6726	0,4524
Õpetajad annavad ülesandeid, mis aitavad õpitavast paremini aru saada.		0,7938	0,6302
Mulle antakse aega õpitava mõistmiseks.		0,6996	0,4895
Õpetajad hoolivad minust.		0,7551	0,5702
Õpetajad on minu suhtes ükskõiksed*.		0,6877	0,4729
SEOTUS		3 väidet; AVE = 0,55 Roo = 0,78	
Ma saan teiste õppijatega hästi läbi.		0,8788	0,7723
Teised õppijad aitavad mind, kui seda vajan.		0,6181	0,3820
Ma saan õpetajatega hästi läbi		0,7013	0,4918
SOTSIAALNE KESKKOND I (klass)		2 väidet; AVE = 0,84 Roo = 0,91	
Minu klassis (kursusel) kuulatakse, kui õpetaja räägib.		0,8996	0,8093
Minu klassis (kursusel) peetakse õppimist oluliseks.		0,9336	0,8715
SOTSIAALNE KESKKOND II (kool, vägivald)		2 väidet; AVE = 0,60 Roo = 0,74	
Koolis on viimase aasta jooksul esinenud õpilaste vahel tõukamist ja löömist.*		0,5762	0,3321
Koolis on viimase aasta jooksul esinenud õpilaste vahel narrimist, halvustamist ja tõrjumist.*		0,9313	0,8673
MAINE		3 väidet; AVE = 0,79 Roo = 0,92	
Ma soovitsaksin enda kutsekooli oma sõbrale.		0,8852	0,7835
Olen uhke, et õpin just selles kutsekoolis.		0,9641	0,9294
Minu kutsekoolil on hea maine.		0,8075	0,6521
TARISTU (hooned, ruumid)		2 väidet; AVE = 0,67 Roo = 0,80	
Olen rahul kooli õpperuumidega.		0,8025	0,6439
Koolis on olemas õppetööks vajalikud vahendid.		0,8378	0,7019
LATENTSETE MUUTUJATE OMAVAHELISED seosed	Korrelatsioon	Korrelatsioon²	Madalaime AVE
seotus ja maine	0,4338	0,1882	0,55 (seotus)
seotus ja autonoomia	0,6124	0,3751	0,52 (autonoomia)
seotus ja sotsiaalne keskkond1	0,5794	0,3357	0,55 (seotus)
seotus ja taristu	0,3969	0,1575	0,55 (seotus)
seotus ja sotsiaalne keskkond2	-0,4671	0,2182	0,55 (seotus)
maine ja autonoomia	0,7070	0,4998	0,52 (autonoomia)
maine ja sotsiaalne keskkond1	0,3410	0,1163	0,79 (maine)
maine ja taristu	0,3948	0,1558	0,67 (taristu)
maine ja sotsiaalne keskkond2	-0,2195	0,0482	0,60 (sotsiaalne kk 2)
autonoomia ja sotsiaalne keskkond1	0,5176	0,2679	0,52 (autonoomia)
autonoomia ja taristu	0,5088	0,2589	0,52 (autonoomia)
autonoomia ja sotsiaalne keskkond2	-0,3334	0,1112	0,52 (autonoomia)
sotsiaalne keskkond 1 ja taristu	0,1824	0,0333	0,67 (taristu)
sotsiaalne keskkond1 ja sotsiaalne keskkond2	-0,4426	0,1959	0,60 (sotsiaalne kk 2)
taristu ja sotsiaalne keskkond2	-0,2665	0,0710	0,60 (sotsiaalne kk 2)

Mudelivälised komponendid ja nende testimise tulemused

	Vaatluste arv	Item-test korrelatsioon	Item-rest korrelatsioon	Keskmine (average) interitem korrelatsioon	Alfa väärtus, kui vastav väide plokist eemaldataks
Cronbachi alfa:					
PRAKTIKA KORRALDUS					
Üldiselt olen praktika korraldusega rahul.	82	0,7685	0,678	0,4003	0,8237
Praktika maht minu õppekavas on sobiv.	83	0,6832	0,5695	0,4254	0,8383
Kool aitab kaasa praktikakoha leidmisele.	84	0,6185	0,4887	0,4418	0,8471
Praktikakohas antakse mulle arendavaid tööülesandeid.	82	0,7381	0,6369	0,4074	0,828
Olen rahul tööandjapoolse praktika juhendamisega.	81	0,6731	0,5567	0,4246	0,8378
Olen rahul koolipoolse praktika juhendamisega.	79	0,6832	0,5621	0,4264	0,8388
Saan praktika sooritamise ajal ja järgselt tagasisidet.	81	0,7888	0,7043	0,3945	0,8202
Kooli ja tööandja koostöö praktika korraldamisel on hea.	77	0,6906	0,5728	0,4246	0,8378
Ploki skaala (test scale)				0,4182	0,8518
HEV					
Minu koolis õpivad erivajadustega õppijad.	144	0,7749	0,4949	0,8039	0,9425
Minu kooli õppehoonetes on loodud ligipääs ja liikumisvõimalused füüsilise erivajadusega õppijatele.	173	0,8735	0,6505	0,7197	0,9113
Minu koolis pakutakse vajalikku tuge, et erivajadusega õppijad õpingutega toime tuleksid.	123	0,9177	0,8422	0,648	0,8805
Minu eriala õpetajad kohandavad õppematerjale erivajadustega õppijatele.	92	0,9374	0,9	0,639	0,8762
Minu eriala õpetajad kohandavad õppemeetodeid erivajadustega õppijatele.	98	0,8976	0,8264	0,6649	0,8881
Minu kooli õppehoonetes puuduvad ligipääs ja liikumisvõimalused füüsilise erivajadusega õppijatele*.	Selle väite seos kogu plokiga on võrreldes teiste väidetega märgatavalt nõrgem (0,3984 - item-rest korrelatsioon), lisaks on tegemist esialgselt kavandatud pöördväitega, mis aga teistega siinses plokis hästi kokku ei tööta. Seega on ploki sisemine homogeensus parem ilma selle väiteta.				
Ploki skaala (test scale)				0,6931	0,9187
SAADAVA HARIDUSE VÄÄRTUS					
Tunnen, et õpingud annavad mulle põhjalikud erialased teadmised ja oskused.	220	0,9271	0,8302	0,7169	0,8351
Tunnen, et õpingud arendavad minus tööl vajaminevaid teadmisi ja oskusi.	219	0,9353	0,85	0,6923	0,8182
Tunnen, et õpingud annavad mulle põhjalikud üldpädevused (nt suhtlus-, planeerimis-, koostöö-, analüüsioskused).	219	0,8799	0,7334	0,8466	0,9169
Tunnen, et õpingud annavad mulle pealiskaudsed erialased teadmised ja oskused*.	Selle väite seos kogu plokiga on võrreldes teiste väidetega märgatavalt nõrgem (0,1162 - item-rest korrelatsioon), lisaks on tegemist esialgselt kavandatud pöördväitega, mis aga teistega siinses plokis hästi kokku ei tööta. Seega on ploki sisemine homogeensus parem ilma selle väiteta.				
Õpitaval erialal on suur nõudlus kvalifitseeritud töötajate järele.	Selle väite seos kogu plokiga on võrreldes teiste väidetega märgatavalt nõrgem (0,2012 - item-rest korrelatsioon), ploki sisemine homogeensus parem ilma selle väiteta.				
Õpitaval erialal on lai valik töökohti, mille hulgast endale sobilik valida.	Selle väite seos kogu plokiga on võrreldes teiste väidetega nõrgem (0,4008 - item-rest korrelatsioon), ploki sisemine homogeensus parem ilma selle väiteta.				
Ploki skaala (test scale)				0,7521	0,901
ÜLDINE RAHULOLU					
Olen oma eluga rahul.	208	0,6159	0,4794	0,4004	0,8238

	Vaatluste arv	Item-test korrelatsioon	Item-rest korrelatsioon	Keskmine (average) interitem korrelatsioon	Alfa väärtus, kui vastav väide plokist eemaldataks
Cronbachi alfa:					
Tunnen ennast oma kutsekoolis hästi.	210	0,7986	0,7118	0,3535	0,7929
Olen rahul oma valitud erialaga.	209	0,7562	0,6569	0,3637	0,8001
Olen rahul oma majandusliku toimetulekuga õpingute ajal.	205	0,6452	0,5116	0,3925	0,8189
Olen rahul õpingute käigus saavutatuga.	205	0,7729	0,6806	0,3598	0,7973
Minu vanemad (teised lähedased) toetavad mind õpingute ajal.	201	0,5281	0,3732	0,4218	0,8363
Olen rahul oma õpingutega.	209	0,8174	0,7393	0,3477	0,7886
Kui peaksin täna valima, siis ma valiksin teise eriala*.	201	0,4941	0,3309	0,4316	0,8417
Ploki skaala (test scale)				0,384	0,833
Indeksi plokki üldine rahulolu					
Tunnen ennast oma kutsekoolis hästi.	210	0,8796	0,719	0,5833	0,7369
Olen rahul oma valitud erialaga.	209	0,8408	0,6445	0,6821	0,811
Olen rahul oma õpingutega.	209	0,8741	0,7096	0,5951	0,7462
Indeksi plokki skaala (test scale)				0,6202	0,8305
KUTSEHARIDUSE KORRALDUS EESTIS					
Kutsehariduse maine Eestis on hea.	202	0,651	0,4822	0,3511	0,7911
Eestis antav kutseharidus on ajakohane.	195	0,7069	0,5725	0,3353	0,7793
Eesti tööandjad väärtustavad kutseharidust.	177	0,7498	0,6409	0,3234	0,7699
Kutseharidusse suhtutakse Eestis halvasti*.	191	0,485	0,2856	0,399	0,8229
Eestis on erinevaid võimalusi kutseõppeks.	204	0,6222	0,4415	0,3553	0,7942
Info õppimisvõimaluste kohta kutseõppes on kergesti leitav.	211	0,7172	0,5701	0,3341	0,7784
Õpingute ajal on lihtsasti kättesaadavad erinevad toetused, et majanduslikult toime tulla.	181	0,6643	0,5125	0,3462	0,7875
Kutseõppes on head võimalused praktika sooritamiseks välismaal.	166	0,7185	0,5932	0,3352	0,7793
Ploki skaala (test scale)				0,3474	0,8098

Õpetajad

Mudelisisesed komponendid ja nende testimise tulemused

KÕIK VÄITED, v.a üldine rahulolu, üldine korraldus, maine; vaatluste arv 558

Mudeli headuse näitajad: chi2/vabadusastmete arv = 2,3; p > chi2 (0,000); RMSEA = 0,048; CFI = 0,957; TLI = 0,950; SRMR = 0,040		Faktorlaadung	Faktorlaadung ²
MOTIVATSIOON			
AUTONOOMIA JA AUTONOOMIA TOETUS		10 väidet; AVE = 0,61 Roo = 0,94	
Mulle antakse tööülesandeid, mida ma tahan teha.		0,6509	0,4236
Vahetu juht usaldab mind.		0,7788	0,6065
Vahetu juht mõistab mind.		0,8262	0,6827
Vahetu juht julgustab mind küsimusi esitama.		0,8284	0,6862
Tunnen, et vahetu juht annab mulle valikuvõimalusi.		0,8427	0,7101
Vahetu juht tunnustab mind hea töö korral.		0,7889	0,6224
Ma usaldan vahetut juhti igapäevatöö korraldamisel.		0,8505	0,7233
Saan koolis tehtavate otsuste langetamisel kaasa rääkida.		0,7748	0,6003
Tunniplaani koostamisel arvestatakse minu vajadustega.		0,6306	0,3976
Vahetu juht huvitub tagasisidest.		0,8049	0,6479
SEOTUS		4 väidet; AVE = 0,50 Roo = 0,80	
Tunnen töö, et olen osa kollektiivist.*		0,7566	0,5724
Ma saan oma kolleege usaldada		0,6527	0,4260
Ma saan oma kolleegidega hästi läbi.		0,7241	0,5243
Kolleegid aitavad mind, kui seda vajan.		0,6865	0,4713
ENESETÕHUSUS		4 väidet; AVE = 0,55 Roo = 0,83	
Tunnen ennast töö kompetentsena.		0,8070	0,6513
Tunnen ennast õpetades enesekindlana.		0,7685	0,5906
Ma teen oma tööd hästi.		0,7563	0,5720
Minu ettevalmistus õpetaja tööks on olnud piisav.		0,6272	0,3934
SOTSIAALNE KESKKOND (õpilased)		2 väidet; AVE = 0,56 Roo = 0,72	
Õpilased austavad mind.		0,7455	0,5558
Minu suhted õpilastega on head.		0,7552	0,5704
TARISTU		4 väidet; AVE = 0,59 Roo = 0,85	
Olen rahul klassiruumidega.		0,5798	0,3361
Mul on õppetöö läbiviimisel võimalik kasutada erinevaid infotehnoloogilisi vahendeid (arvuti, programmid jmt)		0,7570	0,5730
Kooli õppeklasside varustatus on hea.		0,8912	0,7943
Koolis on olemas vajalikud õppevahendid.*		0,8171	0,6677
HEV		2 väidet; AVE = 0,65 Roo = 0,79	
Meie koolis on võimalused õpi- ja käitumisraskustega õpilaste õpetamiseks.		0,7560	0,5716
Meie koolis pakutakse õpetajatele tuge hariduslike erivajadustega õpilaste õpetamiseks.		0,8556	0,7321
LATENTSETE MUUTUJATE OMAVAHELISED seosed	Korrelatsioon	Korrelatsioon²	Madalaim AVE
autonoomia ja seotus	0,6791	0,4611	0,50 (seotus)
autonoomia ja enesetõhusus	0,2024	0,0410	0,55 (enesetõhusus)
autonoomia ja sotsiaalne keskkond	0,4293	0,1843	0,56(sotsiaalne kk)
autonoomia ja taristu	0,3961	0,1569	0,59 (taristu)
autonoomia ja HEV	0,5589	0,3124	0,61 (autonoomia)
seotus ja enesetõhusus	0,3518	0,1237	0,50 (seotus)
seotus ja sotsiaalne keskkond	0,5381	0,2895	0,50 (seotus)
seotus ja taristu	0,4475	0,2003	0,50 (seotus)
seotus ja HEV	0,5191	0,2694	0,50 (seotus)
enesetõhusus ja sotsiaalne keskkond	0,5374	0,2888	0,55 (enesetõhusus)
enesetõhusus ja taristu	0,2422	0,0587	0,55 (enesetõhusus)
enesetõhusus ja HEV	0,2974	0,0884	0,55 (enesetõhusus)
sotsiaalne keskkond ja taristu	0,3332	0,1110	0,56(sotsiaalne kk)
sotsiaalne keskkond ja HEV	0,3536	0,1250	0,56(sotsiaalne kk)
taristu ja HEV	0,4979	0,2479	0,59 (taristu)

Mudelivälised komponendid ja nende testimise tulemused

Cronbachi alfa:	Vaatluste arv	Item-test korrelatsioon	Item-rest korrelatsioon	Keskmine (average) interitem korrelatsioon	Alfa väärtus, kui vastav väide plokist eemaldataks
MAINE					
Meie koolil on hea maine.	692	0,8756	0,7194	0,8255	0,9044
Olen uhke, et töötan just selles koolis.	691	0,9331	0,8374	0,6647	0,7986
Soovitaksin siin töötamist ka teistele õpetajatele.	679	0,9144	0,8017	0,7167	0,835
Ploki skaala (test scale)				0,7357	0,893
ÜLDINE RAHULOLU					
Olen oma eluga rahul.	638	0,7011	0,531	0,5931	0,8536
Olen oma tööga rahul.*	640	0,8992	0,8277	0,461	0,7738
Tunnen ennast tööl hästi.	639	0,8693	0,78	0,4808	0,7874
Olen rahul sellega, mida tööl saavutan.	638	0,7649	0,6215	0,5503	0,8303
Kui ma peaksin täna valima, siis ma valiksin teise töö.**	633	0,7225	0,5619	0,5771	0,8451
Ploki skaala (test scale)				0,5325	0,8507

Lapsevanemad

Mudelisisesed komponendid ja nende testimise tulemused

KÕIK VÄITED, v.a üldine rahulolu, üldine korraldus, HEV; vaatluste arv 497

Mudeli headuse näitajad: chi2/vabadusastmete arv = 2,8 (soovitatav väärtus alla 3); p > chi2 (0,000); RMSEA = 0,060; CFI = 0,925; TLI = 0,915; SRMR = 0,056		Faktorlaadung	Faktorlaadung ²
MOTIVATSIOON			
LAPSE AUTONOOMIA JA AUTONOOMIA TOETUS ja SEOTUS		8 väidet; AVE = 0,51 Roo = 0,89	
Minu laps saab koolis vabalt oma arvamusi ja ideid väljendada.*		0,6660	0,4435
Minu lapse koolis toetatakse lapse iseseisvust ja ise otsustamist.		0,7353	0,5406
Minu laps saab koolis toimuvast kaasa rääkida.		0,6464	0,4179
Minu lapse õpetajad arvestavad minu lapse arvamusega.		0,7920	0,6273
Õpetajad arvestavad õppetöös minu lapse vajadustega ja eripäradega.		0,7385	0,5454
Koolis hinnatakse minu lapse saavutusi ja tunnustatakse piisavalt.		0,7277	0,5296
Õpetajad hoolivad minu lapsest		0,7110	0,5055
Minu lapse ja tema õpetajate vahel on head suhted		0,7077	0,5009
LAPSE ENESETÕHUSUS		5 väidet; AVE = 0,54 Roo = 0,85	
Minu laps on õppides enesekindel.		0,5961	0,3553
Minu laps näitab üles huvi õppimise vastu.*		0,9026	0,8146
Minu laps suhtub õppimises tõsiselt.		0,7731	0,5976
Minu laps õpib rohkem kui koolis ette nähtud.		0,5705	0,3255
Minu lapsele on õppimine vastumeelne.**		0,7671	0,5884
SOTSIAALNE KESKKOND I (KLASSIJUHATAJA)		3 väidet; AVE = 0,66 Roo = 0,85	
Klassijuhataja on minu lapse jaoks vajadusel olemas.		0,7889	0,6223
Minu lapse klassijuhataja on minu jaoks vajadusel olemas.		0,8413	0,7078
Lapsevanemana on mul kerge oma lapse klassijuhatajaga suhelda.		0,8072	0,6515
SOTSIAALNE KESKKOND II (koostöö õpetajatega, infovahetus)		3 väidet; AVE = 0,56 Roo = 0,78	
Saan õpetajatelt tagasisidet oma lapse tegevuse ja arengu kohta.*		0,8913	0,7945
Õpetajate tagasiside minu lapse tegevuse ja arengu kohta on vähene.**		0,7634	0,5827
Saan koolis toimuva kohta infot (sh klassijuhatajalt, päevikust, koosolekult, e-päevikust, kooli kodulehelt).		0,5369	0,2883
TARISTU		4 väidet; AVE = 0,51 Roo = 0,81	
Olen rahul kooli ruumidega.		0,6137	0,3766
Olen rahul oma lapse õppetöös kasutatavate õppematerjalidega.		0,7333	0,5378
Koolis on olemas õppetööks vajalikud vahendid.*		0,8518	0,7256
Koolis ei ole õppetööks vajalikke vahendeid.**		0,6436	0,4143
MAINE		3 väidet; AVE = 0,73 Roo = 0,89	
Minu lapse koolil on hea maine.		0,7413	0,5495
Olen rahul, et minu laps õpib just selles koolis.		0,9193	0,8451
Soovitaksin oma lapse kooli ka teistele.		0,8987	0,8076
LATENTSETE MUUTUJATE OMAVAHELISED SEOSSED	Korrelatsioon	Korrelatsioon²	Madalaim AVE
autonoomia (ja seotus) ja enesetõhusus	0,5025	0,2526	0,51 (autonoomia)
autonoomia (ja seotus) ja sotsiaalne keskkond I	0,6382	0,4073	0,51 (autonoomia)
autonoomia (ja seotus) ja sotsiaalne keskkond II	0,5719	0,3271	0,51 (autonoomia)
autonoomia (ja seotus) ja taristu	0,5201	0,2705	0,51 (autonoomia, taristu)
autonoomia (ja seotus) ja maine	0,5854	0,3427	0,51 (autonoomia)
enesetõhusus ja taristu	0,2157	0,0465	0,51 (taristu)
enesetõhusus ja maine	0,3201	0,1025	0,54 (enesetõhusus)
enesetõhusus ja sotsiaalne keskkond I	0,3634	0,1321	0,54 (enesetõhusus)
enesetõhusus ja sotsiaalne keskkond II	0,2567	0,0659	0,54 (enesetõhusus)
taristu ja maine	0,5361	0,2874	0,51 (taristu)
taristu ja sotsiaalne keskkond I	0,3710	0,1376	0,51 (taristu)
taristu ja sotsiaalne keskkond II	0,4882	0,2384	0,51 (taristu)
maine ja sotsiaalne keskkond I	0,5294	0,2802	0,66 (sotsiaalne kk1)
maine ja sotsiaalne keskkond II	0,4219	0,1780	0,56 (sotsiaalne kk2)
sotsiaalne keskkond I ja sotsiaalne keskkond II	0,5558	0,3089	0,56 (sotsiaalne kk2)

Mudelivälised komponendid ja nende testimise tulemused

Cronbachi alfa:	Vaatluste arv	Item-test korrelatsioon	Item-rest korrelatsioon	Keskmine (average) interitem korrelatsioon	Alfa väärtus, kui vastav väide plokist eemaldataks
ÜLDINE RAHULOLU I					
Eestis antav põhiharidus on ajakohane.	787	0,7491	0,5948	0,3523	0,7311
Olen rahul põhihariduse korraldusega.	791	0,7687	0,6267	0,345	0,7248
Olen rahul koolipidaja (kohalik omavalitsus või eraettevõtja) toetusega koolile.	Väitele vastati võrreldes teiste selle ploki väidetega märgavalt vähem, mitte vastanute osakaal kõigist ca 30%				
Olen rahul, et oma elukohajärgses piirkonnas on mul võimalik ise oma lapsele sobiv kool valida.	717	0,5793	0,3706	0,4254	0,7873
Minu lapsele antav haridus võimaldab tal tulevikus hästi hakkama saada.*	750	0,7852	0,6525	0,3386	0,7191
Ma vahetaksin võimalusel oma lapse kooli.**	796	0,6641	0,473	0,3919	0,7632
Kool ei toeta minu lapse terviklikku arengut (teadmised, oskused, füüsiline areng).**	753	0,6434	0,4455	0,3999	0,7692
Õpetajate töötasu on nende panust arvestades liiga madal.	Väitele vastati võrreldes teiste selle ploki väidetega märgavalt vähem, mitte vastanute osakaal kõigist 32%				
Ploki skaala (test scale)				0,3758	0,7832
ÜLDINE RAHULOLU II					
Minu laps tunneb end koolis hästi.	818	0,7714	0,6305	0,5901	0,852
Koolis käimine tekitab mu lapsel stressi.**	809	0,7873	0,6577	0,5774	0,8453
Minu laps läheb enamasti hea meelega kooli.*	816	0,8651	0,7751	0,5253	0,8157
Koolis käimine on minu lapsele vastumeelne.**	814	0,802	0,6785	0,568	0,8403
Minu laps tuleb enamasti koolist heatujulisena.	816	0,8138	0,695	0,5604	0,8361
Ploki skaala (test scale)				0,5643	0,8662
HEV					
Minu laps saab vajadusel koolis järeleaitamistunde või konsultatsioone.	752	0,8008	0,4938	0,3399	0,6732
Õpi- või käitumisraskustega lapsed saavad minu lapse koolist abi.	585	0,7928	0,5753	0,3011	0,6328
Minu lapse koolis tegeletakse andekamate laste arendamisega.	530	0,686	0,3629	0,4068	0,7329
Minu lapse koolis on võimalik õppida ka füüsilise erivajadusega lastel.	386	0,7004	0,458	0,356	0,6886
Minu lapse koolis ei arvestata erivajadusega lastega.**	393	0,725	0,4893	0,355	0,6876
Ploki skaala (test scale)				0,3526	0,7315